

TUNCELİ-HOZAT BÖLGESİNDE SARI SALTİK OCAĞI VE BEKTAŞİLİK
(TARİH - İNANÇ VE DOKTRİN - RİTÜEL)

Yalçın ÇAKMAK

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

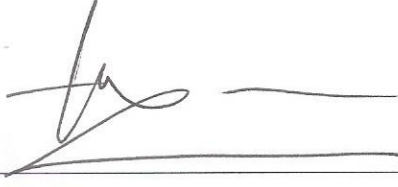
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2012

KABUL VE ONAY

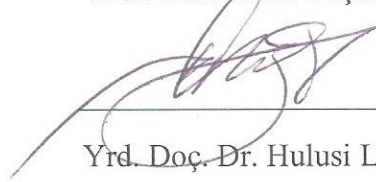
Yalçın ÇAKMAK tarafından hazırlanan ‘‘Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşılık (Tarih-İnanç ve Doktrin-Ritüel)’’ başlıklı bu çalışma, 18.06.2012 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Tayfun ATAY (Başkan)

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Hulusi LEKESİZ

Yukarıdaki imzaların adı geçen ğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof.Dr. ř. Armağan TARIM

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

18.06.2012

Yalçın ÇAKMAK

ÖZET

ÇAKMAK, Yalçın, “ Tunceli-Hozat Bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Bektaşilik (Tarih-İnanç ve Doktrin-Ritüel)”, Yüksek Lisan Tezi, Ankara, 2012.

Sarı Saltık,13. yy.da Anadolu ve Balkan topraklarında yaşamış olan bir Türkmen babasıdır. Tarihi ve menkıbevi kişiliği iç içe geçen bu şahsiyet hakkında bilgi veren yazılı ve sözlü kaynaklarda, birbirinden farklı, çeşitli noktalara temas edildiği görülmektedir. Kendisinin, Müslümanlar arasında olduğu gibi, faaliyet göstermiş bulunduğu Balkan topraklarındaki yerli Hıristiyanlarca da kutsanmış olması, onu dinler arasındaki kültürel etkileşimin ortak bir öznesi kılmıştır. Değişik inanç gruplarının farklı isimler altında Sarı Saltık’ı nitelendirmeleriyle birlikte meydana gelen tarihsel süreç, aynı zamanda karakterimizin varlığı etrafında görülecek olan “senkretik halenin” oluşmasına da vesile olmuştur.

Sarı Saltık’ın Balkan coğrafyasında sahip olduğu popülerite, Alevi-Bektaşî kültürünün yayılma dinamikleri sayesinde Anadolu’nun birçok yerine taşınmıştır. Nüfusunun büyük bir kısmının Kızılbaş-Alevilerden oluştuğu bilinen Tunceli (Dersim) bölgesi, kendine özgü inançlarıyla, Sarı Saltık’ın mevcut popüleritesine önemli katkılar sunmuştur. Bu katkının en önemli temsiliyetini de, yöredeki Alevi ocakları arasında bulunan Tunceli-Hozat merkezli Sarı Saltık Ocağı üstlenmiştir. Ocağa mensup Alevi dedelerinin çeşitli etkinlikleri ve kendisi ile alakalı bir işleve sahip bulunan ziyaretgâhların yüklendiği kutsallık sayesinde, Sarı Saltık kültürünün Tunceli ve yöresinde yüzyıllar boyunca yaşayıp varlığını günümüze değin sürdürmesi sağlanmıştır.

Bu tezde, Sarı Saltık hakkındaki muhtelif kaynaklar da göz önünde bulundurularak, kendisinin de sonradan içerisine dâhil edildiği Bektaşî inancı ile birlikte, Tunceli Aleviliğiyle etkileşim ve sonrasında meydana gelen senkretizm süreci irdelenmiştir. Çalışma aynı zamanda, Sarı Saltık Ocağı dedeleri ile gerçekleştirilen mülakatlar ve bölgede yapılan saha çalışmaları ile de tahkim edilmiştir.

Tezde öncelikli olarak, Sarı Saltık’ın tarihi ve menkıbevi kişiliğinden hareketle genel bir portresi çizilmeye çalışıldı. Sonrasında, Tunceli bölgesindeki Alevilik inancı ve bu

inancı meydana getiren tarihi ve güncel dinamikler irdelenmiştir. Devam eden bölümlerde, kutsallık ilişkisi bağlamında Alevi ocaklarının meşruiyet kökenleri ve Sarı Saltık Ocağı'nın tarihsel serüveninin bu ilişki içerisindeki yeri ortaya konulmaktadır. Son olarak da, Ocağın bölgeki diğer Alevi ocakları ile olan münasebeti ve söz konusu olan toplumsal yapı içerisindeki konumuna paralel, topluma yönelik meydana getirdiği inançsal ve pratik işlevler ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sarı Saltık, 13. yüzyıl, Ocak, Tunceli, Dersim, Alevilik, Bektaşilik.

ABSTRACT

CAKMAK, Yalcin, “The Sari Saltik Ocak and Bektashizm in Tunceli-Hozat Area (History-Belief and Doktrine-Rituel)”, Master Thesis, Ankara, 2012.

Sari Saltik is a Turkmen saint (baba or dervish) who lived in Anatolian and Balkan territories in the 13th century. The written and oral sources about this personality, whose historical and legendary aspects are intertwined, give us different accounts of him and touch upon various points. The fact that he has been venerated by Muslims as well as by local Christians in Balkan territories where he also held activities, has turned him into a common subject of cultural interaction between religions. Historically, different groups of belief have defined Sari Saltik under different names and this has at the same time led to the formation of a “syncretic halo” that would be seen around the existence of our character.

Sari Saltik's popularity in the Balkan geography has been carried into many places in Anatolia thanks to the expansionary dynamics of the Alevi-Bektashi culture. The Tunceli (Dersim) region, where the majority of the population is known to belong to the Qizilbash-Alevi belief, has made important contributions to the existing popularity of Sari Saltik by its idiosyncrasies. The most important representation of this contribution has been undertaken by the Tunceli-Hozat centered Sari Saltik Ocak that is among the Alevi clans of the region. Various activities of Alevi dedes (spiritual guides) of the ocak and the sacred relations of the ziyaretgahs (places of worship) that have a function closely related to it, the Sari Saltik cult has been able to live on for centuries in Tunceli and the region around it.

This thesis, by taking notice of the various sources about Sari Saltik, analyzes the process of interaction and syncretism with the Alevism of Tunceli created by him together with Bektashizm into which he was also later incorporated. The study has also been strengthened by interviews with the dedes of the Sari Saltik Ocak, and by field work in the region.

The thesis has first of all tried to draw a general portrait of Sari Saltik with regard to his historical and legendary personality. After that, the Alevi belief in Tunceli and the historical and contemporary dynamics forming this belief have been examined. The continuing chapters present the origins of legitimacy of the Alevi ocaks in the context of relations of sanctity and the place of the historical adventure of the Sari Saltik Ocak within this relation. Finally, the intercourse of the ocak with other ocaks in the region has been dealt with, along with its practical and belief functions vis-a-vis society in parallel to its position within the social structure in question.

Key Words: Sari Saltik, XIII. age, Ocak, Tunceli, Dersim, Alevism, Bektashism.

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii

GİRİŞ

1. KURAMSAL ÇERÇEVE	1
2. AMAÇ VE YÖNTEM	4
3. PROBLEMATİKLER	6

BÖLÜM I

BİR 13. YÜZYIL TÜRKMEN BABASI: SARI SALTIK

1. 1. MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ	8
1.2. TARİHİ KİŞİLİĞİ	12
1.3. ADINA AÇILAN TEKKE, TÜRBE, MAKAM, MEZAR ya da ZİYARETGÂHLAR	15
1.4. MENSUP OLDUĞU DİNİ GELENEK	18
1.5. DİNLER ARASI KÜLTÜN ORTAK ÖZNESİ OLARAK SARI SALTIK	19

BÖLÜM II

TUNCELİ YÖRESİNDE ALEVİLİK ve BEKTAŞİLİK

2.1. ALEVİLİK- KIZILBAŞLIK-BEKTAŞİLİK	22
2.2. TUNCELİ'DE ALEVİ-BEKTAŞİ İNANCI	26
2.2.1. Tunceli'nin Coğrafi Konumu	27
2.2.2. Tunceli'nin Tarihçesi	27
2.2.2.1. Türk öncesi	27
2.2.2.2. Türk Dönemi	30
2.2.2.3. Osmanlı Çağı	31
2.2.2.4. Cumhuriyet Dönemi	33
2.2.3. Tunceli Aleviliğine Tesir Eden İnanç ve Kültürler	35
2.2.3.1. Şiilik	35
2.2.3.2. Ermeni Hıristiyanlığı	36
2.2.3.3. Paulicianism ve Maniheizm	46
2.2.3.4. Ehl-i Hak (Yaresan)	52
2.2.3.5. Yezidilik	56
2.2.4. Yöredeki Tabiat Kültleri	62
2.2.4.1. Dağ-Tepe Kültü	62
2.2.4.2. Taş ya da Kaya Kültü	65
2.2.4.3. Ağaç Kültü	66
2.2.4.4. Su Kültü	68
2.2.4.5. Ateş Kültü	69

2.2.5. Çeşitli Hayvanlara Dair İnançlar	71
2.2.5.1. Uğurlu Hayvanlar	71
2.2.5.1.1. Geyik	71
2.2.5.1.2. Turna	72
2.2.5.1.3. Güvercin	72
2.2.5.1.4. Kurt	73
2.2.5.1.5. Yılan	73
2.2.5.1.6. Örümcek	74
2.2.5.1.7. Tilki	75
2.2.5.2. Uğursuz Hayvanlar	75
2.2.5.2.1. Tavşan	75
2.2.5.2.2. Baykuş	76
2.2.5.2.3. Keklik	76

BÖLÜM III

SARI SALTIK OCAĞININ TEŞEKKÜLÜ VE TARİHÇESİ

3.1. OCAK ve OCAKZADELİK	77
3.2. EHL-İ BEYT, EVLAD-I RESUL YAHUT SEYYİDLİĞE MENSUBİYET	79
3.3. DEDELİK ve PİRLİK	81
3.4. SARI SALTIK OCAĞI	83
3.5. SARI SALTIKLILARIN SOY ŞECERESİ	85

3.6. SARI SALTİK OCAĞI'NI MEYDANA GETİREN UNSURLAR.....	90
3.6.1. Sarı Saltık'ın Mezar ve Türbesi	90
3.6.2. Seyyid Nesimi ve Aile Efradının Mezarları	97
3.6.3. Kutsal Emanetler	97
3.6.4. 1937-1938'den Kalma Toplu Mezar	99
3.6.5. Sarı Saltıklılara Ait Diğer Ziyaretgâhlar	99
3.7. YÖRESEL İNANÇLARDA OCAĞIN TEŞEKKÜLÜ	100
3.7.1. Bektaşilik ve Ocağın Teşekkülü Arasındaki Bağlantı	100
3.7.2. Sarı Saltık Ocağı ve Saltuklu (Saltıklı) Beyliği İlişkisi	106
3.7.3. Anadolu'daki Alevi-Bektaşî Yapıları İçerisinde Sarı Saltık Ocakları	107

BÖLÜM IV

SARI SALTİK OCAĞI'NIN DİĞER OCAKLARLA İLİŞKİLERİ

4.1. AĞUÇAN- AĞU İÇEN (KARADONLU CAN BABA) OCAĞI	111
4.2. KUREŞAN (KUREYŞAN) ve BABA MANSUR (BAMASUR) OCAKLARI	115
4.3. DERVİŞ CEMAL OCAĞI	120
4.4. ŞİH (ŞAH) DELİL BERHİCAN (BERHECAN) OCAĞI	122
4.5. SULTAN HİDİR (ÜRYAN HIZIR-HİDİR) OCAĞI	126
4.6. ŞEYH (ŞİH) ÇOBAN OCAĞI	128

BÖLÜM V

SARI SALTİK OCAĞI'NIN ALEVİ TOPLUMUNDAKİ YERİ VE İŞLEVİ

5.1. OCAĞIN ALEVİ TOPLUMUNDAKİ YERİ	130
5.2. SARI SALTİK OCAĞINA AİT ZİYARETGÂHLARIN	
FONKSİYONLARI	132
5.3. YÖRESEL İNANÇLARDA OCAĞIN ROLÜ	135
5.3.1. Kerbela Matemi ve 12 İmam Kültü	135
5.3.2. Hızır İnanç ve Oruçları	137
5.3.3. Cem Törenleri	142
5.3.4. Musahiplik ve Düğün Törenleri	146
5.3.5. Cenaze ve Sonrasında Gerçekleştirilen Ritüeller	151
5.4. YÖREDEKİ ETNİK KİMLİK TARTIŞMALARI VE SARI SALTİK	
OCAĞI	153
SONUÇ	158
KAYNAKÇA	164
EK-I: SARI SALTİK OCAĞI DEDELERİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN	
KİŞİSEL GÖRÜŞMELER	178
EK-II: RESİMLER	240

KISALTMALAR DİZİNİ

A.K.M.	: Atatürk Kültür Merkezi
Bkz.	: Bakınız
Bs.	: Baskı
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.	: Doğum
Ed.	: Editör
G.Ü.T.K.H.B.V.A.M.	: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi
Haz.	: Hazırlayan
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Ö.	: Ölüm
O.D.T.Ü.	: Orta Doğu Teknik Üniversitesi
s.	: Sayfa
T.B.M.M. Z.C.	: Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi
T.D.A.V.	: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı
T.D.V.	: Türkiye Diyanet Vakfı
T.D.V.İ.A.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.H.K.A.T.V.	: Türk Halk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
T.K.A.E	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
T.V.Y.Y.	: Tarih Vakfı Yurt Yayınları
t.y.	: Tarih yok
vb.	: Ve benzeri
Vilayetname	: Vilayetname-i Hacı Bektaş-ı Veli

Vol. : Volume
Yay. : Yayınları
Y.K.Y. : Yapı Kredi Yayınları
yy. : Yüzyıl

GİRİŞ

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Türkiye’deki *halk İslamı* ya da *heterodoks İslam*’a dair yapılan çalışmalarda kullanılan kavramlardan biri olarak resmiyet dışı inanç (*heterodoksi*), en genel anlamıyla, mevcut resmi inancın (*ortodoksinin*) dışında konumlanmış, karşılıklı bir siyasi, dini ve ideolojik ötekileştirme söylemi ile her iki kesimin de birbirlerini var ettiği alanın bir tarafı olagelmıştır. Siyasal, sosyal, teolojik ve tasavvufi boyutu ile senkretik (bağdaştırmacı), mesiyantik (mehdici) ve mistik bir görünüm sergileyen bu heterodoks İslam, aynı zamanda “cemaat dışı” bir yapıya da sahiptir (Ülken, 1983, s. 346; Ocak, 2001, s. 106-109; Çamuroğlu, 2005, s. 128; Melikoff, 2009, s. 95).

Resmiyet dışı inançların karakteristik özelliklerinden olan “senkretizm” unsuru, kuşku götürmez bir biçimde, Türkiye’deki “halk İslam”ının ya da dininin oluşum ve devamlılığında belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Dinsel etkileşim süreçleriyle ilgili bir kavram olan senkretizm, Türkçede “bağdaştırmacılık” olarak karşılanmakta ve farklı yaklaşımlara göre değişen anlamlar kazanmaktadır. Genel olarak “karışmış” veya “melez” olanı ifade etmekte ve farklı kültürlerle ait bir takım sembol, söylence veya kültürün yeni bir kültür potasında eritilip yeni bir “almaşık” oluşturulması anlamına gelmektedir (Su, 2009, s. 50). “Senkretizm kavramı bir kültürün tamamı için değil de, o kültürün bir ögesi, genellikle de din için kullanılır. Buna göre, söz konusu olan senkretik ögenin, farklı kültürlerden alınan çeşitli muhtevalarla bağdaşıp uzlaşmasıyla meydana geldiği kastedilir” (Okan, 2004, s.34-35). Dolayısıyla günümüzde senkretizm, “farklı dinlerin çeşitli öğelerinin bir araya gelip kaynaşarak oluşturduğu dini yapıları kastetmek için kullanılır” (Okan, 2004, s.34-35).

Dini, sosyal, siyasal, vb. anlamlarda, Türkiye’deki Sünni İslam’ın kapsadığı alanın dışında konumlanan halk İslam’ının en belirgin senkretik kurumlarının başında Alevilik ve Bektaşilik gelir. Bu durum, dile getirilen heterodoks inançların (Alevilik –Bektaşilik) Türk ortodoks İslam anlayışı ve diğer inanç kümeleri ile karşılıklı bir ilişkiye girmedikleri anlamına gelmemektedir. “Birbiriyle az ya da çok, dolaylı ya da dolaysız ilişki kuran her toplum, bir diğerinden kendi bünyesine bir takım kültürel öğeleri”

(Okan, 2004, s.34-35) alıp verebildiğine göre, Alevilik ve Bektaşiliğin de aynı şekilde, kendi dışındaki inanç yapıları ile karşılıklı bir ilişkiye girmesi söz konusu olabilir. Özellikle de Aleviliğin bugün ki altyapısını oluşturan tarihi, sosyolojik ve teolojik mirasın sahip olduğu geniş hacim, bu anlamda meydana gelen senkretizm sürecinin doğal bir görüntüsü olarak ortada durmaktadır.

Eski tabiat ve atalar kültlerinden Şamanizm'e, Şamanizm'den Budizm ve Zerdüştiliğe, Zerdüştilik'ten Maniheizm ve Mazdekizm'e ve hatta Hristiyanlık'a ve Yahudilik'e kadar Türkler arasında yayılan dinlerin ve mistik kültürlerin inançları ve bir takım pratikleri bir dinden ötekine geçerken, sürekli eskisinin yenisi içinde kısmen değişime uğrayıp devamlı surette katlana katlana yeni kalıplara girmek suretiyle İslam'ı kabul dönemine kadar (Ocak, 2001, s. 108) gelip, Alevi-Bektaşî geleneğinin tarihi alt yapısının oluşmasına vesile olan senkretizm sürecine ışık tutmuştur. Bu senkretik yapılanma, statik, durağan bir muhteva taşımaktan ziyade, adı geçen inançların (Alevilik-Bektaşilik) tarihsel bir dinamik ile günümüze değin gelerek, kimlik yapılarının devamlılığını sağlamasında etkili olmuştur. Bundan ötürü, "Alevilik ve Bektaşilik gibi, uzun bir zaman ve mekân sürecinin yarattığı senkretik bir inanç sistemini ve bu sistemi yaşatan bir toplumsal yapıyı yalnızca geçmişine veya yalnızca şimdiki durumuna bakarak anlamaya ve değerlendirmeye çalışmak asla mümkün değildir" (Ocak, 1991, s. 23.).

Alevi ve Bektaşiliğin sahip olduğu bu senkretik yapı, yüzyıllar boyunca farklı kültürler ve dinler ile iletişime geçilmek suretiyle oluşmuştur. Özellikle de Bektaşilik, senkretik yapısından ötürü farklı dinlere mensup topluluklar ile ilişki yaratma konusunda büyük bir hüner sergilemiştir. "Bu sebeptendir ki Bektaşilik, Hristiyan çevrelere yerleştiği zaman, bu öğeleri sindirebilmiştir" (Melikoff, 2009, s. 68). Senkretik yapı Bektaşiliğin doktrini, ayin, erkân ve teşkilatını şekillendirdiği gibi kültürel cephesine de belli bir hüviyet kazandırmış, Sünnilik dışı karakteri, tarikatın dini ve tasavvufî yapısında umursamazlığa varan çok geniş bir müsamaha havası yaratmıştır (Ocak, 1992, s. 378).

Fetihler sonucu yayılan bir dinin (İslam), egemenlik kurduğu topraklar üzerinde yaşayan halkların dinlerini sert müdahaleler ile değiştirmesi çok zor olacağı gibi, bunu gerçekleştirdiği takdirde bile yerli halkın eski inançlarını bu yeni dinin içinde yaşatarak sürdürdüğü de bilinmektedir. Böylesine sert bir müdahale ile din değiştirtmekten

ziyade, yerli halk ile birlikte karşılıklı bir ilişki geliştirmenin, her iki din açısından da olumlu bir takım sonuçlar doğurduğu görülmüştür.

İhtida edenlerin eski dinsel kültürleri tamamen kaybolup gitmekten çok, orada egemen olan yeni dinin, halk tarafından benimsenen unsurları ile kaynaşmakta ve bir inanç karışımı oluşmaktadır. Böylece eski dinsel tasavvurların bir ölçüde yeni bir kılık içinde veya yeni bir cila altında özüne sadık kalarak devam etmesini sağlayan bir almaşık meydana gelmektedir. Özellikle heterodoks tarikatlar ve diğer tasavvufi kurumlar, şeriattan çok irfana önem vermelerinden dolayı, İslami olmayan dinsel unsurların dönüştürülüp içerildiği yerler olmuştur. Bu aynı zamanda halk üzerinde etkili olan veli kültürünün doğmasının da amilidir (Su, 2009, s. 31).

Bektaşiliğin senkretik yapısından ötürü çeşitli kültürler ile olan temasları onu farklı inançlara karşı açık kılmış, aynı zamanda da kendisinin bu inançlar tarafından kabul edilerek, değişik yorumların üretilmesine vesile olmuştur. Farklı milletler ve inançlara mensup topluluklar ile gerçekleştirilen kültürel alışveriş, bizatihi Bektaşiliğin takdis ettiği kişilerin de bu farklı unsurlar tarafından kabul edilerek yaşamlarında önemli bir yer edinmelerine vesile olmuştur. Bu hususta meydana gelen kaynaşma süreci, çoğu zaman Alevilik ve Bektaşilikteki şifahi-sözlü iletişim geleneği sayesinde, özellikle de menkıbevi anlatımlardan devşirme alıntılar ile diğer inançların içine sokulup, bölgesel ve özgün bir anlatının oluşmasında etkili olmuştur. Bu durum aynı zamanda ortak özelliklere sahip bir geleneğin tarih boyunca kaleme alınmış birçok menkıbesinde de benzer temalar şeklinde varlığını göstermiştir. “Aslında menkıbeler arasındaki benzerlik, şifahi geleneğin Orta Asya ve Anadolu sahalarındaki sürekliliğinin bir işareti olarak yorumlanabilir” (Kılıç, 2005, s. 115).

Orta Doğu, Orta Asya ve Uzak Doğu’da görülen bir dizi ortak efsanenin Alevi-Bektaşi geleneğinin senkretik yapısınca absorbe edilerek menakıbnamelerde yer edinmesi dikkate değer bir durumdur. Menakıbnamelerin içeriğinde bulunan efsanevi unsurların kabul edilerek dolaşıma sokulmasının şartı, ancak bunlara inanan insanların varlığıyla söz konusu olabilir. “Bilindiği gibi menakıbnamelerin meydana gelmesi ancak kendilerine inanan bir toplum ile mümkün olabilmekle birlikte” (Kılıç, 2005, s. 116), “insanın gizli özlemlerinin ve inandığı bazı değer hükümlerinin zafere ulaştığı kusursuz,

ideal bir dünyanın tasvirini gerçekleştirmeleri sebebiyle de, toplumun psikolojik çehresinin ifadesi sayılabilir. Bütün bu hususlar düşünülürse, evliya menkabelerine sadece, harikulade birtakım olayları yansıtan gerçek dışı hikâyeler nazarıyla bakmak yanlış olacaktır” (Ocak, 1997, s. 33-34). Bundan ötürü, Alevilik ve Bektaşiliğin yapısına müsait olan menkıbevi gelenek vesilesi ile de birçok tarihi şahsiyetin buraya eklenildiğini görmek mümkündür.

Özellikle de Balkan topraklarındaki Türk yayılmasına paralel olarak çeşitli tasavvufi akımlar tarafından bu topraklarda yürütülen faaliyetlerin, gerçekleştirilen kolonizasyon süreci ile birlikte bir İslamlaştırma faaliyeti taşıdığı da bilinmektedir (Barkan, t.y., s. 14-55). Bütün bu tasavvufi akımlar içerisinde, Bektaşiliğin öncelleri arasında yer alan Babailik, Vefailik, Yesevilik, Kalenderilik, Rum Abdalları (Abdalan-ı Rum) ve Haydarilik gibi dini ve tasavvufi zümrelerin, gerek Anadolu Selçuklu Devleti döneminde, gerekse Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasında taşıdığı önemlerinden ötürü, Balkanların Türkleştirilmesi sürecinde aktif bir rol edindikleri görülmektedir (Ocak, 1992, s. 373). Adı geçen bu zümreler arasında tarihi, sosyal, siyasi ve dini alanda bir ilişkinin söz konusu olması, aynı zamanda kendi aralarında bir devamlılık nazariyesinin var olduğuna da dikkatleri çeker. Zira “Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde *Abdalan-ı Rum* veya *Rum Abdalları* adı altında ortaya çıkan ve çoğunluğu Babai hareketinin mensubu bulunan Kalenderi zümrelerin menşei, Selçuklu dönemindeki popüler ve militan Kalenderi zümreleri” (Ocak, 1999, s. 70) olmuştur.

2. AMAÇ VE YÖNTEM

İslam öncesi ve İslam dışı kaynaklarının yanı sıra, İslamiyet sonrasındaki tarihsel süreç içerisinde de gelişimini sürdürüp Anadolu toprakları üzerinde özgün bir forma kavuşan Kızılbaşlık/Alevilik ve Bektaşilik, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında gerçekleştirilen birçok bilimsel ve amatör çalışmaya konu olmuş ve halen de olmaktadır. Anadolu coğrafyasının içtimai, iktisadi ve dini tarihi içerisinde önemli bir rol oynayan bu inançlara mensup toplulukların, bugün halen Türkiye'nin muhtelif mintikalarında yaşıyor olmaları, henüz gün yüzüne çıkmamış olan bir takım tarihsel ve

güncel gerçekliklerinin araştırılmasını bilimsel çalışmalar açısından zorunlu kılmaktadır.

Söz konusu olan bu inancın sözlü gelenek vasıtası ile –var olan yazılı kaynakları da göz ardı edilmeden- kuşaklar arasında tarih boyunca aktarımının yapılmış olması, hem bu inancın sahip olduğu “yenilenmeyi”, hem de her tarihsel süreç içerisinde meydana gelen bu yenilenme ile paralel, inancın karakteristik yapısı olan senkretik ve interaktif havuzuna önemli katkılar sunmuştur. Söz konusu olan bu katkının özellikle de gelenek içerisinde takdis edilen evliyalar ve onların etrafında oluşturulan evliya kültü ile yakın bir ilişkisi olmuştur. Sarı Saltık’ın tarihi ve menkıbevi kişiliği, böyle bir oluşum ve devamlılığın seyrini incelemek açısından manidardır.

Sarı Saltık hakkında bugüne değin yapılan araştırmalar içerisindeki en derli ve toplu olan bilimsel çalışma, Ahmet Yaşar Ocak tarafından meydana getirilen “*Sarı Saltık (Popüler İslam’ın Balkanlar’daki Destanı Öncüsü)*” başlıklı eser olmuştur. Sarı Saltık hakkında meydana getirilen tüm çalışmaların sorgulayıcı bir terkihi olan bu eser, muhtevasında bulundurduğu geniş birikimi ile takdire değer bir işlev yüklenmiştir.

Ocak tarafından meydana getirilen çalışmanın kapsamı içerisinde yer alan ve tarafımızca gerçekleştirilmiş bulunulan bu tez çalışmasının da konusu olan Tunceli-Hozat bölgesindeki Sarı Saltık Ocağı, gerek bölgenin sahip olduğu Alevilik inancının incelenmesini, gerekse bu Ocağın mevzu bahis edilen inanç içerisinde yer almasının meydana getirdiği karşılıklı etkileşimi sorgulanmaya muhtaç kılmıştır. Dâhil olduğu Kızılbaş/Alevi inancını kendine has toplumsal pratikleri ile yorumlayan Tunceli Aleviliğinin, aynı zamanda Sarı Saltık kültü vasıtası ile etkileşime girdiği Bektaşiliği nasıl yorumladığı, çalışmanın başlangıçtaki merak uyandıran amaçları arasında olmuştur.

Bu çalışma aynı zamanda, Sarı Saltık kültürünün tarihsel, inançsal ve doktriner olarak Tunceli yöresinde nasıl tesis edilip kendini yeniden ürettiğini ortaya koyarak, bu inancın Sarı Saltık Ocağı üzerinden Alevilik ve Bektaşiliği bölgede nasıl bir icra fonksiyonuna sahip kıldığını da vurgulamayı amaçlanmaktadır. Bu genel amaç doğrultusunda, Sarı Saltık kültürünün Tunceli bölgesine yerleşmesinin nedenleri Alevi ve Bektaşi kaynakları

ışığında değerlendirilerek, gerçekleştirilen saha çalışmaları ile mukayese edilmek gibi özel bir amaç da hedeflenmiştir. Bunun yanı sıra birbirleri ile alakalı olduğu düşünülen bölgedeki diğer Alevi ocaklarında kullanılan Alevi-Bektaşî ağırlıklı motiflerin varlığı da göz önünde bulundurularak, Sarı Saltık kültürünün bu yöredeki tesisi ile aralarında kurulabilecek olan bağlantının izi de sürölmek istenmiştir.

Çalışma da yöntem olarak; öncelikli bir şekilde, Sarı Saltık'ın mudahil olduğu Alevi ve Bektaşî kültür ve tarihine yönelik genel bir okumaya gidilmiştir. Sonrasında ise bu alan içerisinde yer alan Sarı Saltık'a yönelik daha spesifik bir tarih okumasına başvurulmuştur. Bu hususta kaleme alınmış olan birinci el kaynaklar ile birlikte, gerçekleştirilen akademik ve amatör çalışmalara da başvuruldu. Bunun da yanı sıra, Tunceli'nin tarih ve inancına yönelik bir takım okumalar da gerçekleştirilmiştir. Sarı Saltık ve Tunceli hakkında yapılan böyle bir değerlendirmeden sonra, bu kült ile alakalı olan Tunceli-Hozat bölgesi ve Sarı Saltık Ocağı'nda bir alan çalışması gerçekleştirildi. Özellikle de bu Ocak ile ilişkili olan dedeler ile bir dizi mülakat düzenlendi. Bu çalışma sonrasında elde edilen bilgiler genel bir okumanın ışığından geçirilerek mevcut bilgiler ile mukayese edilmiştir. Sonrasında ise, bir araya getirilen bütün bu bilgiler ışığında tezin yazılı aşamasına geçilmiştir.

3. PROBLEMATİKLER

Tezin konusunu teşkil eden Sarı Saltık Ocağı ve Ocağın bulunduğu Tunceli/Dersim bölgesine yönelik gerçekleştirilen bilimsel çalışmaların henüz istenilen bir aşamada olmaması, çalışmamızın öncelikli problemleri arasında yer almaktadır. Bunun da yanı sıra, Alevilik ve Bektaşîlikle ilgili dışarıdan ve içeriden yöneltilen ideolojik bakış açılarının araştırmamız açısından bir sorun teşkil ettiğini ifade etmekle birlikte, Sarı Saltık kültürünün Tunceli yöresindeki konumunun da bu mahiyetteki tartışmalar içerisinde mevzu bahis edildiğini üzümlere de olsa belirtmek gerekmektedir.

Tunceli Aleviliğindeki ocak sistemi içerisinde önemli bir yer edinen Sarı Saltık kültü, dâhil olduğu bu kültürel geleneğin bölgenin güncel olumsuzluklarından etkilenmesinden ve kültürün taşıyıcısı olan dede soyunun bölge ile birlikte dünyayı da terk etmesinden ötürü, şimdi olmasa dahi yakın gelecekte yok olma tehlikesi ile karşı

karşıyadır. Bu durum aynı zamanda hali hazırda var olan bir probleme de işaret etmektedir. Zira bölgedeki Sarı Saltık kültürünün devamlılığını sağlama konusunda, kendilerini sorumlu hisseden birkaç dedenin dışında, Sarı Saltık Ocağı merkezli Alevilik ve Bektaşiliğin yol ve erkânına dair yetkin bilgiye sahip kimseler de yok denecek kadar azalmış bulunmaktadır.

Bölgedeki Sarı Saltıklı dedelerin Sarı Saltık hususunda kendilerine has bir yorum ve tarihsel bilgi üretmeleri ile bilimsel araştırmaların konusu olan Sarı Saltık arasındaki derin uçurum, araştırmamızın diğer bir sorununu oluşturmaktadır. Çünkü araştırmamız, Sarı Saltık'ın yöresel ve genel bilgisi arasında görülen uçurumun asgari bir tarihi bilgisini oluşturmayı da hedeflemektedir.

BÖLÜM I

BİR 13. YÜZYIL TÜRKMEN BABASI: SARI SALTİK

1.1. MENKİBEVİ KİŞİLİĞİ

Gerek Alevi-Bektaşî düşüncesinin oluşmasında önemli bir rol üstlenmesi, gerekse meydana gelen bu toplumsal, siyasi ve dini yapılanmanın bir süreklilik içerisinde sürdürülmesinde büyük bir işlevi olan senkretizm özelliği, aynı zamanda bu gelenek tarafından takdis edilen bir evliya kültürünün oluşmasına da vesile olmuştur.

Bugün, Hacı Bektaş-ı Veli başta olmak üzere, Baba İlyas-ı Horasani, Sarı Saltık, Barak Baba, Geyikli Baba ve Abdal Musa gibi birçok isim, Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde adı popüler anlamda en çok ön plana getirilen şahsiyetler arasında yer almaktadır.

Bütün bu isimler arasında, Hacı Bektaş'ın dışında güncelliğini kaybetmeden popülaritesini sürdüren tek Türkmen babasının Sarı Saltık olduğu söylenilebilir (Ocak, 2002b, s. 25; Su, 2009, s. 148). Hacı Bektaş-ı Veli'nin Anadolu halk İslamı içerisinde sahip olduğu popülaritenin Balkan coğrafyasındaki temsili karakteri Sarı Saltık'tır. Bu durumun en önemli nedenleri arasında, kimliği etrafında Sünni'sinden gayri Sünni'sine, Müslim'inden gayrimüslimine kadar değişik kesimlerden farklı yaklaşımlarla, birbirine zıt rivayetlerin gezinip, bütün bu değişik çevreleri etkileyerek, onlar tarafından takdis edilip benimsenecek bir şöhretin sahibi olması gelmiştir (Su, 2009, s. 148).

Kendisinden bahseden kaynaklarda, "mücahit-gazi, gazi-derviş, alp-eren, mübarek zat, ermiş" gibi sıfatlarla anılan Sarı Saltuk Sünni, Alevi ve Bektaşî çevrelerince farklı yönleriyle benimsenmiş önemli bir isimdir" (Kiel, 2009, s. 147). Sarı Saltık hakkında doğrudan ya da dolaylı olarak bilgi veren vekâyinameler, seyahatnameler, menakıpnameler, vb. eserler ile konu üzerinde yetkin araştırmacılarca yapılan müstakil çalışmalarda çelişik ve farklı bilgilere yer verilmektedir.

Bu vekâyinameler arasında yer alan ve XV. yüzyılda II. Murat döneminde Yazıcızade Ali tarafından tercümesi yapılan *Tevârih-i Âl-i Selçuk* adlı eserde, II. İzzeddin Keykâvus'un talebi üzerine Sarı Saltık önderliğinde Anadolu'dan giden Türkmenlerin Dobruca'ya yerleşmeleri, oradan Kırım'a gidişleri ve sonra tekrar Dobruca'ya dönüşleri

anlatılmaktadır. Kemalpaşazâde tarafından kaleme alınan bir diğer vekâyiname olan *Tevârih-i Âl-i Osman*'nın Mohacname adlı bölümünde ise, Sarı Saltık büyük bir veli olarak zikredilip, takdirle anılmaktadır (Ocak, 2002a, s. 2-3).

Seyahatnameler konusunda Sarı Saltık'ı zikreden iki önemli seyahatname vardır. Bunlardan ilki, 14. yüzyılda yaşamış olan ünlü gezgin İbn Battuta tarafından kaleme alınmış olan ve literatürde *Rihletü İbn Battuta* diye bilinen *Tuhfetü'n Nuzzar fi Garaibi ve Acaibi'l- Efsar* başlıklı *İbn Battuta Seyahatnamesi*'dir. İbn Battuta, Kustantiniye (Konstantiniyye) seyahatinin, Deşt-i Kafçak (Kıpçak) adı verilen ellerinde yaptığı seyahatini anlatırken, Türklerin yaşadıkları toprakların sonu olan Baba Saltuk (Saltık) adında bir kasabadan bahsederek, “baba” kelimesinin çeşitli yerlerdeki telaffuz şekli üzerinde durur. Aynı şekilde İbn Battuta' nın verdiği bilgilere göre, bu Türklerin Sarı Saltık'tan, “mükaşif” yani olağanüstü güçlere sahip, kerametli biri olarak bahsetmelerine rağmen, hakkında söylenenler dinin temel prensipleri ile bağdaşmamaktadır (İbn Battuta, 2010, s. 498).

Sarı Saltık'tan bahseden diğer bir seyahatname örneği de, 17. yüzyıl Osmanlı coğrafyasını 50 yılı aşkın bir süre boyunca dolaşan Evliya Çelebi tarafından kaleme alınan seyahatnamesidir. *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde (1998a, s. 113, 334), Sarı Saltık'ın asıl isminin “Muhammed Buhari” olduğu dile getirilir. Eserde Sarı Saltık'tan, Ahmet Yesevi tarafından Hacı Bektaş-ı Veli'ye yardım için gönderilmiş bir kişi olarak bahsedilmesinin yanı sıra, Balkan topraklarında gerçekleştirdiği gaza faaliyetleri ve menkıbevi yaşam öyküsü de anlatılır (Evliya Çelebi, 1998a, s. 334; 1998b, s. 25, 69). Hacı Bektaş tarafından eline tahta bir kılıç, seccade, tabl (davul), kudüm, alem, def ve nakkâre verilerek yetmiş neferi ile Kırım, Moskof, Leh, Çeh ve Dobruca diyarına gönderilen Sarı Saltık, bu yerlerde gerçekleştirdiği olağanüstü hünnerleri ile rüştünü ispatlamış ve son olarak da yedi tabutta birden baş göstererek yaşamı gibi ölümüyle de bir olağanüstülük örneği sergilemiştir (Evliya Çelebi, 1998a, s. 334; 1998b, 69-70; 1999, s. 166).

“Bektaşî geleneklerinin kuruluş ve gelişmesinde olduğu kadar, Anadolu Aleviliği'nin oluşmasında da büyük bir yeri olduğu çok iyi bilinen” (Ocak, 2002a, s. 10) *Vilayetname-i Hacı Bektaş-ı Veli*'de de Sarı Saltık hakkında bir takım bilgilere yer verilir. Burada bir koyun çobanı olarak resmedilen Saltık'ın, Hacı Bektaş-ı Veli

tarafından Ulu Abdal ve Kiçi Abdal ile birlikte Rum iline gönderilmesinin kısa bir hikâyesi anlatıldıktan sonra, Sinop üzerinden Gürcistan, Dobruca ve Kaligra'ya geçerek buralarda gerçekleştirdiği kerametlerinin menkıbevi bilgisi dile getirilir. Bu menkabeler içerisinde Sarı Saltık'ın, Gürcistan padişahını halkıyla birlikte müslümanlaştırması, Kaligra'daki ejderi tahta kılıç ile öldürmesi ve öldükten sonra, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'* nde de anlatıldığı gibi, birçok tabutta baş göstermesine yer verilir (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 45-46).

Sarı Saltık hakkında bilgi veren en önemli eserlerin başında, adına kaleme alınmış olan *Saltıknameler* gelir. Bunlar içerisindeki en önemlisi, “1473-1480 yılları arasında, Cem Sultan'ın maiyet erkânından olan Ebu'l-Hayr-i Rumi tarafından yazılmış büyük bir kompilyasyon eser olan” (Köprülü, 1943, s. 430-441; Ocak, 2002a, s. 5-6) Ebu'l Hayr-i Rumi'nin *Saltıknâme*'sidir. “Sarı Saltık'ın Rumeli'ndeki gaza ve İslamlaştırma faaliyetlerinin dini-hamasi hikâyesi olan popüler bir menakıb koleksiyonu durumundaki *Saltıknâme*” (İnalçık, 2000, s. 101), Fatih Sultan Mehmet'in doğu seferine çıkması sebebiyle Edirne'de kaymakam olarak bıraktığı oğlu Cem Sultan'ın, yöredeki gezileri sırasında adını sıklıkla duyduğu Sarı Saltık'ı merak ederek, Ebu'l Hayr-i Rumi'den geniş bir araştırma yapması sebebiyle oluşturulmuştur. Eserde, Seyyid Hasan'nın Harcenevan (Amasya) padişahı tarafından zehirletilmesi sonucunda asıl isminin Şerif Hızır (Şerif Hızır) olduğu belirtilen oğlu Sarı Saltık'ın, babasının ölümü sırasında henüz 3 yaşında olduğu görülür (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 1-3). Bu olaydan sonra Şerif Hızır'ın, pir Abdül-aziz tarafından yetiştirildiği ve belirli bir dönem sonra annesinin de öldüğünün bilgisine yer verilir (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s.3). Baba tarafından Hüseyini (seyyid) anne tarafından da Hasani (şerif) olduğu belirtilen Şerif Hızır, büyüncü babasının katili olan Harcenevan padişahı Tırnabos'u öldürür (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 10-11).

Şerif Hızır, Bahr-i Sevad padişahının oğlu Alyon-ı Rumi adlı genç bir hıristiyan savaşçı ile girdiği çarpışmada (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 15), onu yenmiş ve tam öldüreceği sırada da, bu hıristiyan gencin iman getirerek müslüman olması vesilesi ile onu bağışlamıştır. Şerif, Alyon-ı Rumi'ye müslüman olmasından ötürü İlyas-ı Rumi adı vermiş, Alyon da karşılığında Şerif'e “Saltık” ismini takmıştır:

“Alyon-ı rumi dahı parmak götürüp iman getürdi. Şerif ana İlyas-ı Rumi diyu ad virdi. Alyon-Rumi eyitti: << İy Server Çün sen bana ad virdün ben dahı sana bir ad koyam, Müslümanlar ta kim seni anunla analar.>> didi. Şerif kabul itdi. Eyitdi: << Senün dahı adun Saltık olsun.>> didi.” (Ebu’l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 19).

Böylece Alyon-ı Rumi’nin dilinde güçlü er manasına gelen Saltık ismi, Şerif’in sarı ve kızıl olmasından ötürü Sarı Saltık olarak anılmaya başlanmıştır. Neticede de Hıristiyanlar Alyon-ı Rumi’nin din değiştirmesine inanamayıp, Şerif Saltık’ın onu deli ettiğine kanaat getirmişlerdir (Ebu’l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 19).

Saltukname’de adı çoğunlukla “şerif” ve “server” olarak geçen Sarı Saltık’ın bu isimlerin yanı sıra, başkaları ve kendisi tarafından şu isimler ile adlandırıldığı da görülmektedir: Seyyid Şerif, Saltık, Seyyid Şerif Saltık, Seyyid Saltık, Şerif Saltık (Saltık), Seyyid Sarı Saltık, Hazret-i Şerif, Şerif Sultan, Şerif Sarı (Saru) Saltık (Saltık), Sultan Saltık, Hazret-i Saltık, Seyyid Şerif Hızır, Sarı Saltık Sultan, Şerif-i Rumi, Sultanü’l evliya Seyyid Şerif Sarı Saltık, Sultan Seyyid Saltık, Şerif Gazi, Seyyid Sultan, Server Saltık, Sultan Baba, Sultan-ı Gaziyan, Saltık Baba ve Saltık-ı Rumi.¹

Sarı Saltık’ın sahip olduğu popüleriteye uygun şekilde menkıbevi kişiliği etrafında meydana gelen yüzer-gezer külte örnek olarak, farklı coğrafya ve inançlarda kendisine verilen isimlerin çeşitliliği de örnek gösterilebilir:

“Ve her diyârda birer ismiyle müsemmâdır. Ammâ Rûm’da Baba Sultân ve Sarı Saltık Sultân ve Keliğra Sultân derler. Ammâ kâfiristân-ı Hıristiyânistân’da İsvet-i Nikola derler.” (Evliya Çelebi, 1989, c.2, s. 70).

Bunun yanı sıra, “Sarı Saltık Bulgaristan’da kah Aya Nicolas (Seveti Nikolas) veya İlya (Elie) Peygamber’le, Arnavutluk’ta ve Korfu adasında ise kah Aya Spiridon’la kah Yorgi’yle bir tutulmaktadır (Ocak, 2009a, s. 192). Arnavutluk’ta eşdeğer görüldüğü bir diğer kişi ise aziz Naom-Naoum’ dur (Evliya Çelebi, 1998b, s. 69-70; 2002, s. 247; 2003, s. 116-124; Haslok, 2000a, s. 57; Ocak, 2002a, s. 28; 2002b, s. 26).

Aynı zamanda Sarı Saltık adı ile anılıp, Balkanlar ve Anadolu’nun birçok yerinde yayılan türbe ve ziyaretgâhları da bu durumun tipik bir göstergesi sayılabilir. Bu senkretik, yüzer-gezer motifsel özelliğinden ötürü Sarı Saltık’ın imajı, uzun bir süre boyunca Balkanlar’daki Hıristiyan aziz lejandlarına karışmakla birlikte, Bektaşî

¹Ayrıntılı bilgi için bkz., Ebu’l-Hayr-ı Rumi, 1988, c. 1, s. 19, 51, 60, 64-65, 72, 153, 161, 224-226, 230, 240, 244, 356, 360, 377; c. 2, s. 2, 9, 32, 53, 107, 157, 186; c. 3, 128, 141, 177, 188, 272, 31, 5, 347; Ocak 2002a, s. 40.

geleneğine de yerleşen bir imaj olarak, bu geleneğin telakkilerini yansıtır olmuştur (Haslok, 2000a, 92-96; Ocak, 2002a, s. 4; Çamuroğlu, 2005, s. 42-43).

Sarı Saltık hakkında bilgi veren kaynaklardaki rivayetlerin çeşitliliği ve çelişikliğine rağmen, kendisinin Balkan coğrafyasında faaliyet göstermiş bir gazi-evliya olduğu hususunda bir mutabakat söz konusudur. Böylesine bir durumun oluşması öncelikli olarak Sarı Saltık'ın bu topraklarda yürüttüğü Türk iskânı ve İslamlaştırma faaliyetlerinin varlığı ile alakalıdır. Bir Türkmen babası ve velisi olarak bilinen Sarı Saltık'ın, aynı zamanda yerli hristiyan halk tarafından da takdis edilip kendi azizlerinden biri olarak görülmesi, bugüne değin adı etrafında oluşturulmuş olan maddi ve manevi mirasının anlaşılmasına da ışık tutmaktadır. Ayrıca spesifik bir şekilde Sarı Saltık örneğinde görülen bu durum, Anadolu'da İslamiyet'in ilk zamanlarına ait canlı ve zengin bir dinler arası etkileşimin farklı evliya örneklerinde de izlenmektedir. Böylece Babinger'in (2003, s. 28) de ifade ettiği üzere;“ buradaki eski hristiyan, hatta müşterek azizlerinin ne mikyasta müslüman kisvesinde yaşamakta oldukları görülüp anlaşılacak olacaktır.” Aksi takdirde, gerek müslüman halk tarafından gerekse Hristiyanlar nezdinde bu denli önemli bir yer işgal ederek yüceltilen bir zatın adı etrafında oluşturulan menkıbevi külliyyatın meydana gelme gerekçesini izah etmek güç olur. Bunun yanı sıra Sarı Saltık'ın *Saltukname*'de (1988, c.1, s. 64) geçen bir bölümde, kiliseye giderek hristiyan halka İncil'den pasajlar okuması, onun Hristiyan inancına yabancı olmadığını ve sırf bu yüzden de olsa Hristiyanlarla bir ilişkisinin mevzu bahis olabileceğini akıllara getirir.

1. 2. TARİHİ KİŞİLİĞİ

Sarı Saltık'ın, adı geçen tüm kaynaklardaki menkıbevi yaşam öyküsünün yanı sıra tarihi kişiliği de önemlidir. Fakat unutulmamalıdır ki, onun etrafında teşekkül eden kültü tarihi kişiliği değil, menkıbevi kişiliği oluşturmuştur.

Sarı Saltık'ın tarih sahnesinde ilk görünüşü, Anadolu Selçuklu devletinin Moğol hâkimiyeti altına girmesi ile baş gösteren saltanat mücadeleleri dönemine rastlar. 1240 yılındaki Babai isyanının akabinde zayıflama emareleri göstermeye başlayan Anadolu Selçuklu devleti, 1243'te Kösedag muharebesiyle fiilen Moğollar'a yenik düşmüştü

(Turan, 2003, s. 296-297; Cahen, 2008, s. 94-95). O sıralarda tahtta bulunan II. Gıyasettin Keyhüsrev'in 1246 yılındaki ölümü ile geride bıraktığı üç çocuğu arasında meydana gelen taht kavgası, zaten var olan problemlere yeni bir tanesini daha eklemiş oluyordu.

Babasının yerine geçmek üzere seçilen şehzade Alaeddin'in en küçük evlat olması gerekçesiyle tahta çıkarılmasının doğru olmayacağı yönlü görüşler neticesinde, yerine en büyük kardeşi İzzettin getirilerek, sağına ve soluna diğer iki kardeşi oturtuldu (Cahen, 2008, 228). Saltanat naibliği görevini de vezir Celaleddin Karatay aldı (Turan, 2002, s. 459; Cahen, 2008, s. 229; Ocak, 2002a, s. 19). Naib olan Karatay, bu dönem içinde yürüttüğü siyaset ile devleti deneyimsiz şehzade ve yöneticilerin ihtirasları ve Moğollara karşı, dengede tutmayı başarmıştır. Zira Celaleddin Karatay'ın ölümü (1254) sonrasında meydana gelen değişiklikler ve taht kavgalarıyla durumun tersine dönmesi, bu durumun tipik bir göstergesidir.

Babası II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in vasiyeti gereğince, Selçuklu tahtında tek başına saltanat sürme isteğinde bulunulacağı düşünülen Alaeddin (II. Keykubat) kardeşleri tarafından öldürtülse de, onun ölümü sonrasında her iki kardeşin birbirine düşmesi kaçınılmaz olmuştur. Birbirine düşen bu iki kardeşin (II. İzzeddin Keykavus ve IV. Rükneddin Kılıçarslan) durumu Moğollar tarafından yakından takip edildiği için, Moğollar kendileri açısından ve iç ile dış şartların da itici gücüyle (Cahen, 2008, s. 240; Ocak, 2002a, s. 22), önlerine çıkan şehirleri yağmalayıp Anadolu üzerine yürümüşlerdir. Sonuç olarak da II. İzzeddin, Baycu Noyan'ın komutasındaki Moğol ordusuna yenilerek ağır bir mağlubiyet almıştır. Bu mağlubiyet sonrası yerine, Moğolların hâkimiyeti ve himayesi altında yönetimi kabul eden kardeşi Rükneddin geçmiştir.

Rükneddin'in Moğal yanlısı bu durumu o dönem Türkmenleri açısından hoş karşılanmamış ve bundan ötürü Türkmenler, iki kardeşin taht mücadelesinde İzzeddin'i desteklemişlerdir. Gelecekteki olaylar İzzeddin ve Türkmenler arasındaki bu ilişkiyi ortaya çıkaracaktır (Turan, 2002, s. 487; Cahen, 2008, s. 247). Zira Türkmenlerin yardımıyla Moğollara karşı bir isyan hazırlamakla suçlanan İzzeddin (Cahen, 2008, s. 247; Ocak, 2002a, s. 24), Moğollara vermeyi vaat ettiği vergileri ödeme hususunda ağır davrandığı için tepkilere maruz kalmıştır. Tüm bu olumsuz gelişmelere bir de kardeşi

Rükneddin tarafından aleyhine çevrilen oyunlar ve sonucunda Moğollara karşı aldığı ağır yenilgi eklenince, İzzeddine karısı, annesi, çocukları, dayıları ve yakın emirleri ile birlikte, Bizans imparatoru VIII. Mihael Paleologos'un yanına sığınmak dışında başka bir çare kalmamıştır (Ocak, 2002a, s. 26; 2002b, s. 27; Kiel, 2009, s. 148).

Bizans tahtına sığınan İzzeddin'in kendine bağlı Türkmenlerin de yanına gelmesi için imparatorudan toprak talep etmesi olumlu karşılanmış ve bu talep neticesinde de Dobruca adı verilen arazi kendisine tahsis edilmiştir (Ocak, 2002a, s. 27; Kiel, 2009, s. 148). Nihayetindeyse, 1263-64 tarihlerinde Anadolu'dan Dobruca'ya kalabalık bir Türkmen göçü gerçekleştirilmiştir. Meydana gelen bu göçe katılanlar, kırk obalık bir Türkmen nüfusuna sahip olup, sayıları, on ile on iki bin arasında değişen bir rakamdan oluşmuştur (Köprülü, 2003a, s. 67; Ocak, 2002a, s. 67; İnalçık, 2004, s. 195; Kiel, 2009, s. 148).

II. İzzeddin ve adamları belirli bir süre sonra Bizans imparatoruna karşı bir darbe hazırlığı içerisine girmiş ve İzzeddin bundan ötürü hapsedilmiştir (Cahen, 2008, s. 248). İzzeddin, Rus Moğollarından olan Altınordu hükümdarı Berke Han'dan istediği yardıma karşılık bularak esaretten kurtulmuş ve mahiyetindeki Türkmenler ile birlikte Kırım'daki Dest-i Kıpçak'a götürülmüştür (Cahen, 2008, s. 248; Ocak, 2002a, s. 69; 2002b, s. 27). Belirli bir süre burada yaşamını sürdüren Türkmenler, İzzeddin'in ölümü sonrasında (678/1279-1280) tekrar Dobruca'ya dönmüşlerdir (Cahen, 2008, s. 275).

Karesi yöresinden Dobruca'ya gerçekleştirilen Türkmen göçünde olduğu gibi, Dobruca'dan Dest-i Kıpçak ve tekrar Dobruca'ya olan bu göçleri de Sarı Saltık ve mahiyetindeki adamları yürütmüştür.

Karesi'den (Balıkesir) Dobruca'ya gerçekleştirilen bu göç, gerek Türkmenlerin sahip olduğu nüfuslarının fazlalığından ötürü, gerekse göçün istenilen şekilde yürütülmesi açısından Sarı Saltık kontrolünde gerçekleştirilmiştir. Bir Türkmen babası olan Sarı Saltık, diğer Türkmen babaları gibi aşiret reisliği, şeyhlik ve savaştan derviş tipini birlikte icra ederek, göçün gerçekleştirilmesinde etkin olmuştur (Melikoff, 2009, s. 185). Ocak'a (2002a, s. 68) göre; "sıradan bir dervişin böyle bir işi başarabilmesi, göç gibi önemli bir olay konusunda büyük bir Türkmen aşiretine sözünü geçirme ihtimalinin çok zayıf olması itibarıyla, imkânsıza yakın derecede zordur. Böyle önemli bir işi ancak

o aşiret içinde çok yüksek bir nüfuzu olan biri, kısaca lider konumuna sahip birisi becerebilir.” Sarı Saltık da, bu tür niteliklere sahip biri olduğu için adı geçen göçün öncülüğünü yapmıştır (Kiel, 2009, s. 148).

Saltık’ın adı geçen göçlerde oynadığı önderlik rolü, bazı yerlere adının verilmesine de neden olmuştur. Sarı Saltık’ın adı geçen bu göçlerde oynadığı aktif rolünün önemine değinen Ocak’ da (Ocak, 2002a, s. 68-69) aynı kanaattedir: “Sarı Saltık’ın sözkonusu Türkmen aşiretinin dini ve siyasi şefi olarak yürüttüğü iskân hareketinin gerçekten onun idaresinde vuku bulduğunun diğer bir delili de, kronolojik sıraya göre Dobruca’da (bugünkü Romanya sınırları içinde kalan asıl büyük kesim) *Baba Saltık* (sonraki *Babadağı*), Kefe yakınlarında muhtemelen yine *Baba Saltık* ve Edirne yakınındaki eski bir Bizans şehri yerinde *Babaeski* adlı, onun adını taşıyan üç şehrin kurulmuş olmasıdır.” Bu değerlendirmeyi ünlü seyyahlar İbn-i Battuta ve Evliya Çelebi’nin verdiği bilgiler de desteklemektedir (Evliya Çelebi, 1999, s. 160,193; İbn Batuta, 2010, 498, 515).

1.2. ADINA AÇILAN TEKKE, TÜRBE, MAKAM, MEZAR ya da ZİYARETGÂHLAR

Babadağı’na yerleşerek bir zaviye açan Sarı Saltık, ölümüne değin (692/1293) yaşamını burada sürdürmüştür. “Tarihi kaynaklara göre Sarı Saltuk, Dobruca’ya yerleşmesinden vefatına kadar irşad faaliyetlerini sürdürmek amacıyla çeşitli tekke ve zaviyeler açmıştır. Dobruca’daki Sarı Saltuk, Kaligra’daki Sultan (*Yılan*) Tekkesi, kendisinin bizzat açtığı ve faaliyette bulunduğu tekkeler olarak bilinmektedir” (Ocak, 2002a, s. 103-105; Kiel, 2009, s. 149).

Ölümü sonrasında da adına birçok zaviye, tekke, türbe, makam ve mezar açılan Sarı Saltık’ın bu durumu, popüler anlamda sahip olduğu önemin de tipik bir göstergesidir. Babaeski’deki *Eski Baba Tekkesi* ile *Kütahya Şeyhli’deki Sarı Selcük Tekkesi* Saltık’ın ölümü sonrasında adına açılan tekkelerdir.

Balkan topraklarında, *Babadağı Türbesi*, *Kalliakra Kalesi Mezarı* ve *Eski Baba Türbesi* adını taşıyan yerlerin yanı sıra, Kruja (Akçahisar), Djakovica, Kosova-Metochia, Ohri (Makedonya), Kofru, Paştrik Dağı (Arnavutluk), Prilep Köyü (Kosova), Otchicta,

Zeynel Ağa Ovası (Kosova-İpek) ve Yeni Sala (Babadağı) gibi farklı yerlerde de Sarı Saltık adına açılmış türbe, makam ve mezarlar mevcuttur (Haslok, 2000a, s. 58, 61-63; Ocak, 2002a, 112-117).

Balkanların yanı sıra Anadolu'da da Sarı Saltık adına açılan bazı türbe ve mezarlar vardır. Bunların başlıcaları, İstanbul Rumeli Feneri'nde, İznik Lefke Kapısı dışında, Niğde Bor'da, Diyarbakır Urfa Kapısı'nda ve Tunceli-Hozat'ta bulunmaktadır.

Anadolu'daki türbe ve mezarlar içerisinde bulunan Tunceli-Hozat'taki Sarı Saltık'ın mezar yeri hakkında, Evliya Çelebi üzerinden bir varsayım yürütmek mümkündür. Zira o, seyahatlerinden bir tanesini de Tunceli'ye gerçekleştirmiştir. Onun verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere kendisi, bugünkü isimlerine yakın adlarla telaffuz edilen Pür-teng (Pertek), Sağmal (Sağman), Cemşid-kenîzek (Çemişgezek), Ovacık ve Magazbirt (Mazgirt) gibi yöredeki yerleşim yerlerini ziyaret etmiştir (Evliya Çelebi, 1999, s. 128-129).

Buralara dair bilgiler sunan Evliya Çelebi'nin, özellikle de Pertek, Sağman ve Çemişgezek'ten sonra Ovacık istikametine doğru yol alırken Hozat'tan bahsetmemiş olması düşündürücüdür. Hozat ile Ovacık ilçesi arasındaki bir dağ üzerinde mezarının olduğuna inanılan Sarı Saltık'ı, farklı yerlere düzenlediği seyahatlerinden ötürü çok yakından tanıyan Evliya Çelebi'nin (1998a, s. 113, 275,334; 1998b, 25,69-70; 1999, 160,164-167,184, 190-193; 2002, s. 247; 2003, 116-124) Hozat'ta bulunan mezarını gördüğü halde, kendisinden bilerek bahsetmemesi söz konusu olamazdı.

Ünlü seyyahın Sarı Saltık'ın mezarından bahsetmemiş olması bir takım olasılıklar üzerinden değerlendirilebilir. Birinci ve en düşük ihtimal olarak Evliya Çelebi'nin belirtilen istikametten farklı bir yol üzerinden geçmiş olmasıdır. İkinci olarak, bu istikametten geçtiği halde böyle bir mezardan kendisinin haberdar edilmediği düşünülebilir. Üçüncü ve en güçlü ihtimal olarak da, adı geçen mezarın Evliya Çelebi döneminde mevcut olmadığı ya da Sarı Saltık ile ilgili kültün Evliya Çelebi'nin bölgeye olan seyahatinden sonraki bir dönemde meydana geldiği veyahut taşındığı yönündedir.

Ocak, Sarı Saltık kültünün bölgeye taşınması hususunda belirttiğimiz bu iddiayı desteklemektedir. Yazarın bir varsayım olarak dile getirdiği görüşlerinde, bu kültün yöreye taşındığı dönem hususunda Evliya Çelebi'nin yaşadığı 17. yüzyıldan ziyade, 16.

yüzyıla işaret edilmektedir. Ocak'a (2002a, 124) göre Sarı Saltık kültürünün Tunceli yöresine taşınmasındaki ihtimallerden biri, bu külte bağlı bir dede ailesinin 16. yüzyılda Balkanlardan gelip buraya yerleşmiş olabileceği, diğeri de, yine aynı yüzyılda Bektaşiliğin doğuya doğru genişlemesi ile kültürün buraya taşınmış olabileceği ihtimalidir. Ocak'a benzer şekilde, Sarı Saltık kültürünün çeşitli yollar vesilesi ile yöreye taşınmış olabileceği düşüncesi Çakmak (2011, s. 115) tarafından da dile getirilmiştir.

Ocak'ın bir varsayım olarak ileri sürdüğü bu görüşün içerik olarak doğruluk payı olsa da, Evliya Çelebi'nin yöreye gerçekleştirmiş bulunduğu seyahatin dönemi (17.yy.) ile uyuşmuyor olmasından ötürü de düşünölmeye açık olduğu muhakkaktır. Aksi takdirde, Sarı Saltık ile aynı dönemlerde yaşamış olup onun en önde gelen halifesi olarak zikredilen Barak Baba'nın, dervişliğe başladıktan hemen sonra bütün Anadolu'yu gezdiği (Su, 2009, s. 155-156) bilgisi de göz önünde bulundurularak, Sarı Saltık kültürünün doğu Anadolu coğrafyasına yayılmasında 16. yüzyıldan daha erken bir tarihin (13. 14. yüzyıl) ihtimali de söz konusu olabilirdi. Nitekim 16. yüzyılda Çemişgezek sancağına bağlı bulunan Hozat ve havalisinde yer alan köyler içerisinde, bugünkü adıyla zikrolunduğı gibi bir Sarı Saltık Köyü'nden ve Sarı Saltık Ocağından herhangi bir şekilde bahsedilmemektedir (Ünal, 1999, s. 191-297). Netice itibarıyla da, Ocak'ın ileri sürdüğü varsayımın muhteva olarak doğruluk payı taşıyor olmasına rağmen, Sarı Saltık kültürünün Tunceli yöresine taşınmasına dair belirttiğı 16. yüzyıl hususunda bir kesinlikten bahsedilemez.

Balkanlar dâhil Anadolu'nun birçok ücra yerine ismi taşınan Sarı Saltık, özellikle de menkıbevi yaşam öyküsünde anlatılan kahramanlıkları ve olağanüstü kerametleri ile anılmıştır. Kendisinden bahseden eserlerdeki en önemli olaylar arasında yer alan "su üstünde seccadesi ile yüzme, uçmak, tahta kılıç ile ejderha öldürme, kaynayan kazana girme ve birçok tabutta baş gösterme" gibi mitolojik değeri yüksek anlatılar bunların başında gelmektedir (Ebu'l Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 36; c. 2, s. 22, 30, 33; c. 3, 298-302; Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 45-47; Evliya Çelebi, 1998b, s. 252). Bütün bu anlatıların sahip olduğu menkıbevik ve mitolojik karakter, aynı zamanda Sarı Saltık adının müslüman ve hıristiyan halklar arasında geniş bir yankı bularak yaşatılmasında da etkin olmuştur.

1.4. MENSUP OLDUĞU DİNİ GELENEK

Sarı Saltık'ın, *Vilayetname-i Hacı Bektaş-ı Veli* (Firdevsi-i Rumi, 1995, 44-45) ile *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde (1998b, s. 25, 69; 1999, s. 107, 190) Hacı Bektaş'ın halifesi ve müridi olarak dile getirilmesi ile birlikte her ikisinin de Ahmed-i Yesevi halifesi olarak sunulmaları Yesevilik, Kalenderilik, Haydarilik ve Bektaşilik ile olan ilişkilerini gündeme getirmiştir. Bektaşiliğin Hacı Bektaş'ın ölümünden çok sonraları onun adına istinaden kurulmuş olması, gerek Hacı Bektaş-ı Veli'yi gerekse onun çağdaşı olan Sarı Saltık'ı Bektaşiliği olarak nitelendirme hususunda bir anakronizm örneği oluşturur. Her ikisi arasında sadece inançsal bir ilişkinin var olabileceğini düşünen Ocak (2002a, s. 121), *Saltıkname*'de bu durumu destekler nitelikte argümanlar olduğuna işaret ederek, Sarı Saltık'ın Bektaşiliğin teşekkülünden sonra Bektaşiliği evliyaları içerisine sokulmuş olabileceği ihtimaline üzerinde durmuştur. Benzer şekilde Haslok (2000a, s. 95) ve ona katılan Barkan da (t.y., s. 33-34), Sarı Saltık kişiliğinin Hacı Bektaş halkasına halefleri çabasıyla katılmış olabileceğini dile getirmiştir. Ayrıca Ocak (1999, s. 65, 155-158, 167-168, 172-175; 2002a, s. 76-78,83; 2009b, s. 121), Sarı Saltık'ın, dilenme, cemel-perestlik (mahbub-perestlik), def, kudüm çalma, mücerredlik (Ebu'l Hayr-ı Rumi, 1988, c.1, s. 45-46,91; c.2, s. 234) gibi Kalenderiliğe özgü davranışlarda bulunduğu ve müridi olan Barak Baba'nın da bir Haydari Kalenderi olduğu bilgisine dayanarak Saltık'ın bir Kalenderi olduğunu ifade eder. Yazar ayrıca *Saltıknamede*'ki, "... Seyyid ışıktan namaz kılmayanı kovardı, giderürdi, döğerdi" (Ebu'l Hayr-ı Rumi, 1988, c.3, s. 149) ibareleri ile Sarı Saltık'ın dinin vecibelerini yerine getirilmesi hususunda verdiği nasihatlere bakarak, onun Işıklar'ı (Kalenderiler'i) sevmediği yönlü fikirleri, muhtelif *Saltıkname* yazarlarının sonradan bir eklemesi olarak değerlendirmiştir (Ocak, 2002a, s. 84).

Diğer yandan Sarı Saltık'ın, 1240 yılında Anadolu Selçuklu yönetimine karşı girişilen Babai Ayaklanması ile bir bağının olması, aynı zamanda onu Babailik ile de bir ilişkisinin olduğunu gösterir (Ocak, 2009a, s. 9,18,29).

Sarı Saltık'tan bahseden kimi eserlerde mücahit, gazi ve alp-eren ibarelerinin bulunmasına istinaden bir eleştiri getiren Eyüpoğlu'na (2000, s. 136) göre, "yaşadığı sürece <<yalnız müslümanlarca değil hristiyanlarca da sevilen ermiş sayılan>> bir

kimsenin elini kana bulması, insan öldürmesi pek kolay anlaşılacak türden” bir olay değildir. Ayrıca Eyüpoğlu (2000, s. 137), Bektaşiliğin kan dökmeye karşı bir inanç olduğunu düşündüğü için, Sarı Saltık’ın mücahit, gazi ya da alp-eren olduğunu iddia etmenin doğru olmadığını da ifade etmiştir. Eyüpoğlu’nun bu düşüncesi, hem Sarı Saltık döneminin sahip olduğu realiteyi yansıtmamasından ötürü, hem de totolojik bir değerlendirme olması nedeniyle, kabul edilir bir görüş değildir. Aksi takdir de, Bektaşî tarikatı ile alakaları bilinen Yeniçerilerin, Osmanlı Devleti’nin savaşlardaki önemli bir gücü olmasının gerekçesi de anlaşılabilir olurdu.

Sarı Saltık ile ilgili menkabeler arasında genel bir karşılaştırma ve tahlil yaparak, çeşitli farklılıklara rağmen asgari bir yorum bildiren Ocak’a (2009a, s. 189) göre; “Sarı Saltık esas olarak Anadolu’da yaşadığı halde, buradan ayrılarak “kâfirleri” İslam’a davet etmek üzere Kırım yoluyla Dobruca’ya gitmiş ve faaliyetlerini orada yürütmüştür.” Sayıları on ile onikibin arasında değişen bir Türkmen nüfusun, İslamlaştırma faaliyetleri kapsamında Anadolu’daki topraklarını bırakarak Balkan coğrafyasına gitmesi, tek başına ele alınca kendi içinde bir kopukluğu barındırır. Zira İslamlaştırma faaliyetlerine girişmenin Balkanlara gerçekleştirilen bu göç sonrasında ön plana geleceği düşünülebileceği gibi, göçün gerçekleşmesi için, ideal bir amaç olarak Türkmenlerin “kâfirleri doğru yola çağırma” kapsamında motive edilme maksadı taşıdığı da düşünülebilir.

1.5. DİNLER ARASI KÜLTÜN ORTAK ÖZNESİ OLARAK SARI SALTİK

Tarihi ve menkıbevi kişiliğinin iç içe geçtiği böyle bir karakter tipi, aynı zaman da çeşitli dinler ve inançlar arasında gidip gelen bir “yüzer gezer” kültün oluşmasına da vesile olmuştur. Sarı Saltık’ın dinler arası bir kişilik haline getirilmesinin gerekçesi, her şeyden önce onun adı etrafında oluşturulan “kutsal hale” ve buna kaynaklık yapan menkıbevi anlatıda aranmalıdır. Bunun yanı sıra, her iki dine de (İslamiyet-Hıristiyanlık) mensup topluluklarca farklı isimler adı altında takdis edilen bir kişi olarak resmedilen Sarı Saltık’ın bu durumu, dinler ve inançlar arasında bir “kavşak noktası” işlevi gören heteredoksi ve senkretizm olgusunda saklıdır. “Uzun bir zaman ve geniş bir mekân içinde, kendiliğinden meydana gelen etkilenmeler sonucu oluşan bir inançlar

bağdaştırması olan sosyolojik anlamdaki senkretizm” (Ocak, 2010, s. 186) olgusu, özellikle de halk İslamı'nın karakteristik bir yönünü sergilemektedir.

Aynı coğrafik alan üzerindeki (özellikle de Balkanlar'da) birliktelikler sonucu meydana gelen kültürel kaynaşmanın, kitabi olmayan halk İslam'ı temsilcileri tarafından da desteklenmesi, benzer kültürlerin ve kişiliklerinin oluşmasına vesile olmuştur. “Bunun tipik bir misalini Sarı Saltuk zaviyeleri teşkil eder. Bu zaviyeler Yunanistan, Arnavutluk, Romanya ve Bulgaristan'da buldukları yerlerdeki mahalli aziz kültürlerini kendilerine mal ederek İslamileştirmişler ve böylece yerli Hıristiyanları zahmetsizce ihtida ettirebilmişlerdir” (Ocak, 1992, s. 375). “Böylece yerel olarak eski zamanlardaki bir azizin herhangi bir özelliği bir dervişe geçmekte, birkaç nesil sonra bu Hıristiyan azizi, İslam velisi haline gelmektedir. Yerli halk bilincinde kökeni Hıristiyan azizi olarak kaldığından mezarı Hıristiyanlarca da ziyaret edilmeye devam eden bir kült olmaktadır. Ortak kültürlerin oluşması, aynı zamanda ortak adet ve ritüellerin oluşmasını sağlamaktadır” (Su, 2009, s. 31-32). Babinger'in de (2003, s. 28) ifade ettiği gibi, “tamamen kabul olunmuş olanlardan ma'ada gerek Anadolu ve gerek Trakya'da daha birtakım iki taraflı azizler ve hacetgahlar da vardır” tespiti, dinler arası birliktelik vurgusuna önemli bir örnek teşkil ederken, Sarı Saltık adı etrafında meydana getirilen maddi birçok kalıntının varlığını da desteklemektedir.

Balkanlarda geniş bir yayılma alanı bulan Sarı Saltık menkıbelerinin Hıristiyan azizlerinininki ile karışarak, iç içe geçmesi, gerek Sarı Saltık'ın tarihi şahsiyetinde gerekse dini ve mistik hüviyetinde, iki başlı bir farklılığa neden olmuştur. Böyle bir durumun oluşmasının sosyolojik gerekçesi, Sarı Saltık'ın bir Türkmen babası ve Müslüman bir şeyh kimliğindeki Hıristiyan azizi olmak üzere, çift yönlü bir kişilik yapısı kazanmasının tarihinde aranmalıdır. Yedi tabut ve yedi türbe konulu menkıbenin Balkanlardaki geniş yayılımına bakarak bir değerlendirme yapan Haslok (2000a, s. 95), bu menkıbenin Bektaşîler tarafından kendi dinî propagandaları için kullanılmış olduğuna dikkat çekerek, bu ihtimal üzerinden Bektaşîlerin çeşitli ziyaretgâhları işgal etmek için bir gerekçe oluşturduklarını öne sürmüştür. Aynı yazar, Sarı Saltık'ın Aya Nikola ile aynı şahıs olarak ifade edilmesinin, bütün dinlerin bir olduğu hakkındaki felsefi görüşten başka bir şey olmadığını da ifade etmiştir (Haslok, 2000a, s. 95).

Dinler arası ortak bir kültürün öznesi haline gelen Sarı Saltık'ın, birçok şahsiyetin de katkısı ile heterodoks İslam'ın Balkan coğrafyasındaki temellerini atmasının gerekçeleri, mensubu bulunduğu İslam anlayışının “oportünist” niteliğinde aranacağı gibi, bu coğrafyanın sahip olduğu kültürel geleneklerle de yakından alakalıdır. Özellikle de kökeni, 6. yüzyıl Kuzey-Orta Anadolu Pavloşçu herezisine dayanan ve Balkanlarda değişik isimler altında görülen Bogomilist mirasın (Ocak, 2009b, s. 244; Hamilton ve diğerleri, 2010, 19-179), bu yayımda önemli etkileri olmuştur. Aynı durum, dinler arası farklılıkları reddedip çeşitli dinlerden müritler edinerek Osmanlıya karşı bir isyana girişen meşhur Şeyh Bedreddin'in, kendi düşüncesine yakın olan gruplar arasında “Sarı Saltık'ın yoldaşları olan Hıristiyanlaşmış Gagavuzlardan” destek bulması ve müritlerinden olan Börklüce'nin Sarı Saltık gibi su üstünde yürütmesinde de görülmektedir (Balivet, 2005, s. 83, 103). Ayrıca Bedreddin'in Sarı Saltık'ın sahip olduğu manevi nüfuzu kullanma niyetiyle, onun Babadağı'ndaki zaviyesini kendine bir hareket üssü olarak kullandığı da bilinmektedir (Ocak, 2002a, s. 101).

Sarı Saltık, bu anlamda meydana gelen dinler arası kaynaşmanın tipik bir karakteridir. Kendisiyle beraber aynı gelenekten gelen Türkmen taifesinin sahip olduğu İslami anlayış böyle bir durumun oluşmasında etkili olmuştur. Bilindiği üzere, İslamiyet'e geçişleri ve Anadolu'ya gelmeden önce sahip oldukları çeşitli inançlarının halen tesiri altında olan bu konar-göçer Türkmen tabaka, Anadolu'ya yerleşme süreci ile birlikte eski inançlarından kalma çeşitli akidelerini de bu topraklara taşımıştır. Dolayısıyla, sahip oldukları İslam inancı da kalıplaşmış bir Sünni İslam inancı olmaktan ziyade, heterodoks bir görünüm sergilemiştir. Köprülü (Babinger ve Köprülü, 2003, s. 45) bu durumu şu şekilde izah etmiştir:

“Binaenaleyh, İslamiyet'in bu Türkmenler arasında nasıl bir telakkiye mazhar olduğunu ve ne şekiller aldığını araştırırken, yeni islami şekiller altında eski kavmi an'anelerin izlerini taharri etmek ve mesela halk velileri olan Türkmen babalarında eski Türk “ kam-ozan” larının islamlaşmış şeklini görmek meverrih-i dini için bir zarurettir. Muhaceret yolları üzerinde rastladıkları dağlara, nehirlere bıraktıkları vatanlarındaki isimleri vermek suretiyle an'anelere merbutiyetlerini gösteren Oğuz kitlelerinin hayat-ı diniyesinde, bu gibi harici ve sathi amillerden ziyade eski kavmi akidelerin tesirini aramak şüphesiz daha doğru görünüyor.”

Böylece, Sarı Saltık'ın da arasında bulunduğu Türkmenlerin o devirde henüz bu tip bir İslam inancına sahip oldukları ve bundan ötürü de yerleştikleri her yerde bu inanca uygun davrandıkları düşünülebilir.

BÖLÜM II

TUNCELİ YÖRESİNDE ALEVİLİK ve BEKTAŞİLİK

2.1. ALEVİLİK- KIZILBAŞLIK-BEKTAŞİLİK

Günümüzde daha çok aynı anlamlarda kullanılmakta olan “Alevilik” ve “Bektaşilik” kavramları, geçmişte dayandıkları farklı sosyal tabakalardan ötürü ayrı nitelendirilmişlerdir. “Kelime olarak “Ali’ye mensup”, “Ali’ye ait” anlamlarına gelen Alevi, İslam tarihi ve tasavvuf edebiyatında ise, “Hz. Ali’yi sevmek, saymak ve her hususta ona bağlı olmak” anlamlarında kullanılmıştır. Bu bakımdan Hz. Ali’yi seven, sayan ve ona bağlı olan herkese “Alevi”(Fığlalı, 1996, s. 7; Melikoff, 2009, s. 26) denilmiştir. Alevi tabiri, dile getirilen bu sözlük anlamının sahip olduğu kapsamın dışında genel olarak, “Hz. Ali’yi en üstün sahabe olarak gören ve Hz. Muhammed’den sonra onun, Allah’ın ve Hz. Peygamber’in tayini ile halife olmasını kabul edenler için de “Şia” ile eş anlamlı olarak kullanılmıştır” (Fığlalı, 1996, s. 7). Terimin sahip olduğu anlamı etimolojik olarak sorgulayan Melikoff (2009, s. 26), bir Alevi’nin soyca Ali’ye bağlı olması gerektiğini öne sürerek, sözcüğün İran’da kullanılan yaygın biçimde bu anlamda olduğuna vurgu yapar. Alevi nitelendirmesinin genel olarak anlam kazandığı ve yaygın olarak kullanıldığı saha olarak, Şiilik merkezli Hz. Ali kültü olduğunu belirten Ocak’a (1989, s. 369) göre ise, “çağımızda asıl Aleviler olarak tanınan iki itikadi mezhep vardır. Bunlardan biri, bugün genellikle Lübnan, Suriye, Hatay yörelerinde varlığını sürdüren Nusayrilik, diğeri ise XIII. yüzyılda Anadolu’daki etnik ve sosyal-dini kaynaşmaların bir sonucu olarak ortaya çıkan ve XVI. yüzyılda Safeviler’in propagandası ile gelişen Kızılbaşlık’tır.”

Alevi tabirinin içeriği İslamiyet’in başlangıç yıllarında meydana gelen hilafet mücadeleleriyle şekillenmiş olsa da, asıl olarak sonrasında meydana gelen bir takım gelişmeler ile birlikte İslamiyet öncesi ve İslamiyet dışı çeşitli etkenlerin varlığı da, bu tanımın bir anlam genişlemesine uğramasında etkili olmuştur. Tarihsel süreç içerisindeki siyasal, dini ve ekonomik bir dizi gelişmenin farklı coğrafik alanlarda yaşayan topluluklar içerisinde meydana getirmiş olduğu benzer noktaların varlığı, çoğunlukla, bir üst başlık olarak Alevilik adı altında ifade edilmiştir. “Zaman zaman

bilinçli/kasıtlı veya bilinçsiz olarak ortak inançlara sahipmiş gibi sunulabilen bu toplulukların çok farklı inanışlara sahip oldukları, bilimsel çalışmalar dikkate alındığında veya oralarda yapılmış alan çalışmaları incelendiğinde rahatlıkla anlaşılabilir” (A. Yaman, 2007, s. 21). Özellikle de Ehl-i Beyt’e duyulan sevginin bu toplulukların ortak bir paydası olması, meydana gelen bu yanlış anlaşılmanın geri planındaki en önemli etkidir. Dolayısıyla meydana gelen bu inanç benzerlikleri, Alevi-Bektaşî topluluklarının anlam ve tarih olarak Şiiilikle karıştırılarak, hem tarihi bir anakronizm yanlışlığına düşülmesine hem de dini açıdan bir aynılaştırmaya gidilmesine neden olmuştur. A. Yaman’ın da (2007, s. 28) haklı olarak ifade ettiği gibi “Alevi-Bektaşî topluluklar ile Şiiilik arasında Ehl-i Beyt sevgisi dışında dini inanç ve uygulamaları gerek anlama gerekse uygulama bakımından büyük farklılıklar bulunmaktadır.”

Melikoff (2009, s. 29), başlangıç aşamasında adı henüz (10. yüzyıl) Alevilik olarak anılmayan bu inancın, konar-göçer Türkmen taife arasında şekillenerek bu “yabanlar” arasında kaldığını dile getirmiştir. Ocak’a (1991, s. 24) göre ise; “Aleviliğin kökeni ve doğuşu, tamamıyla, X. yüzyılda İslamiyet dairesine girmeye başlayan, ancak ondan önce mensup oldukları, Gök Tanrı kültü, tabiat kültürleri, atalar kültü gibi eski Türk inançlarıyla, Şamanizm, Budizm, Zerdüştilik ve Maniheizm vb. dinlerin miras bıraktığı inançların etkisi altında bu yeni dini kabul edip kısa zamanda kendi sosyo-ekonomik yapılarına uyduran göçebe Türklerin tarihi ile ilgilidir.”

Melikoff (2004, s. 215) ve Ocak (2002c, s. 59) aynı zamanda, Kızılbaşlık yahut Aleviliğin tarihsel temelini irdelerken, Türklerin Orta Asya’dan Anadolu’ya gelişleri esnasında karşılaştıkları topluluklar ile girdikleri etkileşimlerden de bir takım inanç öğelerini aldıklarını belirtmişlerdir. “Türklük” vurgusu her ne kadar Aleviliğin tarihi temellerine dair dile getirilen görüşlerin ortak bir referans noktası olsa da, heterodoks ve senkretik bir inancın belirli bir etnik grubun temel olduğu bir bağlamda ele alınması kendi içinde bir problematik de oluşturmaktadır. Aksi takdirde, farklı etnik kimliklere sahip olan Arap ve Kürt etnisitelerinin Alevilik inançlarının ve bizatihi bu inancın kendisine yapmış oldukları katkılarını anlamlandırmak da güç olurdu.

Alevilik ile eşdeğer kullanılan Kızılbaş nitelendirmesinin tarihi kökeni ise Safeviler dönemine denk gelir. Kızılbaşlık, daha çok Alevi tabirinin tarih içerisindeki

kullanımından önceki durumuna denk düşen bir niteleme olmakla birlikte, terimin kökeninin eski Türklerin giydikleri bir başlık olan kızıl börtkten geldiğine dair düşünceler de vardır (Üzüm, 2002, 546). Esas olarak “Kızılbaş adı, Şeyh Haydar (1460-1488) zamanında, büyük bölümü Azerbaycan ve Doğu Anadolu’lu Türkmen boyların oluşturduğu taraftarlarını adlandırmak üzere kullanılmıştır” (Üzüm, 2002, s. 547; Melikoff, 2004, s. 213-124). Ocak (2002c, s. 50) ise her iki yazardan farklı olarak Kızılbaş tabirinin kullanıldığı zamanın başlangıcını, Şeyh Haydar’ın oğlu Şah İsmail’in hükümdarlığı dönemiyle (1502-1524) ilişkilendirir. Adı geçen Türkmenler, taktıkları kırmızı serpuşları ve Tac-ı Haydari adı verilen on iki dilimli kızıl börtklerinden ötürü Kızılbaş olarak nitelendirilmişlerdir (Hinz, 1992, s. 65; Melikoff, 2004, s. 214; Öngören, 2008, s. 461; Gündüz, 2008, s. 451). Kızılbaş adının tarih sahnesine çıkışı ile ilgili farklı dönemlere ait bir vurgu yapılmış olsa da, bu tabirinin nitelediği içerik konusunda mutabık kalındığı da görülmektedir (Hinz, 1992, s. 65; Ocak, 2002c, s. 50; Melikoff, 2004, s. 214).

Adı geçen yüzyıllar içerisinde daha çok hayvancılıkla uğraşan, eski gelenek ve göreneklere bağlı olarak yaşamalarını sürdüren konar-göçer bir toplumsal tabaka olarak Anadolu’da bir Türkmen nüfusu vardır. 15. ve 16. yüzyıllarda, Safeviler ile geliştirdikleri siyasi ve toplumsal münasebetlerden ötürü Osmanlı Devleti tarafından, Kızılbaş, rafizi ve mühlid olarak adlandırılan (Ocak, 1998b, s. 103; Melikoff, 2004, s. 53, 214) bu konar-göçerlerin, “Kızılbaş” ismine Osmanlı tarafından yüklenen pejoratif anlamlardan ötürü, yerine Alevi tabirini kullanmayı tercih ettikleri de bilinmektedir (Melikoff, 2009, s. 34). Ayrıca Kızılbaş tabirinin, sahip olduğu bu inançsal muhtevadan ayrı olarak “Kürt” anlamında kullanıldığı da görülmektedir (Melikoff, 2009, s.97).

Bektaşilik tarikatının isminin ve mensuplarının aldığı adlandırmanın, 13. yüzyılda yaşamış bulunan Hacı Bektaş-ı Veli ve ona bağlı ananeler etrafında Anadolu’da ortaya çıkmış geleneksel yapı ile yakın bir ilişkisi vardır (Şapolyo, 1964, s. 298; Ocak, 1992, s. 373; Fırlalı, 1996, s. 9; Gölpınarlı, 1997, s. 264-265). Başlangıç itibarı ile cemaat içi olan bu tarikat Kızılbaş akidelerin tesiri altında kalmasından ötürü cemaat dışılaşmıştır (Melikoff, 2009, s. 40, 153). Melikoff (2009, s. 57) ayrıca Bektaşiliği, cemaat dışı bir din biçimi olarak Şiilik ve Şii öğeler taşıyan örf dışı bir İslamlık olarak da tanımlamaktadır.

Cemaat dışılığından ötürü heterodoks bir İslam yorumu olarak nitelendirilen Bektaşilik, “zaten önceki dinleri vasıtasıyla alışmış buldukları mistik kültür üzerine yine mistik bir nitelikte gelen İslam’ın, geniş çapta, eski dinlerin kalıntılarıyla -bunları mitolojik şifahi gelenekler halinde saklayan sosyo-kültürel bir zeminde- birleşerek değişime uğramasıyla zaman içinde meydana” (Ocak, 2002c, s. 43-44) gelmiştir. Böylece, daha 11. yüzyıldan itibaren Orta Asya’da Türkler arasında daha çok tasavvufi tarikatlar vasıtasıyla kendi gelişimini sürdüren İslam’ın bu heteredoks yorumu, öte yandan aynı yüzyılın sonlarından itibaren Türkmen göçleriyle birlikte Anadolu’ya da intikal etmiştir. 13. yüzyılın ilk çeyreği içinde, sufilik boyutunda *Kalenderilik*, *Yesevilik*, *Haydarilik* ve *Vefailik* gibi tarikatlarla Anadolu’da belirginleşen heterodoks İslam, 15. ve 16. yüzyıl başlarında Bektaşilik olarak en son biçimini almıştır (Ocak, 2002c, s. 48).

Köprülü (2003b, s. 128), 15. yüzyıl tarihçilerinden olan Âşık Paşazade’nin vermiş olduğu bilgileri de göz önünde bulundurarak Bektaşiliğin Hacı Bektaş-ı Veli’den sonra kurulmuş olduğunu ifade etmekle birlikte, tarikatın kuruluşuna dayanak olarak verilen tarihi (16. yüzyıl) bir yüzyıl öncesine çeker. Böylece Köprülü, 15. yüzyılın son çeyreğinden kalma bir takım belgelerden hareketle Bektaşiliğin kuruluşunu bu tarihle temellendirir. Aynı şekilde Melikoff da (2009, s. 59) Bektaşî tarikatının kuruluşunu Hacı Bektaş’ın halifesi olan Abdal Musa’ya bağlayarak, Köprülü gibi bu tarikatın kuruluşunu 15. yüzyılda aramıştır. Bu görüşlerin aksine bir görüş belirten Ocak’a (2009b, s. 175) göre, “ ... Bektaşilik, 16. yüzyılın ilk yıllarında Balım Sultan tarafından, Haydariliğin içinden ayrılmak suretiyle ...” Hacı Bektaş adına kurulmuştur. Benzer şekilde Gölpınarlı (1997, s. 268), Hacı Bektaşî pir ve 1516 yılında ölen Balım Sultanı da ikinci pir olarak gören Bektaşiliğin, “Hacı Bektaş zamanından itibaren Fütüvvet ehliyle kaynaşmış, Abdallar, Kalenderiler, Haydariler, hatta Edhemiler gibi toplulukları temsile başlamış, bütün bu inanç, gelenek ve törenleri birleştirerek IX. yüzyılın sonlarıyla X. yüzyılda (XV-XVI) son şeklini almış” bir tarikat olarak nitelendirmiştir. Yazar ayrıca, Bektaşilik ve Alevilik gibi ortak bir kökenden beslenen bu iki inanç arasında, Bektaşiliği bir tarikat olarak nitelendirirken, Aleviliği tarikat kategorisi içerisinde ele almamıştır. Gölpınarlı gibi (1997, s. 271), Fıglalı da (1996, s.9) Bektaşilikte ileri giden, ehliyeti görülen birisine şeyhlik statüsünün verilebileceğini dile getirirken, Alevilik için bu durumun söz konusu olamayacağını ifade ederek, bunun için Alevi kökene sahip bir ana ve babaya sahip olmanın birincil bir kıstas olduğuna katılır.

Bektaşılık, çoğu zaman Aleviliği de kendi bünyesi içinde barındıran bir üst adlandırma olarak, daha çok şehirli kesime hitap eden bir tarikatın ismi olarak anılmıştır (Fıçlalı, 1996, s. 9; Melikoff, 2009, s. 29). Böyle bir değerlendirme yapılmasının en önemli gerekçesi de, Bektaşiliğin daha çok yerleşik hayata mensup kişilere hitap eden bir sosyal kökene sahip olmasıyken, Aleviliğin ise bundan ziyade daha çok konar-göçer Türkmen taife arasında vücut bulmuş olduğu iddiasıdır (Melikoff, 2009, s. 25). Melikoff (2009, s. 25, 33), ortak bir tarihi kökene dayanan her iki inancın da, dile getirilen nedenlerden ötürü zaman içerisinde farklılaştığına işaret ederek, Köprülü'nün kent ve kır Bektaşileri ayrımının sahip olduğu sosyal niteliğe vurgu yapmıştır.

2.2. TUNCELİ'DE ALEVİ-BEKTAŞİ İNANCI

Demografik yapısı Alevi Kürt ve Zaza nüfusundan teşekkül eden Tunceli (Andrews, 1992, s. 161-162, 171-173; Şener, 2004, 85, 98) toplumu tarafından *Raa* (yol) ve *Haq* (Allah) kelimelerinden oluşturulan *Raa Haq* (Rah-ı Hak, Allah Yolu, Hak Yolu) tabiri, kendilerine özgü olduklarını düşündükleri Dersim Aleviliğini belirtmek için kullanılan bir nitelemedir (Özcan 1997, s. 68; Aksoy, 2006, s. 33; 2009, s. 113; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 153; Deniz, 2012, 52-59). Gezik ve Çakmak'a (2010, s. 153) göre, Tunceli Alevilerinin bu kavramı kullanmayı tercih etmelerinin gerekçesi, tanrısal yol olarak gördükleri inançlarının, Ali dışında birçok figür ve olguyu kapsıyor olmasında yatmaktadır. Bu yüzden de Deniz (2012, s. 64) yerinde bir değerlendirme ile bölge halkının son yıllara kadar inançlarını Alevilik olarak tanımlamadıklarını ve kendilerini *Re/Raa* ya da *Reya/Raa Haq* şeklinde isimlendirdiklerini belirtmiştir. Dile getirilen bu bilgilerin doğruluk payı taşıyor olmasına rağmen, benzer şekilde bu yazarlar tarafından ifade edilen ve *Raa Haq* şeklinde anlam bulan Tunceli Aleviliği'ne ait olduğunu savundukları “dört makam, rayber, pir, mürşid, musahip, şeriat, tarikat, marifet, hakikat” gibi çeşitli evrelere (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 153), bir takım nüans farklılıkları dışında diğer Alevili zümrelerinde de rastlanıldığı belirtilmelidir (A. Yaman, 2007, s. 230; M. Yaman, 2007, 242-245).

Tunceli Aleviliği'ne dair çizilmeye çalışılan sınırlar için bu gibi genel-geçer değerlendirmeler üzerinden hatalı bir takım farklılıklar yaratma çabasına girilmiş olursa da, netice itibarı ile yöresel inanç çeşitliliğinde görülen değişikliklere istinaden yöre

Alevileri tarafından sahip oldukları inanca dair dile getirilen Raa Haq tabirinin kullanılması hususunda bir sakınca bulunmamaktadır. Dolayısı ile kendine özgü bir Alevilik inancına sahip olan yörenin, gerek bu inancın şekillendiği coğrafik alan ile olan münasebetleri, gerekse bu alan üzerinde meydana gelmiş olan kültürün tarihi geçmişi ile yakın bir ilişkisi olmuştur.

2.2.1. Tunceli'nin Coğrafi Konumu

Doğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Tunceli, batısında Malatya, doğusunda Bingöl, kuzeyinde Erzincan, kuzey-doğusunda Erzurum, güneyinde ise Elazığ illeri arasında kalan 7774 kilometre karelik bir alana sahiptir (Dersimi, 1997b, s. 17; Tunceli İl Yıllığı, 1973, s. 27). Yöre, sahip olduğu coğrafik koşulların etkisiyle adeta komşu olduğu diğer illerden yalıtılmış küçük bir ada görünümündedir. Güneyde Murat Suyu, batıda Karasu, kuzeyde Munzur Dağları ve doğuda Peri Suyu ile çevrili olması, Tunceli'nin kendi içinde kapalı bir toplumsal örgütlenme ve bu toplumsal örgütlenmeye paralel olarak da kendine has kültürel değerler oluşturmuş bir topluluk olmasında etkili olmuştur.

2.2.2. Tunceli'nin Tarihçesi

2.2.2.1. Türk Öncesi

Geçmişten bugüne kalan tarihi eserler arasında Tunceli'nin Selçuklular'dan önceki tarihi hakkında pek fazla bir bilgi sahibi olunamasa da, bölgenin, tarihin en eski dönemlerinden itibaren bir iskân merkezi olduğu şüphesizdir (Akgül, 2009, s. 11).

Tunceli sahip olduğu toprak parçasının küçüklüğüne rağmen, uzun tarihi geçmişi boyunca çeşitli uygarlık ve devletlere ev sahipliği yapmış bir coğrafya olmuştur. Yörenin, tarih öncesi birçok devrin kalıntılarını (Kalkolitik, Neolitik, Tunç, Paleolitik ve Demir Çağı) bünyesinde barındırdığı, bugüne değin gerçekleştirilen arkeolojik çalışmalar ve bu çalışmalar neticesinde elde edilen kalıntılar ile gün yüzüne çıkmıştır. Tunceli'nin böylece, adı geçen arkeolojik dönemler içerisinde bölgede varlık gösteren Sümer, Asur, Hurri, Hitit, Urartu, Med, Pers, Roma ve Makedonya Krallığı'na ev

sahipliği yaptığı da görülecektir (Sevgen, 2003, 37-40; Akgül, 2004, s. 11-12; Kaya, 2010, 116-218).

Bölge üzerinde ilk olarak Sümerler'in hâkimiyet kurduğu iddia edilmekle birlikte (Ağar, 1940, s. 26), M.Ö 2200'lerde Dersim'in (Tunceli) Subartular'ın (Hurriler) eline geçtiği ve o dönemdeki adının "İşuwa" olduğu dile getirilmektedir (Koşay, 1976, s. 17; Ünal, 1999, s. 7).

Danık'a (1993, s. 3) göre, " ... her ne kadar Hatti döneminde Dersim yöresi İşuwa adıyla bilinmekteyse de, bugünkü Dersim (Tunceli) sınırlarına göre, Dersim'in güneyini İşuwa kapsamına almak daha doğrudur. Çünkü Hititler döneminde Çemişkezek ve çevresinin adı "ZUHMA" olarak geçmektedir. Yani Zuhma bölgesi Dersim'i daha çok içine almaktadır. Bu durumda Dersim'in güneyine İşuwa, kuzeyine Zuhma" denilmektedir.

M.Ö. 12. yüzyılda Hitit Devleti'nin yıkılması sonucu Dersim bölgesi üzerinde çeşitli kavimler hâkimiyet sağlamıştır. Bu kavimler arasında yer alan ve Asur kaynaklarında "Muşki" olarak bilinen kavim, M.Ö. 9. yüzyılda Murat Suyu ile batı Fırat arasındaki bölgeye kadar ilerlerken, aynı şekilde Asurlular'ın da bölge üzerinde bir hâkimiyeti söz konusu olmuştur (Danık, 1993, s. 3). Asurlulardan önceki dönem boyunca da Mitannilerin bölgeyi egemenliği altına aldığı düşünülmektedir (Aksoy, 1985, s. 53).

M.Ö. 9. yüzyılda Doğu Anadolu Bölgesi'nde kurulan ve başkenti Tuşpa olarak bilinen Urartuların, M.Ö. 8. yüzyıldan itibaren Dersim bölgesini toprakları içine kattığı bilinmek birlikte, Dersim'in M.Ö. 6. Yüzyılın (M.Ö. 560) sonuna kadar bu devletin egemenliği altında kaldığı da düşünülmektedir (Danık, 1993, s. 4; Kaya, 2010, s. 202). Elazığ'ın Palu ve Tunceli'nin Mazgirt ilçelerindeki çivi yazılı kitabelerden anlaşıldığı kadarıyla yörenin bu dönemdeki adı "Supani" dir (Danık, 1993, s. 4).

M.Ö. 715 yılında Med aşiretlerini birleştirerek Med İmparatorluğu'nu kuran Dayarikku (Keyaksar, Daiakku) önce Asurluları, sonrasında da M.Ö 560 yılında Urartuları yenilgiye uğratarak topraklarını ele geçirerek Dersim'i de egemenliği altına almıştır (Aksoy, 1985, s. 63; Danık, 1993, s. 4; Ünal, 1999, s.8).

Dersim, Medler ile girdiği mücadeleyi kazanan Perslerin (M.Ö. 550) zaferi sonrasında kurdukları üçüncü büyük satraplık olan Medya sınır satraplığı içinde yer alarak Persler'in hâkimiyeti altına geçmiştir (Aksoy, 1985, s. 63-64; Danık, 1993, s. 4; Ünal, 1999, s. 8; Kaya, 2010, 214). Daha sonra kral Darius olarak bilinen Pers kralı Dara'nın (M.Ö. 521-486) Pers topraklarını 23 büyük satraplığa bölmesi ile Dersim, tarihçi Herodot'un verdiği bilgilerden çıkarılan sonuçlardan anlaşıldığı kadarıyla 13. satraplık olan Armenia satraplığı içinde kalmıştır (Danık, 1993, s. 5-6; Kaya, 2010, 214). Dersim böylece, kral Darius' a nispetle Daranalis olarak anılmaya başlanır (Aksoy, 1985, 69).

Makedonya Kralı Büyük İskender'in M.Ö. 301'de yenilgiye uğratarak tarih sahnesinden sildiği Persler'den sonra Makedonya Krallığı'nın egemenliği altına geçen Dersim (M.Ö. 322) (Aksoy, 1985, s. 73,75), İskender'in ölümü sonrasında meydana gelen parçalanmalar sonucu Kapadokya Krallığı'nın topraklarına dâhil olur (Aksoy, 1985, s. 76; Danık, 1993, 6-7; Ünal, 1999, s.8; Kaya, 2010, s. 216-218).

M.Ö. 180'li yıllarda Trakya üzerinden gelerek, Kızılırmak bölgesine kadar ilerleyen Galatlar ve bunların da yanı sıra Romalıların, Kapadokya Krallığı üzerinde uyguladıkları baskılar sonucu Dersim, M.Ö 140 yıllarında Part Krallığı'nın idaresi altına geçer (Aksoy, 1985, s. 7; Danık, 1993, s. 7; Kaya, 2010, s. 217). Prenslükler arasında paylaşılan Part topraklarının içerisinde yer alan Dersim, Artavasd'ın oğlu Tigran kontrolünde yönetilmiştir. Partların topraklarını genişletmelerine karşı harekete geçen Roma İmparatorluğu, M.Ö. 69 yılında Lukullus komutasındaki ordu ile Tigran'nın üzerine yürüyerek, Melitene (Malatya) ve Sophane'nin de (Tunceli-Elazığ) arasında olduğu birçok yeri yağmalar. Bu tarihten itibaren Dersim, Romalılar ve Partlar arasında meydana gelen bir dizi savaş sonucu sürekli el değiştirir ve nihayetindeyse Romalıların Anadolu'ya hâkim olması sonucu tamamen Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altına geçer (Aksoy, 1985, s. 80-81; Danık, 1993, s. 8-9; Kaya, 2010, s. 218).

Tunceli, M.S. 395 tarihine kadar bölge üzerinde egemenlik gösteren Roma İmparatorluğu'nun kontrolü altında idare edilirken, bu tarihten itibaren Roma'nın ikiye bölünmesiyle Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans'ın sınırları içinde kalmıştır (Danık, 1993, s. 7; Ünal, 1999, s. 9).

Bizans İmparatorluğu ile doğudaki komşusu Sasani İmparatorluğu arasındaki toprak mücadelelerinden ötürü arada kalan Tunceli, Bizans'ın dinsel kavgaları sonucu zayıflaması nedeniyle kısa bir süreliğine Sasanilerin kontrolü altına geçse de, Sasani kralı Nuşirevan'ın 579'da ölmesi sonucu, yönetimde meydana gelen aksaklıklar dolayısıyla tekrar Bizans'ın eline geçmiştir (Aksoy, 1985, s.94). 8. yüzyılda Bizans eyalet sistemine göre Mezopotamya Theması içinde bulunan Tunceli, Sasanilerin çeşitli ele geçirme amaçlarına sahne olmasından ötürü belirli dönemler onların kontrolü altına geçse de, nihayetinde Sasanilerin 642 yılında İslam ordusu tarafından ortadan kaldırılmasıyla, Sasanilerin kontrolünden çıkmıştır (Aksoy, 1985, s.96).

Bizans İmparatorluğunun Müslüman Arapların kontrolü altına geçen Tunceli'yi ele geçirmeye yönelik çeşitli girişimleri olmuştur. Mesela İmparator II. Justinianus (685-695) yöre halkını oluşturan Ermenileri Araplar'a karşı kıskırtsa da başarılı olamamıştır (Danık, 1993 s. 9).

Tunceli her ne kadar, uzun yüzyıllar boyunca Bizans ve Müslüman Arapların hâkimiyet mücadelelerinin cereyan ettiği yerler arasında bulunmuşsa da, her iki imparatorluk arasındaki nihai galibiyeti sağlayan taraf 970'li yıllardan itibaren Bizans İmparatorluğu olmuştur (Danık, 1993, s. 10; Ünal, 1999, s. 15; Kaya, 2010, s, 221). “Bununla birlikte dağlık ve sarp bir bölge olan ve adeta doğal bir kale görünümündeki Dersim'e tam anlamıyla nüfuz etme hiçbir güç tarafından gerçekleştirilememiştir” (Yılmazçelik, 1999, s. 15).

2.2.2.2. Türk Dönemi

Türklerin Anadolu'ya gerçekleştirdikleri göçlerin istikameti üzerinde bulunan Tunceli'nin bu göç dalgasından etkilenmemesi beklenilemezdi. Tunceli, Malazgirt Savaşı'nın (1071) zafer ile sonuçlanmasıyla Türk hâkimiyetine kapısını açmıştır.

Tunceli Malazgirt zaferi sonrasında takiben, 1113 yılına kadar Harput ve Çemişgezek'i hâkimiyeti altında bulunduran Çubuk Oğulları'nın kontrolünderken (Ünal, 1999, s. 11), sonrasında parçalar halinde Erzincan ve çevresinde hâkim olan Mengücek Beyliği ve Nazımiye ile civarını elinde bulunduran Saltuklular'ın idaresi altına girmiştir (Ağar, 1940, s. 27; Yılmazçelik, 1999, s. 16; Sevgen, 2003, s.41).

Belirli bir dönem bu beyliklerin idaresi altında yönetilen Tunceli, 1226-1227 yılında Alaeddin Keykubat tarafından ele geçirilmesi ile birlikte, Anadolu Selçuklu Devleti'nin hükümrânlığı altına girmiştir (Ünal, 1999, s. 11; Sevgen, 2003, s. 41; Kaya, 2010, s. 230).

Moğolların önünden kaçarak Anadolu'ya gelen toplulukların sığınması için ideal bir ortam sunan Tunceli coğrafyası, özellikle de bugün halen bölgede yaygın olarak dillendirilen söylencelerden de anlaşılacağı üzere Harzemşahlar'a da yurtluk yapmıştır. Celaleddin Harzemşah'ın Tunceli'de öldürüldüğü ve mezarının bugün yörede bulunan Sultan Baba-Tacik Baba dağında olduğu yönündeki iddiaların çeşitli araştırmacılar tarafından da kabul edilmesi, Tunceli'nin Anadolu'ya gelen Harzemliler ile tarihi bir ilişkisinin olduğunu göstermektedir (Yılmazçelik, 1999, s. 17; Sevgen, 2003, s. 45-46).

1340 yılına değin İlhanlıların kontrolü altında bulunan Tunceli, bu tarihten itibaren sırasıyla bağımsızlığını kazanan Eretna Beyliği ile Mutahharten Emirliği'nin hâkimiyeti altına girer (Ünal, 1999, s. 14; Yılmazçelik, 1999, s. 20). Timur'un Doğu Anadolu'yu kontrolü altına alması ile birlikte tekrar Moğol hâkimiyetine giren bölgede, bu süreç içerisinde beliren iki siyasal güç olarak Karakoyunlular ve Akkoyunlular görülür (Danık, 1993, s. 13; Yılmazçelik, 1999, s. 20). İki rakip güç olarak sürekli birbirleri ile mücadele eden Akkoyunlular'ın hâkimiyet alanı Diyarbakır ve çevresinden meydana gelirken, Karakoyunlular'ın Erzurum, Erzincan, Sivas ve Tunceli oluşmuştur. Akkoyunlular, Timur'un Anadolu'yu terk etmesi sonucu XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tunceli'yi ele geçirerek kontrolleri altına almış, fakat 1473 tarihinde Osmanlı Devleti'ne Otlukbeli' de yenildikleri için bölgeyi kaybetmişlerdir (Danık, 1993, s. 15; Yılmazçelik, 1999, s. 20).

2.2.2.3. Osmanlı Çağı

Tunceli (Dersim) uzun süre Safevi propagandacılarının etkisi ve yönetimi altında bulunmasından ötürü (Ünal, 1999, s. 17), Yavuz Sultan Selim'in Şah İsmail'i Çaldıran'da (1514) mağlup etmesine müteakip Osmanlı idaresi altına alınmış (Ünal 1989, s. 13; Gündüz, 2008, s. 452-453), Pir Hüseyin Bey'e sancak olarak tevcih edilmiştir. 1566 yılına değin Çemişgezek Sancağı olarak anılan bu yer, kendi içinde

daha da küçültülerek Mazgirt, Sağman, Pertek ve yine aynı adla anılan Çemişgezek olmak üzere 4 sancağa ayrılmış olup yönetimi Pir Hüseyin'in çocuklarına verilmiştir (Ünal, 1999, s. 22; Yılmazçelik, 1999, s. 22; Kaya, 2010, s. 267). Buna göre, Çemişgezek, Pertek, Sağman ve Mazgirt'ten oluşan bu bölgeye Çarsancak adı verilmiş olup (Danık, 1993, s. 17), bu isim evvela Pertek sancağına, daha sonraları da Pertek kazasına aile olmuştur (Sevgen, 2003, s. 54).

Uzun bir dönem boyunca Pir Hüseyin Bey'in çocukları tarafından idare edilen bölge, 17. yüzyılın sonlarına değin Osmanlı Devleti ile çeşitli çatışmalara girmiştir. Ayrıca bölge üzerinde Safevi etkilerinin sürdüğü ve bir kısım Kızılbaş Dersimli'nin Safevi hükümdarı Şah Abbas tarafından kuzeyden Sünni Özbeklerin ve Türkmenlerin İran topraklarına saldırmasını önlemek amacıyla göç ettirilerek Horasan bölgesine yerleştirildiği görülmektedir (Bruinessen, 2006, s. 201; Aksoy, 2009, s. 78; Kaya, 2010, s. 308).

Çarsancak beylerinden Kulu Ağa ve evlatlarının bölgede nüfus kazanmaya başlamaları ile birlikte (1788-1789) Pir Hüseyin ve evlatlarına tevcih edilmiş olan Dersim bölgesi, Ovacık ve Sağman olmak üzere iki kadılığa taksim edilmiş ve Harput Sancağına bağlanmıştır (Yılmazçelik, 1999, s. 22-23). Osmanlı kontrolü altında olduğu süre boyunca Bayburt Sancağı, Diyarbakir ve Erzurum Beylerbeyliği'ne bağlanan Dersim, Tanzimat sürecine değin yapılan yönetsel taksimatlarından ötürü sancak statüleri çok kere değışen bir yer görünümüne sahip olmuştur (Ağar, 1940, s. 30; Yılmazçelik, 1999, s. 24).

1848'de Dersim, hükümetin üzerinde tam bir otorite kuramadığı ve Hozat'tan idare edilen bir kaza olmuştur (Yılmazçelik, 1999, s. 24). Özellikle de bu tarihten itibaren bölgede Şah Hüseyin, Gülabi, Mansur ve Şeyh Süleyman gibi aşiret reisi ve şeyhlerin idareyi elinde bulundurdıkları ve Hüseyin Bey'in Pülümür'e, Gülabi Bey'in ise Mazgirt'e kaymakam olarak atandığı görülmektedir (Sevgen, 2003, 59-62; Aksoy, 1985, s. 196-197; Danık, 1993, s. 18-19; Yılmazçelik, 1999, s. 24).

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Dersim'de görülen isyanlar sonucu 1861 yılında Derviş Paşa, 1877'de Osman Bey ve Ali Şefik Paşa, 1878'de ise Kurt İsmail ve Ahmet

Muhtar Paşa tarafından yöreye askeri hareketler yapılmıştır (Danık, 1993, s. 18; Yılmazçelik, 1999, s. 25-26).

1893-1905 yılları arasında da bölgedeki karışıklıklar devam etmiş ve devlet 1896'da bölgeye Müşir Zeki Paşa'yı göndermiştir. Zeki Paşa bölgede bir takım tedbirler alarak, Dersim'in ıslahı için bir rapor hazırlamıştır (Yılmazçelik, 1999, s. 26; Akyürekli, 2011, s. 45). Her ne kadar Zeki Paşa tarafından çeşitli çözüm arayışlarına gidilmiş olsa da, hazırladığı raporlarda sunulan çözüm önerilerinin uzun erimli bir sonuca ulaştığı da görülmemiştir (Danık, 1993, s. 26; Yılmazçelik, 1999, s. 26). Böylece, 1892 yılından başlamak üzere 1909'e değin bölgede sürdürülen tedip hareketleri, 1. Dünya Savaşı boyunca da sürdürülerek devam ettirilmiştir (Danık, 1999, s. 18; Akyürekli, 2011, s. 46-48). Uzun süreli meydana gelen bu isyanların sebeplerinin başında, Osmanlı yönetiminin bölge üzerindeki kontrolünü güçlendirme isteğine karşılık, bölgedeki yerel güçlerin bunu kabul etmemiş olması gelmektedir.

2.2.2.4. Cumhuriyet Dönemi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde Dersim ile geliştirilen ilişkiler Osmanlıya nazaran daha kanlı olmuş ve dolayısıyla Cumhuriyet ile yöre insanı arasındaki ilişkinin türü sürekli bir çatışma mantığı üzerine kurulmuştur.

Dersim'e dair Osmanlıdan alınan sorunlu bakiye, Kurtuluş Savaşı boyunca bölgede çıkan Koçgiri İsyanı (1920) ile devam etmiştir. Adı geçen isyan, Sivas'tan Erzincan'a kadar uzanan bölgede Koçhisar, Zara, İmranlı, Suşehri, Refahiye, Kangal ve çevre köylerde yaşayan Alevi inançlı Koçgiri Aşireti (Çay, 1996, s. 317) mensuplarının katıldığı ve sonuçları itibarı ile Dersim'i de olumsuz etkileyen bir isyan olmuştur (Akyürekli, 2011, s. 49-50; *T.B.M.M. Z.C.*, 24.11.1337, s. 318). İsyanın bastırılmasına katılan Nurettin Paşa'nın gerçekleştirdiği uygulamaların o dönem meclisi içerisinde bulunan mebuslar tarafından bile şiddetle eleştirilmesi (*T.B.M.M. Z.C.*, 26.11.1337, s. 345; Kahraman, 2004, s. 270-271), Dersim insanının daha henüz kurulma aşamasında olan cumhuriyet yönetimi ile olan ilişkilerinin başlangıç aşamasından itibaren problemlili bir şekilde gelişmesine neden olmuştur.

Koçgiri İsyanı'nın bastırılmasında uygulanan tedip hareketinin yarattığı tahribat Dersim'de ciddi bir hassasiyet yarattığı (Akyürekli, 2011, s. 50) için cumhuriyet yönetimine yönelik güvensizlik ve korku hali, ilerleyen yıllarda çeşitli isyanların meydana gelmesinde etkili olmuştur. 1926'deki Koç Uşağı Tedibi ve 1930 tarihli Pülümür Hareketi (Akyürekli, 2011, s. 51-54) ile devlet tarafından gerçekleştirilen müdahaleler, ilerleyen dönemlerde Dersim'e yönelik yapılacak olan 1937-1938 harekâtı öncesinin de adeta bir provası gibi olmuştur.

1935 tarihli kanun ile ismi Tunceli olarak değiştirilen Dersim'e yönelik uygulamaların şekillendiği meclis görüşmelerinde alınan kararlar ile devlet yönetiminin bölgeye bakış açısını ve olağanüstü tedbirlerini görmek mümkündür (Beşikçi, 1990, s. 10-20).

1937 yılında Tunceli'de meydana gelen ve binlerce insanın ölümü ile 1938 tarihinde neticelenen Dersim İsyân'ına devlet tarafından yapılan müdahale, bölgede yaşayan insanların hafızasında silinmez izler bırakarak, sözlü gelenek içerisinde bugüne değin taşınmasına neden olmuştur.

Akyürekli'ye (2011, s. 160) göre “Dersim harekâtı, devletin bakış açısından kısa vadede ‘başarılı’ bir askeri operasyon gibi gözükse de, toplumsal manada belirlenen uzun vadeli hedeflere ulaşamamıştır. Bir ulus yaratma projesinin en büyük ayağını oluşturan Dersim harekâtının icrası esnasında uygulanan şiddetin, katliam boyutuna varması, bölge halkında ayrı bir etnik köken ve mezhebe mensup olmaktan dolayı böylesi bir sert muamelelere maruz kaldıkları kanaati oluşturmuştur.”

Tunceli tarihi içerisinde, özellikle de 1937-1938 yıllarında meydana gelen olaylar esnasında yaşananların, yöre insanının sahip olduğu Alevi inancının farklı bir mecrada sürdürülmesinde etkileri olmuştur. Zira bu durumun, genel anlamda Aleviliğe özelde ise Tunceli Aleviliğine olan etkisi, inancın tarih bakiyesinden alınan muhalefet geleneği ile birleşmesi sonucu, Tuğrul'un da (2006, s. 7) belirttiği gibi “kendisini resmi statüko ile ciddi olarak ayrıştıran “muhalefet geleneğinin” doğup benimsenmesinde” belirleyici bir etkiye sahip olmuştur.

Dolayısıyla, Cumhuriyet dönemi boyunca yöre insanı ile girişilen tüm ilişkilerde belirleyici bir unsur olarak sürekli insanların hafızasında kazılı bulunduğu görülen bu

yakın tarihin, uzun yıllar boyunca yörede meydana gelen mezhepsel, etnik ve siyasal atmosferin şekillenmesine de temel oluşturduğu söylenilebilir.

2.2.3. Tunceli Aleviliğine Tesir Eden İnanç ve Kültürler

2.2.3.1. Şiilik

Şiilik, Anadolu Aleviliği'ne olan yoğun etkilerinin yanı sıra yayılmış olduğu coğrafi alanın yöre ile olan yakınlığından ötürü Şah İsmail ve sonrasındaki dönemde Tunceli Aleviliği üzerinde de etkili bir nüfuza sahip olmuştur.

“Safevi hükümdarı Şah İsmail'in Anadolu'nun Doğu ve Güneydoğu kısımları ve özellikle de Dersim aşiretleri üzerindeki faaliyetleri” (Akgül, 2009, s. 60), adı geçen bölgelerde yoğunluklu bir 12 İmam Şiiliği'nin tesis edilmesine neden olmuştur. Şah İsmail'in Anadolu'da gerçekleştirdiği Safevi propagandasının siyasal cephesine bağlı olarak kullanılan *Hz.Ali, Oniki İmam ve Kerbela Matemi kültleriyle* ilişkili inşa edilen *dedelik kurumu* (Ocak, 2002c, s. 48-49; 2009b, s. 246) Safevi hükümdarının Dersim bölgesine gönderdiği Nur (Tur) Ali Halife'nin dini propagandası sonucunda yörede yer alan kişilere verilen seyyidlik şecereleri ile kurumsallaştırılmıştır (Uluğ, 1939, s. 28; Yolga, 1994, s. 96). Böylece, 13. yüzyıl veyahut çok öncesinden itibaren burada yaşayan Kürt ve gayri müslim nüfus arasında yayılmaya başlayan heterodoks İslam'ın, meşrebine de uygun olan Safevi propagandaları sonucu Aleviliğe dönüştüğü ileri sürülebilir (Ocak, 2009b, s. 246).

Aynı zamanda demografik olarak meydana gelen bir takım nüfus hareketliliklerinin de yöredeki Şii tesirlerinin oluşmasında katkılarının olduğu söylenilebilir. Keza, Şah İsmail'in 1514 tarihinde Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim karşısında aldığı yenilgiden ötürü, savaştan kaçan birçok kişinin Dersim'e sığındığı da dile getirilmektedir (Uluğ, 1939, s. 20; Fırat, 2007, s. 51,54,64; Akgül, 2009, s. 60).

Safevi Devleti'nin kuruluşunda rol oynayan küçük oymaklar arasında Tunceli'deki Çemizkezeklu Oymağı'nın da yer aldığını ifade eden Sümer (1999, s. 53), Safeviler ile Tunceli yöresindeki halk arasında bir bağlantı kurulmasına vesile olmuştur. Bruinessen (2006, s. 226), Sümer'in öne sürdüklerine ilave olarak, Çaldıran'da (1514) Safeviler

tarafında savaşarak bir kısmı İran'da kalan, bir kısmı da sonradan geriye topraklarına dönen Çemişgezeklilerden bahseder. Bunun da yanı sıra Safevi Hükümdarı Şah Abbas'ın (1587-1628) Özbek saldırılarına karşı İran'ın kuzey sınırını korumak amacıyla Horasan'a gönderdiği büyük bir Çemişgezek Konfederasyonu olduğu ve bunların Şah Abbas ile İran'a gitmiş oldukları (Bruinessen, 2008, s. 94; Aksoy, 2009, s. 78) dile getirilerek her iki kesim arasındaki bağlantının daha da güçlü olduğuna işaret edilmektedir. Şah Abbas ile İran'a giden bu insanların bir bölümünün, Dersim'in Kasr-i Şirin Anlaşması sonucu Osmanlı hâkimiyetine geçmesi ile birlikte tabi tutuldukları zorunlu iskândan ötürü kendi topraklarına (Dersim) geri döndükleri de iddia edilir (Bayrak, 2004, s. 200; Kaya, 2010, s. 308). Bayrak (2004, s. 200), Tunceli yöresindeki insanlar tarafından tarihi kökenlerine dair sıklıkla dile getirilen "Horasan'dan gelme" inancının da aslında geri dönen bu Dersimli Kürt Alevi topluluğu ile yakın bir ilişkisinin olduğunu öne sürmüştür.

Meydana gelen bütün bu gelişmelerden de anlaşılacağı üzere hem Safeviler ile olan tarihi bağlarından, hem de belirli bir dönem İran'da kalmaları ve sonrasında tabi tutuldukları sürgün dolayısıyla topraklarına geri dönme nedenlerinden ötürü Dersimlilerin Safevi inançları ile yakın bir ilişki içerisine girdikleri dile getirilebilir. Bu nedenlerin de yanı sıra, gerek Şah İsmail dönemindeki propaganda faaliyetlerinden etkilenmesi, gerekse Safevi hükümdarı ile Osmanlı padişahı arasında meydana gelen savaşın sonucundaki kırılma noktasından ötürü, Dersim'in inançsal ve etnik yapısında bir takım değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla bugün halen yörede yoğunluklu olarak görülen Hz. Ali, 12 İmam, Kerbela benzeri kültlerin genel anlamda Aleviliğe olan tesirlerinin, Dersim'in Kızılbaşlık açısından merkezi bir konuma gelmesi ile hızlandığı yakın bir varsayım olarak öne sürülebilir.

2.2.3.2. Ermeni Hıristiyanlığı

Genel olarak Alevi-Bektaşiliğin özelde ise Tunceli Aleviliğinin sahip olduğu senkretik yapı, uzun bir tarihi döneme tekabül eder. Tunceli, milattan önce ve sonraki dönemlerde çeşitli uygarlık ve devletlere yaptığı ev sahipliğinden ötürü, bu uygarlık ve devletlerden tevarüs ettiği kültürel mirası kendi Alevilik inancı içerisinde yaşatarak günümüze değin taşıdığı için önemli bir inanç merkezi olmuştur.

Tunceli'nin (Dersim) bilinen en eski halkları arasında yer alan Ermenilerin, zaman içerisinde din değiştirerek bölgedeki aşiretlerin inançlarını kabul ettikleri dile getirilmektedir (Aksoy, 2012, s. 227, 257). Özellikle de yörenin belirli bir döneme değin güçlü bir Ermeni nüfusun yerleşkesi olması, bugün hala her köyde kalıntıları mevcut Ermeni kiliseleri veyahut tapınaklarının varlığı ile de desteklenmektedir. Bunun da yanı sıra -hepsi olmasa da- bazı dede ocağı mensuplarının (Aksoy, 2012, s. 83-90, 131-134, 137-141, 189, 228, 234) Ermeni soyuna aidiyet ile anılmakla birlikte, yörede bulunan çeşitli yer ve günlük dildeki kelimelerin büyük bir çoğunluğunun Ermenice olması (Ünal, 1999, s. 277-297; Aksoy, 2012, s. 14, 36,43-45, 47-48, 54,64, 247,256-259), Ermenilerin bölgedeki sürekliliğine ışık tutan veriler arasında bulunmaktadır.

Anadolu Aleviliğinin doğudaki merkezi olan Tunceli ve yöre insanının, tarihinin belirli bir döneminde Ermeni nüfus ile iç içe yaşaması ve bölgeye dışarıdan gelen nüfusun Ermeni yerleşkelerine yerleşmesinin, Ermeni inanç ve kültürü ile tanışmasında büyük bir etkisi olmuştur. Özellikle de, Kürt aşiretlerinin yöreye tarihin belirli bir döneminden sonra dâhil olmasıyla beraber, İran'dan kendileri ile birlikte getirdikleri Zerdüştî inançların (Aksoy, 2012, s. 94-96) burada hüküm süren Ermeni inançları ile bir karışma sürecine girdikleri de öne sürülmektedir (Aksoy, 2012, s. 117). Dolayısıyla, Tunceli'nin tarih içerisindeki demografik yapısının, tamamen Ermenilikten devşirildiği yönünde bir iddiada bulunulamayacağı gibi, kültürel ve bir kısım etnik kaynaşma ile birlikte meydana gelen etkileşimlerinin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Tarihleri boyunca temasa girdikleri toplulukların kültürlerini rahatça benimseyen Ermeniler gibi (Özışık, 2007, s. 34) senkretik karaktere sahip Aleviliğin doğudaki şubesi olarak bilinen Tunceli Alevilerinin de benzer bir görünüme sahip olmasının, her iki toplumun rahatça kaynaşmasında etkisinin olduğu dile getirilebilir. Eski Ermeni panteonu içerisinde bulunan tanrısal figürlere ait birçok kült merkezinin, Dersim'i de kapsayan bir coğrafik alan ile örtüşüyor olmasının (Aksoy, 2012, s. 114), söz konusu bu etkileşim açısından önemli bir maddî dayanak oluşturduğu düşünülmelidir.

Ermenilerin Hıristiyanlık öncesi eski dini inanışları başta olmak üzere tanrı anlayışları ve dini tarihlerini bir bütün olarak ortaya koyacak bir malzeme bütünlüğü ne yazık ki söz konusu değildir. Ermeni kültürü ve tarihi üzerine bilgi veren eserlerin birbirinden farklı ve çelişen bilgiler içermesinin nedeni, Hıristiyanlık öncesi bir Ermeni alfabesinin

yokluğu ile sınırları belirli bir toprak bütünlüğüne sahip olmamalarından dolayı, Ermeni ve Batılı tarihçilerin bu halkın dağınık olarak yaşadıkları yerlerin hepsini Ermeni toprağı olarak göstermeleri olmuştur. Bu yüzden de Ermeniler, değişik devlet ve milletlerin hâkimiyeti altında yaşamış olmalarının getirdiğı başka kültür ve dinlerin etkisinde kalarak değişik ırk ve kültürlerden meydana gelmiş bir topluluk olmuşlardır (Küçük, 2003, s. 23). Bunun gibi çeşitli nedenlerden ötürü Ermenilerin eski inançları ile ilgili olarak tam bir bilgi sunmak mümkün değildir. Dolayısıyla, sürekli olarak başka milletlerin hegemonyası altında yaşayan bu toplumun kendine has bir kültürel yapılanma oluşturmaktan ziyade karma bir dini inançlar kompleksine sahip olduğu söylenilebilir.

Hristiyanlık öncesinde Ermenilerin yaşadıkları topraklar, farklı etnik ve dini gruplara da ev sahipliğı yaptığı için, Ermeniler başta kendi milli tanrıları olmak üzere, Sümer-Akad, İran, Hint ve Suriye-Fenike kaynaklı çeşitli tanrıların da içinde olduğu karma bir panteona sahip olmuştur (Küçük, 2003, s. 24-25).

Ermenilerin en eski dinlerinin Hint-Avrupai bir karaktere sahip olduğu ve Asur, Keldani, İbrani, Arap ve İranlıların etkisinde kalarak, dinlerinin temelini ışık saçan bir Işık/Ateş tanrısının oluşturduğu konusunda görüşler mevcuttur. Ermenilerin bu tanrıyı İrani kökenli Aramazd karakteri hüviyetinde üstün tanrı olarak takdis ettikleri belirtilmektedir (Küçük, 2003, s. 36). Bu yüzden de Ermenilerin özellikle, Hristiyanlık öncesi yaygın bir Zerdüştlük inancına sahip oldukları dile getirilebilir. Bu yüzden de bu bölümde, Hristiyan Ermeni inancının Dersim Aleviliğine olan tesirleri ile birlikte, Ermenilerin Zerdüşti bir köken taşıyan ve Hristiyanlıkları boyunca tesirleri görülen inançlarına da yer verilecektir. Özellikle de Aksoy (2012, s. 97), bugün hala Dersim’de bulgulanmış olan Zerdüşti inanç öğelerinin birçoğunun Ermeniler tarafından bırakıldığını iddia etmektedir. Aynı yazar ayrıca, Dersim Aleviliğinin Hristiyan Ermeniliğinden ziyade, daha çok Ermeni Zerdüştlüğünün etkilerine maruz kaldığını da dile getirmiştir (Aksoy, 2012, s. 226-227).

Tunceli Aleviliğinde ateşin sahip olduğu kutsallık inancı gereğince bir canının-ruhunun olduğuna inanılması, yanan ateşin üstüne su dökülmemesi ve evde ateşin söndürülmemesi (Çem, 1999, s. 22) inançları, Avesta’daki Ahura-Mazda ve İranlıların eski dini Zerdüştlük inancının Ermeni kültürü vasıtası ile Tunceli Aleviliğine intikalinin bir

kalıntısı olarak düşünülebilir. Aramazd'a ait olan tapınağın Tunceli'ye sınır olan Ani'de (Kemah) bulunması (Küçük, 2003, s. 28) coğrafi olarak da bu yakınlığın etkili olabileceğini göstermektedir.

Tanrı Aramazd'ın kızı olup Ermeni inancında büyük bir öneme sahip diğer bir tanrıça olarak Anahita'nın sahip olduğu popülerite, Tunceli Aleviliğindeki Ana Fatma (Birdoğan, 1992, s. 130) inancı ile yakından ilgilidir. Bugün Tunceli-Ovacık yolu üstünde bulunan Ana Fatma ziyareti, Hz. Muhammed'in kızı ve Hz. Ali'nin karısı olan Hz. Fatma'nın anısına bu ismi taşımaktadır. Bunun da yanı sıra Alevi inancında güneş ve ay ile özdeşleştirilen Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın Tunceli'de de benzer bir inanca merkezlik ettikleri görülmektedir. Ayrıca, İran ve Ermeni inancındaki Aramazd'ın ışık ve ateş tanrısı olması sebebiyle güneş ile arasında kurulan benzerlik ve kızı tanrıça Anahita'nın ay ile özdeşleştirilmesinin (Küçük, 2003, s. 36) Alevilikteki inanç ile de yakın bir ilişkisi vardır. Ay ile özdeşleştirilerek takdis edilen tanrıça Anahita'nın en önemli tapınağının Anahita Bölgesi de denilen Akilisen'de (Erzincan) olmasının (Aksoy, 2009, s. 86), Tunceli Aleviliği içerisinde yer alan ve benzer şekilde ay ile simgeleştirilen Hz. Fatma'nın farklı bir görünüm altında kutsanmasında etkisinin olduğu düşünülebilir (Deniz, 2012, s. 282, 287-288; Çem, 1999, s. 102). Aynı şekilde Dersimi (1997b, s.26), yörede yer alan Munzur Irmağı'nın, atalarının eski inançlarına göre tanrıça Anahita'nın göğüslerinden fişkırın süt olduğuna inanıldığını da naklederek adı geçen tanrıça ile yöre kültürü arasındaki ilişkiye dair ilgi çekici beyanlarda bulunmuştur. Bunların da yanı sıra, Anahita ile yöresel-mitolojik bir karakter olan Düzgün Baba'nın kız kardeşi Haskar'ın aynı kişiler olduğuna dair görüşler de mevcuttur (Aksoy, 2006, s. 82-84; 2012, s. 98-99,124).

Aksoy (2006, 109-110; 2009, s.86), kült merkezlerinden biri Akilisene'ye bağlı Pekerçiç (Bagaryiç) olan tanrı Mithra inancının, Tunceli'nin doğusunda bulunan Düzgün Baba (Bava Duzgı) Dağı etrafında odaklanarak, Ermenilerdeki adı ile *Mehr* ya da *Mihr* olarak devam ettiğini öne sürer. Aynı yazar ayrıca, Dersim'in eski yerleşim yerlerinden biri olan Bağın'ın kelime olarak "ateş tapınağı" anlamına geldiğini ifade ederek, Mithra'nın Ermenilerdeki ateş tanrılığı ünvanı ile bir ilişkisinin söz konusu olduğuna da işarete bulunur (Aksoy, 2006, s. 182-186; 2012, s. 238). Bunun da yanı sıra Aksoy (2006, s. 78-82, 90-94; 2012, s. 99-111), tanrı Mithra ile Düzgün Baba'nın sahip olduğu vasıflar

arasındaki (savaşçılık, yargıçlık, kızıl giysi giymek) benzer birçok özelliğe de dikkat çekmekle birlikte, Tujik Baba'nın da aslında diğer Ermeni tanrılarında olan Vahagn olduğunu öne sürmüştür.

Gerek Ermenilerin Hıristiyanlık öncesi pagan inançlarında, gerekse Hıristiyanlığı kabullerinden sonraki bu yeni dinlerinde devam eden bir diğer yaygın inançları da, görünmeyen ruhlara ve onların insanlar üzerindeki etkilerine inanmalarıdır. Bu insanüstü varlıkların iyilerini Kalchk (Kalçlar) kötülerini ise Ays'ler (Aiss) olarak nitelendiren Ermeniler, bunlara yerde veya gökte görünen varlıklara ait vücutlar atfederek inanmışlardır (Küçük, 2003, s. 40). Tunceli Aleviliğindeki melek (mılaket) ya da cin inancının (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 120-121) bu Ermeni inancı ile yakın bir ilişkisi söz konusudur. Yöre insanına göre melekler ya da cinler de iyi ve kötü olmak üzere ikiye ayrılır. Bunların iyi olanları insanları korurken, diğerleri de onlara zarar vermek isteyebilirler. Bu cinlerin komutanlarının adının Avdel Mursa olduğu ve cinlere de "eskere Avdel Mursayi (Avdel Mursa'nın askerleri) denildiği görülür (Çem, 1999, s. 22-23). Tunceli'deki yaygın anlatımlardaki benzer bir ögeye göre, melekler çoğu zaman çaldıkları davul, zurna, def ve kavallar sonucu çıkardıkları gürültü ile insanlara görünürler (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 120). Bazen de kendilerine karşı yapılan bir hatadan ötürü insanları cezalandırdıklarına inanılmaktadır. Bunlar, vücut olarak insanlara benzemelerine rağmen boyları insanlardan daha küçük olan varlıklardır. Bugün hala yörede, aniden meydana gelmiş bir rahatsızlık (felç, yüz felci) ya da ölümden ötürü bu varlıklar sorumlu tutulmakta ve ziyaretlere gidilerek şifa dilenmektedir. Her birinde bir evliya ya da meleğin olduğuna inanılan ziyaretler, sadece mezarlarla (yatır) sınırlı kalmayıp, yöredeki tabiat kültürleri ile ilişkilendirilmiş dağ, kaya, göl, çeşme ve ağaç şeklinde de olabilmektedir (Tuğrul, 2006, s. 115-116).

Ermeni mezar taşlarının at veya kuzu şeklinde olması (Küçük, 2003, s. 41), Tunceli yöresinde sıklıkla rastlanan koçbaşı mezar taşları ile yakın bir ilişki içerisinde olduğunu göstermektedir (Riggs, 1997, s. 370). Her ne kadar yörede var olan bu mezar taşlarının Orta Asya kökenli olup Türklere ve özellikle de Ak Koyunlu ve Kara Koyunlulara özgü bir kültürel mirasın hazinesi olduğu öne sürülmüşse de (Aşan, 1989, s. 89; Sümer, 1992, s. 17; Danık, 1993, s. 49), aynı şekilde Tunceli'nin Ermenilerin

yoğunluklu olarak yaşadığı bir coğrafya olmasından ötürü, bu toplumdaki kalma benzer birçok mezar taşına da ev sahipliği yaptığı düşünülebilir.

Ermeni kültürü ile Tunceli Aleviliği arasındaki benzer bir diğer inanç da Gağand'dır (Kagant). Ermeni geleneğinde yeni yıl olarak kullanılan *Kagant* (Gağand) (Bumke, 1997, s. 423; Melikoff, 2009, 69,81; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 84) Tunceli yöresindeki Aleviler tarafından aralık ayının son haftasında tutulmaya başlanılan üç günlük oruçlara verilen ad olup yeni yılı karşılama töreni ile benzer özellikler taşımaktadır (Çem, 1999, s. 23; Melikoff, 2009, s. 81; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 84; Aksoy, 2012, s. 91). Gezik ve Çakmak (2010, s. 84), Ermeni Gağand'ı ile Tunceli Gağand'ı arasındaki benzerliğin isim ve yeni yıl için temennilerde bulunmanın ötesinde benzeşmediğini belirtmiş olsalar da, bayramın eski Ermeni krallıklarının yerinde bulunan Sivas ve Kilikya bölgelerinde kutlanışına vurgu yapan Melikoff'un (2009, s. 81) dile getirdiği ortodoks Grek ve Ermeni bağlantısı vesilesiyle taşınmış olduğu Hıristiyan kutlamalar kalıntısı ile yakın bir ilişkisinin olduğu güçlü bir olasılık dâhilindedir. Benzer şekilde Çem (1999, s. 23) Gağand'ın, hem içerik hem de gün olarak Hıristiyan Noel Baba inancı ile örtüştüğünü dile getirmektedir. Bu görüşlerden farklı olarak Aksoy (2012, s.227) tarafından, Gağand'ın Ermeni Hıristiyanlığı üzerinden Aleviliğe geçmiş olan Zerdüştî bir temeli olduğu öne sürülmüştür.

Birçok topluluğun inancında varlığına rastlanılan ve Türklerde de *Al Karısı* olarak bilinip, doğum yapan kadınlara musallat olduğuna inanılan cin inancı, Tunceli Aleviliğinde de bulunmaktadır. Söz konusu olan bu inancın bölge Aleviliğine tesir eden Ermeni etkilerinden biri olduğu iddia edilmektedir (Aksoy, 2012, s. 82-83). Kökeninin Zerdüştlüğe dayandığı iddia edilen ve Ermeni Hıristiyanlığı üzerinden yöre Aleviliğine miras kalan bir diğer tesirin de, ölenin ruhu adına tertiplenen *madağ* adlı yemek verme geleneği olduğuna inanılmaktadır (Aksoy, 2012, s. 90-91, 227).

Tunceli'deki Ermeni kültürü açısından dikkat çekici olan bir diğer husus da, bölgedeki Hıristiyan azınlıkları ve yerli halkı Protestanlaştırmak için çalışma yapan çeşitli misyonerler ve onların bu çalışmalar neticesinde hazırladıkları raporlardır (Bayrak, 1997, s. 289-469; Danık, 2005, s. 26-27; Akgül, 2009, s. 32-36,77-117). Ermenilerin yoğunluklu olarak yaşadıkları Harput'un kuzeyinde yer alan Dersim bölgesinde 1844 tarihinden itibaren çalışmaya başlayan "Amerikan Board of Commisioneri for Foreign

Missions”a bağlı Harput Amerikan Koleji ile 1859’dan sonra Fransızların, 1896’dan itibaren de Almanların giriştikleri benzer çalışmalarda, Ermeniler ile birlikte Dersim Kürt nüfusu üzerinde de bir takım çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Danık’a (2005, s. 27) göre, zaman içinde kısmen de olsa başarıya ulaşan bu misyonerler, Dersim’in kimi Alevi Kürt dedelerine “Kürt Papazı” ünvanı vererek, bu dedeleri misyon çalışmalarının sac ayağı olarak kullanmışlardır.

Tunceli yöresinde yaptığı çalışmalardan gözlemlediklerini raporlar halinde bağlı bulunduğu kuruluşa sunan bu misyonerlerin ilki olan Dunmore (1997, s. 290-291), kaleme aldığı yazılarında yöre insanının Hıristiyan bir karaktere eğilimli olduğunu ifade etmiştir. Bunun yanı sıra, Kürt piskoposları olarak nitelendirdiği ve bugün ki Hozat Bargini (Karabakır) Köyü’nde bulunan Ağuçan (Karadonlu) Ocağı dedelerinin kendilerine gelerek Hıristiyanlığı kabul ettiklerini de belirtmiştir. Dunmore’a göre kendilerini Hıristiyan bir soyun nesli olarak tanıtan bu dedeler, dış baskılardan korktukları için Müslüman göründüklerini ifade etmişlerdir (Dunmore, 1997, s. 293-294). Bu insanların inandıkları tek şeyin İncil ve Ali adı altında Allah’ın oğlu olarak taptıkları İsa olduğunu dile getiren misyonerin kendisi, Ali ismini de, sırf kendilerini Türk Müslümanlara karşı ele vermemek için kullandıklarını belirtmiştir. Bunun da yanı sıra, Hz. İsa’nın İlahi Yemeğini Ermenilerden daha iyi bir şekilde taklit ettiklerini belirten Dunmore (1997, 294-295), bu topluluğa dair “tarların biçilmeye hazır olduğu”nu söyleyerek, yöredeki insanların Hıristiyan kökenli olduğunu ve bu dine asimile edilmeye hazır bulduklarını da dile getirmiştir.

Dunmore’dan sonra yerine geçen Barnum da misyon çalışmalarına devam ederek gözlemlerini raporlaştırmıştır. Barnum’un hazırladığı raporlar arasında yer alan bir değerlendirmesinde Kürtlerin dindar müslüman, Kızılbaşların ise sadece ismen müslüman oldukları belirtilmektedir (Barnum, 1997, s. 325). Yapmış olduğu bu değerlendirmeyi yöredeki Alevi dedelerinin köken olarak Hıristiyan olmasına bağlayan Barnum (1997, s. 325), ayrıca Hz. Ali’ye duymuş oldukları saygı ile onun Hz. İsa’nın dünyaya ikinci kez gelmiş şekli olduğuna inandıklarını da ifade etmiştir. Dunmore’a benzer şekilde Barnum da (1997, s. 325), burada yaşayan Kızılbaşların kendilerini, Hıristiyanlıklarını gizlemek maksadı ile müslüman şeklinde gösterdiklerini belirtmiştir.

Kızılbaş Dersimlilerden belirli seçkin kişilerin her Cuma günü kiliseye benzer bir yerde toplanarak Hz. İsa'nın ilahi yemeğini tekrarlamaya çalıştıkları ve burada ekmek ile su dağıtılmakla birlikte şarap bulunan yerlerde de su yerine şarap kullanıldığına yer verilmiştir (Barnum, 1997, s. 325-326). Ayrıca, toplumun başında bulunan seyyidlerin, tıpkı Yahudi rahip sınıfı gibi görevlerini miras yolu ile devraldıklarına da değinilmiştir (Akgül, 2009, s. 34).

1911 yılında Dersim ve Harput gibi bölgeleri dolaşan bir diğer kişi de Molyneux-Seel'dir. Molyneux-Seel (1997, s. 361), Dersim Kızılbaşlarıyla ilişki halinde olan bazı Ermeni din adamlarının söylediklerine dayanarak, bu dağların ilk halkının Ermeniler olduğunu ve bunların Asuri kralı Belos'tan kaçarak buraya sığınan şimdiki Dersimlilerin ataları olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde bu görüşü Moosa da (1997, s. 453) dile getirmiştir. Bunun da yanı sıra, Ermenilerin birçok yerleşim yerinde yaşamış olduğuna vurgu yaparak Dersimliler ile Ermeniler arasında ilişki kurmaya çalışan Molyneux-Seel (1997, s. 361; Akgül, 2009, s. 115), Ermeniler ile girişilen ilişki neticesinde "Kızılbaş" dininin meydana geldiğini ve Dersim'in de Kızılbaşlığın doğduğu merkez olduğunu öne sürmüştür.

Molyneux-Seel (1997, s. 359; Akgül, 2009, 110-111), Dersim Kızılbaşları ile Ermenilik arasındaki ilişkiye dikkat çekmek için yöredeki yaygın bir hikâyeyi de not eder. H.z. Hüseyin'in kesik başını elde etmek isteyen Ermeni bir Papaz'ın 7 oğlunun başını bu yüzden feda etmesi ile başlayan hikâyeye göre, en sonunda başı elde eden papazın onu özel bir bölmede muhafaza ettiği anlatılır. Hüseyin'in kesik başını bal şeklinde gören papazın kızı baldan bir parça yiyerek hamile kalır. Kız, hapşırıldığı bir sırada burnundan çocuk şeklinde parlak bir ateş çıkar ki bu çocuk Hüseyin'in oğlu Bakır'dır. Bu doğum Türk büyücüler tarafından öğrenilir ve çocuğu bulup öldürmek üzere harekete geçerler. Papaz'ın karısı bunun üzere küçük çocuğu bir çarşafa sarıp ateş üzerindeki bakır bir kazana yerleştirir. Böylece çocuğun adı bu bakır kazandan ötürü "Bakır" olur.

Moosa (1997, s. 461), Danık (2006, s. 32-33) ve Aksoy (2012, s.95-96), Tunceli'de anlatılan bu hikâyenin Balım Sultan'ın mucizevî doğum hikâyesi ile benzer özellikler taşıdığını belirterek Kızılbaş hikâyelerindeki Ermeni etkisine vurgu yapmışlardır. Hascluck'a benzer şekilde Molyneux-Seel de (1997, s. 359), Dersim Kızılbaşlarının takdis ettiği H.z. Hasan ve H.z. Hüseyin'in St. Peter ve St. Paul adlı Hıristiyan azizleri

olduğunu düşünmüştür. Halbori Vank olarak bilinen St. John the Bapdist Manastırı'nın yöre Kürtleri tarafından şifa için ziyaret edildiğini dile getiren yazar (Akgül, 2009, s. 109) ayrıca, Dersimli Kızılbaşların inandığı ve kendisi için oruç tuttıkları Keder Ellaz'ın (Hızır) Ermeni azizi St. Serkis olduğunu da ifade etmiştir (Molyneux-Seel, 1997, s. 360). Bu görüşe Moosa da (1997, s. 462) katılmıştır. Misyonerlerin Hızır ve Aziz Serkis (Sarkis) arasında kurdukları analogi, Aksoy (2012, s. 64-67, 72-80, 225) tarafından, vaftizci Aziz Yahya'nın da arasında olduğu geniş bir konseptçe de desteklenmiştir.

ABD Harput Konsolosluğu da benzer şekilde hazırladığı raporda, Tunceli'de var olan kilise ve manastırların kalıntıları ile köylerin hala Hıristiyan isimlerini muhafaza ettiklerine değinerek yöre halkının Hıristiyan olduğuna yer vermiştir. Ayrıca konsolosluk, bu insanların Müslümanlığı takiye olarak kabullendiğine ve Ali ismini İsa'ya transfer ettiklerine de değinmiştir (Akgün, 2009, s. 33).

İngiliz Misyoner Riggs de (1997, s. 369-370), Dersimlilerin farklı bir inanca sahip olduklarını dile getirmiştir. Misyoner, yöre insanının yıkıntıları var olan kilise ve manastırlara gösterdiği saygı ile birlikte, gerek kendilerinin gerekse köy isimlerinin Ermenice olması ve yörede sıklıkla rastlanılan kuzu başlı mezar taşlarının varlığına dayanarak Dersim Kürtlerinin Hıristiyan-Ermeni bir kökene sahip olduklarını öne sürmüştür. Ayrıca, Dersimlilerin Hak Lokması inancı ile Hıristiyan Aşai Rahbani Ayini arasında bir yakınlık olabileceğine de vurgu yapmıştır (Riggs, 1997, s. 370). Hak lokması ile kutsal yemek arasındaki benzerliğe Bayrak (1997, s. 198) da işaret etmektedir.

Danık'a göre (2005, 30-31), Hıristiyanlıktaki H.z. İsa, St. George ve On iki Havari inancı ile Kana Düğünü, Lazarus'un Diriltilmesi ve St. George'in ejderhayı öldürmesi gibi kimi motiflerin, yöredeki H.z. Ali, Hızır ve 12 İmam temelli Kızılbaş inancındaki evliya ya da tanrısal kişiliklerin eylemleri ile örtüşmesi, yapılan Hıristiyanlaştırma çabalarında etkili olmuştur. Haslok da (2000a, s. 51) Dersim'deki Kızılbaş Kürtlerin, Ermeni ermişi Sergiyos (Sercius) ile Hızır'ı aynı kişi olarak değerlendirip, Sergius'a ait kiliseleri Hızır ziyaretgâhı olarak ziyaret ettiklerini ifade etmiştir. Aynı yazar ayrıca, her ihtimalde Ermeni kanı karışmış olan Kızılbaş Kürtlerin Ali'yi İsa, 12 imamı 12 havari ve Hasan ile Hüseyin'i de Petros ile Pavlos'a benzettiklerini belirterek, cahil

Hıristiyanların daima maddi çekimlerin tesiri ile dinlerini değiştirdiklerini ve bunun da İslamiyet'in duruma uyumlu şekilleri altında çok kolay olduğunu dile getirmiştir (Haslok, 2000a, s. 51). Bۆylece bu durum, misyoner Hıristiyanlar tarafından İslamiyet'in Anadolu ve Balkanlar'daki yayılma tarzına benzer şekilde kullanılarak, Tunceli Kızılbaşlarının Hıristiyanlaştırılmasında veyahut "mۆslۆmanlařmadan ۆnceki" bu dinlerine tekrar dۆnmelerinde etkili bir yۆntem olarak kullanılmıştır.

Hıristiyanlık ile Tunceli (Dersim) Aleviliği arasındaki bir takım benzerliklerin varlığı, bu sۆrecin hızlandırılmasında katalizۆr işlevi gۆrmüřtür. Bunun da yanı sıra, Tunceli Alevilerine yۆneltilen bu misyoner çalışmalarında yerli Alevi/Kızılbaş dedelerinin seçilmesi de bir tesadۆf değildir. Bu durum tabana yayılma konusundaki faydacılığa hizmet etmek için bilinçli kullanılan bir yۆntem olmuştur (Danık, 2005, s. 31).

Dersim bۆlgesinde yapılan misyonerlik çalışmalarında, yۆre halkının Kızılbaş inancı ۆzerinden Ermeni-Hıristiyan bir kۆkene sahip olduğu dile getirilmiş olsa da, benzer vurguların genel olarak, Alevi inancının bۆtۆnۆ için kullanıldığı da gۆrۆlmektedir (Bayrak, 2004, s. 196-198). Bundan ۆtۆrۆ bu benzerlikler ۆzerinden yapılan misyon çalışmalarının dini bir propagandanın malzemesi olarak kullanıldığı ve sırf bundan ۆtۆrۆ de yanlı bir tutum izleme payına sahip olabileceği de gۆz ۆnۆne getirilmelidir. Ayrıca, Dersim Alevilerine yۆnelik bۆtۆn bu misyoner propagandalarının genel bir yaklaşım ile reddedilmesi de doğru değildir. Gerçekleştirilen bۆtۆn bu çalışmalar boyunca yۆre Kızılbaşlığı ve Ermenilik ۆzerinden Hıristiyanlığa yapılan vurgunun, bugۆn halen yۆrede var olan Ermeni kۆltür kalıntıları ile yakın bir ilişkisinin olduğu da inkār edilemez.

Yapılan çeşitli değerlendirmelerden de anlaşılacağı ۆzere, Tunceli yۆresi ile Ermeniler arasındaki tarihi yakınlık, Tuncelilerin Ermeni ve onların nezdinde Hıristiyan inancına ve kۆltۆrel kalıntlarına gۆsterdikleri saygı ile de somutlaşmaktadır. Dolayısıyla, bu çizgiden yola çıkarak bir takım eski dinlerin, Kۆrt-Ermeni soyunun bir dalı (Tunceli Aleviliği) ve onların gelenekleri ile geçmişten bugۆne değin sۆrdürۆldۆęü ifade edilebilir (Bayrak, 2004, s. 199; şahbazyan, 2005, s. 35). Bugۆn hala Dersim (Tunceli) yۆresinde var olan doğa tapıncılığından (gۆneř, ay, kaynaklar, ağaçlar) kalan kalıntılar ile birlikte, Ermeni nۆfusunun bir bۆlۆmۆnۆn yavaş yavaş Kۆrtler içinde asimile olmalarının izleri de açıkça g�rۆlmektedir (Bruinessen, 2010, s. 27).

2.2.3.3. Paulicianism ve Maniheizm

Tunceli ve Sivas Aleviliğinin oluşmasında önemli katkıları bulunup, buralarda yaşayan insanların çok büyük bir ihtimalle Paulikian-Tondrakların ya da onlar ile ilişkili bir mezhebin kalıntısı olduğuna dair dile getirilen görüşler (Ocak, 2002c, s. 51; Aksoy, 2012, s. 15-16, 25-26), yöre insanının birçok inancını bu heteredoks gruplardan aldığı veyahut Hıristiyan unsurları Şii kavramlara dönüştürerek benimsediği yönündedir (Aksoy, 2006, s. 116).

Uzun bir dönem boyunca mum söndürme iftiraları ile yüz yüze bırakılan Alevilerin yaşadıklarına benzer ithamlar ile suçlanan benzer bir topluluk da, tarihleri boyunca Tunceli yöresi ve çevresinde yaşamış bulunan Paulikianlar'dır. Paulikanlara yönelik gerçekleştirilen bu suçlamaya ilk olarak, 8. yüzyıl Ermenistan'ındaki Hıristiyan ortodoks Ermenileri tarafından başvurulmuştur (Adorjan, 2004, s. 124,125). Ayrıca, döneminin devletlerindeki hâkim grupların kontrolündeki ortodoks inançların dışında kalan heteredoks kesimlerin kendilerine yönlendirilen bu iftiralar, özellikle Paulikianlar ve onların ardılları olarak düşünülen Bogomil ve Katharları da kapsamıştır (Adorjan, 2004, s. 129-131; Hamilton ve diğerleri, 2010, 144-146).

Pavlikianların kendileri için bu ismi kullanmadıklarını ve bazı yazarların naklettiği gibi, bu ismin onlara başkaları tarafından verildiğini ifade eden Özişik'a (2007, s. 43) göre; "Gerek kilise otoritelerinin gerekse siyasi otoritelerin bu adı onlara küçük düşürücü manada verdiklerini, yine Ermenicede alışageldiğimiz aidiyet eki olan "-ian" ifadesini içerdiğini de hesaba katarsak, anlam itibariyle "*Pavlikan*" kelimesinin "*Zavallı Paul'un takipçileri*" manasına gelebileceğini benimsememiz mümkün görünmektedir".²

Yapılan araştırmalardan edinilen bilgilere göre, Paulikianların bu ismi, kurucuları olan Maniheist kökenli Samsatlı Paul'den aldıkları görülmektedir (Oğuz, 1997, s. 12-13,17; Özişik, 2007, s. 69-70; Coğ, 2008, s. 76). "Çıkış noktası Ermenistan olmakla beraber, Pavlikan liderlerin taşıdığı Silvanus, Titus, Timotheos, Epaphroditos ve Tychikos gibi isimlerin -şahısların kökenleri ne olursa olsun - Ermenice olmadığı bellidir. Aziz Pavlos'ta olduğu gibi, tüm Pavlikan liderlerin dinde ırk ayrımına açıkça karşı durdukları

² Ayrıca bkz, Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 26.

anlaşılmaktadır” (Özışık, 2007, s. 44). Paulikan cemaati her ne kadar, tek bir millete dayanmayan farklı unsurlardan oluşan dini bir cemaat olarak kabul görse de, özellikle de Anadolu’daki etnik gruplar arasında Ermenilerden çok sayıda taraftarı olduğu da anlaşılmaktadır (Çoğ, 2008, s. 77). Birçok kaynak, ilk Paulikan lider olan Constantine Sylvanus’un bir Ermeni olduğunu iddia etmektedir (Özışık, 2007, s. 44).

Toprak olarak vatanları Armeniyye olan Paulikanların yerleşim yeri, Fırat vadisi ile suyunun kenarındaki Kolone (Sivas’ın doğusunda) ve Melitene (Malatya) arasındaki Armeniyye-i Sugra yaylası olup merkezleri Divriği’dir (Tephrike) (Oğuz, 1997, s. 30-31; Melikoff, 2009, s. 107). Yaşadıkları dönem boyunca Bizans İmparatorluğu’na karşı kullandıkları tehditkâr tavırları (Seidler, 1999, s. 95) ve girişmiş oldukları mücadeleleri ile tüm dikkatleri üzerine çeken Paulikianların, aynı zamanda Argaus-Argaun (Arguvan), Amara, Arapkir, Kemaliye, Thandrak (Tendürek), Şebinkarahisar gibi yerlere de yerleşip, Bizans’a karşı bazen Müslüman emirler ile bir işbirliği yaptıkları da görülmektedir (Oğuz, 1997, s. 31; Kaygusuz, 2004, s. 141; Özışık, 2007, s. 46; Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 42; Aksüt ve diğerleri, 2010, s. 14). Bizans tarafından yüzyıllar boyunca sapkın olarak görülüp, takibata uğrayan Paulikianlar, çeşitli isyanlara katılıp Bizans ile giriştikleri savaşlarda ağır kayıplar alarak bir sürgüne maruz bırakılmış veyahut kendileri zorunlu olarak dağılmışlardır (Oğuz, 1997, s. 13-16; Ostrogorsky, 1999, s. 207; Çoğ, 2008, s. 82; Aksoy, 2009, 76-77; Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 82).

Paulikanların Bizans ile girişmiş oldukları mücadelelerinin temelini feodal yapılanmanın getirmiş olduğu eşitsizliğe bağlayarak, ekonomik koşulların *heresy*’nin gübresi olduğunu dile getiren Oğuz (1997, s. 65), Paulikian hareketinin doğurduğu Tondrakların, yaşamın her alanında bir eşitçiliği savunduklarını ve inançlarının şekillenmesinde dönemin koşullarının da etkin olduğunu ifade etmiştir (Oğuz, 1997, s. 45-59).

Egemen ve dayatmacı öğretilere karşı çoğunlukla muhalif olan gnostik topluluklar gibi (Martin, 2010, s. 34) savundukları görüşlerden ötürü Ermeni otoriteler tarafından sürekli takip edilen Paulikian-Tondraklar, hapishanelere atılma ve sürgün edilmenin yanı sıra

gözleri oyularak kazıklarda yakılmak gibi ağır işkencelere de maruz bırakılmışlardır. Ayrıca “*Üzüm bağını bozan küçük tilkilere*” benzetilmelerinden ötürü alımlarına tilki damgası da vurulmuştur (Özışık, 2007, s. 92). Tondraklara yöneltilen tilki benzetmesinin, Tunceli Aleviliği içerisinde yer edinen “tilki seviciliği” ile yakın bir ilişkisinin olduğu düşünülebilir. Zira Tunceli Alevileri, diğer Alevi gruplarından farklı olarak tilkinin öldürülmesine karşı olmakla birlikte, bu inançlarını, tilkinin perşembe günleri tanrıya ibadet ettiği yönlü yaygın bir inançla da temellendirmektedirler.

Tondraklar ile ilgili olarak Sasuni (1992, s. 43-45,52), çoğunluğu Zaza dilini konuşan Şii inançlı Dımbili aşiretler arasında bulunan Dersimli Kızılbaşların, Tondrakların veya onlardan önceki bir mezhebin kalıntısı olduklarını dile getirmiştir. Yazar düşüncesini, kendilerini eski anlatışlarında Mil (Milan) ve Zil (Zilan) olarak ikiye ayıran Kürtlerin, Zilan kolunun korkak, yumuşak, diğerlerinden farklı olarak İrani bir kökene sahip olup dinsiz kabilelerden türedikleri inancına dayandırmaktadır. Böylece, Zilan kabilesinin Ermeni Mardastan’ından³ geldiklerini düşünen Sasuni, bu ismin Mardastan’dan gelen mezhepçi (sektionerian) kabilelere verildiğini belirterek, Dersimlilerin de Zilanlı olabileceklerini ifade etmiştir. Sonuç olarak da yazar, Tondrakların çıkış yeri olarak görülen Tendürek’in adı geçen bölgeler (Madastan, Zilan) içerisinde olduğunu belirterek, Tunceli Kızılbaşları ile Tondraklar arasında tarihi bir bağlantı olabileceğine dikkatleri çekmektedir (Sasuni, 1992, s. 44-45).

Ortaya çıktığı dönem içerisinde doktriner olarak heteredoks bir karaktere sahip olmayan Paulikanizm, 10. yüzyılın başlarından itibaren Sergius önderliğinde heretik bir karaktere bürünerek, Klerji (ruhban sınıf), ikon karşıtlığı ve haçın kutsanması gibi bazı ritüelleri reddetme boyutuna ulaşarak, ortodoks sakramentleri de yok sayma aşamasına gelmiştir (Özışık, 2007, s. 47).

İçinde yaşadıkları toplumsal düzene karşı geliştirmiş oldukları eşitlikçi fikirler ile Bizans feodalizmine yönelik tepki hareketlerinin merkezi haline gelen Paulikian gruplar (Seidler, 1999, s. 94), Bizans tarafından kendilerine yönelik gerçekleştirilen kısımlara karşı korunmak için aşılabilir Munzur (Dersim) Dağları’na sığınmışlardır (Oğuz, 1997, s.

³ Van Gölünün doğusunda yer alan bugün ki Gürpınar, Güzelsu ve Başkale isimli kasabalar arasında yer alan bölgedir.

33). Gerek bu sığınma esnasında yörede yaşayan topluluklar ile olan temaslarının, gerekse kendilerinin de yıllar boyunca bu yöreye yakın bir coğrafya içerisinde yaşamış bulunmalarının (Aksoy, 2012, s. 25, 124), Tunceli yöresel inançları ile yakın bir ilişkiye geçmelerinde önemli bir etkisinin olduğunu düşündürmektedir.

Paulikianların inançları senkretik bir karaktere sahip olmuştur. Ortaçağ Bizans yazarları ve kilise başta olmak üzere dile getirilen yaygın görüşler, Paulikianların kökeninin Maniheizm olduğunu ve hatta onların bizzat Maniheist olduklarını yönündedir (Seidler, 1999, s. 81,92; Özışık, 2007, s. 49-53; Hamilton ve diğerleri, s. 2010, s. 89-90,94,98,103).

Paulikianların Maniheist bir kökenden geldiklerine dair her ne kadar kesin bir bilgi söz konusu olmasa da, kurucuları arasında görülen Samsatlı Paul'ün Maniheist bir annenin oğlu olması ve sahip oldukları bir takım inanç benzerliklerinden ötürü, Maniheist olarak anılmalarına sebep oldukları düşünülebilir (Özışık, 2007, s. 69).

Paulikianlar, Hz. İsa'nın tanrının oğlu olarak doğmadığı ve insan tabiatlı beşer bir varlık olarak doğan İsa'nın (Çoğ, 2008, s.75) sonradan tanrı tarafından oğulluğa kabul edildiği yönündeki adoptianizm inancıyla birlikte (Gündüz, 1998, s. 17; Özışık, 2007, s. 53-56) gnostik özelliklere sahip Marsionizm inancını da benimsemişlerdir (Martin, 2010, s. 58-60). Görünen dünyanın kötülüğün tanrısı tarafından yaratıldığını savunan Marsion'a göre, Adem'i günaha sevk eden de bu kötü tanrının kendisi olmuştur. İyilik tanrısının kötülük ile alakalı herhangi bir tutarsızlık içerisinde olmayacağını dile getiren Marsiyon, Maniheizm'deki gibi, iyilik tanrısının insanları kötülük tanrısından kurtarmak için İsa'nın kılığında yeryüzüne indiğini dile getirmiştir (Albayrak, 2004, s. 63-64; Özışık, 2007, s. 54; Martin, 2010, s. 89). Benzer şekilde "Maniheist karamsarlık" olarak da ifade bulan bu anlayışa göre, maddi dünya kötülük tanrısının bir yaratısı olarak resmedildiği için reddedilmiştir (Seidler, 1999, s. 79; Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 19). Paulikianlar ayrıca, Hz. Adem'in ilk günahı ile ilişkili olarak insanın yapısında bulunan ve vaftiz ile çıkarılamayacak bir şeytani yanının olduğu yönlü Maniheist görüşe de (Martin, 2010, s. 89) inanmakla birlikte, bu şeytanı uzaklaştırmanın tek koşulunun sürekli dua ve ibadet etmek olduğu yönündeki Messelian inancını da

(Oğuz, 1997, s. 11; Gündüz, 1998, s. 258; Özışık, 2007, s. 57-59) benimsemişlerdir. Ayrıca, Messelianların daha da bozulmuş bir şekli olan Borboritler ile girdikleri yakın ilişkileriyle de dikkat çekmişlerdir (Özışık, 2007, s. 59; Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 51).

Paulikianların, Maniheizm'in ışık ve karanlık arasındaki karşıt iki güç arasında cereyan eden düalist karakterli inancının (Kaygusuz, 2004, s. 137-138; Martin, 2010, s. 38-39) tesirlerini barındıran yukarıdaki inançları ile birlikte, yaşamları boyunca kabul ettikleri inançların Maniheist ağırlıklı benzer birçok karakteristiğe sahip olduğu da söylenilebilir.

Paulikianların dini köken olarak Maniheizm'e dayandığı hususunda yaygın bir kanı olsa da, her iki inancın çeşitli hususlarda farklılaştıkları noktalar da olmuştur (Çoğ, 2008, s. 79). Ayrıca Paulikianizm' deki düalist inancın Maniheizm' den ziyade Zerdüştlük vasıtası ile Paulikianlar arasında yayıldığına dair bir görüş de mevcuttur. Bu görüş, dünyanın iyi tanrının yaratımı olduğu yönündeki Zerdüş inancının Paulikianlar tarafından tersine çevrilerek kötü tanrıya atfedildiği yönündedir (Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 27).

Paulikianların Maniheizm inancı ile ayrıştıkları konusunda farklı hususlar olsa da, her iki inanca dair dile getirilen yakın ilişkilerden ötürü Paulikianların, bugün Aleviliğe tesirleri olan Maniheist etkilerin taşınmasında katkılarının olduğu da düşünülebilir. Aleviliğin temel inanç ve kültür kaynaklarından biri olduğu, hatta birçok boyutu ile onunla bütünleşip kılık değiştirdiği iddia edilen Paulikianlığın (Bayrak, 2004, s. 198) yayıldığı coğrafi alan içerisinde Tunceli'nin de yer alması, Maniheizmin Aleviliğe ve özelde de Kürt Aleviliğine olan tesirlerinin sağlanmasında aktif bir rol oynadığını göstermektedir. Aksoy'a (2012, s. 26-28) göre, Dersim Aleviliğini tek başına Paulikan inançlarının bir devamı olarak saymak her ne kadar tarihsel gerçeklerle bağdaşmasa da, yöredeki inanç içerisinde tespit edilen Maniheist unsurların Paulikanların bir mirası olup olmadığı da tartışılmalıdır.

Alevi- Bektaşi geleneğine mensup kişilerin yaşamları ve ibadetleri boyunca düstur haline getirmiş oldukları “eline, beline ve diline sahip olma” ilkesinin Maniheizm’in toplumsal öğretisinin temelini oluşturan üç mühür olan ağız, eller ve tohumun (*signaculum oris, manuum, sinus*) izini taşıdığı bilinmektedir (Seidler, 1999, s. 86; Melikoff, 2009, s. 123-124). Söz konusu ilkenin Maniheizm’den ziyade Zerdüştlüğün *humata, huktha* ve *hvarsta* yani iyi düşünceler, iyi sözler ve iyi işler kuralı ile bir alakasının olduğu da öne sürülmüştür (Aksoy, 2012, s. 108). Bu ilke Paulikianlar tarafından da kabul edilmiş yaygın bir inanca kaynaklık yapmıştır.

Maniheizm’in “ışık inancı” ile bağlantılı olarak güneşin kendisine gösterilen saygı ve yeryüzündeki durumuna bakılarak gün içinde yapılan duaların (Seidler, 1999, s. 87), Tunceli Aleviliğinde halen takdis edilen güneşe yönelik sabah edilen dualar ile yakın bir ilişkisinin olduğu da düşünülebilir (Uluğ, 1939, 72; Riggs, 1997, s 365-367; Dersimi, 1997b, s. 76; Çem, 1999, s. 21, 181; Aksoy, 2012, s. 92; Deniz, 2012, 293, 348-349).

Tunceli Aleviliğinde Maniheizm etkisini taşıyan bir diğer inanç da, sahip olduğu panteist görüştür. Tanrısal özün doğayla paylaşılması ve pek çok varlıkta kutsal bir yanın görülmesini sembolize eden Dersim’deki inancın (Aksoy, 2012, s. 216) Maniheizm ile yakın bir ilişkisinin olduğu söylenilebilir. Maniheizm’in düalist anlayışını şekillendiren kozmolojik yaratılış efsanesine göre, karanlıklar kralı kendi alemine hapsolan ışık parçalarını aydınlık aleme teslim etmemek için ışığı sürekli olarak kendi içlerinde muhafaza edecek olan Adem ve Havva’yı yaratmıştır. Adem ve Havva’nın neslinden gelen insan soyunun çoğalması ile birlikte karanlık dünyada kalan ışığın toplanması çok zor bir hal almıştır. Bundan ötürü Mani’nin takipçileri olan Maniheistler, aydınlığa ait olan bu ışığı kendi içinde barındırarak bu dünyada hapsettikleri için canlı varlıklara zarar vermemeye özen göstermişlerdir. Onlara göre her canlı ilahi nurdan bir parça taşımaktadır (Martin, 2010, s. 90). Maniheistlerin sahip olduğu bu inanç ekmek yerken yaptıkları dualara da yansımıştır:

“Ey ekmek! Buğdayını ben biçmedim, ununu ben öğütmedim, mayanı ben hazırlamadım, seni ben pişirmedim- bunları hep başkaları yapıp bana getirdiler. Onun için seni hiçbir suçum olmadan yiyiyorum” (Seidler, 1999, s. 87).

Benzer şekilde Tunceli Alevileri de canlı varlıklara zarar verilmemesi hususunda genel bir kaniya sahiptir. Tasavvuf ve Alevi düşüncesinde de vahdet-i vücud olarak ifade bulan bu inanca göre, tanrının yaratmış olduğu tüm varlıklar, onun bir yansımasından ibarettir (Gündüz, 1998, s. 380). Tanrı tarafından yaratılmış olan bu varlıklara zarar vermek, dolaylı olarak tanrının kendisine yapılmış bir yanlış olarak algılanmaktadır. Bundan ötürü, genel olarak Aleviler özelde ise Tunceli Alevileri arasında sıkça rastlanan bu inancın Maniheizm'in tesiri ile vücut bulduğu öne sürülebilir.

Çınar (2010, s. 140-143), Paulikianizm tarihinde önemli bir yer işgal eden Constantine Sylvanus (ö.684) ile Alevi-Bektaşî geleneğinin önemli şair ve ozanları arasında yer alan Pir Sultan Abdal'ın (ö. 1560) öldürülme şekli arasındaki benzerlikten hareketle, Pir Sultan'ın Pir Silvanus (Constantine Sylvanus) olduğunu öne sürmektedir. Aziz Pavlus'un Makedonya'ya gönderdiği öğrencisi Sylvanus'un onuruna kendini "Sylvanus" ismi ile adlandıran Constantin (Özışık, 2007, s. 71; Hamilton ve diğerleri, 2010, s. 32, 136), Çınar'a (2006, s. 84-86; 2010, s. 140) göre Tunceli'nin Pülümür ilçesinde yer alan küçük bir köyde doğmuştur. Çınar'ın her iki şahısı da aynı kişiler olarak gösterip kurmuş olduğu hatalı analogi ve düşünceleri arasındaki çelişki, haklı olarak, bazı yazarlar tarafından da eleştirilmiştir (Aksüt ve diğerleri, 2010, s. 19-26).

2.2.3.4. Ehl-i Hak (Yaresan)

Ehl-i Hak ya da Hz. Ali'nin tanrılığına inandıkları için *Ali'llahi* (Ali İlahi), Kaka'i (kardeş) isimleri ile nitelendirilen bu mezhep mensupları, çoğunluklu olarak İran ve Irak'ta yaşamakta olup Kürtçe'nin Goranice lehçesini konuşurlar (Halm, 1997, s. 470; Minorsky, 1997, s. 478; Moradi, 1997, s. 536; Melikoff, 2009, s. 59). 19. yüzyıla değin Yaresan ismiyle tanınan bu cemaatin mensupları, kendilerini Tanrı'nın yoldaşları olarak adlandırmışlardır (Hamzeh'ee, 2008, s. 72-73). Ali İlahi ismi ile her ne kadar nitelendirilmiş olsalar da, Hz. Ali'nin mezhebin sahip olduğu inançlar içerisinde önemli bir yer işgal etmediği de dile getirilmektedir (Halm, 1997, s. 470; Minorsky, 1997, s. 478; Stead, 1997, s. 474).

Minorsky' in bu dini hareketi sadece batı İran'da yayılmış olduğunu kabul etmesini eleştiren Menteşavili (1997, s. 518, 521), bu öğretinin taraftarları arasında Dersim

(Tunceli) Kürtlerinin bulunduğunu da ifade etmiştir. Gerek Menteşasvili tarafından dile getirilenler, gerekse Ehl-i Hak İnanıcı ile Alevilik ve özel de Dersim (Tunceli) Aleviliği arasındaki benzerlikler, her iki inanç arasında tarihi ve kültürel bir bağlantının olabileceğine dair güçlü ipuçlarını sunmaktadır.

Alevilik ve Bektaşilikte olduğu gibi Ehl-i Hak inancında da musahiplik önemli bir yer tutar. Alevilikte gerçekleştirilen cem törenine benzer şekilde, seyyid ve cemaatin önünde ahiret kardeşi olduklarını itiraf ederek ikrar alan Ehl-i Hak mensupları, kardeşlik bağı ile birbirlerine bağlanırlar. Bu kardeşliğe bağlı olarak da ahiret kardeşleri ve onların yedi göbek torunlarının birbirleriyle evlenmeleri yasaktır (Edmons, 1997, s. 497-498; Halm, 1997, s. 472). Ehl-i Haklar, tarafların birbirleri ile kurdukları bu güçlü sadakat bağına “*Şert-o Eqrar*” adını verirler (Hamzeeh’ee, 2008, s. 310-311). Bu duruma benzer bir inancın Tunceli Alevileri arasında da olduğu ve musahiplik tutan kişilerin aileleri arasında yedi kuşak evliliğin yasak olduğu bilinmektedir (Çem, 1999, s. 182; Aksoy, 2006, s. 133). Ehl-i Hak cemaatlerine benzer şekilde Tunceli Alevileri de ikrarı (iqrar) musahip olmakla eş değer görürler (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 96). Tunceli Aleviliğinden farklı olarak, Ehli-i Haklarda kadınların da birbirleri ile “kız kardeşlik akdi” adı altında ikrar oldukları (musahip olma) görülmektedir (Hamzeh’ee, 2008, s. 310, 312). Her iki toplumda da var olan bu kardeşlik uygulamasının, sadece bireyler arasındaki bir anlaşmadan ziyade, bu bireylerin aileleri arasında da gerçekleştirilen bir anlaşma oluşu nedeni ile çeşitli sorumlulukları gerektiren ve kan bağı kadar ilişkileri güçlü kılan bir uygulama olduğu söylenilebilir (Hamzeh’ee, 2008, s. 310).

Ehl-i Hak mensupları tarafından gerçekleştirilen ayinlerde trans haline geçen pirlerin, kızgın kömürleri elle tutma, ağızlarına alarak söndürme ve üzerlerinde yürümelerine (Halm, 1997, s. 472, 476; Menteşasvili, 1997, s. 520) Tunceli Aleviliğinde de rastlanılmaktadır. Tunceli yöresinde yer alan dede aşiretlerinden olan Kureşan Ocağı’na bağlı pirlerin de benzer şekilde ateşe hükmedici bir güce sahip olduklarına inanılmaktadır. Adı geçen ocağa bağlı pirlerin bu gücü ataları olan Kureş’ten aldıklarına dair anlatılan hikâyeler (Çem, 1999, s. 160-162) ile bu kişilerin cem törenleri esnasında çıplak ayak ateşe girmeleri, ateşi dilleri ile yalamaları ve yanan sobayı kucaklamaları, Ehl-i Hak ibadetlerinde rastlanılan davranışlar ile benzerlik taşımaktadır.

Ehl-i Hak cemaatince takdis edilen en önemli şahıs olarak Sultan Sahak'ın, zehirli bir yılanı kamçı yapıp bir aslana binerek kendisine doğru gelen Pir Mikhail'e karşı, dostlarından biri olan Davut'u inşa ettiği duvarın üstüne bindirerek, duvarı yürütmesi hikâyesine (Bruinessen, 2008, s. 139-140) benzer bir hikâye de Tunceli yöresinde anlatılmaktadır. Buradaki hikâye, yöredeki iki dede ocağının (Kureşan ve Baba Mansur) atası olarak kabul edilen Kureş ile Baba Mansur arasında geçmektedir. Pir Mikhail gibi yılanı kamçı yaparak ayıya binen kişinin Kureşan Ocağı'nın atası olduğu kabul edilirken, karşılığında Sultan Sahak'a benzer şekilde daha büyük bir keramet göstererek duvarı yürüten kişinin de Baba Mansur (Bamasur) Ocağı'nın atası olduğu kabul edilmiştir.

Alevi Bektaşî zümreleri ile Ehl-i Hak inancı arasındaki benzerliklere örnek teşkil eden bir diğer inanç da ruh göçüdür. Ölümden sonra insan ruhunun başka bir bedene girerek yaşaması anlamına gelen ruh göçü ya da tenasühe (Gündüz, 1998, s. 320; Ocak, 2003, s. 183-184) Alevilerde olduğu gibi Ehl-i Hak mezhebi mensuplarınca da büyük bir önem verilmektedir. Ruhun mükemmele ulaşana değin değişik şekiller altında 1001 kere yeniden doğarak tekrar dünyaya geleceğine inanan bu inanç mensupları bundan ötürü ölümün bir ceza olduğuna inanmaz (Minorsky, 1997, s. 480; Moradi, 1997, s. 523, 526,535,542; Hamzeh'ee, 2008, s. 199) ve insan ölümünü, bir ördeğin suya dalarak diğer taraftan çıkmasına benzetirler (Menteştaşvili, 1997, s. 520; Hamzeh'ee 2008, s. 199). Bundan ötürü de Ehl-i Haklar'a göre, ölümlere ağlamak ve arkalarından yas tutmak için bir neden yoktur. Çünkü ruh, doğacak olan bir bebeğin bedeninde dünyaya yeniden gelecektir (İzady, 1997, 593; Moradi, 1997, s. 535).

Ehl-i Hak efsanelerinin birçoğunda işlenen ruh göçü konusu, özellikle de Sultan Sahak, Hacı Bektaş ve Hz. Ali arasında kurulan benzerlikleri ile dikkatleri çekmektedir (Bruinessen, 2008, s.182-188). Alevilik ve Bektaşilik içerisinde de yer bulan bu inanç, benzer şekilde, yine bu gelenek tarafından oluşturulmuş olan yazılı ve şifahi kaynaklara da konu olmuştur. Muhlis Paşa'nın vefatından sonra Arapkir'de dünyaya geleceğini ve aynı ruhun Baba İlyas ve Muhlis Paşa'da olduğu gibi Aşık Paşa'da da zuhur ettiğinin ifade edilmesi (Elvan Çelebi, 1995, s. 98, 122) ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin Horasan pirlerine Hz. Ali'nin nişanı olan yeşil beni göstererek onlara kendisini Hz. Ali'nin sırrı olduğunu ispatlaması (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 7) ve öldükten sonra Abdal Musa

olarak dünyaya geleceğini ifade etmesi (Atalay, 1996, s. 13) bu inançların başında gelmektedir.

Ehl-i Hak ve Alevi inancına benzer olarak Tunceli Alevileri'nin de ruh göçüne inandıklarına dair veriler mevcuttur (Barnum, 1997, s. 325; Riggs, 1997, s. 365, 370). İnsanın günahlarından ötürü daha ağır bir yaşamda yaşamak ya da bir hayvan bedeninde doğacağı yönlü Ehl-i Hak inancına (Menteşavili, 1997, s. 521, 535; Hamzeh'ee, 2008, s. 199) paralel olarak yörede yaşayan Alevilerin de, dünyada yapılan iyilik ve kötülüklerle karşılık olarak, ruhun bir sonraki yaşamda ona göre bir canlı bedenine gireceğine inandıkları görülmektedir. Bu geçiş zarar verilen bir canlı olabileceği gibi, yapılan iyiliklerden ötürü mükâfatlandırılacak bir bedene girme şeklinde de olabilir.

Her ne kadar öyle olmasa da, ölümden sonra ağlamanın günah olarak algılanılmasının da ruh göçü inancı ile yakın bir ilişkisinin olduğu ve bunun yöre Aleviliğini Ehl-i Hak inancına yakınlaştırdığı düşünülebilir.

Ehl-i Hak toplulukları ile Tunceli Aleviliği arasındaki benzerliklere yakın bir örnek de her iki topluluk mensuplarının sahip olduğu Hızır inancıdır. Türkiye'deki Alevi-Bektaşî zümreleri tarafından kutlanan Hıdrellez'den farklı olarak, Hızır için şubat ayı içerisindeki salı, çarşamba ve perşembe günlerinde tutulan 3 günlük bir oruç ve sonrasındaki çeşitli etkinlikleri barındıran bu inanç, Ehl-i Hak mensuplarınca *Zat-ı Mutlak (Mutlak Varlık)*, *Ali Haydar*, *Nebi Bayramı* gibi çeşitli isimler ile nitelendirilirken (Melikoff, 2009, s. 62, 79), Tunceli Aleviliğinde Roze Hızırı (Hızır Orucu) (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 170) olarak isimlendirilmiştir. Tunceli Aleviliğindeki Hızır inancı, Anadolu'da kutlanan Hıdrellez etkinliklerinden ziyade Ehl-i Hak mensuplarının sahip olduğu Hızır içerikli inançla birebir örtüşmektedir.

Örtü üzerine serpilene unun evin bir köşesine konularak, Hızır tarafından bırakılacak olan bir ize istinaden bereket getireceği inancı her iki toplulukta da vardır. Bunun da yanı sıra, Hızır için kavrulmuş buğdaydan yapılan *gowud* (kavud-gavud) ile *kömme* isimli ekmek (Melikoff, 2009, s. 63, 80) her iki inanç mensuplarının da aynı isimler altında birebir gerçekleştirdikleri adetler arasında yer almaktadır.

Dile getirilen inançların yanı sıra Ehli Hak inancı ile Tunceli Aleviliği arasında bir takım başka benzerliklerin olduğu da görülmektedir. Cennet ve cehennem bu dünyada

olduğuna inanma (Moradi, 1997, s. 542), mezhep dışındakilere kız verilmemesi (Edmons, 1997, s. 498), cem törenlerinin kutsal kabul edilen cuma akşamları gerçekleştirilmesi (Moradi, 1997, s. 540), bir pire ya da ocağa bağlanma (Halm, 1997, s. 472; Minorsky, 1997, s. 479) şeriat, tarikat, marifet, hakikat dönemleri (Moradi, 1997, s. 538) ile Kuran’da yer alan Hz. Ali ve peygamber ailesine dair birçok ayetin dışarıda bırakıldığı yönlü Ehl-i Hak inancı (Edmons, 1997, s. 488) birebir Tunceli Aleviliğinde de karşılık bulmaktadır (Dersimi, 1997b, s. 75, 167).

2.2.3.5. Yezidilik

Şeyh Adıyy Bin Musafır’dan sonra (1075-1162) adına istinaden Adeviye adını alan Adevilik tarikatı (Sever, 2006, s. 12) mensupları tarafından 15. yüzyılda kurulan Yezidilik, Ortadoğu, Suriye ve Güneydoğu Anadolu’daki din ve tarikatlardan çeşitli inançların alınarak, bir potada eritildiği senkretik bir dindir (Sever, 2006, s. 93). Yezidiliğin böyle bir karakteristiğe sahip olmasındaki en önemli etken, cemaat üyelerinin çeşitli etnik kümelere mensup insanların bir araya gelmesinden kaynaklanmaktadır (Sever, 2006, s. 18).

Yezidilik isminin etimolojik kökenine dair öne sürülen düşünceler arasında, Yezid bin Muaviye, Haricilerden Yezid bin Uneys’e veya cemaat üyelerinin Yezid şehrinde gelmelerine istinaden bu ismi aldıkları görüşleri dile getirilmektedir (Yaşar, 2008, s. 22-27). Özellikle de tarikatın kurucusu ve peygamberi olarak kabul edilen Şeyh Adıyy’in, Yezid bin Muaviye’yi “*İmamoğlu imam*” olarak değerlendirip “*dinsizlere karşı savaştı, onu lanetleyen cemaatten atılacaktır*” yönlü değerlendirmeleri (Sever, 2006, s. 17, 65-66), tarikatın köken arayışında sıklıkla başvurulan bir ifade olarak kabul edilip, kurulan analogik ilişki açısından takviye edici bir argüman olarak kullanılmıştır.

Adı geçen tarikatın “Yezid” adını taşımasına istinaden olumlu ya da olumsuz bir dizi değerlendirmeye başvurulmuş olsa da, bu ismin dile getirdiği çağrışımlardan öte, tarikatın kökenine dair farklı bağlantıların olduğu da görmezden gelinemez. Zira bu ismin fonetik kurallara uygun bir şekilde, Farsça *Yezdan* (Tanrı) (Kanar, 2010, s. 807), Avesta dilinde *yazatan* (saygıya, tapınmaya layık olmak), *yazatanam* kelimelerinden türemiş *Ezidi*, *İzidi* ya da *İzdi* (tanrıya tapan) (Yaşar, 2008, s. 23) olarak telaffuz

edilmesi de güçlü bir ihtimaldir. Bu fonetik ilişkiye farklı bir izah getiren Başbuğ (1987, s. 87-88) ise Yezidi kelimesini, Altay ve Yakut Türklerinin inançlarında yer alan Ayzıt'ta (*ruh*) bağlamıştır.

Yezidiliğin etkilendiği bu belli başlı inançların en başında Sabiilik olmak üzere Zerdüştlük, Maniheizm, Mandeizm, Mithraizm, Paganizm, Şamanizm, Rafizilik, Gnostizm ve İslam Sufiliği gelir (Sever, 2006, s. 21-54, 95-106; Yaşar, 2008, s. 43-100). Bunların yanı sıra Başbuğ (1987, s. 75-81), Yezidiliğin tabiat kuvvetlerine inanma, atalar kültü ve gök tanrı inancı gibi Türklerin İslamiyet'ten önceki dini inanışlarının izlerini taşıdığını öne sürerek bu dinin eski bir Türk inancı olduğunu da dile getirmiştir.

Alevilik gibi bölgesel birçok inanç ve din ile temas etmesi sonucu senkretik bir karaktere bürünen Yezidiliğin yayılmış olduğu coğrafik alanının özellikle de Tunceli bölgesine olan yakınlığı, her iki inancın da bir takım etkileşimlere girişmiş olabileceklerinin ipuçlarını sunmaktadır. Bunun da yanı sıra, Osmanlı Devleti'nin Erivan Seferi'ne (1634) katılan Katip Çelebi'nin, Dınbili Kürtleri'nin eskiden Ezdi (Yezidi) oldukları ve 1635 yılında Erivan'ın ele geçirilmesinden sonra Erzincan'a yerleştikleri (Aksoy, 2006, s. 131; 2012, s. 266) hususunda dile getirdikleri, her iki topluluğa mensup insanların kültürel bir takım etkileşimlere ya da tarihi bir bağlantıya sahip olduklarına dair güçlü bir olasılığı da gözler önüne getirmektedir.

Genel olarak Alevilik özelde ise Tunceli Aleviliği ile Yezidilik inancı arasında yer alan bir takım benzerliklerin varlığı da, bu hususta dile getirilen ihtimalleri desteklemektedir. Von Luschan tarafından Yezidiler ve Kızılbaşlar üzerinde yapılan bir kafatası ölçüm araştırmasının sonuçlarını dile getiren Bruinessen'in (2008, s. 99) verdiği bilgilerde de, Anadolu'nun tüm Şii grupları ile komşuları olan diğer etnik gruplar (Arap ve Kürt) arasında farklılık olduğu ve Yezidilerin tamamen Kızılbaşlar ile benzeştikleri dile getirilmektedir. Bunların da yanı sıra Yezidi inancı ile Tunceli Aleviliği arasında da bir takım inançsal benzerlikler bulunmaktadır.

Mahalli ve dini bir önder ismini çağrıştıran "şeyh" kelimesinin Alevi inancı içerisinde yer almamasına rağmen, Tunceli bölgesinde yer alan Abbas Uşağı, Ferhad Uşağı, Karaballı Uşağı, Beyt Uşağı, Gülabi Uşağı, Laçın Uşağı ve İksar Uşağı (İksorlu) (Kaya,

2010, s. 140) gibi çeşitli aşiretlerin bağlı bulunduğu ve bir nevi aşiretler konfederasyonunu çağrıştıran bir “Şeyh Hasan” kolunun varlığı ile Yezidilikte takdis edilen melek Dardail’in avatari olarak kabul edilen Şeyh Hasan (Başbuğ, 1987, s. 62; Yaşar, 2008, s. 117,122) ve bir Şeyh Hasan Aşireti’nin olması (Sever, 2006, s. 69) önemli bir benzerliktir.

Yezidi inancı ile Alevilik arasındaki bir diğer benzerlik de sahip olunan dinsel hiyerarşidir. Alevilikteki Mürşid, Pir (Dede), Zakir, Semazen, Gözcü ile Çerağcı ve Talip sırası ile Yezidilikteki Şeyh, Pir, Kavval, Koçak, Avan ve Mürid’e denk düşmektedir (Başbuğ, 1987, s. 107-111; Bayrak, 1997, s. 29; Sever, 2006, s. 70-73; Yaşar, 2008, s. 105-110).

Özellikle de pirlük kurumu, gerek Yezidilik’te gerekse Tunceli Aleviliğinde önemli bir yer işgal etmektedir. Tunceli Alevileri dini önderlerini Alevilikte sıklıkla kullandığı üzere dede yerine pir olarak isimlendirir ve saygı gösterirler. Pirlük, Yezidilerin sahip oldukları dini kast sisteminde de önemli bir yer işgal eder ve dini törenlerin düzenlenmesinde şeyhlere yardım ederler (Tawakkoli, 1997, s. 705-706; Sever, 2006, s. 70). Her iki inançta da pirlük babadan oğla geçer ve pirlük kendi sülaleleri dışında evlenmeleri yasaktır (Başbuğ, 1987, s. 110; Çem, 1999, s. 182; Yaşar, 2008, s. 107). Bugün her ne kadar sıklıkla başvurulmasa da, Yezidilikte olduğu gibi (Çem, 1999, s. 177; Yaşar, 2008, s. 107; Bruinessen, 2010, s. 21;) Tunceli Aleviliğinde de pirlük, geçimlerini halk tarafından kendilerine yapılan yardımlar ya da çıralık ile sürdürmektedirler (Erdoğan, 1993, s. 55; Bumke, 1997, s. 409; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 56). Yezidilerin bir pire bağlı olmayı, ahiret gününde ondan şefaahat göreceklarine inanarak bir zorunluluk gibi hissetmeleri inancı (Yaşar, 2008, s. 107) Tunceli Aleviliğinde de benzer şekilde yer bulmaktadır (Çem, 1999, s. 13).

Aleviliğin önemli bir inancı olan ahiret kardeşliği veyahut musahiplik, Tunceli Alevileri için de vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Deniz’e (2012, s. 96) göre musahiplik, *Re* yada *Raa* olarak tarif edilen Tunceli inancı içerisindeki en kutsal kurguların başında gelmektedir. Benzer şekilde ahiret kardeşliği inancının Yezidilerde de yer alması (Çem, 1999, s. 181; Melikoff, 2009, s. 117; Yaşar, 2008, s. 164-165) ve her ikisinin de bu inancı *biraye axreti* (ahiret kardeşliği) olarak nitelendirmeleri (Çem, 1999, s. 182; Aksoy, 2006, s. 133) dikkate değer bir durumdur.

Çocuğun sünnet edilme aşamasında edindiği görev vesilesi ile kutsal bir işlemi yerine getiren kirvenin, her iki inanç içerisinde de işgal ettiği önemli bir yeri vardır (Çem, 1999, s. 181). Yezidilerdeki kirvelik kurumunun sahip olduğu en önemli yaptırımların başında gelen, kirve çocuklarının kardeş sayılmaları nedeniyle birbirleri ile evlenememeleri yasağı (Yaşar, 2008, s. 163), benzer şekilde Tunceli Aleviliğinde de birebir uygulanmaktadır. Bunun da yanı sıra Tunceli Aleviliğinde bu yasak daha da katılaştırılıp, aralarında kirvelik bağı olan tarafların akrabalarının da birbirleri ile evlenmemeleri (yedi kuşak) şeklinde anlam bulmuştur. Yöresel inanca göre, kirve ve akrabalarının birbirleri ile evlenmeleri günah sayılmıştır (Dersimi, 1997b, s. 78; Çem, 1999, s. 23; Sevgen, 2003, s. 114; M. Yaman, 2007, s. 323). Kirveliliğin aynı zamanda, toplumsal dayanışmayı arttırmak adına, aşiretler arası anlaşmazlıklar ve düşmanlıkları giderici bir rol oynadığı da görülmektedir (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 102).

Tunceli Alevileri ve Ehl-i Hak cemaatlerine benzer şekilde Yezidi topluluklarında da bir ruh göçü (tenasüh) inancı vardır. Diğerlerinde olduğu gibi Yezidilerde de, ruhun bir başka bedene göçtüğüne ve ayrıca günahlarından ötürü günahkârın bir hayvanda tecessüm edeceğine inanılmaktadır (Hamzeh'ee, 2008, s. 208).

Yezidilerin Hızır-İlyas için şubat ayında tuttıkları ve salı, çarşamba ile perşembe günlerine denk gelen üç günlük oruçlarına (Başbuğ, 1987, s. 103; Melikoff, 2009, s. 117; Yaşar, 2008, s. 123) benzer şekilde, Tunceli Alevileri de Hızır için şubat ayı içerisinde üç günlük bir oruç tutmaktadırlar (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 170).

Sabilikte olduğu gibi güneşin doğuşu, yükselişi ve batışı esnasında gerçekleştirilen tapınma mirasını devralıp devam ettiren Yezidilik (Başbuğ, 1987, s. 99-100; Sever, 2006, s. 39-40, 96; Yaşar, 2008, s. 121-122) ile Alevilik arasında benzer uygulamalar vardır (Melikoff, 2009, s. 116-117). Yezidiler, güneşin gün içerisindeki hareketlerine bağlı olarak ona yönelik ibadetlerinde duaları ile güneşi kutsamaktadır (Başbuğ, 1987, s. 99-100; Bayrak, 1997, s. 29; Sever, 2006, s. 103; Yaşar, 2008, s. 122). Tunceli yöresinde yer alan Aleviler de güneşe ve ateşe çok büyük bir saygı gösterip, ona karşı çeşitli hareketler eşliğinde ibadetlerini gerçekleştirmektedir (Uluğ, 1939, s. 72; Dersimi 1997b, s. 76; Riggs, 1997, s. 365,367; Çem, 1999, 21,181) Yezidilerin yaptığı gibi tan ağarırken güneş ışınlarının ilk değdiği yerleri (toprak, ağaç, kaya, taş) (Kemali, 1932, s. 152; Driver, 1997, s. 602; Ocak, 2003, s. 125) ve evlerinin köşe taşlarını öpen yöre

insanı, güneşin doğuşu ile ellerini kaldırıp dua ederken, batışında da bu duaları tekrarlayıp, onunla selamlaşma manasına gelen “tjira kelle ho bınayıs” (güneş ile selamlaşma) ritüelini yerine getirmektedir. Benzer bir şekilde Tanrının nuru olarak kabul ettikleri güneş (Dersimi, 1997b, s. 76) doğduğu zaman üç kez ellerinin üstünü ya da farklı bir nesneyi öpüp alınlarına değdirerek de dua etmektedirler (Çem, 1999, s. 134).

Sevgen (2003, s. 191) , Dersim Kızılbaşlarının güneş ışınlarının ilk değdiği yere karşı ellerini kaldırarak “Ya Hızır” şeklinde bağrıışmalarını farklı bir şekilde değerlendirip, güneş ile Hz. Ali arasında kurulan benzerliğine vurgu yaparak bunun eski bir Türk ananesi olduğunu dile getirmiştir. Burada dikkat çekici olan esas husus, gerek dini anlamda ulu kabul edilen şahsiyetlerin isimlerinin anılması esnasında, gerekse güneşe yönelik gerçekleştirilen bu ibadetlerde, Hıristiyan haç çıkarma (istavroz) eylemine benzer şekilde, işaret parmağının öpülerek alına vurulmasıdır.

Nişangah (nisange), Tunceli Alevileri arasında herhangi bir kutsal mekanı temsil etmesi ya da bu ziyaretlere bakması açısından yüksek bir alana taş veya bir ağacın dikilerek ona yönelik ibadetin gerçekleştirilmesine verilen bir isimdir (Çem, 1999, s. 21,181; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 139-140) ve inançta ulaşımın zorluğuna karşı bulunmuş bir çözümdür (Deniz, 2012. 351). Yezidilerin bu uygulamaya benzer olarak, gün ışığının ilk değdiği yerleri öperek toprağa Şehy Adıyy’ın ziyaretgâhını temsil eden bir taş dikip onu üç kez dolaşmaları inancı arasında da benzerlikler bulunmaktadır (Aksoy, 2006, 134-135).

Ölüm teması ile ilgili olarak Tunceli Alevileri, ölünün ruhunun ölüm sonrasında dünyayı hemen terk etmediğine ve bu sürenin üçüncü gün ile kırkinci günün sonuna kadar sürdüğüne inanmaktadır. Bu inançla bağıntılı olarak da yöre insanları, ölünün anısına ve ruhuna saygı olarak üçüncü gün (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 115-116) ve kırkinci gün, *madağ* isimli hayır kapsamlı bir yemek organizasyonunu gerçekleştirmektedir (Bumke, 1997, s. 420; Sevgen, 2003, s. 116). Yöre insanının bu inancı ile Yezidiliğe kaynaklık eden inançlar arasında gelen Mandeizm’in, *Massehtha* adı verilen ölü ayini arasında benzer noktalar mevcuttur. Bu inanca göre de, ruhun ışık diyarına göç etmesi ölümden sonraki üç ve kırk beş günlük bir yolculuğa tekabül etmektedir (Sever, 2006, s. 29). Tunceli Aleviliği’nde de ruhun, insanlar tarafından kırk

gün boyunca yapılan ve kırkıncı gün biten çeşitli ritüellere bakarak öldüğüne ikna olup, ebedi olarak evi terk ettiğine inanılmaktadır (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 117). Bu inanç aynı zamanda, ölülerin üç ve kırk günlük süre sonucunda verilen cenaze şöleni ile yeni yurtlarına doğru yola çıktıkları şeklinde anlam bulan Şamanizm ve Pers inançları ile de benzer özellikleri taşımaktadır (Roux, 1999, s. 161-162; Eliade, 2006, s. 240). Söz konusu inanç, ruhun ölümden sonra 3 gün boyunca yeryüzünde kaldığına dair anlam bulan Zerdüş akidesi (Zerdüş, 2012, s. 11) ile de benzerlikler taşımaktadır.

Yezidiliğin temel karakteristik inanç motiflerinin merkezi öğeleri arasında yer alan melek inancına paralel olarak Melek Tavus veya diğer adı ile Şeytan'a, aynı şekilde bu inancın kutsal kitapları olan *Kitab ül Cilve* (Tanrısal Açıklama Kitabı) ve *Kitab ül Esved/Mushaf-ı Reş* (Kara Kitap) adlı eserlerde de geniş bir yer verilmektedir (Başbuğ, 1987, s. 60-61; Sever, 2006, s. 61-64; Yaşar, 2008, 113-120).

Melek Tavus'un, Allah'ın Adem'in önünde diz çökmesi için verdiği emri reddeden ve bu yüzden de Müslümanlar, Yahudiler ve Hıristiyanlarca kötülüğün cisimleşmesi olarak nitelendirilen Şeytan olduğu (Collins, 2001, s. 211; Bruinessen, 2010, s. 21) düşünülse de, Yezidi inancındaki yerinin bunun tam tersi olduğu görülmektedir. Böyle olduğu için de çoğu zaman Yezidiler şeytana tapmakla suçlanmışlardır. Bu inancın tersine Yezidiler, kutsal kabul ettikleri Melek Tavus'un yedi büyük melek arasında yer alan Azazil (Azrail) olduğuna (Başbuğ, 1987, s. 62; Sever, 2006, s. 63; Yaşar, 2008, s. 117) kanaat getirerek, onu kötülük ve tanrının karşıtı bir güç ile özdeşleştirmemişlerdir (Bruinessen, 2010, s. 21).

Yezidilikteki Melek Tavus inancının Tunceli Aleviliğinde de yer aldığına işaret eden Çem (1999, s. 175) ve Bruinessen' in (2008, s. 99) yanı sıra çeşitli yazarlar, Tunceli'deki bazı insanların Şeytan'ın adını anmaktan imtina edip, ondan “*O Kelime*”, “*O*” ya da asıl adının Melek Taus (Tavus) olduğuna vurgu yaptıklarını belirtmişlerdir (Aksoy, 2006, s. 33; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 182) Ayrıca Melek Tavus'un Gennar adında bir karısının olduğu da dile getirilmektedir (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 119).

Yezidiliğe benzer şekilde, ne Anadolu Alevilerinde ne de Ali'llahi ya da Ehl-i Hak topluluklarında kötü ruhu temsil etmeyen şeytan (Melikoff, 2009, s. 64), yaptıklarından ötürü insanın kendisinin sorumlu olduğuna inanan Tunceli Alevilerinde de

aşağılanmayıp, kötülüklerin baş sorumlusu olarak görülmemiştir (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 181-182).

Yezidilerin kutsal kitabı olan *Kitab ül Esved/Mushaf-ı Reş'*de (Kara Kitap) tavus kuşunun (Melek Tavus) yaratılan yedi tanrıdan biri olması ve horoza olan benzerliğinden ötürü horoz etinin yenilmesi yasaklanmıştır (Tawakkoli, 1997, s. 706; Yaşar, 2008, s. 119). Horoz bütün Alevilerde başta olmak üzere Tunceli Alevilerinde de, hem dört büyük melekten biri olan Cebrail ve Selman-ı Farisi ile özdeşleştirilmesinden (Melikoff, s. 2009, s. 65, 114-115; Roux, 2002, 197), hem de kutsal kabul edilen güneşin doğuşunu haber vermesinden ötürü önemli bir konuma sahip olmuştur (Bağbuğ, 1987, s. 92-93; Sever, 2006, s. 105).

2.2.4. Yöredeki Tabiat Kültleri

Genel anlamda kendisine örnek teşkil edecek çeşitli nesne veya şahısların varlığı ile bu nesne ya da şahıslardan gelebilecek olan bir yarar veya zarar inancı sonucu, her iki inanca dair geliştirilen olumlu ya da olumsuz davranışların somutlaştığı ziyaret, adak, kurban ve benzeri uygulamalardan teşekkül eden (Ocak, 2003, s. 113) tabiat kültleri, Tunceli Aleviliğinde de önemli bir yer işgal etmektedir. Bunların başında da dağ-tepe, taş ya da kaya, ağaç, su ve ateş kültleri gelmektedir.

2.2.4.1. Dağ-Tepe Kültü

Dinlerdeki mekân kutsallığına paralel bir şekilde dağların ayrı bir önemi vardır (Harman, 1993, s. 400). “Dağlar ve tepeler, tarihin bilinen en eski devirlerinden beri yükseklikleri, gökyüzüne yakınlıkları dolayısıyla insanların gözünde ululuk, yücelik ve ilahilik timsali kabul edilmiş, bu yüzden de insan üstü varlıkların, ilahların mekânı olarak düşünülmüştür” (Ocak, 2003, s. 114). Ayrıca, dünyanın birçok yerinde dağlar, aziz olarak kabul edilen kutsal kişilerin mekânı olarak bilinmekle birlikte, bu kişilerin mezarlarını barındırmaları ve antik kült merkezlerinin dinsel transformasyonları olmaları sebebiyle de dikkatleri çekmiştir (Aksoy, 2006, s. 45).

Kült konusu olan dağların büyük bir çoğunluğunun gerçekte coğrafi olarak dağ olmaktan ziyade, yüksek bir tepeden oluştuğu (Ocak, 2003, s. 120) ve en azından yeryüzü çekirdeğinden göğe doğru yükselişi temsil ederek, tırmanılması sonucu Tanrı'ya yakınlaştıran bir erişmeyi simgelediği de bilinmektedir (Roux, 2002, s. 156). Böylece dağlar ve tepeler, doruklarında yer aldığı düşünülen keramet sahibi evliyalar olduğu iddia edilen yatırların varlığından çok, sahip oldukları gizemli karakterlerinden ötürü kutsanmış olup, barındırdıkları bu yatırları da gizemli birer unsur haline getirterek takdis edilmelerine vesile olmuşlardır.

Dağların ve tepelerin takdis edilmesi inancı, özellikle de Türkler arasında yaygın olduğu bilinen atalar kültü ile de birleşip, geçmişten bugüne değin sürdürülmüştür. Böylece İslami gelenek ve göreneklere göre defin işlemleri için kullanılmayan dağ ve tepebaşları, yüzyıllar boyunca Anadolu halkı tarafından takdis edilip, kimliği belirsiz evliya mezar ve türbeleriyle de donatılmıştır (Ocak, 1993, s. 401).

Alevilikte kutsal kabul edilen dağ kültürünün, dirliğini doğadan sağlayan, doğa ile iç içe yaşayan bir halkın kutsaması sonucu oluştuğu ve kökeninin de Türklerdeki yer-su tapısının bir bölümüne değin gittiği düşünülmektedir (Bozkurt, 1993, s. 137).

İnançların sabitleyicisi bir faktör olmalarının yanı sıra yöresel farklılıklara yol açan birer sınır olmalarında da işlev gören dağlar, bu özelliklerinden ötürü Tunceli halkının bir tür kiblesi konumundadır (Aksoy, 2006, s. 37). Bu inanca paralel olarak Tunceli yöresinde yer alan dağların önemli bir kısmı, kutsal kabul edilen tarihi ya da mitolojik kişilerle özdeşleştirilip (Aksoy, 2006, s. 37) mukaddes kabul edilerek, tapım nesnesi haline getirilmişlerdir (Uluğ, 1939, s. 72).

Tunceli'de ziyaret olarak kabul edilen bu dağların ve tepelerin belli başlıları; Sarı Saltık Dağı, Düzgün Baba Dağı, Tujik Baba Dağı, Munzur Dağları, Zel Dağı, Haskar Dağı, Bağır Dağı, Ziyaret Tepe, Kırklar Tepesi, Haydar Baba, Bel Baba, Er Mustafa Dağı, Koemaran (Yılan Dağı) ve Bilgeş Dağları'dır (Kalafat, 1995, s. 44; Dersimi, 1997b, s. 19; Çem, 1999, s. 21; Sevgen, 2003, s. 88-89; Gültekin, 2004, s. 154-155; Danık, 2006, s. 123-124; Aksoy, 2006, s. 37-38; 2009, s. 84,96).

Adı geçen yerler arasında yer alan Sarı Saltık Dağı ve Düzgün Baba Dağı aynı zamanda Tunceli yöresinde yer alan Sarı Saltıklı ve Kureşanlı dedelerin ocak yerleri olarak da işlev görüp ziyaret edilmektedir.

Yöre Alevilerince Hz. Hüseyin'in ruhunu barındırdığı için saygı duyulan Tujik (Dujik) Baba Dağı'nın, görünmez gök gürültüleri ve ölüm saçan ateş topları ile düşmanları korkuttuğuna inanılmaktadır (Dersimi, 1997b, s. 20; Akgül, 2009, s. 103). Ayrıca Celaleddin Harzemşah'ın bu dağdaki bir yerli tarafından öldürülmesi sonucu mezarının orada bulunduğu inanıldığı için dağa tapınılmakla birlikte, dağın adının "Tacik" kelimesinin zaman içinde değişmiş bir şekli olduğu da dile getirilmektedir (Uluğ, 1939, s. 17-18,42-43; Dersimi, 1997b, s. 20; Akgül, 2009, s. 15).

Tunceli'nin sahip olduğu coğrafik alanın büyük oranının dağlık ve tepelik bir araziden oluşması, yöre insanının sahip olduğu panteist karakterli inanç yapısı üzerinde de etkisini göstermiştir. Yöre halkı bu durumun doğal bir sonucu olarak belirli dağlara özel bir ilgi göstererek saygılı davranmaktadır (Kalafat, 1995, s.44). Takdis edilen keramet sahibi evliyaların mezarlarına ve sır oldukları yerlere ev sahipliği yapmalarından ötürü ziyaret edilen bu dağlar ve tepelerde, kurbanlar kesilerek, niyaz adı verilen yağlı bir ekmek çeşidi olan "pesara" ile birlikte çeşitli yiyecekler dağıtılır (Çem, 1999, s. 21).

Yöre insanı bu dağ ve tepelerin kutsallığına inandığı için buralara gerçekleştirdiği ziyaretlerde "teberik" (Gezik ve Çakmak, 2010, s.194) adı verilen küçük taş parçaları, ağaç ve topraktan bir kısım alarak kötülüklerden korunacağına inanmaktadır. Bu duruma benzer bir uygulama da Yezidiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Laleş'te bulunan Şeyh Adiy Bin Musafir'in türbesini ziyaret edenlere verilen topraktan yapılmış küçük "milelerin" insanları kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruduklarına inanılır (Yaşar, 2008, s. 36).

Tunceli'de dağların kutsal kabul edilmesi ile alakalı bir diğer inanç da güneşin doğuşu ile birlikte insanların yüzlerini dağlara çevirerek dua etmeleridir (Aksoy, 2006, s. 37).

2.2.4.2. Taş ya da Kaya Kültü

Hakim-tinlerin sahip olduğu (Roux, 2002, s. 147), geçmişten itibaren tabiatta yer alan çeşitli cansız varlıklar içerisinde daimi bir şekilde varlığını sürdüren taş ya da kayalar, haşmetli yapılarından ötürü yerine göre insanların hayretini yerine göreyse dehşetini çekmiş olup, dayanıklılığı ile de sonsuza değin var olmanın kendisine vurgu yapan birer sembol olmuşlardır (Ocak, 2003, s. 123). İnsanoğlu bu nesnelere doğrudan kendisine tapmaktan ziyade, onlar ile özdeşleştirmiş olduğu değerlerin kendisine yönelik bir tapınma içerisine girerek bu değerlere sürekli bir vurgu yapmıştır. Taşlar ve kayalar böylece, sahip oldukları bu özelliklerinden ötürü ya kült araçları ya da doğrudan doğruya ibadet edilerek, kurbanlar sunulan ve kendilerinden yardım istenilen kutsal nesnelere haline getirilmişlerdir. Bu özelliklerinin de yanı sıra amulet (muska) uğurluk, fetiş, vb. işlevleri yerine getirme açısından da geniş bir uygulama alanına sahip olmuşlardır (Örnek, 1995, s. 101).

Taş veyahut kaya ile ilgili olarak Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde yer alan birçok hikâyeye (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 33-34, 49) paralel olarak Tunceli Alevileri de bu nesnelere özel bir önem vermektedir (Uluğ, 1939, s. 72).

Yörede konuşulan dilde “kemer” ismi ile adlandırılan taş ya da kayalar, evliyaların mekân tuttıkları yerler olarak kutsanıp, kendisi ile ilişki kurulan bu evliyaların adları ile anılmaktadır. İbadet maksatlı öpülüp, kurban kesilen, mum yakılıp niyazlar edilerek dua okunan kemerler (Aksoy, 2006, s. 65; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 100; Deniz, 2012, 160), Kemere Duzgın bo, (Düzgün Kayası üzerine yemin ederim ki), Kemere Hızır bo (Hızır’ın Kayası üzerine yemin ederim ki) ve Kemere Duzgın to bijero (Düzgün Baba Kayası seni alsın) benzeri yemine ve beddualara da konu olmuştur (Kalafat, 1995, s. 44; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 100).

Anadolu ve Orta Asya’nın birçok yerinde olduğu gibi Hz. Ali ve Hızır’ın atının ya da bizzat kendilerinin ayak ve el izlerini taşıdığına inanılan kayaların varlığı inancı (Ocak, 2003, s. 126-127; Gültekin, 2004, s. 69), Tunceli yöresinde de görülmektedir (Gültekin, 2004, s. 100).

Hozat ilçesi sınırları içerisinde bulunan Masum-u Pak Kalesi'nde (Sevgen, 2003, s. 120) yer alan at nalı izinin H.z. Ali'ye ya da Hızır'a ait olduğuna dair yaygın bir inanç söz konusudur. Taş, kaya ve su gibi objelerin merkezinde olduğu ritüellere kaynaklık yapan Düzgün Baba Dağı'ndaki ziyaretgâhta (Gültekin, 2004, s. 118) yer alan bir kaya üzerinde bulunan at nalı izinin Düzgün Baba'nın atına ve diğer bir kaya üzerinde yer alan oyuğun da Düzgün Baba'nın kol izi olduğuna inanılmaktadır (Aksoy, 2006, s. 65). Ayrıca bu dağda yer alan taş ve kayalara bez, ip ve çaput bağlanarak (Gültekin, 2004, s. 137), dilekler de tutulmaktadır. Benzeri bir uygulamaya da Sarı Saltık Dağı'nda yer alan ziyaretgâhta rastlanılmaktadır. Ziyaret maksadıyla buraya gelenler, türbenin duvarına dikey olarak yapıştırdıkları küçük taşları duvara tutturmaları sonucu, talep ettikleri dileklerin kabul olunacağına inanmaktadırlar. Taş yapıştırma ve bez bağlama konulu inançların genel bir dilek tutma ve dileğin kabulü algısıyla şekillendiği söylenilebilir (Deniz, 2012, s. 351).

Diğer yandan güneşe tapma ile ilintili bir şekilde taş ve kayaların da kutsandığı bir inanç olarak Dersim Kızılbaşları, sabahleyin güneşin ilk ışınlarının vurgu kayaları öperek bunların kutlu olduklarına inanırlar (Ocak, 2003, s. 125).

2.2.4.3. Ağaç Kültü

“Küçük bir filizden gün geçtikçe büyüyerek irileşen ve nihayet bir sebeple kuruyup çürüyen ağaçla kendi hayatının tabii seyri arasında bir benzerlik ve paralellik gören insan, kutlu tanıdığı her mekânla ağaç arasında münasebet kurmuştur” (Ocak, 2003, s. 129).

Ağacın maddi varlığından ziyade özelliklerinin ve temsil ettiği gücün kült konusu teşkil ettiğini ileri süren Ocak (2003, s. 129), her ağacın veya aynı ağacın her yerde her zaman kült konusu olmadığını dile getirerek, en çok meyvesiz ve ulu ağaçların arasında bulunduğu çam, kayın, çınar, kavak ve benzeri belli tiplerinin takdis olunduğuna işaret etmiştir.

Tarihin en eski zamanlarından itibaren bir kült konusu olan orman ve ağacın, özellikle de Türk topluluklarının inançlarında önemli bir yer işgal ettiği görülmektedir (Roux, 2002, s. 154-156; Ocak, 2003, s. 130-134; İnan, 2006, s. 62-65). Orta Asya'dan

Anadolu'ya gerçekleştirilen göçlere paralel olarak kültürel bir devamlılığın izlerini taşıyan Alevilik, mahalli inançlarındaki farklılıklarına rağmen ağaç kültürünü muhafaza etmiştir. Özellikle de Tahtacı ve Yörükler arasında yaygınlığı sabit olan bu inanç, benzer şekilde Kızılbaş Kürtler arasında da yaygındır (Ocak, 2003, s. 135).

Ağaç ile ilgili olarak Hacı Bektaş hakkındaki bir hikâyede, Açksaray Köyü'ne gelen Hacı Bektaş'ın velililiğini anlamayan köy halkının bunu sonradan fark ederek peşine düşmesi üzerine, Hacı Bektaş'ın Hırka Dağı'nın tepesindeki ardıç ağacından kendisini saklamasını istemesi ve ağacın dalları ile birlikte çadır biçimi alarak onu saklaması sonucu Hacı Bektaş'ın ağacın içine girip orada ibadete koyularak, çile çıkarması anlatılmaktadır (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 24-25).

Doğu coğrafyasında yer alan Kızılbaş Kürt toplumunun bir üyesi olarak Tunceli insanı açısından da ağaç kutsal kabul olunup, çeşitli kültürlere konu edilmiştir. Yöre insanı büyük ve asırlık olan ağaçları takdis ettiğinden ötürü, altlarında kurbanlar keserek ziyaretlerde bulunmaktadır. Bu ağaçların kutsal kabul edilmesinin bir diğer göstergesi de yeminlerin buralarda yapılmasıdır (Kalafat, 1995, s. 48).

Kutsal kabul edilen ağaçlara yönelik uygulanan yasakların başında, herhangi bir parçalarının, sıradan diğer ağaçlar gibi kullanılmaması, yakılmaması ve kesilmemesi gelmektedir (Gültekin, 2004, s. 68). Dağ ve tepe üstlerindeki meyvesiz ağaçlar arasında yer alan tek kalmış çınar ve ardıç ağaçlarına gösterilen saygı gereğince, dallarının kırılıp kesilmesine müsaade etmeyen yöre insanı, bu yasağı çiğneyen kişilerin başına büyük bir felaket geleceğine inanmıştır (Dersimi, 1997b, s. 21). Ocak'ın (2003, s. 135) yapmış olduğu kategorileştirmeye uygun olarak, ağaçların ziyaretgâh alanları içerisinde bulunuyor olmasının veyahut bir evliya ile özdeşleştirilmesinin, Tunceli'de görülen kutsama ilişkisini kapsadığı da görülmektedir.

Ağacın Tunceli'deki kutsallığına Evliya Çelebi de tanık olmuştur. Ünlü seyyah tarafından verilen bilgilerde, Munzur Nehri'nin kuzeyinde bizzat Munzur Baba'nın dikmiş olduğu bir siyah ağacın olduğu ve bu ağacı kesen kişinin zarar göreceğine inanıldığı ifade edilmiştir (Evliya Çelebi, 1999, s. 129). Aksoy (2006, s. 84), Düzgün Baba Dağı'nın zirvesinde de kutsal olduğuna inanılan kayın ağaçlarının bulunduğunu ve bu kayın ağaçlarının yöresel dilde "Tuzık" olarak adlandırıldığı ifade etmiştir.

Ağaç kültü ile ilişkili olarak, Kızılbaşlar tarafından kutsal kabul edilen “erkân” isimli kutsal ağaç dalının (Bozkurt, 1993, s. 141), Tunceli Alevileri tarafından “tarik” olarak isimlendirilip, takdis edilerek özenle muhafaza edildiği de (Dersimi, 1997a, s. 119) bilinmektedir.

Ağaç ile ilgili yöredeki inançlar ile alakalı bir diğer anlatım da, Tanrı'nın ölümsüzlük ilacını kargaya verdiği ve karganın bu ilacı ardıç ağacının altında kendine sürterek ölümsüzlüğüne ardıcı da ortak ettiği yönündedir. Bunun da yanı sıra, ceviz ağacının uğursuzluğu ve dikilmesi hususunda şanssızlık getireceğine dair bir inanç da söz konusudur. Buna göre, ceviz diken kişinin, diktiği ceviz fidanı kalınlığının kendi boynu kadar olduğu zaman öleceğine inanılmaktadır (Nurettin Yılmaz ile kişisel görüşme, 20 Ağustos 2011).

2.2.4.4. Su Kültü

“Her dinde ve kültürde yaratılışın temelindeki asli unsur olduğuna inanılan su bir evrensel sembol (arketip) olarak hayat, sonsuzluk, yenilenme, iyileşme, temizlenme, doğurganlık ve kutsallık özellikleriyle ilişkilendirilmiştir” (Pala, 2009, s. 440). Bazen bir başka kült ögesi ekseninde kutsallaştırılan, bazen de direkt olarak kült objesi haline getirilen suyun kendisi, bilinen dinsel söylenceler içerisinde varlığını muhafaza eden etkili bir kült ögesi olmuştur (Gültekin, 2004, s. 70).

Tunceli Aleviliği açısından da önemli bir yer işgal eden su ve onun ile ilintili biçimlenen kültü, en çok, bölgede yer alan Munzur Irmağı inancı ile somutlaşmıştır.

Tunceli'nin Ovacık ilçesi Ziyaret Köyü sınırları içerisinde bulunan ve çıktığı dağa ismini veren Munzur Suyu, birçok su kaynağının bir araya gelmesinden oluşan büyük bir ırmaştır. Kat ettiği uzun mesafesi ile Ovacık ilçesinden akarak il merkezini ikiye bölen bu ırmağın, yörede yaşayan insanlar tarafından kutsal kabul edilmektedir. Özellikle de, ziyaret olarak kullanılan suyun çıktığı kaynak yerinde, kurban ve niyaz adı verilen lokmaların dağıtımı ile çeşitli ritüeller gerçekleştirilmektedir. Bu suyun kutsal gücüne inanıldığı için hastalık sahibi kişiler bu suya girerek iyileşeceklerine kanaat getirmekte ve suyu kirletmekten kaçınılmaktadırlar (Akgül, 2009, s. 104; Deniz, 2012, s. 264).

Bunun yanı sıra kaynak yeri, geçmiş dönemler içerisinde güçlü olan aşiretlerin barış ya da dayanışma toplantılarının yapıldığı ve üzerine yeminlerin edildiği kutsal bir mekân işlevi de görmüştür (Uluğ, 1939, s. 82; Dersimi, 1997b, 24-25; Danık, 2006, s. 123). Deniz (2012, s. 288) su üzerine ya da kutsal subaşlarında yemin etmenin Dersim'in diğer yerlerinde de söz konusu olduğunu belirtmiştir.

Munzur Irmağı'nın bu denli takdis edilmesinin gerekçesi, suyun çıktığı yer ile ilgili dile getirilen efsanevi anlatı ile yakından bağlantılıdır (Akgül, 2009, s. 105).

Munzur Irmağı'nın doğuş efsanesi olarak ifade bulan anlatımların, Alevi-Bektaşî geleneğinin yaygın söylenceleri ile de yakın bir ilişkisi vardır. Adı geçen efsane ile *Vilayetname*'de yer alan, Hacı Bektaş'ın "Hacı" ismini alması hikâyesi arasında analogik bir ilişki söz konusudur (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 6).

Munzur Irmağı'na dair anlatılan bütün hikâyelerde sabit olduğu üzere, yöre insanı adı geçen su kaynağına büyük bir saygı duyarak gözelerinde kurbanlar kesmekte ve suyun üzerinde yeminler içmektedir (Uluğ, 1939, s. 82).

Yöredeki su kültü ile ilgili olarak diğer bir takım yerlerin suyunun da şifa verici olduğuna inanılmaktadır. Pülümür'ün Büklü Köyü'ndeki Büklü Ziyareti'nin suyunun saralı hastaları iyileştirdiğine inanılır (Kalafat, 1995, s. 54). Mazgirt ilçesinde bulunan "Kara Pınar" ve Merkuş isimli sular ile Zel Dağı'nın altından geçen Kutu Deresi Irmağı da kutsal kabul edilerek ziyaret edilmektedir (Kalafat, 1995, s. 55-56).

2.2.4.5. Ateş Kültü

İlk çağlardan itibaren dünyanın çeşitli yerlerindeki birçok kulte konu olan ateş, Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde de etkin bir rol edinmiştir. Ateş, gelenek tarafından takdis edilen evliyalar tarafından yakılmasının yanı sıra, aynı zamanda dile getirilen hikâyelerde de geçen etkin bir keramet gösterici öğedir. Ayrıca, ocak ve ata kültürünün en temel öğesi olması nedeniyle de takdis edilmektedir (Deniz, 2012, s. 207).

Şaman'ın ateş üzerinde sağladığı hakimiyete benzer şekilde Şamanist unsurları barındıran ateşe hükmediciliğin farklı varyantlarına (Eliade, 2006, s. 238,371,409,496) Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde ifade bulan söylencelerde de rastlamak mümkündür.

Ahmet Yesevi’de bulunan kutsal emanetleri isteyen müridlerin önceden toplandıkları avlunun ortasında büyük ateş yakmaları (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 15), Hacı Bektaş’ın Hırka Dağı’nda yanan ateşin çevresinde sema başlaması (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 36), Hacı Bektaş’ın halifesi olan Karadonlu Can Baba’nın üç gün üç gece kazanda kaynaması ve yanan ateşe girmesi (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 41-42), Kör isimli Selçuklu kadısının Baba İlyas’tan keramet göstermesini istemesi üzerine Uban isimli müridinin girdiği ateşe hükmesi ve Muhlis Paşa’nın üç gün yanan ateşin içinden sağ kurtulması (Elvan Çelebi, 1995, s. 36, 69-70), Sarı Saltık’ın bir rahip ile birlikte kaynayan kazana girip sağ çıkması (Ebu’l Hayr-ı Rumi, 1988, c.2, s 32-33), Abdal Musa’nın üç yüz kadar müridi ile Teke Beyi’nin yaktığı ateşe girmesi (Atalay, 1996, s. 39) ile Otman Baba ve müritlerinin yaktıkları ateş etrafında sema etmeleri (Ocak, 2003, 242-243) bu hikâyelerin belli başlılarıdır.

Tunceli Aleviliği de, dâhil olduğu bu kültürel geleneğin kendisine benzer öğeleri taşımakla birlikte, ateş konulu bu hikâyelerden tahvil edilmiş anlatıları kendi yöresel evliyalarna ikame etmiştir. Yöreki Kureşan Ocağı, diğer Alevi ocakları arasında ateşe hükmetme gücünü elinde bulunduran en meşhur ocaktır (Tuğrul, 2006, s. 33). Kureş’ın Alaaddin Keykubat’ın adamlarından biri ile yanan fırına girip sağ kurutulması hikâyesi (Çem, 1999, 160-162) dile getirilen inançların en yaygın olanıdır. Aynı zamanda ateşe hükmetme konulu Kureşan Ocağı pirlerine dayandırılan birçok anlatımda, bu ocağa mensup pirlerin çıplak ayak ateşe girdikleri, ateşi dilleri ile yaladıkları ve yanan sobayı kucakladıklarına da yer verilmektedir.

Sahip olunan güç ile alakalı olarak bir sınama ve sınanma ögesi olan ateş, bu inançların da dışında farklı bir kutsallığa işaret etmiştir. Bununla ilintili olarak da yöre Alevileri tarafından önemli bir takdis ögesi olarak görülmüştür. Ateşin temizleyici, kötü ruhlardan ve hastalıklardan koruyucu bir unsur olduğu genel inancına benzer şekilde (Çoruhlu, 2011 s.51) temizliği temsil ettiğine inanan Tunceli insanı, her türlü fenalığı ve pisliği ortadan kaldıran bir unsur olarak ateşin yanmasını bir ailede hayatın varlığına, ocağın sönmesini ise o ailenin felaketine ve yok oluşuna neden olan bir kanıt olarak görmüştür (Dersimi, 1997b, s.75). Bu duruma benzer inançların muhtelif Türk boyları arasında da görüldüğüne tanık olunmaktadır (Çoruhlu, 2011, s. 53).

Yöre Alevileri'ne göre Haq (Tanrı) tarafından H.z Ali vasıtasıyla insana bahşedilen ateş kutsal bir emanettir. Bundan ötürü ateşi söndürmek, ateşe kirli bir şey atmak, ateşe işlemek ve başkalarından ateş istemek uğursuz bir durum olarak kabul görülürken, kötü rüyaları ateşe konuşmak gibi inançlar da günlük hayat içerisinde yapılan uygulamaların başında gelmektedir (Çem, 1999, s. 105; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 13). Özellikle de ateşe su dökülerek söndürülmesinden kaçınılır (Çem, 1999, s. 105; Tuğrul, 2006, s. 33; Deniz, 2012, s. 207). Ateşin bu şekilde söndürülmesi yerine kendi doğallığında sönmeye bırakılmasının gerekçesi, ateşin de bir canının olduğu ve üzerine su döküldüğü zaman çıkan sesin esasında canının yandığının bir göstergesi olduğuna inanılmasıdır.

Yöredeki dedelerin kontrolleri altında gerçekleştirdikleri cem törenlerinde, içinde buldukları tewt (trans hali) (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 195) sonucu yanan ateşe girmeleri veyahut kaynayan suya elini sokmaları durumu, kendilerinin keramet sahibi olduklarını ispatlamak istemeleri ile birlikte, ateşin sahip olduğu güce duyulan korku ve saygıyı da göstermektedir (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 13,195).

2.2.5. Çeşitli Hayvanlara Dair İnançlar

2.2.5.1.Uğurlu Hayvanlar

2.2.5.1.1.Geyik

Alevi- Bektaşî inancının yaygın söylenceleri arasında geçen evliyaların geyik donuna girme konulu hikâyeleri (Güzel, 1993, s. 7-8; Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 83; Atalay, 1996, 88-93) ve geyikler ile münasebet kurmaları (Ocak, 2009a, s. 207) inancıyla paralel olarak, birlikte sürü halinde geçtikleri yerlerde hayır duaları etmelerinden ötürü avlanılması (Roux, 2002, s. 197) ve etinin yenilmesi yasak olan geyiğin, benzer şekilde Tunceli Alevileri açısından da kutsal kabul edildiği görülmektedir (Saltık, 2007, s. 124; Deniz, 2012, s. 341).

H.z Muhammed'in ve Hacı Bektaş'ın sevdiğine inanılan bir hayvan olarak (Noyan, 1985, s. 97) geyiğe dair yörede kabul gören inançlarda, evliyaların geyik donunda gezdikleri ve bundan ötürü de öldürülmelerinin kesinlikle günah olduklarına

inanılmaktadır. Boynuzlarının güçlü bir nazarlık nesnesi olmasına duyulan inançtan ötürü (Roux, 2002, s. 197) çeşitli evlerde geyik boynuzları da asılmaktadır.

2.2.5.1.2.Turna

Horasan erenlerinin yolladıkları turna şeklindeki yedi eri karşılamak için halifeleri ile birlikte kendisi de aynı dona bürünen Ahmet Yesevi'nin (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 14-15) göstermiş olduğu bu keramet ile bütünleşen turna kuşu, sahip olduğu bu özelliğinden ötürü Alevi-Bektaşî geleneği tarafından kutsanan bir hayvan olmuştur. Benzer şekilde turna, ünlü Alevi ozanı Pir Sultan Abdal'ın bilinen "Hz. Şah'ın avazı turna derler bir kuştadır" (Eröz, 1992, s. 134; Gölpınarlı ve Boratav, 1991, s. 135) ve "turnaya vermiş sesini, âşıklar tutsun yasını, hem önünce devesini, yeden Murtaza Ali'dir" (Kılıç, 2008, s. 63) dizelerinde de geçtiği üzere Hz. Ali'nin sesi olarak kabul edilip (Noyan, 1985, s. 97) Alevi edebiyatında adına sıklıkla başvurulanan bir temaya da örnek oluşturmaktadır. Turna aynı zamanda, ismiyle özdeşleştirilmiş bir semaha da konu olmuştur (Noyan, 1985, s. 97). Bunun da yanı sıra Başkurt Türklerinin, kabul ettikleri on iki tanrıdan biri olarak turnaya taptıkları da görülmektedir (Bozkurt, 1993, s. 145; Roux, 2002, s.197).

Turna kuşu, Tunceli Alevileri tarafından da takdis edilen bir hayvandır (Saltık, 2007,s.124). Hacı Bektaş-ı Veli ile ilgili olarak yörede anlatılan söylencelerde adı sıklıkla geçen bu kuşun, yer yer Hacı Bektaş'ın don değiştirmiş hali olarak kabul edildiği de görülmektedir.

2.2.5.1.3. Güvercin

Eski Türk inançlarında uğurlu sayılıp tanrı ile özdeşleştirilen güvercin (Bozkurt, 1993, s.146), Hacı Bektaş-ı Veli'nin Horasan'dan Anadolu'ya gelişi esnasında donuna büründüğü (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 18-19) bir kuş olması nedeniyle Alevi Bektaşîler tarafından kutsal kabul edilmektedir. Hacı Bektaş-ı Veli ile arasında kurulan bu ilişkiden ötürü Alevi ve Bektaşîler güvercin avlamaz, kesmez ve etini yemezler (Noyan, 1985, 98). Bu inanca benzer olarak Tunceli Alevilerinin de güvercine güne (günah) olarak bakıp (Bumke, 1997, s. 407; Saltık, 2007, 124) avlanılmasına karşı oldukları ve

etini yemekten imtina ettikleri görülmektedir. Ayrıca kutsal kabul edilen Kureş ve Baba Mansur'un beyaz bir güvercin olarak uçtuklarına da inanılmaktadır (Deniz, 2012, s. 216).

2.2.5.1.4. Kurt

Kurt, Alevi ve Bektaşiler tarafından kutsal olarak kabul edilen bir hayvandır. Yaygın Türk söylencelerinde de kutsal kabul edilen bu hayvanla (Bozkurt, 1993, s. 146-148; Roux, 2002, s. 198-205) ilgili olarak, Alevilerin kutsal kitapları arasında yer alan Buyruk'taki bir hikâyede de kendisinden bahsedilmektedir. Hikâyedeki olayda, İmam Cafer-Sadık'ın söylemesi üzerine kızını kurt donuna girmiş bir yiğide veren adamdan bahsedilmektedir (Buyruk, 2005, 55-57).

Tunceli Alevilerine göre kurt bazı seyidlere yardım ederek onları korumaktadır (Aksoy, 2006, s.94). Ayrıca yörede Verge Kures (Kureş'in kurtları) adı verilen ve Kureşan aşiretine mensup kişilerin öldükten sonra bir ağaç altında kendilerine bırakılan cesetlerini alıp götüren kurtlarının hikâyesinden de bahsedilmektedir (Aksoy, 2006, s.95).

Kurt ile ilgili yöredeki bir diğer inanç da, öldürülen dişi kurdun cinsel organının kesilip saklanması sonucu, büyük bir şans getireceğine inanılmasıdır.

2.2.5.1.5. Yılan

Eski dönemlerde Aleviler arasında kutsanan bir hayvan olmasına rağmen şimdi önemini yitirmiş bulunan yılanla dair çeşitli söylenceler anlatılmaktadır (Bozkurt, 1993, s. 148). Tunceli Alevileri için günlük hayat içerisinde tehlikeli olarak görülen yılanla ziyaret yerlerinde rastlanıldığı zaman, kendisine ziyareti koruyan, yılan donuna bürünmüş bir *milaket* (melek) gözüyle bakılmaktadır (Munzuroğlu, 2004, s. 95). Kutsal mekânı koruduğu düşünülen bu yılanla karışılması ve öldürülmesi halinde büyük bir felakete uğranılacağına inanılır.

Aynı şekilde yılanı farklı mekânlarda da melek ile özdeşleştirme inancı söz konusudur. “*Milakete çeyi*” (evin meleği) deyimiyile evin koruyuculuğuna getirilen yılanla, aynı

zaman da Wayire çeyi (Evin sahibi ya da tanrısı) ünvanı da layık görülmektedir. Bu yüzden, köy evlerinde görülen benekli yılanlar öldürülmemektedir (Munzuroğlu, 2004, s. 94-95; Deniz, 2012, 232). Bu inanç eski Türkler arasında yaygın olan, içinde yaşadıkları çadırın bir iyesi olduğuna dair geliştirdikleri ev iyesi ile de benzer özellikler taşımaktadır. İnanca göre bu iye, orada yaşayanları dış tehlikelere karşı korumaktadır (Kalafat, 1995, s. 58). Anadolu'nun birçok yerinde rastlanılan ev iyesi inancı, Tunceli Aleviliğinde de yaygın olup, ev içinde görülen yılanlara uygulanan kutsallık ile kendini dışa vurmuştur. Bu inancın bir benzerine de Kars ilinde rastlanılmaktadır. Kalafat'ın (1995, s. 59) verdiği bilgilere göre, ev iyesinin yılan şeklinde olduğuna dair Kars'ta görülen bu inançta, yılanın evin zemininde bir yerlerde yaşayarak, ev halkına dokunmadığına ve evin her ferdine de görünmediğine inanılmaktadır.

Tunceli Alevileri, birbirlerine sarılan yılanların musahip olduğuna inandıkları için onlara kesinlikle dokunulmaması gerektiğine kanaat getirmişlerdir. Bu durum karşısında yılanların üstüne başörtüsü, peştamal, puşi vb. şeyler atılarak dilekte bulunulduğunda, tutulan dileklerin yerine geleceğine de inanılmaktadır (Gezik, 2002, s. 207).

Aleviler açısından kutsal bir nesne olarak görülen *tarik*'ın yılanla benzetilmesinin yanı sıra, yılan olup dolaştığı da belirtilmektedir (Dersimi, 1997b, s. 109-110; Gezik, 2002, s. 208; Munzuroğlu, 2004, s. 97-98). Munzuroğlu (2004, s. 95) Güler (2010, s. 169) ve Saltık'a (2007, s. 98-100, 125-128) göre, yörede yılanla gösterilen bu saygı, Zerdüş inancını çağrıştıran yılan kültürünün fetişleştirilmiş bir şeklidir.

2.2.5.1.6. Örümcek

Yörede konuşulan dilde pirik/e adı verilen örümcek (Özcan, 1997, s. 152), Tunceli Alevileri tarafından kutsal kabul edilip, öldürülmesine günah olarak bakılmaktadır. Bu inancın, Hz. Muhammed'i saklandığı mağarada düşmanlarından korumak maksadıyla yanılan örümcek ağı hadisesine dayandığı düşünülmektedir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011).

2.2.5.1.7. Tilki

Tunceli Alevileri açısından kutsal kabul edilen bir diğ er hayvan da tilkidir. Yaygın bir inanca göre tilkinin, yöre insanı tarafından kabul edilen kutsal gün perşembe günleri ön ayaklarını kaldırarak Tanrı'ya ibadet ettiğine inanılmaktadır. Ayrıca,  olduğu zaman başını kibleye çevirmeden can vermediği de dile getirilen inançlar arasındadır (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Bugün her ne kadar uygulanmasa da, yörede hala tilki öldürülmesi hoş karşılanmamaktadır.

2.2.5.2. Uğursuz Hayvanlar

2.2.5.2.1. Tavşan

Türkler tarafından tabulaştırılan tavşan (Roux, 2002, s. 195; M. Yaman, 2007, s. 127) gerek vücut organlarının diğ er hayvanlarınkine benzemesinden, gerekse adet (aybaşı) görmesinden ötürü (Bozkurt, 1993, s. 151-152; M. Yaman, 2007, s. 127) Aleviler ve Bektaşiler tarafından uğursuz olarak kabul edilip eti yenilmeyen hayvanların başında gelmektedir (Noyan, 1985, s. 97). Benzer şekilde Aksoy (2012, s. 212) Yahudiler ve şiiler dışında Ermenilerde de bir tavşan tabusuna (etini yememek) rastlanıldığını belirtmiştir.

Tunceli Alevileri de benzer inançlara sahip olup tavşandan tiksinti duyarak onu haram kabul etmektedir (Bumke, 1997a, 407). Hayvanın kendisini  old urmelerine rağmen etini yemekten (Bumke, 1997b, s. 424; Saltık, 2007, s. 124) imtina ederler.

Aleviler ve Bektaşiler tarafından tavşanın biyolojik yapısına duyulan tiksinti, halk arasındaki çeşitli söylenceler ile de temellendirilmeye çalışılmıştır. Hz. Hüseyin'i öldürenlerin ruhlarının tavşan şekline girdiği (M.Yaman, 2007, s.127) ve bu hayvanın Hz. Ali'nin atını  urk utt uğu gibi hik ayeler bunların başında gelmektedir (Bozkurt, 1993, s.152).

Tavşan ile ilgili olarak ünlü gezgin İbn-i Batuta da (2010, s. 443-444) Sinop'a düzenlediği gezisinde başına gelenleri nakleder. şehrin insanları tarafından şiilikle

itham edilen Batuta ve arkadaşlarını sınamak için kendilerine tavşan eti yedirildiğini anlatan gezgin, Rafizilerin tavşan eti yemediklerini dile getirerek hikâyesini sonlandırır.

2.2.5.2.2. Baykuş

Tunceli Alevileri açısından uğursuz bir hayvan olarak görülen baykuşun yerleşim yerlerinin yakınında öttüğü zaman oraya felaket getireceğine inanılmaktadır.

2.2.5.2.3. Keklik

Aleviler tarafından müfsid (arabozucu) ve uğursuz bir hayvan olarak görülen keklik (Noyan, 1985, s. 97; Tuğrul, 2006, s. 89) Tunceli insanı açısından da benzer şekilde, nankörlüğe konu olan bir inanca merkezlik etmektedir. Yöre insanının inancında, Kerbela'da kaçarak saklanan Hz. Hüseyin'inin yerini öterek ispiyonladığı ve sonrasında da kanına ayaklarını bulduğu için lanetli bir hayvan olarak kabul edilmiştir. Dile getirilen hikâyede de anlatıldığı üzere, Hz. Hüseyin'i ispiyonladığı için öldürülmesi sevap, kanına ayaklarını bulduğu için de etinin yenilmesi yasak bir hayvan olarak görülmektedir. Deniz (2012, s. 340), mevzu bahis olan bu inanca kaynaklık yapan hikâyedeki karakterin, Hz. Ali olarak inanıldığına da vurgu yapmıştır.

BÖLÜM III

SARI SALTİK OCAĞININ TEŞEKKÜLÜ VE TARİHÇESİ

3.1. OCAK ve OCAKZADELİK

Alevi ve Bektaşilik inancına mensup olan topluluklar, peygamber soyundan olduğuna inanılan ve bir soya (ulu ocağa) mensup bulunan dedeler ile dedelere tabi olan taliplerden meydana gelmektedir (Gölpınarlı ve Boratav, 1991, s. 210). Yolun sürdürücülüğünü üstlenen bu dede ya da pirlerin, sahip olmak zorunda oldukları ve birbiri ile iç içe geçmiş olan bir dizi kutsallık kaynağı vardır. Bu kutsallık kaynaklarının sahip olduğu bir dizi teolojik ve tarihi kriter sayesinde de, Alevilik ve Bektaşiliğin “ruhban sınıfı” oluşmuştur.

Ateş etrafında oluşturulan kültün sahip olduğu kutsallık ile alakalı olarak, Bektaşi ve Kızılbaş zümreleri arasında takdis edilip (Ocak, 2003, s. 250), dedenin mensup olduğu soyu ifade etmek için kullanılan ocak kavramı, dedelik inancının yapısı gereği, soy güden, soya tabi olan bir kurumdur (Şahin, 2007, s. 316). Ocak’ın da (2003, s. 251) belirttiği üzere, ateş kültünün atalar kültü ile irtibatını akıllara getiren ocağın takdisi, eski Türkler’de saygı duyulan bir unsur olarak, ailenin varlığına da vurgu yapmıştır (Şahin, 2007, s. 316).

Tarihsel bir süreklilik içerisinde bugüne değin varlığını koruyan Alevi-Bektaşi ocaklarının kökenine dair yapılan tartışmalar, farklı tarihsel dönemlere dayanmaktadır. Bu görüşler, ocakların, Hz Ali’nin soyundan gelen ailelerce oluşturulduğu, Hacı Bektaş-ı Veli zamanında ortaya çıktığı, Anadolu’ya gelen kabilelerin dinsel, siyasal lideri olan Türkmen babalarının ailelerince oluşturulduğu ve Şah İsmail zamanında ortaya çıktığı şeklindedir (Yaman, 1998, s. 79-80; Şahin, 2007, s. 316). Dile getirilen bu düşüncelerin farklılığına rağmen, ocaklara formel bir hüviyet kazandıran kişi olarak Şah İsmail’in kendisinden bahsedilebilir.

Aleviliği ocaklar temelinde örgütleyen Şah İsmail’in, bir yandan Kalenderi şeyhliklerinden bir yanda da Doğu ve Güneydoğu Anadolu’daki Vefai halifelerinden yararlanmış olduğu dile getirilmektedir (Ocak, 2011, s. 67). Dolayısıyla, Safevi

hükümdarı Şah İsmail tarafından kendilerine seyyid ve dedelik hüviyeti verilen Türkmen babalarının, soy ve bağlılıklarını isnat ettikleri bir kurumun oluşmasına vesile oldukları söylenilebilir (Yaman, 1998, s. 57; Ocak, 2002c, s. 49). Böylelikle seyyidlik, dedelik ve dervişlik iddiasında bulunan her bir ailenin yapısal bir özelliği olarak mensubiyetini niteleyen ocakzadelik kavramı da oluşmuştur. Ocakların zaman içerisinde dedeler tarafından kurumsal hale getirilmesi ile oluşan ocakzadelik, dedelik görevinin bu ocakzadeler tarafından yürütülmesinin geleneğini de oluşturmuştur. Netice itibarıyla, Alevi-Bektaşî ananelerine girmiş olan seyyidlerin soyundan gelenlere de ocakzade adı verilmiştir (Gölpınarlı, 2004, s. 245).

Ali ve Mehmet Yaman (Yaman, 1998, s. 86-89; 2007, s. 259-262; M. Yaman, 2007, s. 153) tarafından yapılan kapsamlı çalışmalardan da görüleceği üzere, sayıları yüzü aşkın bir liste oluşturan Alevi Ocaklarının her biri, takdis edilen kişilerin isimlerini taşımaktadır (Birdoğan, 1992, s. 181; Yaman, 1998, s. 78). Bu ocaklar işlevlerine göre, kendi içlerinde farklı kategorilere ayrılmışlardır. Mürşid, pir, rehber ve düşkün ocakları şeklinde kategorize edilen ocakların, örgütlenme açısından Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı olanlar ve bağımsız olanlar şeklinde ayrıştıkları görülmektedir. Tuğrul (2006, s. 2) Kızılbaş/Alevi ve Bektaşî inanç mensuplarının her ikisinin de Hacı Bektaş-ı Veli'yi mürşit kabul etmelerine rağmen Alevilerin, Hacı Bektaş Dergâhı yerine Evlad-ı Resul soyundan geldiklerine inanılan ocaklara bağlı olduklarını belirtmiştir. Bağımsız ocakların bir kısmının sonradan Çelebilere bağlanması ile *dönük* ve *purut* ocakları oluşmuştur. Bunun da yanı sıra, ocakların uygulamada meydana gelen farklılıklarından ötürü erkânlı ve pençeli ocaklar şeklinde ayrıştıkları da görülmektedir (Yaman, 1998, s.80-81).

Şahin'in de (2007, s. 316) ifade ettiği üzere, “bağlı olunan ocağa mürşid ocağı, bağlı olan ocağa pir ocağı, adeta bir mahkeme vazifesi gören ocağa düşkün ocağı, yetkili oldukları bölgelerde yolun kurallarını öğreten ocaklara da rehber ocağı denilmektedir.” Bunun da yanı sıra ocak olmadığı halde, ocakzade bir dede tarafından taliplerinin hizmetini görme maksadıyla görevlendirilmiş olan dikme ocaklarının olduğu da görülmektedir.

Ocakların kendi içerisindeki işlevlerinin yanı sıra, hitap ettikleri toplumsal kesim ile olan münasebetleri de bir takım farklılıklar taşımaktadır. Gölpınarlı (1997, s. 271) ve

Yaman'ın da (1998, s. 85) ifade ettikleri gibi, Alevilikte Alevi olan kişinin babası ya da ataları hangi ocağın talibiyse yani hangi ocağa bağlı ise, oğlu da o ocağın talibi sayılmaktadır. Buradaki en önemli husus ocağa olan bağlılığın erkek üzerinden yürütülmesidir. Talibin, kendisine bağlı bulunduğu ocak ile olan ilişkinin erkeklik bağı üzerinden yürütülmesinin en yakın örneği Tunceli Aleviliğinde görülmektedir. Buna göre, evlenmeden önce babasının bağlı olduğu ocağın talibi olan bir kadın, evlendikten sonra eşinin bağlı bulunduğu ocağın talibi olmaktadır. Bu inancın kökeni, kadının evlendiği sırada pir tarafından kılınan “Allah'ın emri” adı verilen kutsal törenle kocasına ikrar vermesi ve tamamen ona bağlanmış olmasına bağlanmaktadır.

3.2. EHL-İ BEYT, EVLAD-I RESUL YAHUT SEYYİDLİĞE MENSUBİYET

Ehl-i beyt, evlad-ı resul ya da seyyid bir kökene sahip olmak, Alevilikte ocak ve ocakzadelik olmazsa olmaz bir koşuldur. Ocakzade olabilmenin yegâne kuralı olan Ehl-i beyt mensubiyetini dile getiren seyyid ya da şerif unvanları, geniş anlamda Hz. Muhammed'in aile mensuplarını kapsarken, dar anlamda Hz. Hasan ve Hüseyin'in soyundan gelenleri içermiştir (Kılıç, 2005, s. 23). Dolayısıyla, seyyid ve şerif olmanın temel kıstası, Hz. Muhammed'in kızı Fatıma'nın Hz. Hasan ve Hüseyin vasıtasıyla devam eden gelen soyuna mensubiyeti zorunlu kılmıştır.

Alevilikte ocakzade olmanın en önemli meşruiyet kaynağı olarak görülen, ehl-i beyt, evlad-ı resul ve seyyid bir kökene sahip olma zorunluluğu, kutsal sayılan ocak mensuplarının, soylarını başta Hz. Ali ve Hz. Hüseyin olmak üzere 12 İmam'a dayandırmaları inancında görülmektedir. Tuğrul (2006, s. 19), Türk soyundan gelen dedelerin Evlad-ı Resul sayılmaları konusunda bir takım şüphelerin olduğunu belirtmiş ve söz konusu olan bu şüphelerin Alevi dedeleri tarafından dile getirilen bir takım anlatımlarla nasıl giderilmeye çalışıldığına yer vermiştir.

Hacı Bektaş-ı Veli'nin evlenmediğine inanan Bektaşiliğin Babalar kolunun (Eyüpoğlu, 1997, s. 179; Gölpınarlı, 1997, s. 268) yolun sürdürücülüğünde bel evladı olmayı şart koşmaması ve dolayısıyla da kutsal bir soya dayanma inancı taşımamasının dışında, Alevi-Bektaşî zümrelerinin diğer kesimlerinde ocakzade ve dedelerin ehl-i beyt ya da seyyid bir soydan gelme zorunluluğu vardır (Gölpınarlı, 1997, s. 271).

Alevi geleneğince, dedelik bakımından olmazsa olmaz bir koşul olarak kabul edilen evlad-ı resul olma zorunluluğu Safeviler tarafından gerçekleştirilen propaganda sonrasında şekillenmiş olup (Yaman, 1998, s. 57), Alevilerin ilmihali olarak kabul edilen Buyruk'a da yansıtılmıştır.⁴ Adı, İmam Cafer-i Sadık tarafından kaleme alınmış olan eserler arasında bulunmayan bu eser (Gölpınarlı, 2003, s. 426-427), Bozkurt'un da (Buyruk, 2005, s. 2) belirttiği üzere Erdebil Tekkesi'nin süreği olup, "Pir" ve "Mücerret" bölümlerinde yer alan, "*resul soyundan başkasının pirlük yapması ve ona talip olması caiz değildir... Muhammed- Ali soyundan olmalı ki, pirlüğü caiz ola*" ve "*mücerretin imamlığı ve mürşitliği erkan değildir*" ibareleri (Buyruk, 2005, s. 6,27,68) ile kökensel bir kutsallıktan gelmeyi (Hz. Muhammed ve Hz. Ali) şart koşarak, Bektaşilikteki evlenmeyen babalar örgütüne yönelik bir saldırıyı da dile getirmektedir.

Kökenlerini Hz. Ali'ye dayandıran Safevilerin (Hinz, 1992, s. 5) bu iddialarını, kurmuş olduğu devlet politikalarında da etkili bir şekilde kullanan Şah İsmail, aynı şekilde Anadolu Aleviliğinin sürdürücüleri olan dede ve pir soylarının da Hz. Ali ve Hüseyin'e dayandırılmasının baş mimarı olmuştur. Ocak'ın da (2002c, s. 49; 2009b, s. 246) işaret ettiği üzere, eski kabile şefleri ve dini reisleri olan Türkmen babalarını, Hz. Ali soyundan gelen seyyidler ve dedeler haline getiren Şah İsmail'in örgütçü kişiliği sayesinde, Alevi zümrelerinin her biri, başlarında aynı zamanda Alevi yolunun mürşid'i olan dedelerin bulunduğu ocaklara bağlanır olmuşlardır. Yolga'ya (1994, s. 96) göre, İran hükümdarı Şah İsmail, Dersim beyliğine gönderdiği serdarı Tur (Nur) Ali Halife'nin dini propagandasıyla ve ellerine verdiği seyyidlik şecereleri sayesinde, onları Şii mezhebine bağlamıştır. Benzer şekilde Uluğ da (1939, s. 28), Şah İsmail'in halifesi olan Nur Ali'nin yöredeki insanlara yönelik Şii misyonerliği yaptığını belirtmiştir. Bu değerlendirmelerden de görüleceği üzere, dede ve pirlerin soyağaçlarına bir kutsallık "halesi" kazandıran kişi Şah İsmail olmuştur. Dolayısıyla, Tuğrul (2006, s. 21) tarafından dile getirilen "Anadolu'daki soy ağaçlarını ilk dağıtan kişinin Anadolu Selçuklu sultanı Alaeddin Keykubat" olduğu ibaresi, tarihi belgeler ile desteklenmeyen, fakat birçok sözlü gelenek içerisinde de rastlanılan dayanaksız bir iddia olarak durmaktadır.

⁴ Asıl adı *Manakıb-ül Esrar Behçet-ül Ahrar* olan bu eser Şah İsmail'in oğlu Şah Tahmasb zamanında Bisati adlı biri tarafından yazılmıştır (Buyruk, 2005, s. 2; Gölpınarlı, 2004, s. 62).

3.3. DEDELİK ve PİRLİK

“Anadolu Aleviliği’nin sosyal ve dinsel yapılanmasında temel öneme sahip olan kurumlardan en önemlisi “Dedelik Kurumu”dur” (Yaman, 1998, s. 34). Dede ile aynı anlama gelmek üzere Alevilerin bir kısmı *pir*, *piro*, *mürşid*, *sercem* ve *seyyid* gibi sözcükleri de kullanmaktadırlar (Yaman, 1998, s. 47). Kamlik-şamanlık ile dedelik arasındaki bir takım benzerliklerden ötürü, kurumun kökeninin Orta Asya Türk inançları ile bağlantısının olduğu düşünülmektedir (Tuğrul, 2006, s. 16-17).

Aleviler (Kızılbaşlar) tarafından tabi oldukları din adamlarına verilen bir unvan olarak dedelik (Uluğ, 1994, s. 76) ya da Tunceli yöresindeki adıyla pirlük, gerek ocakzade olmak gerekse ehl-i beyt ya da evlad-ı resul kökeninden gelen bir soya sahip olmak ile eş değer görülmüştür. Mensubu bulunduğu bir ocak ve bu ocağın soyunu dayandırdığı seyyidlik iddiası ile doğuştan bir unvana sahip olan ocakzade bir dede ya da pirin, eğitici, terbiye edici, bilgili ve örnek insani özelliklere sahip olmanın yanı sıra, Buyruklarda yazılı olan esaslara ve yerleşmiş geleneksel Alevilik esaslarına uyması da gerekmektedir (Yaman, 1998, s. 101).

Dede ya da pirin görevleri arasında; sosyal ve dinsel bakımdan cemaate önderlik etme, cemaati aydınlatma, bilgilendirme, dinsel ayinleri yönetme, adaleti sağlayarak suçluları düşkün ilan etme, inancı ve gelenekleri yaşatıp-aktarma, dargınları barıştırma, bayram, cem, cenaze, evlilik, sünnet gibi törenlerde üzerine düşen görevleri yerine getirmek ile kutsal güçleri nedeniyle hastalıkları iyileştirip, maddi ve manevi problemi olanların sorunlarını çözmek vardır (Yaman, 1998, s. 101-102; 2007, s. 235-236). Ayrıca, taliplerinin iç huzurunu sağlayıcı telkinlerde bulunarak, onların tamahkârlığa düşmelerini engellemekle birlikte, pir tarafından yapılması gerekenler Buyruk’ta (2005, s. 27-36) bütün teferruatıyla dile getirilmiştir. Pir, kural olarak en az yılda bir kez taliplerine gerçekleştirdiği ziyaretlerde, ifade edilen bütün bu hususları yerine getirmeye özen gösterip, onlardan aldığı çırallıklar ile hem kendi iaşesini, hem de topluluk içerisinde ekonomik durumu kötü olanlara katkı sunmayı sağlamakla mükelleftir (Buyruk, 2005, s. 65-66; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 146; Deniz, 2012, s. 60, 62). Her ne kadar pirin taliplerine senede bir kez uğraması gibi inançsal bir zorunluluk olsa da, talibin gönlünden kopan çırallığı sadece bu ziyaret ile değil istediği zaman ve sıklıkta pirine verme gibi bir durum da söz konusu olmaktadır. Fırat ve Öztürk’ten aktaran

Tuğrul'a (2006, s. 168) göre, dedelere verilen çıralık hakkı, Alevi dedelere mürşitlik hakkı tanıyan Alaaddin Keykubat döneminde verilmiştir. Tuğrul'un bu iddiasını destekler herhangi bir delil söz konusu olmadığı gibi, o dönem için bir "Alevilikten" bahsetmek de mümkün görünmemektedir.

Pir ve dedelerin yerine getirmekle sorumlu oldukları bu kaidelerin dışında, taliplerin de pirlerine karşı yerine getirmek zorunda oldukları kurallar vardır. Bunlar Buyruk'ta (2005, s. 63-64); "pirin huzuruna eli boş gitmeme, abdestsiz ve taharetsiz olmama, mürşit, mürebbi ve üstadın yanında şeriat ehli kimseler bulunduğu, ellerini bağlayıp karşıda durmak ve şeriat ehli gittikten sonra kalkıp nazara geçerek, hayır dualar alıp önce ayaklarına, sonra dizlerine ve ellerine niyaz etme" şeklinde bir dizi kurala bağlanmıştır.

Dede ve pirin kanı kutsal kabul edildiği için, gerek çocuklarının kendi talipleri ile evlendirilmesi, gerekse taliplerinden kız alınması olumlu karşılanmamış ve yasaklanmıştır. Kanın kutsallığının bozulmamasına yapılan bu vurgu, dini anlamda da tahkim edilmiştir (Deniz, 2012, s. 321). Bir pirin ikrar alıp, verdiği kendi talibi, manevi anlamda aynı zamanda onun çocuğu olarak da kabul gördüğü için (Deniz, 2012, s. 210), pirin onun ile evlenmesi yasaklanmıştır. Aynı şekilde dede ve pirin çocukları ile kendi talipleri kardeş olarak görüldüklerinden, onların evlenmesi de doğru kabul edilmemiştir.

Bruniessen (2006, s. 306) her ne kadar, seyyid olarak kabul edilen pirlerin evleneceği kadının seyyid ailesinden gelen bir seyyide olması gibi bir zorunluluğun söz konusu olduğundan bahsetmişse de, pirlerin kendi talipleri dışındaki başka ocakların talipleri ile evlenmeyi bir yasak olarak görmedikleri de anlaşılmaktadır (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Pir, dede çocuklarının evlenebilmeleri için, ya başka bir ocakzadenin çocukları, ya da bu başka ocağın talipleri ile evlenmeleri şart koşulmuştur. Pirin ve ailesinin kendi talipleri ile evlenmesi yasaktır (Kocadağ, 1997, s. 240; Güler, 2010, s. 166). Bir pirin erkek evladı ile evlenen başka bir ocağın talibi kadın, bu evlilik neticesinde ruhani olarak bir mertebeye ulaşmış sayılıp, bunun nişanesi olarak "analık" ünvanı ile taltif edilmektedir. Aynı zamanda bir pirin kızının "analık" ünvanını, diğer bir pir çocuğu ile olan evliliğinden sonra aldığını da görmekteyiz. Dolayısıyla bu durumda kadının, mensubu bulunduğu talip ya da pirin çocuğu olmasına bakılmaksızın, evlendiği kişinin sahip olduğu pirlük ünvanı ile "analık" statüsüne yükseldiğini

söyleyebiliriz. Bu yüzden seyid ailesine olan mensubiyetinden ötürü ana olarak çağrılmaktadırlar (Deniz, 2012, s. 282). Aynı şekilde, bir pirin kızının farklı bir ocağın talibi ile evlenmesi, onunla evlendiği kişi arasındaki dini statünün de (pir ve talip çocuğu olmak) ortadan kalkması anlamına gelmektedir.

Yaman (t.y., s. 22) ve Yolga (1994, s. 98), seyyid ve dedelerin belirli bir aşirete mensup olmadıklarını dile getirmek gibi genel bir değerlendirmeye gitmiş olsalar da, bu kurumların zaman içerisindeki değişimleri ve faaliyet gösterdikleri toplumsal yapının kendine has formasyonundan etkilenmedikleri de tamamen iddia edilemez. Zira bugün Tunceli yöresindeki dedelerin mensubu buldukları ocağın ismi etrafında Derviş Cemalli, Kureşanlı (Dersimi, 1997, s. 73; Yılmazçelik, 1999, s. 108-109; Kaya, 2010, s. 151-153), vb. aşiret ilişkileri içerisine girdikleri ve bu isimle adlandırıldıkları da görmezden gelinemez.

3.4. SARI SALTİK OCAĞI

Tunceli-Hozat ilçesi sınırları içerisinde bulunan Sarı Saltık Ocağı, aynı yöre içerisinde yer alan muhtelif alanlara dağılmış Sarı Saltıklı aileler tarafından temsil edilmektedir. Ocak mensuplarının kendi tarihçelerine ilişkin bilgileri, sözlü kültür üzerinden bugüne değin aktarılmıştır. Sözlü kültür vasıtası ile gerçekleştirilen bu kuşaklar arası inanç ve bilgi aktarımı, içinden geçtiği dönemin ve aktarıcılarının kendine has yorumlarıyla şekillenip, bir önceki anlatımlara yenilerinin eklenmesiyle, bir takım “deformasyon”lara da uğramıştır. Böylelikle, Sarı Saltık Ocağı’nın teşekkülü ile ilgili, gerek bu ocağın mensupları, gerekse ocağa bağlı talipler ile Ocağın işlevini gerçekleştirdiği toplumsal yapı içerisindeki insanların dile getirdikleri bilgiler arasında bir takım farklılıklar da oluşmuştur. Ocak ile ilgili yazılı kaynaklara sahip olunamaması, buraya dair tüm bilgilerin sözlü kültür ve bu kültürün bilgisi üzerinden kaleme alınmış olan çalışmalardan edinilmesini zorunlu kılmıştır.

Bu kısımda, genel bir Alevi-Bektaşî okumasının ışığında, Sarı Saltık hakkındaki verili kaynaklar ile gerçekleştirilen saha çalışmasından edinilen sözlü bilgiler mukayese edilerek, Tunceli-Hozat yöresinde bulunan Sarı Saltık Ocağı’nın teşekkülü ve tarihsel gelişimi irdelenecektir.

Sarı Saltık Ocağı, mensubu bulunan kişilerin soy şecerelerini Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e dayandırmalarından ötürü, gerek bölgede yaşayanlar, gerekse muhtelif alanlara dağılmış Aleviler tarafından takdis edilen bir ocak olma özelliğine sahip bulunmaktadır. Bu ocağın mensupları, insanlar tarafından dede ya da pir olarak nitelendirilip kendilerine büyük bir saygı gösterilmektedir. Bu yüzden de Sarı Saltık Ocağı mensuplarının, ocakzade, ehl-i beyt kökeninden gelme, dede ve pir olmak gibi kutsal özelliklerin her birine sahip buldukları söylenilebilir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011).

Sarı Saltık Ocağı'nın teşekkülü ve tarihçesi hakkında, Ocağın kuruluşu ve zaman içindeki gelişimine dair doğrudan tarihsel değeri olan belge ve yazılı kaynaklardan bahsedebilmek ne yazık ki mümkün değildir. Ocağın, yakın bir döneme kadar, yazılı kaynaklarının da inkâr edilmemesi koşulu ile ağırlıklı olarak bir sözlü-şifahi teolojik kültür vasıtasıyla (Ocak, 2001, s. 197; 2009b, s. 247) görüşme ve yayılmasını sürdüren Alevi inancına mensubiyeti, tarihsel ve sosyolojik yapısına da sirayet etmiştir. Bu yüzden de, Ocağın teşekkülü ve tarihçesine dair söylenece ve anlatımların büyük bir çoğunluğu bu muhtevada olmuştur.

Sarı Saltık Ocağı ile ilgili olarak doğrudan tarihi bilgilere sahip olunamasa da, bu hususta yapılacak olan bir takım değerlendirmeler ve gerçekleştirilen muhtelif çalışmalardan çeşitli bilgiler edinmek mümkündür. Ayrıca, Ocağın mensubu bulunduğu Alevi-Bektaşî geleneği ile ilgili yapılacak olan genel bir değerlendirme ve Ocağın diğer ocaklar gibi, bu geleneğin yazım ve söyleminden kendi hanesine tahvil ettiği çeşitli ifadeler, yapısal anlamının da ötesinde, Sarı Saltık Ocağının işlevsel tarihini ortaya koyması açısından önemlidir. Bunun da yanı sıra, Tunceli yöresine dair yapılan çalışmalar ve bölgeye yönelik bilgi veren en eski kaynaklar üzerinden de, doğrudan ve dolaylı bir takım bilgilerin edinilmesinin söz konusu olabileceği söylenilebilir.

Sarı Saltık, tarihi olarak sürdürdüğü yaşamının yanı sıra, menkıbevi kişiliğinin yoğunluklu tesiri altında oluşan bir külte merkezlik yapmıştır. Ocak'ın da (2002a, s. 115) dile getirdiği gibi, "Sarı Saltık'ı kendi geleneğinin en önemli evliyasından biri olarak kabul ettikten sonra, Bektaşî tarikatının yayıldığı her bölge, Karaca Ahmet Sultan, Karadonlu Can Baba ve diğerleri gibi, Sarı Saltık'ın mezarını da kendi

bölgesinde bir mekâna yerleştirecekti. Bu kaçınılmaz bir sosyolojik olgudur ve başka inanç sistemlerinde de benzeri görülmüştür.”

3.5. SARI SALTIKLILARIN SOY ŞECERESİ

Anadolu'daki Alevi-Bektaşî ocaklarına benzer şekilde, neseplerini kutsal bir kökene dayandırma zorunluluğu, Sarı Saltık Ocağı mensuplarının kendi soy şecerelerinde de görülmektedir. Hz. Ali ve Hz. Fatma'nın oğulları olan Hz. Hüseyin'e isnat edilen bu şecerelerde, Hz. Hasan'a nazaran Hüseyin'in tercih edilmesi, onun Kerbela'da aile efradı ile birlikte feci bir şekilde öldürülmesine dayanmaktadır. Hz. Ali'nin öldürülmesinden sonra, İslam tarihinde meydana gelen bölünmeler açısından katalizör görevi icra eden bir olay olarak Kerbela, proto-Aleviliğin başlangıcı ve soy şecerelerinin isnadı açısından önemli bir işlev görmüştür. Zira Hz. Ali ve Hüseyin'in Arap kökeninden gelmiş olmalarına rağmen soylarını onlara dayandıran Alevi ve Bektaşî ocaklarının, kendilerinin çoğunluklu olarak Türk ve Türk yurdu olarak nitelendirilen Horasan'dan geldiklerini kabul etmeleri, Kerbela sonrasında Türklere sığındığına inanılan ehl-i beyt soyunun varlığı ile desteklenmiştir.

Bütün Alevi ocaklarında olduğu gibi, Sarı Saltık Ocağı'nın kökenlerinin de Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e dayandırıldığı görülmektedir. Sarı Saltıklı dedelerin (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) verdiği bilgilerden çıkarılan, Ocağın geçmişten günümüze değin şeceresi şu şekildedir:

1. İmam Ali b. Ebu Tâlib
2. İmam Hüseyin b. İmam Ali
3. İmam Zeyn'ül-Abidin b. İmam Hüseyin
4. Zeydu'l-Enver b. Zeyne'l-Abidin
5. Hüseynü'l-Ekber b. Zeydu'l-Enver
6. Yahyâ el-Erdişir b. Hüseynü'l-Ekber
7. Muhammet Erdişir b. Yahya el-Erdişir
8. Likabî Rabi b. Muhammet Erdişir
9. Ali Zeydî b. Likabî Rabi
10. Aliyyü'l-Madeni b. Ali Zeydî

11. Rabiî Enver b. Aliyyü'l-Madeni
12. Seyyid Ali b. Rabiî Enver
13. Seyyid Hüseyin b. Seyyid Ali
14. Seyyid Battal Gazi b. Seyyid Hüseyin
15. Seyyid Hasan b. Seyyid Battal Gazi
16. Seyyid Hüseyin b. Seyyid Hasan
17. Seyyid Meşhur b. Seyyid Hüseyin
18. Seyyid Şerif Hızır (Sarı Saltuk) b. Seyyid Meşhur
19. Seyyid Nebi b. Seyyid Sarı Saltuk
20. Seyyid Abdal b. Seyyid Nebi
21. Seyyid Muhammed b. Seyyid Abdal
22. Seyyid Hüseyin b. Seyyid Muhammed
23. Seyyid Ali b. Seyyid Hüseyin
24. Seyyid Hasan b. Seyyid Ali
25. Seyyid Ebu'l-Kasım b. Seyyid Hasan
26. Seyyid Ebu'l-Vefa b. Seyyid Ebu'l-Kasım
27. Seyyid Enver b. Seyyid Ebu'l-Vefa
28. Seyyid Hasan b. Seyyid Enver
29. Seyyid Hüseyin b. Seyyid Hasan
30. a) Seyyid Nesîmî b. Seyyid Hüseyin
 - b) Seyyid Molla Mustafa b. Seyyid Hüseyin
30. A) Seyyid Nesimi b. Seyyid Hüseyin
 - A.a.) Seyyid İsmail b. Seyyid Nesimi
 - A.a.a.) Seyyid Kasım b. Seyyid İsmail
 - A.a.a.a) Seyyid Ali b. Seyyid Kasım
 - A.a.a.a.a) Seyyid Nesimi b. Seyyid Ali
 - A.a.a.a.a.a) Seyyid Güzel b. Seyyid Nesimi
 - A.a.a.a.a.a.a) Seyyid Hüseyin b. Seyyid Güzel
 - A.a.a.a.a.a.a.a) Seyyid Güzel b. Seyyid Hüseyin
 - A.a.a.a.b) Seyyid Kasım b. Seyyid Ali (D. 1831, Ö. 1915)
 - A.a.a.a.b.a) Seyyid Ali b. Seyyid Kasım (Erkek evladı yok. D. 1868, Ö. 1936)

- A.a.a.a.b.b) Seyyid Haydar b. Seyyid Kasım (Yüzbaşı Haydar Efendi, D. 1878, Ö. 1938)
- A.a.a.a.b.b.a) Seyyid Nihat b. Seyyid Haydar
- A.a.a.a.b.b.a.a) Seyyid Muhsin Sinan b. Seyyid Nihat
- A.a.a.a.b.b.a.b) Seyyid Ali Cihan b. Seyyid Nihat
- A.a.a.a.b.c) Seyyid İsmail b. Seyyid Kasım (Erol Saltık'ın Dedesi. D. 1886, Ö. 1942) ve eşi Hadice Saltık (Eşi. D. 1892, Ö. 1938)
- A.a.a.a.b.c.a.) Seyyid Rahmi b. Seyyid İsmail (D. 1936, Ö. 2002)
- A.a.a.a.b.c.a.a) Seyyid Suat b. Seyyid Rahmi
- A.a.a.a.b.c.a.b) Seyyid Doğan b. Seyyid Rahmi
- A.a.a.a.b.c.b) Seyyid Kasım b. Seyyid İsmail (Erol Saltık'ın babası. D. 1928, Ö. 1984) ve eşi Hüsniye Saltık (D. 1930)
- A.a.a.a.b.c.b.a) Seyyid Celal b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.b) Seyyid Cihan b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.c) Seyyid Nasip b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.d) Seyyid Haydar b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.e) Seyyid Sinan b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.f) Seyyid Kurtuluş b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.g) Seyyid Coşkun b. Seyyid Kasım
- A.a.a.a.b.c.b.h) Seyyid Erol b. Seyyid Kasım (Erol Saltık, D. 1967)
- A.a.a.a.b.c.c) Gülşah Saltık (D.1926, Ö. 1938)
- A.a.a.a.b.c.d) Zühra Saltık (D. 1924, Ö. 1938)
- A.a.a.a.b.c.e) Adalet Saltık (D. 1937, Ö. 1938)
- A.a.a.a.c) Seyyid İsmail b. Seyyid Ali
- A.a.a.a.c.a) Seyyid Hasan b. Seyyid İsmail
- A.a.a.a.c.b) Seyyid Hüseyin b. Seyyid İsmail
- A.a.a.a.c.c) Seyyid Süleyman b. Seyyid İsmail
- A.a.a.a.c.d) Seyyid Mustafa b. Seyyid İsmail (Mustafa Zeki Saltık, 1. Dönem Dersim mebusu)
- A.a.a.a.d) Seyyid Molla Hıdır b. Seyyid Ali
- A.a.a.a.d.a) Seyyid Seyfi b. Seyyid Molla Hıdır (Erkek evladı yok)
- A.a.a.a.d.b) Seyyid Kasım b. Seyyid Molla Hıdır (Erkek evladı yok)

A.a.a.a.d.c) Seyyid Zeynel b. Seyyid Molla Hıdır
 A.a.a.a.d.c.a) Seyyid Hamdullah b. Seyyid Zeynel
 A.a.a.a.d.c.b) Seyyid Hıdır b. Seyyid Zeynel
 A.a.a.a.d.c.c) Seyyid Şükrü b. Seyyid Zeynel
 A.a.a.a.d.c.d) Seyyid Kenan b. Seyyid Zeynel
 A.a.a.a.e) Seyyid Ahmet b. Seyyid Ali
 A.a.a.a.e.a) Seyyid Rıza b. Seyyid Ahmet
 A.a.a.a.e.a.a) Seyyid ? b. Seyyid Rıza
 A.a.a.a.e.a.b) Seyyid Nezir b. Seyyid Rıza
 A.a.a.a.e.b) Seyyid Hasan b. Seyyid Ahmet
 A.a.a.a.e.b.a) Seyyid Niyazi b. Seyyid Hasan
 A.a.a.a.e.b.b) Seyyid Halis b. Seyyid Hasan
 A.a.a.a.e.b.c) Seyyid Fahri b. Seyyid Hasan
 A.a.a.a.e.c) Seyyid Zeynel b. Seyyid Ahmet
 A.a.a.a.e.c.a) Seyyid Hüseyin b. Seyyid Zeynel
 A.a.a.a.f) Seyyid Zeynel b. Seyyid Ali (Erkek evladı yok)
 A.a.a.a.g) Seyyid Gülo b. Seyyid Ali
 A.a.a.a.g.a) Seyyid Molla Hıdır b. Seyyid Gülo
 A.a.a.a.g.a.a) Seyyid Şükrü b. Seyyid Molla Hıdır
 A.a.a.a.g.a.b) Seyyid Zeynel b. Seyyid Molla Hıdır
 A.a.a.a.g.a.c) Seyyid Kazım b. Seyyid Molla Hıdır
 A.a.a.a.g.b) Seyyid Haydar b. Seyyid Gülo (Erkek evladı yok)

30. B) Seyyid Molla Mustafa b. Seyyid Hüseyin
 B.b) Seyyid Mehemmet (Muhammed) b. Seyyid Molla Mustafa
 B.b.b) Seyyid Mustafa b. Seyyid Mehemmet (Muhammed)
 B.b.b.b) Seyyid Ahmet b. Seyyid Mustafa
 B.b.b.b.b) Seyyid Hıdır b. Seyyid Ahmet
 B.b.b.b.b.b) Seyyid Mustafa b. Seyyid Hıdır
 B.b.b.b.b.b.b) Seyyid Ahmet (Ahmet Yurt) b. Seyyid Mustafa
 B.b.b.b.b.b.b.b) Seyyid Ali Rıza b. Seyyid Ahmet

B.b.b.b.b.b.c) Seyyid Ali Ekber b. Seyyid Ahmet⁵

Yukarıdaki şecereden de anlaşılacağı üzere, soylarını Hz. Ali ve Hz. Hüseyin'e dayandıran Ocak mensuplarının, 4. İmam Zeynel Abidin'den sonra devam edip, 12 İmamların sonuncusu olarak bilinen İmam Mehdi'ye değin gelen şecereyi (Gölpınarlı, 2003, s. 338-527) takip etmedikleri görülmektedir. Dolayısıyla Ocağın, 12. İmam kültüne sahip olsa da, soyunu 4. İmam Zeynel Abidin'in oğlu olan İmam Muhammed Bakır'dan değil de, onun diğer bir oğlundan sürdürdüğü anlaşılmaktadır.

Şecerede aynı zamanda, 18. sırada yer alan Sarı Saltık'ın, Battal Gazi'nin dip torunu olduğuna da yer verilmiştir. Sarı Saltık ile Battal Gazi arasında kurulan akrabalık münasebeti, *Saltıkname* tarafından da onaylanmaktadır:

“Şerif anların sözüne incinüp, melul evine geldi, yattı uyudu. Vaki'asında ceddi Seyyid Battal Gazi'yi gördü. Eyitdi: Ciger-guşem! Dur yiründen huruc eyle. Sana kimse mukabil olmaya” (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c. 1, s. 5).

Ayrıca Ebü'l Vefa isminin şecere içerisinde geçiyor olması da dikkate değerdir. Her ne kadar Ocak dedesi olan Ahmet Yurt (Kişisel görüşme 15 Haziran, 2011) adı geçen şahsın, 11. yüzyılda yaşamış bulunan Vefailik tarikatının kurucusu olan Ebu'l Vefa Bağdadi (Ocak, 2005, s. 209-248; 2009a, s. 110-114; 2011, s. 53-62)⁶ olmadığını dile getirmişse de, Ocağın şeceresindekilerden birinin isminin Ebu'l Vefa olması dahi, bu zata duyulan bir saygı ya da onun kurucusu olduğu Vefailik tarikatı ile ilgili bir ilişkinin olup olmadığı sorusunu akıllara getirmektedir. Şecerede ve Yurt'un da belirttiği gibi, Sarı Saltık'tan sonra yaşamış bulunan bu zatın Vefailiğin kurucusu olan Ebu'l Vefa ile aynı kişi olması tarihi olarak da söz konusu olamaz.

Sarı Saltık Ocağı ile ilgili benzer bir şecere de, Ocağın mensubu bulunan Veli Saltık tarafından kaleme alınmıştır. Onun düzenlediği şecere ile Ocağın diğer dedelerinin şecere bilgileri birbiri ile uyuşmamaktadır. Aynı şekilde Saltık da (Saltık, 2004, s. 91; 2009a, 150,163-164), yukarıda kaydedilen şecerenin 12 İmamları zincirleme takip etmediği düşüncemizi destekler şekilde kaleme aldığı şeceresinde, Sarı Saltık'ın soyunu

⁵ Bu şecerenin oluşturulmasında Ocağın dedeleri Ahmet Yurt ve Erol Saltık'ın bilgileriyle birlikte, Hozat Nüfus Müdürlüğü'nden alınan nüfus kayıtlarına da başvurulmuştur.

⁶ Tacu'l- Arifin Seyyid Ebü'l- Vefa Bağdadi ve kurduğu *Vefaiyye* tarikatı hakkında, yeni belgeler ışığında ayrıntılı bir bilgi için Ocak tarafından (2005, s. 209-248) kaleme alınan “The Wafa'i Tariqa (Wafa'iyya) During and after the Periode of the Seljuks of Turkey: A New Approach to Popüler Mysticism in Turkey” (Türkiye Selçukluları döneminde ve sonrasında Vefai tarikatı (Vefaiyye): Türkiye popüler tasavvuf tarihine yeni bir yaklaşım) başlıklı makale de ayrıntılı bilgiler yer verilmektedir.

9. İmam Muhammed Taki'nin oğlu İmam Naki'den farklı olarak, bir diğer oğlu olduğunu iddia ettiği Musa Araç'a bağlamıştır. Görüldüğü gibi bu şecerelerin tarihsel kıymeti sorgulanmalıdır.

3.6. SARI SALTİK OCAĞI'NI MEYDANA GETİREN UNSURLAR

Sarı Saltık Ocağı, Hozat ilçesi sınırları içerisinde bulunup, ilçe merkezine bağlı Karaca, Akören (Ağveren-Akviran) (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011) ve Sarı Saltık Köyleri'ndeki bir takım mezar ve ziyaretgâhlar ile Ocağa mensup ocakzade pirdede ailelerinden meydana gelmektedir. Ocağın bulunduğu Hozat ilçesi sınırları içinde yaşayan Ocak mensupların yoğunluklu olarak ikamet ettikleri yerler, isimlerini 16. yüzyıl ve belki de daha öncesinden alan Ağvıran-Akviran (Akören) ve Karaca köyleridir (Ünal, 1999, s.277; Ocak, 2002a, s. 123; Çakmak, 2011, s. 114; Aksüt, 2012, s. 254). Bugün her ne kadar, Sarı Saltık Dağı'nın yamaçlarına kurulduğu için bu dağın adını alan bir Sarı Saltık Köyü söz konusu olsa da, bu köyde yaşayanların Sarı Saltıklılardan ziyade, Kureşan Ocağı'na bağlı Bahtiyar Aşiretine mensup talipler oldukları da görülmektedir. Adını yamaçlarına kurulduğu dağdan alan bu köyün 16. yüzyıldaki ismi Derik olup (Ünal, 1999, s. 281), köye Sarı Saltık ismi 1990'lı yıllarda verilmiştir.

Sarı Saltık Ocağı'nın diğer mensupları, Tunceli ve Türkiye'nin muhtelif yerlerine dağılmışlardır. Hozat'taki Ocakzade ailelerin edindikleri soy isimler ise Sarı Saltık, Saltık, Yurt ve Doğan şeklindedir.

3.6.1. Sarı Saltık'ın Mezar ve Türbesi

Sarı Saltık ile ilgili Tunceli'deki ziyaretgâhların başında, üstünde bulunduğu 2276 metre yükseklikteki bir dağa⁷ ve bu dağın yamaçlarındaki köye (Sarı Saltık Köyü) ismini veren, Sarı Saltık'ın olduğu iddia edilen mezar yeri gelmektedir (Uluğ, 1939, s. 89; Güven, 1991, s. 136; Ocak, 2002a, s. 120-123; Saltık, 2007, s. 77).⁸ Mezarın hemen yanı başında taşlarla örülmüş olup üstünün bir kısmı kuru ağaçlar ile örtülen, dinlenme

⁷ Bkz. Resim 1.

⁸ Bkz. Resim 2.

ve yemek pişirme maksadıyla kullanılan bir yapı bulunmaktadır.⁹ Normal boyutlardaki mezarlardan ziyade anormal bir uzunluğa sahip bulunan bu mezar ile ilgili anlatılan hikâyeye şu şekildedir: Ruslarla girdiği savaşta esir düşen Çemişgezek beyi Hoşruf (Huşref), Ruslar tarafından aşağılanarak, kendisine domuz çobanlığı yaptırılır. Yaşamış olduğu tüm bu aşağılama ve eziyetlerden ötürü Sarı Saltık'a dua ederek ona kendisini kurtarması için yalvarır. Duasında, eğer Sarı Saltık kendisini kurtarır ise onun türbesini yapma sözünü verir. Bu dua üzerine Sarı Saltık Hoşruf (Hoşref) Bey'e gözükererek onu mucizevî bir sır ile kurtarıp beyi olduğu Çemişgezek'in üstünde bırakır. Bey, evine uğramadan Sarı Saltık'ın türbesini yapmaya koyulur. Mezarının üstünü ağaç ve toprak ile örter. Gece rüyasında Sarı Saltık'ı gören beye Saltık, 'benim üstümü topraklama, kuru taş ve ağaç kalsın' diye tembihte bulunur. Bey sabah uyandıktan sonra mezarın üstündeki toprağın yanına döküldüğünü görür ve mezarın üstünü tekrar örter. Gece rüyasında bir kez daha Sarı Saltık'ı gören Bey'e Saltık, "Ben sana benim üstümü topraklama diyorum" diye bir kez daha tembihte bulunur. Bey sabah yeniden uyandıktan sonra toprağın mezarın üstünde olmadığını görür ve bir daha da mezarın üstünü toprakla örtme girişiminde bulunmaz (Saltık, 2007, s. 86-87; Çakmak, 2011, s. 112; Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011).

Mezar hakkında dile getirilen bu hikâyeye, içerisinde olağanüstü birçok kerameti de barındırmaktadır. Hikâyedeki olağanüstü unsurların yanı sıra, dikkat çeken bir diğer önemli nokta da, tarihi olarak yaşadığı ispatlanamayan Hoşruf isimli bir şahsiyetin Çemişgezek Beyi olarak sunulup, hikâyeye dâhil edilmiş olmasıdır. Yönetici unvanını elinde bulunduran, güç ve kudret sahibi birinin, hikâyeye içerisine dâhil edilerek Sarı Saltık'tan yardım dilemesi, hikâyenin asıl kahramanı olan Saltık'ın mucizevî karakterinin devasahlığına yapılmak istenilen pekiştirici bir ihtiyaçtan doğmuş olabilir.

Sevgen (2003, s. 47,49), Mengüçlerin Dersim'de bir dönem hükümlük kurduklarını, bunlardan Hüsref Bey namında bir zatın Sarı Saltık'a türbe yaptırdığını ve kendisinin de Sağman Köyü'nde medfun bulunduğunu dile getirmiştir. Bu iddia Tuğrul (2006, s. 39) tarafından da kabul görmüştür.

11. yüzyılın son çeyreği ile 13. yüzyıl arasındaki dönemlerde tarih sahnesinde görülüp, Kemah-Erzincan Kolu ile Divriği Kolu olmak üzere ikiye ayrılan Mengüçlüklüler

⁹ Resim 3 ve 4.

(Mengücekliler) hakkında bilgi veren Sümer'in (1998, s. 1-12) çıkardığı soy şeceresinde Hüsref adına rastlanılmamaktadır (Sümer, 1998, s. 14). Aynı zamanda beyliğin, Sarı Saltık'ın öldüğü tahmin edilen (1293 dolayları) tarihten önce (Ocak, 2002a, s. 37) son bulmasından ötürü, Saltık adına bir türbenin yapımının da söz konusu olamayacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, Sevgen tarafından öne sürülen iddiaların doğruluğu sorgulanmaya muhtaç olmakla birlikte, böyle bir inancın, Sarı Saltık'ın mezarı ile ilgili olarak yöre Alevileri tarafından dillendirilen söylencelere sonradan eklenildiği de düşünülebilir. Ayrıca Sevgen'in ileri sürdüğü iddiaların, Ocak üzerine bir çalışma yapan Tuğrul'un (2006, s. 39) kendisince de kabul edildiği görülmektedir. Tuğrul tarafından gerçekleştirilen çalışma içerisinde yapılan görüşmelerde, mezar yerinin Mengücekliler ile ilişkilendirilmesi adına Ocağın dedesi olan Ahmet Yurt'un söylediği bulunduğu "Osmanlı İmparatorluğu'nun Çemişgezek sancak beyi Hosrof" ibaresi (Tuğrul, 2006, Ek I, s. 15) revize edilerek yazar tarafından Mengücek Bey'i olarak gösterilmiştir (Tuğrul, 2006, s. 43). Araştırma sahibinin söz konusu mülakata müdahale ederek sunmuş bulunduğu belgedeki gerçeklik ile çelişmesi, yukarıda da vurgulandığı gibi, Mengücekliler ile Sarı Saltık arasında kurulan anakronik bağlantıyı savunmasında da görülmektedir.

Sevgen tarafından dile getirilen isim ile alakalı olarak *Saltıkname*'de bir bölüm geçmektedir. Buradaki anlatım mezar konusu ile ilgili olmayıp, Sarı Saltık'ın Husrev isimli birinin isminde karar kılmasıyla ilgilidir:

“Server ol atı yedüp, taşra geldi, bağlayıp oturdılar, ta'am yidiler. Arabi söylerlerdi, zira Sınab halkı Arab idiler. Şerif sordu kim oğlana: Adun nedür? Ol Rum oğlanı eyitti: Husrev'dür didi. Şerif girü adını Husrev kodı. Anda karar itdiler” (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c. 1, s. 8).

Hoşruf isminin etimolojik açıdan Ermenice olan Hosrof adı ile yakın bir ilişki içerisinde olması, Çemişgezek beyi olarak takdim edilen şahsın Ermeni bir kökene sahip olabileceği ihtimalini de göz önüne getirmektedir. Hikâyenin şekillendiği dönemde, yöredeki Ermeni toplulukları ile ilişkilerin hikâyeye tesir ettiği düşünülebileceği gibi, hikâyenin farklı bir Ermeni anlatısından devşirilmiş olabileceği de ihtimal dâhilindedir.

Alevilik ve Bektaşiliğin yayıldığı sahalarda, farklı inançlardaki yerli halka özgü inançlar ile karşılıklı bir etkileşim süreci başlatarak, bu inançları kendi bünyesi içerisinde erittiği sosyolojik ve tarihi bir gerçekliktir (Su, 2009, s. 57-58). Hacı Bektaş ve Sarı Saltık gibi

tarihi simaların, dinler arası kültün ortak bir öznesi olarak, farklı isimler adı altında telaffuz edilip, meydana gelen bu senkretizm sürecinde etkin bir rol oynadıkları da bilinmektedir (Haslok, 2000a, s. 57; Ocak, 2002b, s. 28; 2009b, s. 172; Su, 2009, s. 151). Bu yüzden de, Hıristiyan inancına mensup Ermenilerin bir zamanlar yoğunluklu olarak yaşadığı Tunceli yöresinin, Alevilik adına bu inanç mensupları ile münasebete girişip, onlardan etkilenmiş olduğu düşünülebilir. Bunun da yanı sıra, mevcut Ermeni topluluğunun Alevi inancını kabul ederek, kendine özgü anlatımlarını bu inanç içerisinde sürdürmüş olabileceği de düşük bir ihtimal olarak göz önüne getirilebilir. Dolayısıyla, belirleyici bir neden olarak kesinlik iddiası taşımamakla birlikte, Sarı Saltık'ın mezarı ile ilgili hikâyenin böyle bir etkilenme süreci içerisinde ya da sonucunda oluştuğu söylenebilir.

Hikâyedeki beyin Sarı Saltık'ı ve kerametlerini önceden bildiği için onu yardıma çağırması ve bunun karşılığında da Hozat'ta bulunan mezarını yapma sözünü vermesi, o güne değin ya mezar yerinin henüz bilinmediği ya da yeri bilinse dahi bugün ki gibi yapılı bir şekilde olmadığı anlamına gelmektedir. Böylece aşağıda da dile getirileceği gibi, Sarı Saltık'ın birçok tabutta baş gösterme konulu ortak temasından devşirilerek, Hozat'taki mezar yerinin doğruluğunu tahkim etmeye yarayan hikâyenin de sonradan oluşturulduğu görülecektir.

Sarı Saltık gibi adı birçok mucizevî olaya karışan, öldüğünde bile birçok tabutta baş göstererek popüleritesini sürdüren bir evliyanın, tabutlarından birinin de Hozat'taki mezar yerine gömülmüş olduğu iddiası, adı geçen hikâyedeki mezar yeri ile ilgili belirsiz anlamdan ötürü kuşkulu görünmektedir. Ocak'ın da (2002a, s. 124) belirttiği gibi, “Sarı Saltık'ın yaşadığı mekânlarla hiçbir bağlantısı olmayan bir bölgede, onu takdis eden güçlü bir kültün yaşaması ve kendini ona bağlayan bir dede (seyyid) sülalesinin bulunması çok ilginç bir durum olup izaha ihtiyaç göstermektedir.” Hasluck'tan aktaran Birdoğan (1992, s. 47), Sarı Saltık'a ait gömütlerin (mezarların) birçok yerde bulunmasını ona bağlı aşiretlerin yayılması ile açıklamıştır. Bu yüzden de, böylesine güçlü bir külte kaynaklık eden argümanlar arasında yer alan Sarı Saltık'ın mezar hikâyesinin, bu kültün gücü ile orantılı bir tutarlılık sergilemediğini belirtmek gerekmektedir.

Yukarıda anlatılan mezar hikâyesinin, Sarı Saltık Ocağı'nın bölgedeki teşekkülü açısından kurucu bir unsur teşkil ettiği görülmektedir. Bunun da yanı sıra, esas itibarı ile Anadolu ve Balkanlardaki Sarı Saltık mezar, türbe ve ziyaretgâhları ile ilgili olarak, Alevi-Bektaşî inancında Sarı Saltık konulu efsanelerde sıklıkla karşı karşıya geldiğimiz birçok mezarda baş gösterme anlatımlarının bir benzeri de Tunceli-Hozat'ta bulunmakta olup, Sarı Saltık'a ait olduğu iddia edilen mezarın hikâyesinde de rastlanılmaktadır (Saltık, 2004, s. 101; 2009b, s. 179).

Sarı Saltık'lı dede Ahmet Yurt'un (15 Haziran 2011) kendi büyüklerinden duyarak anlattığı hikâyeye göre, Sarı Saltık Babadağı'nda hastalanır. Balkanların muhtelif yerlerinden 7 tane kral Saltık'ı ziyaret için gelirler. Gelen krallara Saltık, 'benim günlerim, saatlerim az kaldı. Ben dünyamı değiştireceğim. Fakat ben dünyamı değiştikten sonra, sizler benim naaşım yüzünden birbirinize hakaret edeceksiniz. En iyisi her biriniz birer tabut yapın, herkesin tabutu belli olsun, ben kimin tabutunda görülürsem ordayım.' Bu anlatımın gecesi Sarı Saltık vefat eder. Onun ölümünden sonra vasiyeti üzerine bu krallar 7 tane tabut yaparlar. Sabahleyin herkes, kendi tabutunun kapağını açınca, içinde Sarı Saltık'ı görür. Böylece tabutlarını alanlar memleketlerine geri dönerek bu tabutları oralarda gömerler. Bu hikâye *Saltıkname* (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, s. 298-300), *Vilayetname* (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 47) ve *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nden (1998b, s. 69) alınma bir terkipten oluşmaktadır.

Anlatılan bu hikâye ve hikâyeye benzer diğer versiyonları, Sarı Saltık'ın birçok tabutta baş gösterdiği yönünde olup, bölgede bulunan mezar yeri ile ilgili anlatımlar için de kullanılmaktadır. Yöresel anlatımlarla zenginleştirilen bu epizoda yapılan katkı, Saltık'ın asıl tabutunun Arap Baba isimli seyisinin yanında gömülü olduğu yönündedir. Arap Baba'nın mezarının da, Hozat'ta yer alan Sarı Saltık türbesinin alt tarafında olduğuna inanılmaktadır (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011). Böylece bu bağlantılı anlatımla, Sarı Saltık'ın asıl tabutunun Hozat'ta yer alan türbesinde bulunan mezar yerinde olduğu yönündeki inanç da tahkim edilmiştir.

Sarı Saltıklı dede Erol Saltık'ın (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011), bu inançtan farklı olarak belirttiği ve genel anlamda yörede yaygınlığı olmayan bir görüş de, Sarı Saltık'ın asıl tabutunun ilgili yerde olmadığı yönündedir. Saltık'ın görüşlerine göre, Sarı Saltık

Dağı'nın tepesinde bulunan yerdeki mezar Sarı Saltık'a ait olmayıp, asıl mezarı Bulgaristan ile Romanya arasında kalan Kaligra Mağarası'nda bulunmaktadır.

Benzer şekilde Saltık (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011), Hozat'taki dağda bulunan mezar yerini, Sarı Saltık'ın buralardan gelip geçerken konakladığı bir yer olduğu için nişangâh olarak belirlenmiş ve kutsallık addedilmiş bir mekân olarak ifade etmiştir. Nişangâh ya da yöresel dildeki adıyla nisange, Tunceli Aleviliğinde kutsal bir mekânı temsil etmesi, buralara bakması veyahut da ulaşılması zor ve gidilmesi mümkün olmayan evliyaları simgelemesi açısından, yüksek bir alana taş veya bir ağacın dikilerek, kendisine yönelik ibadetlerin gerçekleştirilmesine verilen bir isimdir. (Çem, 1999, s. 21, 181; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 139-140; Deniz, 2012, s. 351). Bu inancın yüksek dağ başlarına gömülen Alevi-Bektaşî büyüklerinin yatır ve ziyaret yerleri ile ilgili bir bağlantısının olduğu da düşünülebilir (Kalafat, 1995, s. 43; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz, 2011).

E. Saltık'ın verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere, nişangâh olarak isimlendirilen bu mezar yerinin, sadece taşlardan ibaret bir yapıyı oluşturması ve mezar başına dikilen uzunca bir direkten ötürü nişangâh özelliklerini taşıdığı da görülmektedir.¹⁰

Mezar yeri konusunda E. Saltık ve A. Yurt tarafından verilen bilgilerin farklılığı aynı zamanda ocak içi rekabetin bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Saltık ve ailesinin Karaca Köyü'ndeki Seyyid Nesimi'nin kutsal pabuçları ile olan yakın bağlantılarına rağmen, Yurt ve ailesinin, Sarı Saltık'ın mezar yeri ile alakalı olarak geliştirmiş buldukları yakınlık bağı, her iki ailenin de zamanla Ocak içerisinde birbirlerine üstünlük iddialarında buldukları ihtimalini akıllara getirmektedir. Saltık ve ailesinin Seyyid Nesimi soyundan, Yurt ve ailesinin de Seyyid Nesimi'nin kardeşi Molla Mustafa'nın soyundan gelmiş olmaları bu görüş farklılıklarında önemli bir etken olarak düşünülebilir. Zira Yurt ve ailesi Molla Mustafa'nın soyundan geldikleri için bugün hala "Mollalar" olarak adlandırılmaktadır.

Birçok tabutta baş gösterme konulu benzer epizotların, Sarı Saltık ile ilgili mezar yerlerinin hemen hemen hepsi için dile getirilip, asıl tabutunun buralara gömüldüğü hususunda yaygın bir inanç söz konusudur. Bu hikâyelerin, Balkanlardan Anadolu'nun

¹⁰ Bkz. Resim 10.

muhtelif yerlerine değin dağılmasında, Alevilik ve Bektaşiliğin ağırlıklı olarak sözel-şifahi kültür vasıtasıyla yayılmasının önemli bir etkisi olmuştur. Bu anlatımın beslendiği kaynaklar arasında, Aleviliğin ve Bektaşiliğin temel eserlerinden sayılan *Vilayetname* ve *Saltıkname* gösterilebilir.

Saltıkname'de ki anlatıma göre, girdiği bir savaşta kendisine pusu kuran kâfirlerin saldırısıyla yaralanan Seyyid Şerif'in (Sarı Saltık), bunları öldürdükten sonra kendi de yere yığılıp, aklı gider. Şerif'in durumunu haber alan müslümanlar yardıma gelse de, Şerif çok kan kaybetmiştir ve bundan ötürü onu evine getirerek yatırır. Burada öleceğini bildiren Şerif, gazileri etrafına toplayarak onlara vasiyetini bildirir:

“Ben giderem beni siz yuyup kefenlen alup çerağum katına iletün. Eğer sizden çevre beğleri benim ölüm isteyeler, birer tabut düzün, bir gice tursun, adamlarına virün. Ben o tabutlarda görineyim ve dahı benim tabutumı her yirde kim koyasız, birer cinler görürler, sizler girü sonra yire kodukları vakt getüresiz ... Anlarla helalleşti hayru şer her neyse didi. Ve dahi eyitti: ‘Kafirlere karşı ağlamam kim beni öldi diyü Müslümanlara zahmet vermeyeler’ ... Edirne meliki İbrahim eyitti: ‘Ben Şerif’i bunda komazam.’ Didi. Beğler razı olup Baba’da defn eylediler. Bazılar eyidürler, İbrahim eyle diyince pes Ahmet ve İsmail ve İshak eyittiler: ‘Biz vasiyyet tutaruz, bize on iki yirde isterler beni, didi. Her bir tabutta görünürüm ve amma ol koyduğunuz tabutta beni Eski Baba’ya iletün, didi.’ Ortalarında gavga düştü. Nagah tabuttan bir kere naraurdı: ‘Sizi helak iderem benim vasiyyetüme hilaf itmen’ didi” (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, c.3, s. 298-300).

Vilayetname'de de buna benzer bir anlatıma tanık olmaktadır:

“Ölürken, bana muhip olanlarınız birer tabut yaptırın, koyup gitsin; birbirinizle çekişmeyin, ben, hepinizin tabutunda bulunurum diye vasiyet etti. Gerçekten de hepsi birer tabut alıp gitti ve Saru Saltık, her tabutta göründü, hepsi de sevindi, neşelendi. Fakat kale sahibi beye, ben asıl senin tabutundayım demişti de bey, nereden bileyim deyince tabut içinden sana elime sunarım buyurmuştu, ona da bu kerameti gösterdi” (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 47).

Her iki eser arasında, içerik itibarı ile benzer bir noktanın olduğu görülmektedir. Bunlara ilaveten ünlü seyyah Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı *Seyahatnamesi*'nde de *Vilayetname* ve *Saltıkname*'i destekler beyanlar söz konusudur.

“Ba‘dehû sene-i mezbûrda Saltık Sultân vasiyyet eyledi kim "Beni gasl edüp yedi tâbût âmâde edin. Zîrâ benim için yedi kral ceng [u] cidâl ve harb [u] kıtal etseler gerekdir" deyü vasiyyet-i şerîfi üzre cümle fukarâları cem olup yedi tâbût hâzır edüp azîz hazretleri dahi sene (---) târîhinde dâr-ı bâkiye irtîhal edüp cümle hulefâları tevîd [u] tezkîr ile azîzi gasl edüp bir tâbût içre kodular” (Evliya Çelebi, 1998b, s. 69).

Seyahatname'de bahsedildiği üzere, tabutları götürenler Moskov, Leh, Çeh, İşfet(İsveç), İdrivne (Edirne), Boğdan ve Dobruca krallarıdır (Evlıya Çelebi, 1998b, s. 69).

Ocak'ın da (2002a, s. 60) belirttiği gibi, her üç kaynaktakinin küçük farklılıklar arzeden değişik versiyonları sözlü olarak halk arasında yaşamaktadır. Sarı Saltık'ın Hozat'ta bulunan mezarı ile ilgili anlatımlar da bu yönde olup, Saltık'ın baş gösterdiği tabut sayısı, *Evlıya Çelebi Seyahatnamesi*'nde olduğu gibi 7 sayısı ile benzerlik arz eder (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011).

3.6.2. Seyyid Nesimi ve Aile Efradının Mezarları

Seyyid Nesimi, nesebi Sarı Saltık soyuna dayanan ve iddialara göre takribi olarak beş yüz yıl önce yaşamış bir zattır (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Babası Seyyid Hüseyin ve kardeşi Seyyid Molla Mustafa ile birlikte mezarları Ağveren (Akören) Köyü'ndedir. (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Sarı Saltık soyunun yörede bilinen eski kişileri oldukları için onlara ait olan mezarlara da büyük bir saygı gösterilmektedir. Bu Seyyid Nesimi'nin, kanaatimizce 1418 tarihinde diri diri derisi yüzülerek idam edilen ünlü Hurufî şair Seyyid Nesimi ile yakın bir ilişkisinin olabileceği de ihtimal dâhilindedir.¹¹

3.6.3. Kutsal Emanetler

Seyyid Nesimi'nin, halen Hozat'ın Karaca Köyü'nde yaşamını sürdüren torunlarından olan Erol Saltık'a ait evde, asırlar boyunca korunup bugüne değin muhafaza edilen, Seyyid Nesimi'ye ait olduğu öne sürülen bir çift papucu bulunmaktadır.¹² Kerametine inanılan bu papuçlarının bir de hikâyesi vardır. Hikâyeye göre, O dönemlerde Diyarbakır'da bir padişah ya da paşa yüz felci geçirir. Lokman hekimi çağırılır ama

¹¹ 748 (1347) tarihinde Tebriz'de doğmuştur. Doğum yeri ile ilgili olarak Şiraz, Bağdat ve Şirvan da iddialar arasında bulunmaktadır. Türkçenin yanı sıra Farsça ve Arapçayı da iyi bilen Seyyid Nesimi İslam, doğa ve mantık ilimlerinin yanı sıra, matematik ve yıldız bilgisine de sahip olmuştur. Hurufiliği girmeden önceki mahlasları Haşimi, Seyyid, Hüseyini şeklinde sıralanan Seyyid Said Şehid Emir Seyyid İmadüddin Nesimi, Aliyyu'l A'la vasıtasıyla Hurufiliğe girmiştir. Fazlullah ile 1393-94 tarihinde Şirvan'da tanışan Seyyid Nesimi, bazı araştırmacılara göre onun damadı da olmuştur. Müeyyidiler döneminde 821'de (1418) Halep'te idam edilen Seyyid Nesimi'nin ölüm tarihi ile ilgili olarak 820 (1417) ve 837 (1433) tarihleri de verilmektedir (Usluer, 2009, s. 66-67).

¹² Bkz. Resim 5.

padişahın derdine derman bulunamaz. Bu esnada, Seyit Nesimi de Dersim bölgesinde yaşamaktadır. Felçli hastalara yönelik gerçekleştirdiği kerametleri duyulduğu için durumdan padişahı haberdar ederler. Padişaha, ‘Dersim bölgesinde böyle bir zat yaşar. Dilerseniz haber verelim gelsin. Belki derdinize deva olur’ derler. Padişahın adamları, Seyyid Nesimi’yi götürmek için Dersim’e doğru yola çıkar. Bu esnada olaylar mucizevî bir şekilde Seyyid Nesimi’ye malum olur ve o da gelen atlılara doğru yola çıkar. Padişahın adamları uğradıkları bir çeşmenin başındaki aksakallı birine yolu sorarlar. Bu kişi Seyyid Nesimi’nin kendisidir. Onlara, ‘nereye gidiyorsunuz’ diye soru sorar. Padişahlarının durumunu anlatırlar. Seyyid Nesimi de onlara cevaben, ‘o zat benim. Padişahınıza haber verin’ der. İçlerinden bir kısmı bu sözlere inanır ama bir kısmı da inanmaz. Dönüp gittiklerinde padişahın kapısını açarlar ve içeride, padişahın yanında Seyit Nesimi’yi görürler. Seyyid Nesimi padişaha ‘itikadını tam tut. Eğer tam tutmazsan, altın üstüne gelir’ der. Ayağını kaldırarak giymiş olduğu pabuçları padişahın suratına sürer ve aynayı eline verir. Bu olay sonucu padişah düzelir ve Nesimi’ye himayesi altında bulunan Elazığ, Malatya, Erzincan bölgelerinden istediği yerleri seçmesini ve bu seçtiği yerleri kendisine verme taahhüdünde bulunur. Seyyid Nesimi bunu kabul etmez. Buna karşılık padişaha, ‘benim dünya malıyla işim olmaz. Sadece yaşayabileceğim bir yer olursa yeterli bana’ şeklinde cevap verir. Böylece, bugün ki Ağveren ve muhitindeki küçük bir toprak parçasına sahip olur. Padişah bu diyalogdan sonra Seyyid Nesimi’ye hitaben şunu sorar: ‘Neden elini değil de, ayağına giydiğin pabuçları suratıma sürdün?’ Seyyid Nesimi bu soruya, ‘benden sonra evlatlarım bunu yürütemeyecek. Nefsine uyarak, dünya malına tamah edip, kaybolup gidecekler. Ben de, kerametimi giymiş olduğum, ayaklarımdaki pabuçlara veriyorum. Bu hizmeti sürdürürlerse, dünya var oldukça bu devam eder’ cevabını verir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011).

Anlatılan hikâye uyarınca Karaca Köyü’ndeki Ocak’ta bulunan Seyyid Nesimi’nin pabuçları ile birlikte, 12 İmamları temsil eden 12 anahtarlık ile birlikte, kutsal olduğuna inanılan bakır bir su tası da mevcuttur.¹³ Adı geçen pabuçlar yeşil bir bezin içerisinde muhafaza edilmektedir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011).

¹³ Bkz. Resim 6.

3.6.4. 1937-1938'den Kalma Toplu Mezar

1937-1938 yıllarında Dersim'e yapılan devlet müdahalesi sonucu, aralarında yüzbaşı Haydar Saltık'ın da olduğu Sarı Saltık ailesine mensup, 5'i Ovacık ve muhtelif yerlerde, 27'si de bu türbenin üzerine kurulduğu alanda öldürülüp, toplu bir mezara gömülen 32 Sarı Saltıklı bulunmaktadır (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Öldürülen Sarı Saltıklıların gömüldükleri toplu mezar yeri, o günden bugüne değin kutsal bir yer olarak kabul edilip, ziyaret olunmaktadır. 1998 tarihinde toplu mezar yerinin üzerine yapılan türbe ile burası bir ziyaretgâha çevrilmiştir.¹⁴ Öldürülen kişilerden bazılarının bilgilerine Sarı Saltıklıların soy şeceresinde yer verilmiştir.

3.6.5. Sarı Saltıklılara Ait Diğer Ziyaretgâhlar

Sarı Saltıklara ait diğer ziyaretgâhlar arasında Kardelen Köyü'nün¹⁵ eteklerine kurulduğu Tavuk Dağı'nın tepesinde yer alan ve Sarı Saltıklı Hacı Baba'ya ait olduğuna inanılan mezar yeri gelmektedir. Hacı Baba'nın hangi dönemler arasında yaşadığına dair kesin bir bilgi yoktur.¹⁶ Dağın tepesinde bulunan mezar yerine yolculuk güç koşullarda gerçekleştirilmekle birlikte, mezar yeri olarak takdis edilen yerin, etrafı taşlarla çevrilmiş düz bir alan olduğu da görülmektedir.

Hikâyeye göre, Sarı Saltıklı Hacı Baba çevre halkı tarafından sevilip, sayılan bir zattır. Bir gün yaylaya giden Hacı Baba hangi gün öleceğine dair bir rüya gördüğünü kardeşine anlatır. Öldükten sonra tabutunun Tavuk Dağı'na gömülmesini kardeşine vasiyet eder. Ayrıca kendisinin gömülüp, duasının verildiği esnada, insanların, kendi mezarı ile Kilise Dağı'nda medfun bulunan Er Mustafa'nın¹⁷ mezarı arasında bulunmamalarını, o cepheyi açık bırakmalarını tembih eder. Kardeşi anlattıklarına

¹⁴ Bkz. Resim 7-8-9.

¹⁵ Köyün eski ismi Tavuk olup (Ünal, 1999, s. 206, 256, 273, 294), 2004 yılında Kardelen olarak değiştirilmiştir.

¹⁶ Haslok, Varna'nın kuzeyindeki harap bir kale içerisinde bulunan Kalyakra türbesinin Hıristiyanlar tarafından Aya Nikola'nınki olarak ziyaret edildiğini belirtmekte ve burasının Türkler tarafından da "Hacı Baba" adında bir azizin türbesi olarak görülüp, saygı gösterildiğini ifade etmektedir (Haslok, 2000a, s. 93).

¹⁷ Gölpınarlı (t.y., s. 10, 218-219) Er Mustafa hakkında, Kul Mustafa mahlasıyla şiirleri bulunan bir şair olduğunu söyler.

inanmaz fakat Hacı Baba'ya, söylediklerinin doğru çıkması halinde vasiyetine uyacağını söyler. Hacı Baba gerçekte de söylediği gün vefat eder. Böylece kardeşi onun bir evliya, derviş olduğuna kanaat getirir. Hacı Baba'nın ölümünü duyan çevre halkı toplanarak ölünün bulunduğu yere gelir. Kardeşi abisinin kendisine anlattığı rüya ve bırakmış olduğu vasiyeti halka anlatır ve halk ile birlikte Hacı Baba'nın tabutunu bugün mezarının bulunduğu dağın tepesine götürerek, buraya gömer. Gömüldükten sonra duası verilen Hacı Baba'nın vasiyetine uyularak Er Mustafa ile arasındaki cephe boş bırakılır. Bu esnada Hacı Baba'nın mezarından yeşil bir ışık çıkarak, top şeklinde Er Mustafa'nın bulunduğu tepeye doğru yol alarak, orada onunla bütünleşir. İnanca göre bir süre, her hafta perşembeye denk gelen günler, Hacı Baba ile hemen karşısında yer alan ve Kilise Köyü'ndeki dağın tepesinde mezarı bulunan Er Mustafa'nın birbirlerine karşılıklı olarak ateş topları gönderdiklerine inanılmaktadır (Kardelen Köyü'nden Mahsuni Çakmak ile kişisel görüşme, 2 Ekim 2011).

3.7.YÖRESEL İNANÇLARDA OCAĞIN TEŞEKKÜLÜ

3.7.1. Bektaşilik ve Ocağın Teşekkülü Arasındaki Bağlantı

13. yüzyılda yaşamış bulunan Hacı Bektaş-ı Veli ve ona bağlı ananeler etrafında Anadolu'da ortaya çıkmış olan geleneksel yapı ile yakın bir ilişkisi bulunan Bektaşilik (Şapolyo, 1964, 298; Ocak, 1992, s. 373; Fıçlalı, 1996, s. 9; Gölpinarlı, 1997, s. 264-265), bir tarikat hüviyeti ile XVI. yüzyılda Balım Sultan tarafından kurulmuştur (Ocak, 2002a, s. 12-13). Aleviler ve Bektaşiler tarafından takdis edilen birçok evliya gibi adı sonradan Bektaşi geleneği içerisine sokulan Sarı Saltık (Ocak, 2002a, s. 122-123) ve bu ad etrafında Tunceli'de oluşturulan Ocak kültü ile Hacı Bektaş-ı Veli hakkında dile getirilen yöresel anlatımlar arasında da yakın bir ilişki söz konusudur.

Tunceli Aleviliğinin Anadolu ve Balkanlardaki Alevi-Bektaşi inancı ile benzer yanlarının olmasının yanı sıra yöresel yorumlardan ötürü kendine has değişiklikleri de söz konusu olmuştur (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Yöre Aleviliği, merkezleri farklı bölgelerde olan fakat Tunceli'de uzantıları bulunan diğer ocaklara da ev sahipliği yapmaktadır (Saltık, 2009b, 143- 203). Özellikle de merkezleri Tunceli'de bulunan ocakların, meşruiyet sağlama hususundaki kurucu mitlerinin büyük bir

çoğunluğu ile Alevilik ve Bektaşiliğin temel eserlerinde yer alan olaylar ya da kendilerinden bahsedilen kişilerin keramet hikâyeleri ile benzer bir takım özelliklere sahip oldukları görülmektedir.

Ortak bir takım anlatılar arasındaki benzerliklerin yanı sıra Tunceli Aleviliğinin, kendisini inançsal olarak merkeze koyup, Anadolu Aleviliği üzerinde büyük bir etkisinin olduğu da öne sürülmektedir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Bu inanç ile bağlantılı olarak da, Anadolu'daki ocakların büyük bir çoğunluğunun Tunceli'den yayıldığı kanaatine sahip olunmuştur (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Gezik'e (2000, s. 148) göre, Dersim'de bulunan seyitler, dinsel uğraşlarını başından itibaren bu bölgede gerçekleştirmiştir. Yazar, Sarı Saltık hariç, diğerlerinin hangi tarihler ve şartlar altında Dersim ve çevresinde çalışmalara başladıklarının bilinmemesine rağmen, bu iddiasını, kendileri hakkında anlatılan efsanelerin geçtiği mekânların hepsinin Dersim'de olması ve bu efsanelere dolaylı ve doğrudan tanıklık yapmış olan topluluğun da yine yöre aşiretlerinden oluşmasına bağlamıştır. İfade edilen bu iddiada, Sarı Saltık'ın Tunceli'de bulunduğu dönem ile ilgili herhangi bir kesin tarih verilmemekle birlikte, diğer efsanelerin dışarıdan taşınarak Tunceli Aleviliğine uyarlanabileceği ihtimali de göz ardı edilmiştir.

E. Saltık (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) ve T. Saltık'ın (2007, s. 72) verdiği bilgiler göre, 12 temel ocağın temsilcisi Tunceli'de bulunan Kırklar Dağı'nda toplanarak Hacı Bektaş-ı Veli'yi burada baş pir, mürşid seçmiştir. Bu seçim sonrasında da her biri farklı bölgelere dağılarak Aleviliği yaymışlardır. Ayrıca, V. Saltık (2004, s. 92; 2009a, s. 164; 2009b, s. 175) ve T. Saltık'a (2007, s. 72) göre Sarı Saltık, Hacı Bektaş, Mahmut Hayrani, Karadonlu Can Baba ve Üryan Hızır'ın da arasında olduğu birçok eren Babai İsyanı'ndan sonra kaçarak Dersim'e gelip, burada saklanmışlardır.

Ocakların Hacı Bektaş'a bağlanması ile ilgili olarak anlatılan hikâyelerde, Hacı Bektaş'ın kendisinin de bir zamanlar Tunceli'de bulunduğu işaret edilmektedir. Benzer şekilde, Sarı Saltık'ın da bu seçimde yer aldığı ve Anadolu ile Balkanlarda yaygın olan Sarı Saltık kültürünün çıkış merkezleri arasında Tunceli'ye de merkezi bir yer verilmek istendiğini görmekteyiz. Her ne kadar Gezik (2000, s. 153), Sarı Saltıklılar hariç diğer seyitlerin hangi tarihler ve şartlar altında Dersim ve çevresinde çalışmalara başladıklarının bilinmediğini belirtmişse de, iddia ettiği gibi, Sarı Saltık soyundan gelen

bu seyyidlerin 19. yüzyıldan itibaren Dersim’de çalışmalara başladıklarını destekler nitelikte de herhangi bir tarihi kayıt bulunmamaktadır.

Gerek Sarı Saltık’ın, gerekse Hacı Bektaş’ın Tunceli’de faaliyetlerde bulunduğu dair henüz elde edilmiş tarihi bir kayıt söz konusu olmasa da, *Vilayetname*’de dile getirilen Kürdistan bölgesinin Dersim olabileceğine dair iddialar da söz konusudur. Bu durum *Vilayetname*’de (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 17) şu şekilde dile getirilmiştir:

“Hünkâr, Kürdistan’da, bir kavmin içinde bir müddet eğleşti. Orada, bir bacımın, doğan oğlanını oğul edindi. O ilde, birçok kerametler gösterdi. Anlatılsa söz uzar.”

15. yüzyılda kaleme alındığı düşünülen *Vilayetname*’deki (Firdevsi-i Rumi, s. XXIX; Soileau, 2010, s. 92) kapalı anlamına nazaran, onun ile yakın bir dönemde kaleme alınan *Şerefname*’deki Kürdistan tanımlamasının, bugün ki Tunceli bölgesini kapsadığı görülmektedir;

“Çemişgezek ya da Çemeşgezek’in de bir kalesi vardır. Toprakları önü açık bir ova oluşturur ve bir dağa belli bir açıyla Fırat’ın kıyısında bulunur. Burası aslında Kürdistan adıyla belirtilen büyük bir eyaletti ve prensinin egemenliğinde otuz iki kale ve onbeş bölge bulunuyordu” (Şerafeddin Han, 2006, s. 129).

Böylece, Çemişgezek’in Kürdistan nitelenmesine sahip olması, *Vilayetname*’deki Kürdistan ile ilgisinin kurularak, Hacı Bektaş’ın bir dönem Tunceli’de bulunmuş olabileceği inancını beslemiş olmalıdır.

Bektaşilikten ziyade Kızılbaş inancının yoğunluklu tesiri altında bulunan Tunceli yöresinde, Bektaşiliğe yönelik dile getirilen eleştirilerin, genel olarak yöredeki ocakları, özelde ise Sarı Saltık Ocağı’nı da kapsadığı görülmektedir. Seyyidlerin ve ocakların tarihçesi ile ilgili genel kanı, seyyid ailelerinin bölgeye sonradan geldikleri yönündedir. Bu görüş, Seyyid ailelerinin Dersim’e sonradan gelişleri ile birlikte, yöredeki seyyidler öncesi topluluk ile yeni gelen bu topluluk arasında, Anadolu’nun diğer yerlerinde görülen *gaza* gibi bir çatışmadan ziyade, görece belli bir kaynaşmanın olduğu yönündedir (Aksoy, 2009, s. 83). Bu gönüllü kaynaşmaya yönelik sunulan gerekçe ise, seyyid aileleri tarafından gerçekleştirilen göçlerin, fütuhat gibi bir istekten ziyade, Moğol tazyikinin yarattığı zorunlu göçten ötürü meydana gelen bir sığınmadan kaynaklandığıdır (Yolga, 1994, s. 117; Aksoy, 2009, s. 83). Farklı toplulukların kaynaşması ile oluşan bu bir aradalık neticesinde de, gelecekte oluşacak olan yeni bir inancın temelleri atılıp, senkretik bir ortam oluşmuştur. (Aksoy, 2009, s. 83-84; Gezik,

2000, s. 46). Fakat bu çalışmalarda, göçmen seyyid ailelerini kabul eden Tunceli'nin yerli topluluğun, hangi saiklere dayanarak onları toplumsal statüde bir üst mertebeye taşıdıklarına yer verilmemiştir.

13. yüzyıl ve sonrasında yöreye gelerek buradaki topluluklar ile kaynaştıkları iddia edilen seyyid ailelerinin isimlerine, Alevilik ve Bektaşiliğin tarihi eserlerinde yer verilmemiş olması dikkate değer bir durumdur. Baba Mansur, Kureşan, Derviş Cemal ve Ağuçan isimlerini taşıyan bu seyyidler ile (Gezik, 2000, s. 46), ağırlıklı olarak *Vilayetname* bağlantılı karakterlerin kendileri ve hikâyeleri arasında sonradan bir ilişki kurulmuş olması güçlü bir ihtimaldir. Baba Mansur ile Kureyş arasındaki hikâyenin, Hacı Bektaş ile Mahmud Hayrani arasında vuku bulan olay ile (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 49) benzerlikler taşıması ve Kureyşin bir adının da Mahmud Hayrani olduğunun belirtilmesi ile Derviş Cemal'in *Vilayetname*'deki Cemal Seyyid (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 79-80), Ağuçan'ın ise Karadonlu Can Baba (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 38-43) ile benzer bir ilişki içerisine sokulmaları, yapılan bu özdeşleştirmenin tipik birer örneğidir. Benzer şekilde Gezik (2000, s. 153-155) de, *Vilayetname* ile bağlantılı olarak, aralarında ilişki kurulan Dersimli seyidler ile *Vilayetname*'deki şahısların aynı kişiler olmadığını belirtmiştir. Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, Bektaşi kültürünün bütün Anadolu'da hâkim hale gelmesi ile Tunceli Aleviliği de bunun hâkimiyetine girmiş ve *Vilayetname* de bu amaçla bağlantı rolü oynamıştır.

Tunceli'deki seyyidler ve mensubu buldukları ocaklar içerisinde kendine has bir özgünlüğü bulunan tek ocağın, Sarı Saltık Ocağı olduğu söylenilebilir. Ocak mensuplarının kökenlerini dayandırdıkları tarihi bir sima olan Sarı Saltık ile doğrudan benzer bir adı taşımaları ve Saltık hakkında teferruatlı bir bilgi sunan *Saltıkname* ile *Vilayetname*'den beslenmeleri, böyle bir değerlendirme yapmamızı mümkün kılan önemli nedenlerin başında gelmektedir.

Sarı Saltık ile Hozat'ta bulunan Ocak arasında kurulan bağlantının en önemli gerekçelerinin başında, yukarıda da ifade edildiği gibi, birçok tabutta baş göstermesi ve bu tabutlardan birinin de Ocağın bağlı bulunduğu Hozat'a getirilmesi menkıbesi gelmiştir. Roux (1999, s. 254), Sarı Saltık'ın birçok tabutta baş gösterme konulu menkıbesinin, Altaylılara ait bir kökeninin bulunduğunu belirterek bunun Altay olguları ile açıklanması gerektiğini ifade etmiştir. Bu değerlendirme ışığında, Anadolu ve

Balkanlar'da geniş bir yayılma alanı bulan bu mezar söylencesinin, diğer yerlerde olduğu gibi Tunceli yöresindeki şekliyle de, başlangıcında Sarı Saltık kültü ile bir ilgisinin olmadığı düşünülebilir.

Sarı Saltık kültürünün, girmiş olduğu bölgelerdeki yöresel anlatımlar ile bir takım benzerlikler taşımış olması, söz konusu yöresel inançları absorbe ederek kendisine benzettiği ihtimalini de göz önüne getirmektedir. Sarı Saltık inancı başta olmak üzere, yöredeki birçok seyyid ve ocak hikâyelerinin, Bektaşî ananeleri ile benzerlik taşımasının, böyle bir etkileşim süreci sonucunda meydana gelmiş olduğu düşünülebilir. Bu fikrin doğal bir sonucu olarak da, içerik olarak benzer muhtevalara sahip bulunan her iki inanç arasındaki söylencelerin, Bektaşî evliyalarının kendisine mal edilip, yöresel anlatımlara baskın geldiği ve bu inancın içerisine sokulduğu söylenilebilir. Sarı Saltık Ocağı'nın kurucu atası olarak kabul edilen Sarı Saltık'ın, yörede yakın bir döneme kadar Sarı İsmail ve Sarı Sultan gibi farklı isimler ile adlandırılması (Uluğ 1939, s. 89; Kemali, 1992, s. 162; Kocadağ, 1997, s. 242; Güler, 2010, s. 162; Aksüt, 2012, s. 254) böyle bir değerlendirme yapılması açısından dikkate değer bir unsurdur. Aslında, Tunceli'ye bir şekilde taşınmış olan bu kültürün, aksine Hacı Bektaş kültürünün 19. yüzyılda bölgede yayılmasıyla onun hâkimiyeti altında kalmak gibi güçlü bir olasılığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Sarı Saltık kültürünün, Bektaşîliğin yayılmasından önce de bölgede mevcudiyeti bulunuyordu. Ancak bu, nasıl ve hangi sebeplerle, nasıl bir süreç ile gerçekleşti? Bu çok önemli problematiğin çözüme bağlanması gerekmektedir. Beraber, şimdilik bu kolay gözükmemektedir.

Aksüt'e (2012, s. 256) göre, Sarı Saltık Ocağı ile Hacı Bektaş'ın halifesi olduğu iddia edilen Sarı Saltık arasında herhangi bir bağ yoktur. Ocak mensuplarının eskiden Sarı Sultan lakaplarını da kullandığını belirten yazar, Sarı Saltık adının son yıllarda kullanılmaya başlandığını ve Ocağın asıl kurucusunun Sarı Sultan olduğunu belirtmiştir. Aynı yazar ayrıca, Ocak üyelerinin zaman içerisinde *Hacı Bektaş Vîlayetnamesi*'nde geçen ve lakabı sarı olan erenlerin soyuna bağlanma gerekliliği hissederek, Sarı Saltuk ve Sarı İsmail adlarını kullandıklarını da belirtmiştir (Aksüt, 2012, s. 256).

Adı geçen seyyid ailelerinin Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde meşru bir zemin kazanmak adına böyle bir bağlantıyı kurmuş olabilecekleri düşünülebileceği gibi, bu ilişkinin bir ihtimalden ziyade bir doğruluğu yansıtıyor olabileceği de akıllara

getirilebilir. Aynı zaman da, *Vilayetname* kökenli bu kurucu ocak anlatılarının, Bektaşiliğin doğuya doğru yayılması sonucu, yöre Aleviliğine enjekte edilmiş olabileceği de düşünülebilir.

Bu ihtimaller ile bağlantılı bir diğer düşünce de, İttihat Terakki döneminden başlayarak, Baha Said vasıtası ile Alevilik ve Türk Milliyetçiliği arasında bir köprü oluşturma ya da Aleviliği Türk milliyetçiliğinin doğal bir uzantısı yapma gayretleri gelmektedir (Ağuiçenoğlu, 2010, s. 126). Özellikle de Bektaşiliğin, 19. yüzyılın sonlarından itibaren yöre ocakları ve inancı üzerinde egemenlik sağlama çabalarına giriştiğini bilinmektedir (Deniz, 2012, s. 333). Gezik'e (2000, s. 155) göre, Ağuçan Ocağı'nın mürşid konumundan faydalanarak Alevi Kürtler içerisinde nüfuz edinmeye çabalayan Bektaşiler, "Dersim'in iç bölgelerinde sınırlı olmak üzere, onu çevreleyen, özellikle Batı bölgelerinde oturan aşiretler arasında Hacı Bektaş adının tanınması ve Bektaşiler'e ait Türkçe ayinlerin kullanılmasını sağlayabildiler." Hacı Bektaş torunu olan Çelebi Cemalettin Efendi'nin Sivas Ağuçan Ocağı'ndan olan Seyyid Aziz vasıtası ile Dersim Alevileri içerisinde hâkimiyet sağlama çabaları bunun bir sonucudur (Dersimi, 1997b, s. 108-109, 113).

Cemalettin Efendi'nin Dersimlileri 1. Dünya Savaşı'na koymak için buraya düzenlediği yolculuğunda dile getirdikleri, Bektaşiliğin o ana değin yöre Aleviliği üzerinde pek fazla bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Dedesi Hacı Bektaş tarafından yüzyıllar önce kendilerine gönderilen zatların ölümüyle birlikte, Dersim insanının onların buyruğundan ayrılıp, yoldan çıktığını belirten Cemalettin Efendi, yöre insanının bu yoldan çıkma neticesinde, akıl ve mantık dışı bir din icat ettiğini de belirtmiştir (Dersimi, 1997b, s. 113-114). Dersimi (1997b, s. 115-116), Çelebi Cemalettin Efendi'nin Dersim'de gerçekleştirmiş bulunduğu tüm çalışmalarına rağmen onları savaşa koyamamasının en büyük nedenini, Alevilik ve Bektaşiliğin tarikat propagandalarının Dersim Kürtlerinin asırlarca korudukları kavmi birlik ve töreleri üzerinde hiçbir şekilde etki yapamamış olmasına bağlamıştır.

3.7.2. Sarı Saltık Ocağı ve Saltuklu (Saltıklı) Beyliği İlişkisi

Sarı Saltık Ocağı'nın tarihi ile ilgili olarak dile getirilen düşünceler arasında, Ocağın kökenini Saltuklu Beyliği'ne dayandıran iddialar da mevcuttur. Saltık (2004, s. 91; 2009a, 150, 164; 2009b, s. 174) tarafından savunulan bu iddialarda, tarihi bir karakter olarak bilinen Sarı Saltık, Saltuklulardan Melikşah'ın (1201-1202) (Sümer, 1998, s. 41, 45) oğlu olarak gösterilmektedir. Saltık (2004, s. 91; 2009a, 150-154; 2009b, s. 174), Sümer tarafından soy kütükleri çıkarılan Saltukluların kurucusu olan Saltuk'u kendi çıkarmış bulunduğu Sarı Saltık'luların şeceresinde Muhammed Buhari olarak gösterip, Sarı Saltık'ın atası olarak tanıtmıştır (Saltık, 2004, s. 91; 2009a, 150, 164; 2009b, s. 173). Ayrıca Saltık (Saltık, 2004, s. 90- 91; 2009a, 150, 164; 2009b, s. 174-175), Melikşah'ın kardeşi Ebu Mansur'u, Tunceli'de bulunan Baba Mansur Ocağı'nın atası olarak da gösterip, onu hem Sarı Saltık'ın, hem de babası olduğunu iddia ettiği Melik Şah Saltuk'un amcası olarak tanıtmak gibi bir karışıklığa da gitmiştir. Sarı Saltık ile Baba Mansur arasında kurulmuş bu akrabalık ilişkisi T. Saltık (2007, s. 62-76) ve Kaya tarafından da (2010, s. 138) desteklenmiştir.

V. Saltık (2004, s. 90-92) ve T. Saltık'a (2007, s. 76) göre, babasının ölümünden sonra bir dönem Çemişgezek'te kaldıktan sonra Türkmenistan, Horasan ve Azerbaycan'da bulunan Sarı Saltık, Moğol baskısından kaçarak tekrar Hozat-Ağveren köyüne gelip yerleşmiştir. Adı geçen yazarlar ayrıca, Hacı Bektaş'ın da arasında olduğu birçok ereni Dersim'de saklayan Sarı Saltık'ın, onları sonradan Anadolu'ya gönderdiğini ve yanlarına da refakatçi olarak oğulları İsmail ve İbrahim'i verdiğini belirtmişlerdir (T. Saltık, 2007, s. 73; Saltık, 2004, s. 93, 105; 2009a, s. 164; 2009b, s. 175). İddialara göre, bu erenler ile birlikte giden Sarı Saltık'ın iki çocuğu bir daha geri dönmemiş, İbrahim Bor'da (Niğde), İsmail ise Sinop, Rumeli, Deliorman ve Kırım'da bulunup en son Babadağı'nda ölüp buraya gömülmüştür. Böylece V. Saltık, tarihçilerin kendisinden Sarı Saltık olarak bahsettikleri kişinin, esasında Babadağı'nda türbesi bulunan, Sarı Saltık'ın oğlu İsmail olduğunu da öne sürmüştür (Saltık, 2004, s. 93; 2009b, s. 175-176). Yazar'a göre, Sarı Saltık ile ilgili olarak Anadolu ve Balkanlarda meydana gelen kültürün asıl mimarları, oğulları olduğunu dile getirdiği İsmail ve İbrahim ile birlikte, onların soyundan gelen torunları olmuştur.

Saltıklar tarafından dile getirilen Sarı Saltık Ocağı ile Saltuklu Beyliği arasında kurulan bağlantı, yörede yaşayan Sarı Saltıklı Ahmet Yurt (Kişisel görüşme, 15 Haziran, 2011) ve Erol Saltık'ın da (Kişisel görüşme, 1 Temmuz, 2011) arasında bulunduğu birçok ocakzade dede tarafından reddedilmektedir. Bu yüzden de, Saltıkların öne sürdüğü düşünceleri destekleyen yöresel bir sözlü gelenek ve henüz tarihi bir kaynağın söz konusu olmamasından ötürü, verdikleri bilgiler ile kurdukları bağlantıların bir güvenilirliğe sahip olmadığı söylenilebilir. Benzer şekilde Aksüt de (2012, s. 257) bu iddiamızı destekleyerek, Ocak ile Saltuklu Beyliği arasında kurulan bir bağlantının söz konusu olamayacağını dile getirmiştir. Sarı Saltık'ı Saltuklular'a bağlayan bütün bu şablonun, tarihi temeli olmayan iddialardan öteye geçmediği çok açıktır.

3.7.3. Anadolu'daki Alevi-Bektaşî Yapıları İçerisinde Sarı Saltık Ocakları

Faroqhi (2003, s. 290-291) tarafından gerçekleştirilen Anadolu'daki Alevi-Bektaşî tekkelerinin 17. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasındaki dağılımını gösteren çalışmada, Anadolu'da Sarı Saltık'a ait olduğu belirtilen tek tekke olarak sadece Niğde Bor'da yer alanı gösterilmektedir. Sarı Saltık'ın Anadolu'nun muhtelif yerlerinde bulunan türbe ve mezarları (Ocak, 2002a, s. 118-120) içerisinde bir tek Niğde Bor'da bulunan tekkesinden bahsedilmiş olmasının yanı sıra, Tunceli bölgesinde yer alan tek Bektaşî tekkesinin, II. Mahmud dönemine (19. yüzyıl) ait, bugün ki Mazgirt ilçesi sınırları içerisinde gösterilmiş olması da dikkate değerdir. Ünal'ın (1999, s. 165) verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere söz konusu bu tekkenin, Mazgirt nahiyesi sınırları içerisinde yer alıp 16. yy'ın ilk çeyreğinde kendisinden söz edilen Şey Çoban Zaviyesi ile bağlantısının olması güçlü bir ihtimaldir.

Tunceli yöresinde yer alan Şeyh Çoban Ocağı'nın dışındaki diğer ocaklar ve onlara ait ziyaretgâhların yanı sıra, Sarı Saltık Ocağı ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiş olması, Ocağın kendisi ve etrafından oluşturulan külte dair bir takım soruları gündeme getirmektedir. Bu yönde yapılacak olan değerlendirmelerden ilki, Osmanlının bölge üzerinde direkt bir hegemonya sağlayamamasından ötürü, bölgeye dair sağlıklı bilgilere ulaşamadığı, diğeri de, bu Ocak ile ilgili kültürün bölgeye 17. yy.'ın son çeyreği ile 18. yüzyıl başlarında tesir ettiği şeklinde olabilir.

BÖLÜM IV

SARI SALTİK OCAĞI'NIN DİĞER OCAKLARLA İLİŞKİLERİ

Tunceli (Dersim) yöresi, Alevi-Bektaşî ocaklarının birçoğuna yaptığı ev sahipliğinden ötürü, inançsal anlamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Yöre ayrıca Şih (Şeyh) Hasan ve Dersimli iki aşiret federasyonundan meydana gelen ve her biri bir ocağa talip bulunan geniş bir aşiret yapısına da sahiptir (Saltık, 2009b, s. 80-108; Kaya, 2010, s. 108-132; Aksüt, 2012, s. 336-337). Bu aşiretlere dedelik ya da pirlük yapan yöredeki ocakları 2 bölüm altında toplamak mümkündür. Bunlardan ilki, kendilerine ait bir ocak merkezleri bulunan, yerli ocaklardır:

- 1- Ağuçan-Ağu içen (Kara Donlu Can Baba) Ocağı
- 2- Baba Mansur (Bamasur) Ocağı
- 3- Derviş Cemal (Seyyid Cemal) Ocağı
- 4- Kureşan (Kureyşan) Ocağı
- 5- Sarı Saltık Ocağı
- 6- Şih (Şah) Delil Berhican (Berhecan) Ocağı
- 7- Şeyh (Şih) Çoban Ocağı
- 8- Sultan Hıdır (Üryan Hızır-Hıdır) Ocağı.

Yörede merkezi bir ocakları bulunmamasına rağmen, talipleri olan ve muhtelif yerlerde sadece aileler halinde yaşayan diğer ocak ve mensupları da şu şekildedir:

- 1- Ali Abbas (Celal Abbas) Ocağı
- 2- İmam Rıza Ocağı
- 3- Pir Sultan Ocağı
- 4- Seyyid Sabun Ocağı
- 5- Sultan Sinemenli (Sinemilli) Ocağı
- 6- Şih (Şeyh, Şah) Ahmet Dede Ocağı gelmektedir.¹⁸

¹⁸ Adı geçen ocaklar hakkında bkz., Birdoğan, 1992, s. 151-152; Kemali, 1992, s. 154-155; Danık, 1993, s. 34-43; Dersimi, 1997a, s. 73; Yaman, 1998, s. 91-100; Sevgen, 2003, s. 182-186; Saltık 2009b, 142-202; Kaya, 2010, s. 160-161.

Adı geçen ocaklar içerisinde merkezleri Tunceli’de bulunanların yanı sıra, bağlı buldukları toplumsal yapı içerisinde pratik bir faaliyet yürüten ocak ve ziyaretgâhlar arasında Kureşan, Baba Mansur, Ağuçan (Ağu içen), Sarı Saltık, Derviş Cemal, Şih Delil Berhican, Şih (Şeyh) Çoban ve Üryan Hızır-Hıdır (Sultan Hıdır) Ocakları gelmektedir.

Tunceli yöresinde yaşayan Alevilerin her biri, adı geçen bu ocakların sadece birine talip olmakla birlikte, Alevilikteki “eri, erden seçen kördür” (Yaman, 1998, s. 85) inancı gereğince de hepsine eşit mesafede saygı duyarak, onlara ait ziyaretgâhlara yönelik de büyük bir saygı göstermektedir.

Ocaklar ile talipleri arasındaki bu ilişki aynı zamanda ocakların kendi arasındaki ilişkiye de yansımıştır. “El ele el hakka” hiyerarşisi (Kocadağ, 1997, s. 241; Gölpmarlı, 2004, s. 108) uyarınca, birbirlerine mürşid, pir ve rehber şeklindeki görev dağılımı ile (Yaman, 1998, s. 41) bağlı bulunan Alevi Ocakları arasındaki bağlantı, Tunceli yöresindeki bir takım ocaklar arasında da görülmektedir. Günümüzde her ne kadar, yöredeki ocak mensuplarının bu ilişkiyi ret ya da dolaylı imalarla kabul ettikleri görülse de, ocaklar arasında geçmişte böyle bir ilişkinin söz konusu olduğu söylenilebilir. Alevi toplumunun kentleşme ve modernleşme sürecinde yaşamış bulunduğu değişimin etkisi ile farklı bir yorum anlayışına doğru evrilmesi, ocakların birbirleri ve talipleri arasındaki ilişkilerde, bir dizi kopukluğun meydana gelmesine neden olmuştur. Bu değişimden, Tunceli yöresinde bulunan ocaklar ve talipleri arasındaki ilişkinin de etkilendiği söylenilebilir.

Bütün bu olumsuzluklara rağmen ocaklar arasındaki ilişkinin tam olarak yok olmadığı ve birbirlerine olan bağlılıklarını, geleneğin diyakronik söylemi içerisinde devam ettirdikleri görülmektedir. Kureşan Ocağı’nın Baba Mansur Ocağı’nı (Sevgen, 2003, s. 187), Baba Mansur Ocağı mensuplarından bir kısmının Seyit Sabun Ocağını, Derviş Cemal Ocağı’nın Sarı Saltık Ocağı’nı (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran, 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011; Saltık, 2009b, s. 161-162), Sarı Saltık, Sultan Hıdır (Üryan Hızır), Şeyh Çoban, Şih Delil Berhican, Sultan Sinemelli ve Ali Abbas Ocaklarının da Ağuçan Ocağı’nı pir yani mürşidleri olarak kabul ettiklerine (Birdoğan, 1992, s. 167,267; Güler, 2010, s. 162-163; Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Aksüt, 2012, s. 254-303) dair güçlü bir inanç söz konusudur. Aksüt

(2012, s. 245) aynı zamanda, Şeyh Çoban, Sarı Saltık ve Ağuçan (Ağuçan) Ocakları arasında bir rehber, pir ve mürşit konumlanması olduğunu da dile getirmiştir.

Ocaklar arasındaki bu bağılılık ilişkisi, geçmişte var olduğuna inanılan bir takım keramet hikâyelerine de dayandırılmıştır. Buna benzer bir durum, aşağıda da bahsedileceği gibi, Kureşan ve Baba Mansur Ocaklarının ataları arasında geçen hikâyelerde görülmektedir.

Ocaklar arasındaki bu “ast-üst” ilişkisine dair bir diğer örnek de, her ocağın kendi içerisinde manevi bir hiyerarşik ilişkiye gittiği yönündedir. Yöredeki aşiretler içi ezmete (kol, aile) bölünme durumu ocak sahibi dede-pir aileleri için de geçerlidir. Genellikle mensubu buldukları pir ailesinin büyük-küçük ayrımı yapmadan elini öpen taliplerinde de olduğu gibi, her bir ocağın kendi içinde büyük olarak kabul ettiği bir diğer ailenin elini öptüğü ve bunun da yöre Aleviliğinde “eline gitme” şeklinde ifade edildiğini görülmektedir. Bu durum eline gidilen ocak ya da ailenin manevi olarak daha da güçlü olduğunu gösterir.

Sarı Saltık Ocağı ve diğer ocak mensupları arasındaki ilişkiye dair söylenilebilecek olanların da bir takım farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Bunlar, Ocağın diğer bir ocağı mürşid olarak kabul edip etmediği ve kendi içinde ne tür bir hiyerarşiye bağlı olduğu yönündedir.

Sarı Saltık Ocağı'nın Ağuçan Ocağı'nı mürşid olarak kabul ettiğine dair Ocak içerisinde bir inanç söz konusu olmasına rağmen (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011), Ocağın mensubu bulunan bazı dedeler bunu kabul etmeyerek (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) Sarı Saltık Ocağı'nı Dersim'deki ocaklar içerisinde baş ocak olarak göstermektedir (Saltık, 2007, s. 76-77). Çem (1999, s. 14) bu hususta, yaygın olan inancın tersine Ağuçan Ocağı'nın Sarı Saltık Ocağını pir olarak kabul ettiğini dile getirmiştir.

Sevgen'in de (2003, s. 87) belirttiği gibi, Sarı Saltık Ocağı'nın Tunceli'deki aşiretler içerisinde talipleri bulunmamaktadır. Yurt (Kişisel görüşme 15 Haziran 2011), Ocağın yörede taliplerinin bulunmamasını, bölgede yaşayan Şıh (Şeyh) Hasan aşiretlerinin bir zaman önce yaptıkları baskıya bağlamıştır. Bu baskı sonucunda da, Ocak taliplerinin burayı terk edip Erzincan, Erzurum, Elazığ, Sivas, Eskişehir, Gümüşhane vb. yerlere göç ettikleri ileri sürülmüştür. Ocağın farklı bölgelerde taliplerinin olması Aksüt (2012,

s. 255-256) tarafından da ifade edilmiştir. Dersimi (1997a, s. 138) ise, Ocak mensubu seyyidlerin asırlar önce yöreden farklı bölgelere dağıldığını belirtmiştir.

Birdoğan (1992, s. 47), Hozat'ta bulunan Sarı Saltık Ocağı'nın Dersim'deki diğer ocaklardan farklı olarak Hacı Bektaş Dergâhı'na olan bağlı olduğunu yazmaktadır. Birdoğan ve Ocağa mensup bulunan Erol Saltık (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011), Sarı Saltık Ocağı'nın yöredeki diğer ocaklar yerine, direkt Hacı Bektaş Dergâhı'na bağlı olduğunu ileri sürse de, gerek diğer Sarı Saltıklı dedelerin, gerekse kendilerine bağlılıklarını beyan ettikleri Ağuçan Ocağı pirlininin söyledikleri bunun aksini göstermektedir. Hacı Bektaş-ı Veli'ye yönelik olarak diğer birçok ocağın sunmuş olduğu bağlılıktan farklı olarak, kendi aralarında da bir ilişki geliştirdikleri gerçeği, Sarı Saltık Ocağı ile Ağuçan Ocağı arasındaki bağlılık ilişkisinde görülmektedir.

Ocak mensubu dede-pir ailelerinin, diğer ocaklar ile girdikleri münasebetlerin yanı sıra, kendi içlerinde de uyguladıkları "ele gitme" konulu üstünlük ilişkisinin bir benzeri, Sarı Saltık Ocağı mensupları arasında da görülmektedir. Ahmet Yurt ve aile efradına verilen ismi ile Mollaların, Erol Saltık'ın kökeninin dayandığı Seyyid Nesimi'nin soyundan gelenleri kendi başları olarak kabul edip, onların eline gittikleri bizzat Yurt (Kişisel görüşme, 15 Haziran 2011) ve Saltık'ın (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) kendileri tarafından da ifade edilmiştir.

Sarı Saltık Ocağı, geçmişten bugüne değin faaliyetlerini ağırlıklı olarak Hozat ilçesi ve çevresinde sürdürmüştür. Bundan ötürü Ocağın etkileşim halinde olduğu diğer ocaklar ve bunlara bağlı dede aileleri ile olan münasebetleri de çoğunluklu olarak bu çevre içerisindeki ocaklar ile sınırlı kalmıştır. Tunceli-Hozat ve çevresinde faaliyet gösteren ocak ve dede ailelerinin başında Derviş Cemal, Kureşan, Baba Mansur, Ağuçan, Sultan Hıdır (Üryan Hızır), Şih Delil Berhican ve Şeyh (Şih) Çoban Ocakları gelmektedir.

4.1. AĞUÇAN-AĞU İÇEN (KARADONLU CAN BABA) OCAĞI

Tunceli, Erzincan ve Elazığ'da adını taşıyan birçok ocağı bulunan ve diğer adının da Karadonlu Can Baba olduğu söylenen Ağuçan'ın (Ağuiçen), Tunceli ili Pertek ilçesi Bargini (Karabakır) Köyü'nde yer alan türbesinde kendisine ait olduğu söylenen bir mezarı vardır (Uluğ, 1939, s. 89; 2001, s. s. 29; Danık 1993, s. 34). Kendi mezarı ile

birlikte karısı, oğlu ve kızına ait mezarınların da bulunduğu türbe yeri, yöredeki Aleviler tarafından sıkça ziyaret edilmektedir.¹⁹ Aksüt'e (2012, s. 239) göre, Ağuçan Ocağı, talibi en çok olan ocakların başında gelmektedir. Tunceli'deki dini hiyerarşinin üstünde bu ocağın bulunduğu da öne sürülen düşünceler arasındadır (Aksoy, 2012, s. 117). Bu düşünce, yöresel inançlarda da güçlenen bir muhtevaya sahiptir. Bu yüzden de Tuğrul (2006, s. 37) tarafından öne sürülen “ Önceleri bağımsız bir ocak olan Ağu İçen ocağının, Kureyş ve Baba Mansur ocaklarının birinden ayrıldığı” düşüncesi hiçbir toplumsal gerçekliğe tekabül etmeyen asılsız bir iddia olarak durmaktadır. Aynı yazarın ayrıca, Ocak ile ilgili anlatmış bulunduğu keramet hikâyesinden hareketle, Ocağın Hacı Bektaş'a bağlandığı yönünde iddiaları da, hiçbir argümanla desteklenemeyecek kadar kopuk ve gerçekdışıdır (Tuğrul, 2006, s. 37).

Birdoğan (1992, s. 266), Ağuçan ile Karadonlu Can Baba'nın benzer hikâyelere sahip olduklarından ötürü karıştırıldıklarını öne sürerek her ikisinin de farklı kişiler olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde Güler de (2010, s. 159), Ağuçan ile Karadonlu Can Baba'nın aynı kişiler olmadığını söylemektedir. Aksoy da (2006, s. 201-214) Ağuçan ile Karadonlu Can Baba'nın aynı kişiler olmadığını öne sürerek, Ağuçan kelimesinin Ermenice bir kelime olduğu üzerinde durup, Ağuçan'ın Karadonlu Can Baba olarak takdim edilmesini Dersim'in inanç dünyasına sonradan sızan Bektaşilik vasıtası ile gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Ağuçan'ın Karadonlu Can Baba olmadığı öne sürülse de, yöresel inançlarda bunun tersinin iddia edildiği de görülmektedir.

Ocak ile ilgili bir diğer tartışma da, Ocağın sahip olduğu “Ağuçan” ya da “Ağu içen” isimleridir. Aksoy, yukarıda da belirtildiği üzere, Ağuçan isminin Ermenice bir kökene sahip olduğunu dile getirmiş olsa da, Aksüt (2012, s. 240) ve Tan (2011, s. 114-116) bu ocağın adını tamamen farklı bir telaffuz olan “Avuçan” olarak ifade etmişlerdir.

Ağuçan Ocağı dedeleri, gerek yöredeki ocak taliplerinin gerekse diğer ocak mensuplarının konuştuğu Zazaca'dan farklı olarak Kurmanca (Kürtçe) lehçesini konuşmaktadır (Dersimi, 1997a, s. 117; 1997b, s. 73; Güler, 2010, s. 157). Aynı şekilde Dersimi (1997b, s. 117), Ağuçan'ın Hacı Bektaş tarafından Dersim'e gönderilen bir Kürt halifesi olduğundan da bahsetmektedir.

¹⁹ Bkz. Resim 11-12-13.

Birdoğan (1992, s. 152) ve Güler'in (2010, s. 158) verdiği bilgilere göre, şecerelerini Ebu'l Vefa'ya dayandıran²⁰ Ağuçan Ocağı mensupları, kendilerinin Hacı Bektaş'a bağlı olmadıklarını dile getirmektedir. Ağuçanlı dedelere göre soyları Seyit Temiz'den gelmektedir (Güler, 2010, s. 159).

Ağuçan hakkında yörede bir takım menkıbeler anlatılmaktadır. Bu hikâyelerin muhtevaları aynı olmakla birlikte, farklı rivayetlerine de denk gelmektedir. Bunlardan birine göre; Asıl adı Seyyid Mahmut olan Ağuçan, göstermiş olduğu kerametlerinden ötürü çevresine birçok mürit toplamış ve büyük bir nüfuz sahibi olmuştur. Namı, Sultan Mecit'e²¹ kadar ulaşan Seyyid Mahmut, müritleri ile birlikte İstanbul'a götürülerek padişahın huzuruna çıkarılmış ve kendisine sunulan zehirli kâse ile zehirlenmek istenilmiştir. İçtiği zehirden etkilenmeyen Mahmut'un kerametini gören padişah hayretler içinde kalarak, her sene hazineden bir miktar altının Seyyid Mahmut'a verilmesini kararlaştırmıştır. İçtiği zehirden etkilenmemesinden ötürü de kendisine "Ağu İçen (Ağuçan) lakabı takılmıştır (Kemali, 1992, s. 155).

Bu menkıbenin yörede anlatılan bir diğer varyantın da ise, adının Seyyid Hasan (Hesen) olduğu dile getirilen Ağuçan'ın, benzer şekilde içtiği zehri parmaklarından sızdırarak keramet gösterdiğine ve lakabının da bu kerametinden ötürü verildiğine inanılmaktadır (Dersimi, 1997a, s. 117).

Ağuçan'ın asıl adının Seyyit Temiz olduğunu öne süren Saltık (2009a, s. 145-146; 2009b, s. 142), kendisini Lokman'ı Perende'nin torunu olarak tanıtır ve onun ile birlikte kardeşi Seyit Can'a "Ağu İçenler" lakabını verdiren menkıbenin Harput (Elazığ) beyleri ile iki kardeş arasında geçtiğini ifade eder. Yazar ayrıca, Seyyit Temiz'in (Ağuçan) mezarının, oğlu Koca Seyyit'in de yanında yattığı Elazığ'ın Sün Köyü'nde bulunduğunu belirtir.

²⁰ Gerçek adı Tacu'l-Arifin Seyyid Ebu'l-Vefa Bağdadi'dir (ö. 1107). 14. yüzyılda yaşamış bir Vefai şeyhi olan Şihabeddin Ahmet el-Vasiti tarafından çok daha önceki tarihlere ait olan iki menakıbnameye dayanılarak 773/1371 yılında kaleme alınan *Tezkiretu'l- Muttakin (Menakıb-ı Tacu'l Arifin)* adlı menakıbnamede, Seyyid'in asıl adının Muhammed b. Muhammed olduğu ve hem anne hem de baba tarafından Kürt asıllı olduğu belirtilmektedir. Irak'ın Kusan mıntkasında doğan Seyyid, ilk tahsilini Bağdat'ta tamamlayarak Buhara'ya gitmiş ve orada da dini ilimleri öğrendikten sonra tekrar Bağdat'a dönmüştür. Ebu'l Vefa lakabını, kendisine intisap ettiği Ebu Muhammed Abdullah b. Talha eş-Şunbuki adındaki şeyhi vermiştir. Yine menakıbnameye göre, Seyyid ünvanını da Peygamber sülalesine mensup olmasından ötürü almıştır. Vefaiyye veya Vefailik olarak bilinen tarikatı kurmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ocak, 2009a, s. 110-114.

²¹ Muhtemelen Sultan Abdülmecid (1823-1861) olmalı.

Birdoğan'ın (1992, s. 266) verdiği bilgilerde ise adı geçen hikâye farklı bir şekilde anlatılmaktadır. Yazar'a göre, Horasan'dan gelerek Elazığ'ın Sün Köyü'ne yerleşen Koca Seyyid, Köse Seyyid, Mir Seyyid ve Seyyid Menek adlı kardeşler dönemin padişahı tarafından zehir içilerek sınava tabi tutulmuştur. Kendisine verilen zehri ağabeyinin öğüdü ile mey niyetine içen küçük kardeşe bu sınamadan ötürü hiçbir şey olmamıştır.

Ağuçan Ocağı'na bağlı olan dedeler, Seyit Temiz'in oğullarından ötürü dört kola ayrılmışlardır. Bunlar; Koca Seyyit, Köse Seyyit, Mir Seyyit ve Menek Seyyit' tir (Güler, s. 2010, s. 159; Aksüt, 2012, 239). Hozat'ın Bargini (Karabakır) Köyü'nde bulunan mezarda yatan kişinin Seyyid Menek olduğuna dair genel bir kanı söz konusudur (Birdoğan, 1992, s. 266; Saltık, 2009a, s. 46; Güler, 2010, s. 160; Aksüt, 2012, s. 242).

Ağuçan ve adını alan Ocağa ismini veren zatın menkabelerdekinden farklı olarak, kendisine verilen bir diğer adın da Karadonlu Can Baba olduğu görölmektedir. *Vilayetname*' de (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 39-43), Hacı Bektaş-ı Veli'ye intisap ettiği belirtilen Karadonlu Can Baba'nın, Hünkâr'ın isteği üzerine müslümanlığa davet amacı ile gönderildiği Kavus Han tarafından sınanmasının menkabelerine geniş bir yer verilmektedir. Kaynayan kazana ve yanan ateşe girmek gibi mucizeler göstererek Kavus Han'ı şaşırtan bu şahıs, en son Han'ın karısı tarafından sunulan zehirden de etkilenmeyerek büyük bir mucize gerçekleştirmiş ve Kavus Han ile yanındakileri müslüman yapmıştır.

Ağuçan'a bu lakabın verilmesine neden olan menkabedeki zehir içme sınavı ile Karadonlu Can Baba'nın benzer mahiyetteki menkabesi birbiri ile örtüşmektedir. Ağuçan'a dair Tunceli'de anlatılan menkabenin Sultan Abdülmecit döneminde gerçekleşmesi ile Karadonlu Can Baba'nın yaşadığı zaman dilimi arasındaki büyük uçurumdan ötürü, her iki karakterin de farklı kişiler olduğu ve aralarında sonradan bir eklemlenme ilişkisi kurulduğu söylenilebilir.

4.2. KUREŞAN (KUREYŞAN) ve BABA MANSUR (BAMASUR) OCAKLARI

Tunceli, Erzincan, Bingöl, Varto, Hınıs, Karlıova ve Kiğı gibi bölgelerde Alevi halkı tarafından kendilerine ulu kişiler olarak bakılan Kureşanlı dedeler ile Erzincan'ın Kismikör ve Erdene köylerinin yanı sıra, Tunceli'nin Pülümür ilçesi Gersinot Seyitler, Kapiri ve Tahsini köyleri ile Mazgirt ilçesinin Muhundu nahiyesi ve Şöbek'de bulunan Baba Mansurlular (Kemali, 1992, s. 162; Kocadağ, 1997, s. 239, 241-242; Aksüt, 2012, s. 213) birbirlerine talip-mürşit ilişkisi ile bağlı olan farklı iki ocağın mensuplarıdır.

Ocak merkezleri Nazimiye'nin Büyük (Zeve) Köyü'nde bulunan Kureşanlılar (Yaman, 1998, s. 92), Hozat yöresindeki Bahtiyar aşireti mensuplarına dedelik yapmaktadır (Aksüt, 2012, s. 222-223). Baba Mansurluların ocak merkezleri de Mazgirt ilçesinin Muhundi nahiyesi olup (Yaman, 1998, s. 91), Hozat'ta sadece Kureşan Ocağı mensuplarına pirlük yani mürşitlik yapmaktadırlar. Ayrıca her iki Ocağın da Tunceli'nin muhtelif yerlerinde talipleri bulunmaktadır.

Yazılı bir kaynakları olmamakla birlikte sözlü kültür içerisinde dillendirilen söylencelerinden ötürü Tunceli yöresinde büyük bir kabul gören Kureşan ve Baba Mansur adlı dede ocakları, kurucu efsanelerinin birbirleri ile bağlantılı olması nedeniyle çoğu zaman birlikte anılır olmuşlardır. Ataları olan Kureş (Kureyş) ve Baba Mansur'un (Bamasur) birbirlerine yönelik sergiledikleri kerametler sonucu Kureşanlıların, Baba Mansurluları kendi mürşitleri olarak kabul edip, "ellerine gittikleri" görülmektedir.

İki ocak arasında kurulan bu talip-mürşit bağlantısını şekillendiren ilişkinin kökeni, birbirlerine karşı canlı ve cansız varlıkları konu alan kerametler gelmektedir. Bu kerametlerin, Alevi-Bektaşî geleneği içerisinde takdis edilen farklı isimler tarafından da birebir sergilendiği görülmüştür. Bunların en belirginini, Kureşan ve Baba Mansur Ocağı arasındaki bağlantıyı anlatmak için kullanılan aslana binip, yılanı kamçı yapmak ve buna karşı sergilenen duvar ya da taşı yürütme konulu motiflerdir.

Alevilik ve Bektaşîliğin yazılı kaynakları içerisinde yer alan birçok eserde, canlı ve cansız varlıklara hükmeden tarafların birbirlerine karşı girişmiş oldukları rekabet anlatısının sayısız örneği mevcuttur. Bu eserlerin başında, Elvan Çelebi tarafından kaleme alınan *Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l-Ünsiyye* gelir. Yarı menkabevi yarı

biyografik bir mahiyet arz eden bu eser, Baba İlyas soyunun bir müdafaaanamesi olmakla birlikte, 13. ve 14. yüzyıllar içerisinde Anadolu’da yaşayan zümrelerin müslümanlık anlayışlarını ve bunlara hâkim olan İslam öncesi eski inançların kalıntılarını sergilemektedir (Elvan Çelebi, 1995, s. XXXI-XXXV). Eserde, aslana binerek yılanı kamçı yapan Seyyid Ahmed-i Kebir-i Rıfai’ye karşı, duvara binerek onu at gibi yürüten Dede Garkın’ın hikâyesi anlatılmaktadır.²²

Güç ile ilişkili bir varlık olan aslan ve yılan üzerinde sağlanan bu hâkimiyete karşı cansız bir varlık olan duvar ya da taşın yürütülmesine örnek diğer bir menkabe de *Vilayetname*’de Hacı Bektaş ile Seyyid Mahmud Hayrani arasında geçmektedir (Firdevsi-i Rumi, s. 1995, s. 49).

Buradaki hikâyede, Seyyid Mahmud-ı Hayrani’nin göstermiş olduğu kerameti *Vilayetname*’yi kaynak göstererek, Karaca Ahmet’e dayandıran Frederick De Jong (2005, s. 262) yanılmaktadır. Zira adı geçen eserde Karaca Ahmet hakkında böyle bir olay anlatılmamaktadır. Onun anlattığı olay, *Vilayetname*’de değil, *Saltıkname*’de (Ebu’l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.2, s. 45) geçmektedir.

Hacı Bektaş-ı Veli ile Seyyid Mahmud-ı Hayrani arasında meydana gelen bu menkabenin, aynı zamanda Hacı Bektaş-ı Veli ile Ahmed Bedevi arasında geçtiğine dair bir anlatımının da olduğunu belirten Gölpınarlı (Firdevsi-i Rumi, 1995, 117-118), benzer şekilde, Beyazid-i Bıstami’ye atfedilen “aslana bindiği ve yılanı kamçı yaptığı” yönlü ifadelerin de mevcut olduğuna dikkatleri çekmiştir. Aynı yazar ayrıca, bu yöndeki bir olayın Seyyid Ahmed-i Kebir (Ahmed- al Rufai) ile Dede Karg (Dede Garkın) arasında geçtiğini ve aslana binip yılanı kamçı edinenin Ahmed-i Kebir, duvarı yürütenin de Dede Garkın olduğunu belirtmiştir (Firdevsi-i Rumi, 1995, 135-136).

Vilayetname’dekine benzer bir diğer anlatım da *Saltukname*’de geçer. Buradaki anlatım da *Vilayetname*’deki gibi Hacı Bektaş merkezli bir muhteva taşımakla birlikte, sadece

²² “ ... Seyyüdü’l- halk-hulk şeyh-i kebir/ Ol Rûfâ’i ki gün gibi balkır/ Mar-ı sengin elinde şir-i jıyan/ Üzre binmiş gelir ki kanı filan/ Şeyh ister ki göre gösterde/ Halvetinden revan çıkar Dede/ Eyeri hadime işaret ider/ Kor divar üzre hadim ata gider/ Ata binmez Dede divara binür/ Divar altında at gibi atılır/ Dede Garkın kerametın görür bir/ Bir divara biner yürir ol şir ...” Elvan Çelebi, 1995, s. 11-12; Ocak, 1997, Ek XIV.

olay içerisinde adı geçen diğer kişilerin isimlerinin farklı olması yönüyle ayrılmaktadır (Ebu'l-Hayr-ı Rumi, 1988, c.2, s. 45).

Tarafların birbirleri üzerinde hâkimiyet sağlama amaçlı gösterdikleri kerametlere örnek teşkil eden benzer bir anlatım da, dinler arası rekabette görülmüştür. Hıristiyan Rum azizi Harambulos'un aslana binen Hz. Muhammed'den farklı olarak duvarı yürütmesi, kendisine bağlı müritleri tarafından dolaşıma sokulan bir hikâye olarak Hıristiyanlığın İslamiyet karşısındaki üstünlüğünü ispatlama amacı taşımıştır (Hasluck, 2000b, s. 246).

Yukarıdaki epizotlarda da görüldüğü üzere, göstermiş oldukları kerametler ile birbirlerine karşı üstünlük kurma amaçlı girişilen mücadelelerin temel anlatısı, birkaç nüans farkı dışında hep aynıdır. Bundan ötürü, görülen benzerliklerin aynı gelenek dairesi içindeki inanç grupları tarafından üretildiği söylenilebileceği gibi buralara farklı bir yerden taşındığı da düşünülebilir.

Senkretik bir yapıya sahip bulunan Alevilik ve Bektaşilik, sahip olduğu bu özelliğini sadece inanç sistemi içinde değil, mitolojisinde de yaşatmaktadır. İnanç sistemi içinde görülen tüm kültürel ve dini motifler gibi efsanevi anlatımların kökeni, inancın ya da inancı yaşayanların bilinçaltı kaynaklarına dayanmaktadır. Bu kaynakların en önemli yanı, Proto Aleviliği de şekillendiren Asya kaynaklı olanlarıdır. Bununla birlikte, Anadolu'ya gelen geniş halk kitlelerinin takip ettiği yollar ya da yerleştikleri yerlerdeki kültürlerin tesir ettiği kaynaklık hali, konunun önemli bir diğer yanındır (Danık, 2006, s. 64).

Danık tarafından dile getirilenler, Bruinessen'in (2008, s. 139-164) yaptığı çalışmalarla da desteklenip, benzer motiflerin Hint ve İran kaynakları da ortaya konulmuştur. Böylece, aslana binerek vahşi hayvanlara hükmetme ile ilişkili benzer motiflerin, 13. yüzyıl öncesinin Anadolu'sunda bilinip kullanılmakla birlikte, bu tarihten itibaren oluşan mistik hava ile tarikatlar içinde ve özellikle de Moğollar önünden kaçarak Anadolu'ya gelen gezici Kalenderi dervişleri tarafından "Alevilik ve Bektaşiliğe" aktarılmış olduğu düşünülebilir (Danık, 2001, s. 197; 2006, s. 61; Bruinessen, 2008, s. 157-158).

Dile getirilen bütün bu anlatılar, Tunceli Aleviliği içerisinde önemli bir yer tutan dede ocaklarının kurucu mitlerine de kaynaklık etmiştir. Kureşan ve Baba Mansur (Bamasur)

adlı dede ocaklarının mitleri, Alevi-Bektaşî geleneği içerisindeki birçok eserde görülen canlı ve cansız varlıklara hükmetme bağlantısı üzerine kurulmuştur. Her iki dede ocağı da kurucu anlatılarını, birbirlerine karşı girişmiş oldukları manevi bir güç gösterisi üzerinden tahkim etmişlerdir. Dile getirilen bu güç gösterisi, adı geçen ocakların birbirleri ile olan ast-üst ilişkilerini belirlediği gibi, Aleviliğin toplumsal örgütlenmesinde sahip oldukları statülerini de etkilemiştir.

Adı geçen hikâyeleri kendi yöresel kahramanlarına tahvil ederek şekillendiren Tunceli'nin (Dersim) Kızılbaş Kürtlerine göre, aslan yerine ayıya binerek yılanı kamçı yapan kişi Kureşan aşiretinin efsanevi atası Kureş olur iken, Hacı Bektaş'ın gücüyle ona karşı duvara binerek yürüten kişi ise Baba Mansur aşiretinin kurucusu olarak bilinen Baba Mansur olmuştur (Çem, 1999, s. 167; Görgü, 2004, s. 35-36; Bruinessen, 2008, s. 144; Deniz, 2012, s. 226). Kureş ve Baba Mansur arasındaki bu hikâyeye, 1911 tarihinde bölgeye bir seyahat düzenleyen Seel'in (Akgün, 2009, s. 102) de dikkatini çekmiştir. Dile getirilen hikâyeye ile bağlantılı olarak, bugün halen Tunceli'nin çeşitli yerlerinde Baba Mansur'un yürüttüğüne inanılan duvarın olduğu söylenen bazı kalıntılara da işaret edilmektedir (Uluğ, 1939, s. 83; 2001, s. 30; Bumke, 1997, s. 408).

Yöredeki diğer bir anlatımda ise duvarı yürüten kişinin Kureş olduğu görülmektedir. Bu anlatıma göre; kendisine yardım için kestikleri meşe *cısırlarını* (uzun ve kalın dal) çekmeleri için bağladıkları iki yılanla yola koyulan Kalmem ve Kalferat adlı kardeşleri, yaptığı evin duvarı üzerinde gören Kureş lakaplı Seyit Ali Sultan, onları oturduğu duvarı yürüterek karşılamıştır. Böylece, Kalmem adlı kardeş 'biz canlıyı siz cansız yürüttünüz. Sizin kerametiniz bizden üstündür' diyerek Kureş'in eline gidip, ondan destur alarak, talibi olmuştur. Çem'in (1999, s. 167) verdiği bilgilere göre, kesilen ağaçları iki yılanla bağlayarak çektiren kişi olarak Kureş'ten bahsedilirken, ona karşı duvarı yürüten kişi olarak, diğer anlatılarda da görüldüğü gibi Baba Mansur'a işaret edilmiştir.

Vilayetname'deki anlatımının tersine Hacı Bektaş ile Seyyid Mahmud-ı Hayrani arasındaki ilişkiyi Anadolu'ya birlikte gelmelerine değin götüren Birdoğan (1995, s. 210), Baba Mansur ve Kureş'in Mahmud-ı Hayrani'nin çocukları olduklarını iddia etmiştir. Her ne kadar bugün Birdoğan tarafından dile getirilen iddiayı destekler mahiyette herhangi bir kaynak söz konusu olmasa da, özellikle de *Vilayetname*'de yer

alan (Fırdevsi-i Rumi, 1995, s. 49) ve Hacı Bektaş-ı Veli ile Seyyid Mahmud-ı Hayrani arasında geçen hikayenin birkaç nüans farkı dışında Baba Mansur ve Kureşan adlı dede ocaklarının prestij mitlerine kaynaklık etmesi de bir o kadar düşündürücüdür.

Tunceli'nin en büyük nüfuslu dede ocağı olduğu kabul edilen Kureşan dede soyuna mensup kişilerin anlatımlarına göre, ataları Kureyş'in gösterdiği diğer bir keramet de, ateşe hükmetmiş olmasıdır. Buna göre Kureyş, bir fırına girerek hiçbir şey olmamış gibi dışarı çıkmıştır. (Dersimi, 1997a, s. 139; Çem, 1999, s. 161-162; Görgü, 2004, s. 26-28; Deniz, 2012, s. 215). Atalarının sahip olduğu bu güçten ötürü, Ocak dedelerinin bir bölümü kızgın demir ve sobayı dilleri ile yalayıp söndürmek dışında, ateş üzerinde yürümek gibi çeşitli hünere sahip olduklarını da dile getirmektedirler.

Kureşan Ocağı ile ilgili anlatım ve inançların benzerleri, *Saltıkname* (1988, c.2, 32-33), *Vilayetname* (1995, s. 40-41, 84) ve *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'nde de (1998b, s. 69) ifade edildiği gibi, Sarı Saltık, Karadonlu Can Baba ve Burhan Abdal'ın kaynayan kazan, ateş ve tandıra girme hikâyeleriyle de örtüşmektedir. Bu Ocağın mensupları ise, Alevi dedeleri arasında bu gücün doğuştan sadece kendilerine verildiğine inanmaktadır (Kocadağ, 1997, s. 241).

Ateş ve ateş ile bağlantılı olaylar üzerinde sağlanan egemenlik, şamanizmde görülen bir uygulama olarak şamanları "ateşin efendisi" yapmış ve korulara değseler bile acı duymayacakları yönlü bir inancı oluşturmuştur (Eliade, 2006, s. 142, 238, 496). Bundan ötürü, böylesine bir prestij mitinin Orta Asya Türkleri vasıtası ile Anadolu'ya intikal ettirilerek, Alevi-Bektaşî menkıbelerine kaynaklık ettiği de düşünülebilir (Ocak, 2003, s. 241-251).

Kureşan'lular ile ilgili bir diğer keramet hikâyesi de, bugün halen yöredeki Aleviler tarafından kutsal kabul edilip, ziyaret edilen Düzgün Baba Dağı hakkında anlatılanıdır. Efsaneye göre; Seyyid Kureyş'in oğlu olan Şah Haydar, Zargovit denilen yerde keçi beslemektedir. Kış olmasına rağmen keçilerine daha iyi bakan oğlu Haydar'ın bu durumunu merak eden babası Kureyş, oğlu Haydar'ı gizlice takip eder. Haydar'ın elindeki asası ile kurumuş meşe ağaçlarına vurduğunu ve bunun sonucunda da meşenin yeşillendiğini gören baba hayretler içinde kalır. O esnada keçilerden biri hıçkırınca, Haydar keçiye hitaben, "babası Kureyş'i mi görüp hıçkırdığı" yönlü bir söz söyler. Bu

sözden sonra babasının orada olduğunu fark eder ve bu laftan ötürü utanıp, keçileri bırakarak dağa doğru koşarak, gözlerden kaybolur. Sığındığı mağarada kırk gün boyunca hiçbir şey yemeden-içmeden çileye girer. Bu olaydan sonra insanlar kendisini mağarada ziyaret ederler. Babası Kureyş bir gün Haydar'ın yanından gelen birine onun durumunu sorar ve karşılık olarak da ondan “durumu iyidir, düzgündür” cevabını alır. Bu sözden sonra da Haydar'ın lakabı Düzgün olur ve kaçıp sığındığı dağın adı da Düzgün Baba Dağı olarak anılır (Görgü, 2004, s. 33-35; Gültekin, 2004, s. 121-122; Deniz, 2012, 156-157).²³

Düzgün Baba Dağı'na geçmişten bugüne değin ziyarette bulunanlar, burada kurbanlar kesip, adaklarda bulunarak, bir zamanlar Şah Haydar'ın (Düzgün Baba) kaldığına inanılan mağarayı ziyaret ederler (Danık, 1993, s. 42-43).²⁴ Aksoy (2009, s. 86), Düzgün Baba Dağı etrafında odaklanan bu inançların, Ermenilerdeki ismi Mehr ya da Mihr olan tanrı Mithra kültü ile alakası olduğunu belirterek, bu efsane ile ilgili farklı bir köken arayışına girişmiştir.

4.3. DERVİŞ CEMAL OCAĞI

Tunceli-Hozat yöresinde yer alan bir diğer dede ocağı da Derviş Cemal Ocağı'dır. *Vilayetname*'de hikâyesi anlatılan Cemal Seyyid'in adını taşıyan bu ocağın ismi, onun soyundan gelen kişilerce Türkiye'nin muhtelif yerlerine taşınmıştır. Bugün Türkiye'de halen Derviş Cemal adını taşıyan birçok dede ocağı vardır. Tunceli'deki aşiret yapılanmasına paralel olarak talipleri bulunan bu ocağın pirleri, Şeyh Hasan koluna mensup aşiretlere pirlük yapmaktadır (Kemali, 1992, s. 155; Sevgen, 2003, s. 186). Bu aşiretlerin başında Karaballı Uşağı, Ferhat Uşağı, Abbas Uşağı ve Koç Uşağı gelir (Birdoğan, 1992, s. 155; Kemali, 1992, s. 155; Dersimi, 1997a, 118; Saltık, 2009a, s. 157; Kaya, 2010, s. 142, 150-151).

Hozat'taki Derviş Cemal'li pir ailelerinin yayıldığı farklı köylerin yanı sıra, kendileri ile benzer bir adı taşıyan ve aynı zamanda bir ziyaretgâhının da olduğu Derviş Cemal (Mezra) Köyü bulunmaktadır. Bu köydeki ailelerin hepsi Derviş Cemal soyundan

²³Bkz. Resim 14.

²⁴Bkz. Resim 15-16-17.

geldiğini iddia etmektedir. Bunun yanı sıra ocağa bağlı olan talipleri tarafından kendilerine verilen topraklara yerleşen Derviş Cemalî pirlere de bulunmaktadır.

Ocağın günümüzdeki üyelerinden bazıları Derviş Cemal'in Hacı Bektaş halifelerinden olan Seyyid Cemal (Cemal Seyyid) olduğunu savunmaktadır (Aksüt, 2012, s. 335). *Vilayetname*'deki (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 79-80) anlatıma göre, Hacı Bektaş'ın en çok sevdiği halifesi olan Cemal Seyyid, hünkârın verdiği vasiyet gereğince onun ölümü sonrasında yola koyulup Altıntaş'a (Kütahya) gelmiş ve burada eşeğini kurda kaptırmıştır. Kurdu eşeğini yiyeceği yeri kendisine yurt olarak verdiğini söyleyen Hacı Bektaş'ın vasiyeti uyarınca da buraya yerleşip, Altıntaş havalisinde bulunan Tökelcik'de ölmüştür. Yerleştiği yerde birçok keramet gösteren Seyyid Cemal Sultan'ın (Cemal Seyyid) yine Hacı Bektaş-ı Veli'nin önceden haber verdiğine üzere Asıldoğan adında bir oğlu olmuştur.

Vilayetname'de anlatılan bu hikâyeyi soylarının dayandığı kaynak olarak dile getiren Derviş Cemal'li pirlere göre, ataları olan Derviş Cemal *Vilayetname*'de adı geçen Cemal Sultan'ın (Seyyid Cemal Sultan) soyundan gelmiştir. Onun adını taşıyan bütün ocakların da, soyundan gelen kişilerce kurulan dede ocakları olduğuna inanılmaktadır.

Tunceli yöresinde bulunan Derviş Cemallilerin öyküsünü, Seyyid Cemal'in oğlu Asıldoğan'ın (Asıldoğan) üçüncü kuşak torunu olan Derviş Cemal'in Yatağan yöresinden 15. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirdiği göçe bağlayan Yalçın'a (2010, s. 63) göre, göçün gerçekleştiği günden bugüne değin Seyyid Cemal Sultan'ın Dersim'deki (Tunceli) torunlarına Derviş Cemalliler adı verilmiştir. Tunceli'ye yerleşen Derviş Cemalliler ilk olarak Sağman Dersim mntıkasına yerleşmiş, Çemişgezek Livası'nın beş sancağa bölünmesinden sonrada buradan göç edip, bugün ki Derviş Cemal Köyü'nün bulunduğu yere yerleşmişlerdir. Derviş Cemal 16. yüzyılın ilk yarısında Erzincan yöresinde bulunan taliplerini irşada giderek orada ölmüş ve aynı yerde de defnedilmiştir (Yalçın, 2010, s. 63).

Saltık'a (2004, s. 122-124) göre, bu soydan gelenlerin Tunceli'ye ilk yerleşim tarihi 16. yy. olup, bugün ki Derviş Cemal Köyü'ne yerleşim tarihleri de aynı yüzyılın ikinci yarısına tekabül etmiştir. Saltık'ın bu hususta ortaya koyduğu bilgiler kendi içinde birçok anakronik unsuru barındırdığı için güvenilir nitelikte değildir. Dersim'i (1997a,

s. 125; 1997b, s. 73) ise, Derviş Cemal’i Hacı Bektaş’ı Veli’ye bağlanmış bir emir olarak tanıtır, bugün ki köyde yaşayanların Sağman Kürt Emirliği beylerinden olan Keyhusrev’in oğlu Kasım’ın soyundan geldiklerini iddia etmiştir.

Derviş Cemal Ocağı’nın Sarı Saltık Ocağı ile ilişkisine değinen Sarı Saltıklılar, kendilerini Derviş Cemallilerin pirleri, mürşitleri olarak sunmaktadır (Saltık, 2009a, s. 157; 2009b, s. 161-162; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Bu ocak mensupları tarafından dile getirilen görüşler, yöredeki bir kısım Derviş Cemal Ocağı mensubu tarafından kabul edilmemektedir.

Derviş Cemal Ocağı’nın da diğer ocaklar gibi bir hikâyesi söz konusudur. Bu hikâyeye, sahip olduğu sürüye kışın en çetin dönemlerin de bile iyi bakan Derviş Cemal’in durumunu merak eden köylülerin, onu takip ederek sürüsünü götürdüğü meşe ormanında gördükleri mucizevî olay kaynaklık eder. Hikâye’de Derviş Cemal, elindeki sopayı yaprakları dökülmüş meşe ağaçlarına vurarak yeşertme kerameti göstermektedir (Uluğ, 1939, s. 89; Danık, 2006, s. 136; 2010, s. 130). Derviş Cemal hakkında anlatılan bu hikâye, aynı zamanda Kureşan Ocağı ile ilgili dile getirilen bölümdeki Şah Haydar’ın (Düzgün Baba) hikâyesi ile de benzer bir içeriğe sahiptir.

4.4. ŞİH (ŞAH) DELİL BERHİCAN (BERHECAN) OCAĞI

Büyük bir çoğunluğu Tunceli’nin Pertek ilçesinde yaşamakta olan Pilvenk aşiretinin atası olarak kabul edilen Şih Delil Berhican (Gültekin, 2006, s. 87), aynı zamanda adını taşıyan ocağın da kurucusu sayılmıştır. Türbesi, aşireti ile aynı adı taşıyan Pilvenk (Dede ağaç) Köyü’nde bulunmaktadır (Danık, 1993, s. 38; Yaman, 1998, s. 97). Bugün, kendisinin yazdığına inanılan bir kitap, mühür, Sağman beyi tarafından verilen bir belge, üzerinde yazılar bulunan altın bir tas ve aşağıda da bahsedileceği gibi can verdiği kuzunun postu, yöredeki Aleviler tarafından kutsal kabul edilip “ziyaret” olarak adlandırılmaktadır (Aksüt, 2012, s. 259; Gültekin, 2006, s. 88).

Pişmiş kuzuyu kemiklerinden dirilttiğine dair bir keramet gösterdiğine inanılan Şih Delil Berhican’a, bundan ötürü büyük bir saygı gösterilmektedir (Kemali, 1992, s. 148; Dersimi, 1997a, 141; Sevgen, 2003, s. 186). Bu saygıya kaynaklık eden hikâyenin farklı versiyonları olmasına rağmen sıklıkla dile getirileni şu şekildedir: Pilvenk adlı köyde

Piro isminde Ermeni bir keşişin yanında yaşayan Şih Delil, keşişten, yaşadıkları yerden kendilerine toprak vermesini ister. Şih Delil'in isteğini kabul etmek istemeyen keşiş, karşılığında ona "kim bu gece yatıp sabah nerede kalkarsa orası onun olsun" teklifinde bulunur. Sabah uyandıklarında Piro kendini Venk adı verilen başka bir köyde bulur. Meydana gelen bu durum karşısında şaşırın keşiş, oğlu ile birlikte Şih Delil'e bir koç gönderir. Getirilen koçu kestirerek ziyafet verdiren Şih Delil, koçun arta kalan kemiklerini derisinin içine konulmasını isteyerek asasıyla deriye dokunur. Bu dokunuş sonrasında da koç canlanır ve koçu tekrar Piro adı verilen Ermeni keşişine gönderir. Böylece Şih Delil'in adı o günden sonra koyun canlandırın, koyuna can veren anlamındaki 'Şih Delili Berhecan' olarak anılır (Kemali, 1992, s. 148; Danık, 1993, s. 38; 2006, s. 103; Gültekin, 2006, 96).

Hikâyenin bir diğeri versiyonunda da, Şih Delil Berhican'ın bu mucizeyi, her biri farklı hünere sahip bulunan Dersim'in 12 Ocağı'nın kutsal ataları huzurunda sergilediği anlatılmaktadır (Gültekin, 2006, s. 94).

Kahramanın, ölüyü diriltme ve mekân değıştirtmek gibi olağanüstü yetenekleriyle şekillenen bu hikâye, farklı dinden birisine karşı üstünlük sağlamak gibi bir anlayışı da barındırmaktadır. Bunun yanı sıra, sağlanan bu üstünlük ile yöredeki keramet sahibi diğeri anlatımlara da bir meydan okuma söz konusudur.

Bir hayvanı kemiklerinden diriltme motifinin kaynağının, genel anlamda şamanizmden ve Orta Asya Türk-Moğol halk inançlarından kaynaklandığı düşünölmekle birlikte, yeniden dirilişin de kemikler sayesinde olacağına inanılmaktadır (Ocak, 2003, s. 170; Danık, 2006, s. 118-119). Zira Orta Asya Şaman inançlarında da göröldüğü üzere, kurban edilen hayvanların kemikleri kırılmaz ve köpeklere verilmezken, ya ateşe atılarak yakılmakta ya da yere gömölmektedir. Bazı ayin uygulamalarında da, kurban kemikleri toplanıp bir kaba konularak kayın ağacına asılmaktadır (İnan, 2006, s. 101). Ayrıca kurban olarak kesilen atın eti ve kemikleri birbirinden ayrıştırılıp pişirilerek, kemikler "baydara" adı verilen deri altına konulmaktadır (İnan, 2006, s. 105).

Günümüz Anadolu'sunda hala görölen bu inanç, İslami etkilerin de tesiri ile (Ocak, 2003, s. 174) yöresel hikâyelere konu olmuştur (Danık, 2006, s. 106-112). Bruinessen

(2008, s. 154), benzer temaların Bektaşî inancı ile yakın bir ilişkisinin olduğunu düşündüğü Ehl-i Hak efsanelerinde de geçtiğini öne sürmektedir.

Alevî-Bektaşî geleneği içerisinde sıklıkla rastlanan bu hikâyelere benzer anlatımlara *Vilayetname*'de de rastlanması, bu hikâyelerin kaynağının *Vilayetname* ve benzeri menakıbnamelerde yer bulan çok eski menkabeler olduğunu düşündürmektedir. Mesela Hacı Bektaş'ın gösterdiği bir keramet ile Şih Delili Berhecan'ın hikâyesi arasında büyük bir benzerlik söz konusudur. *Vilayetname*'ye göre (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 71) Hacı Bektaş, Sultan Seyyid Gazi'nin (Battal Gazi) mezarını ziyarete giderken, yol üstünde bir muhibi derviş yapar. Birçok kuzusunu kendisine kurban eden bu kişinin davranışı Hacı Bektaş'ın hoşuna gider ve kesilen kuzuların kemiklerini, kafalarını ve ayaklarını derilerinin içine koydurarak dua eder. Neticede de kuzular dirilir ve kuzuların sahibi olan dervişin lakabı Kuzukıran olur.

Kemiklerden diriltmekle ilgili diğer bir menkabe de, Sultan Şucauddin ile ilgili anlatılanıdır. Baba Mecnun adındaki İranlı bir şeyhin, Sultan'ı denemek amacıyla girdiği oğlak kılığını ve kesilişini anlatan bu hikâyede, kemik, baş ve derisinin bir araya toplanması sonucu Baba Mecnun'u diriltten Sultan Şucauddin'in, onun müridliğini kabul edişi anlatılmaktadır (Ocak, 2003, s. 171).

Kemiklerden diriltmenin yanı sıra ölüyü diriltme de Alevî-Bektaşî menkıbelerinde sıklıkla başvurulan bir keramet şeklidir. Malya Ovası'nda oturduğu höyüğün üstünde zengin ve yoksul iki çocuğun oyun oynarken, yoksulun zengine attığı taştan ötürü öldüğünü gören Hacı Bektaş, ölenin akrabalarından kaçarak kendisine sığınan çocuğu onlara vermek istemez ve ölen çocuğu hırkasının içine koyarak dua edip diriltir (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 66).

Hacı Bektaş'ın halifesi olan Pir Ebi Sultan'ın *Vilayetname*'de anlatılan menkabesine (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 87) göre üç çocuğu vardır. İki çocuğu vebadan ölen Sultan'ın üçüncü çocuğu da ölür. Eşinin, ölen son çocuğunun cesedi başında ağlamasına dayanamayarak tanrıya dua eden Pir Ebi Sultan'ın duası kabul olur ve Pir Ebi Sultan, teneşirde yatan oğlunun elini tutarak oğlunu diriltir.

Hacı Bektaş'ın kendisine verdiği icazet sırasında beline kuşattığı tahta kılıcın kesip kesmediğini sınamak için bir katırı ikiye bölen Hacım Sultan, dervişlerin yaptığı şikâyet üzerine katırı tekrar diriltmiştir (Ocak, 2003, 266).

Aşık Paşa'nın halifelerinden olan Ebubekir'in de ölen arıları nefesiyle dirilttiği ve böylece halk arasında Hz. İsa gibi ölüleri dirilttiğine inanıldığı anlatılmaktadır.²⁵

Aynı şekilde Ocak (2003, s. 267-268) ve Danık (2006, s. 105-120), bu hikâyelere benzer anlatımların farklı yerlerde geçen birçok örneğini de dile getirmişlerdir.

Kemiklerden diriltme ile ilgili bir diğer efsane de Ehl-i Hak cemaati mensuplarınca takdis edilen Sultan Sahak'ın yenilen bir balığın kılçıklarından balığı tekrar dirilmesi hikâyesidir (Bruinessen, 2008, s. 140-141).

Adı geçen hikâyelerin kutsal kitaplarda da farklı versiyonlarına rastlanmaktadır. İncil' de (Matta, 9: 18-26; Markos, 5: 21-43; Luka, 8: 40-56), Hz. İsa'nın havra yöneticilerinden birinin ölen kızını evine giderek diriltmesinin hikâyesi bunların ilkidir. İsa'nın cansız varlıklar ve ölüyü diriltme gücünün kendisine verildiğini gösteren bir diğer kutsal kitap da Kur'an- Kerim' dir. Burada, Meryem oğlu İsa Mesih'in, İsrail oğullarına resul olarak gönderilişinin hikayesi şu şekilde anlatılmıştır:

“...Şüphesiz ben size Rabbinizden bir ayetle geldim. Ben size çamurdan kuş biçiminde bir şey yapar ve ona üfürürüm de, Allah'ın izniyle kuş olur. Anadan doğma kör ve alaca hastalığına tutulana iyi eder ve Allah'ın izniyle ölüyü diriltirim.” (Kur'an 3:49).

Aynı şekilde Maide suresinde (Kur'an 5:110), Allah'ın İsa'ya verdiği bu yetenekleri destekler nitelikte sözler de vardır:

“İznimle çamurdan kuş şeklinde bir şey yapıyor sonra üflüyordun da iznimle kuş oluyordu ... İznimle ölüyü hayata çıkarıyordun.”

Allah, Üzeyr peygamberi insanlara ibret kılmak için, eşeğini kemiklerinden yeniden diriltmiştir (Kur'an 2:259).

²⁵ “... Aru kim kırılıp dökülmüştür/ Korıdı ayasında anı bu pır/ Barmağı-yla virür-idi hareket/ Tüfü kılıp zihi 'acep takrir/ Şol nefesde diri olur u uçar/ Yir içer varur u gelür yürür/ Halka şavur kılurdı kim 'İsa/ Öliyi diri böyle kılır dir... (Elvan Çelebi, 1995, s. 164-165).

Kemiklerden dirilmenin Hıristiyan inancında da mevcut olduğunu ifade eden Ocak'ın (2003, s. 172) verdiği bilgilere göre, Aziz Curcis imana davet ettiği bir hükümdar tarafından on parçaya bölünüp, eti kemiklerinden ayrılarak bir kuyuya atılır. Curcis burada tekrar dirilerek hükümdarın karşısına çıkar.

Tevrat'taki (Krallar, 17:17-23) anlatımlara göre İlyas Peygamber evinde kaldığı dul kadının hastalanarak ölen oğlunu Rab'bine dua ederek diriltir. Elişa peygamber'in yaptıklarını anlatan bir diğer hikâye de ise, peygamber, çocuğu olmayan bir kadına çocuğu olacağını vaat eder ve kadının çocuğu olur. Sonrasında çocuk ölür ve annesi Elişa peygambere sitem eder. Bunun neticesinde de Elişa çocuğun üzerine kapanarak çocuğu diriltir (2. Krallar 4:8-37).

4.5. SULTAN HİDİR (ÜRYAN HIZIR-HİDİR) OCAĞI

Tunceli'nin Pertek İlçesi Dorutay (Zeve) Köyü'nde bulunan bu ocakta Üryan Hızır adlı ermişin yattığı öne sürülen bir ziyaretgâh vardır. Akıl hastaları başta olmak üzere çeşitli hastalıklara yakalananlar ve çocuğu olmayan ailelerce şifa bulmak amacı ile ziyaret edilen (Danık, 1993, s. 37) bu köydeki yaşayanların hepsi Ocağın talipleridir. Köye gelen ziyaretçilerin kendileri ile birlikte getirdikleri hastaları için kurbanlar kesip, niyazlar dağıtarak adı geçen ziyarette sabahlaması sonucu, sağlıklarına kavuştuklarına dair yaygın bir inanç söz konusudur (Dersimi, 1997a, s. 128).

Ocak ile ilgili anlatılan yaygın bir efsaneye göre; Sultan Alâeddin günün birinde köye yakın bir yerde konaklar. Gözcüleri tarafından kendisine verilen bilgilere göre yakınlarda bir yerde fakir ve ihtiyar bir zatın kaldığını öğrenir Sultan tarafından huzuruna getirilmesi buyurulan bu kişi, gelen askerlere sultanı misafir etmek istediğini bildirir. Fakirliğinden ötürü misafirleri ağırlayamayacağı ifade edilen ihtiyarın bu teklifi Alâeddin'e bildirilir. İhtiyarı merak eden sultan, yanındakilerle birlikte onu ziyarete gider. Yanına gelen Sultan Alâeddin'i selamlayan ihtiyar ona ve yanındakilere oturmaları için yer gösterir. Yerde bulunan seccadeye oturan Alâeddin ve yanındakilerin her biri, oturdukça altlarındaki seccadenin uzadığını görerek hayretler içine düşerler. Sonrasında ihtiyar, Sultan Alâeddin'in önüne bir güvecin içinde yemek indirir. Sultan bu yemek ile doymayacaklarını düşünse de, nihayetinde yemeğe kaşğını batıran herkes

karnını doyurur ve güveçteki yemeğin hiç eksilmediği de görülür. Son olarak, askerlerinin atlarına arpa dağıttıran ihtiyarın verdiği torbadaki arpanın bitmediğini gören Sultan, bu zatın ermiş ve keramet sahibi biri olduğuna kanaat getirerek isimleri Resul, Munzur ve Deli olan üç askerini ona hizmette bulunmaları için orada bırakır. Ayrıca Sultan, ihtiyarın yaşadığı bölgeyi de kendisine vakıf olarak verir. Yaşadığı süre boyunca Sultan Hıdır'a hizmet eden bu askerler, öldüğünde onu köyün altına gömerler. Bir süre sonra sabah uyanan köylüler mezarın köyün ortasında bulunan yüksek tepenin üzerine geldiğini görür. Sonrasında ise Sultan Hıdır'ın türbesi, Selçuklu sultanı tarafından mezarın geldiği yerde yaptırılır (Güven, 1991, s. 125-126; Danık, 1993, s. 36-37).

Yöredeki bir takım anlatımlar da ise, Sultan Hıdır'ın Moğolların elinden kaçarak Tunceli'ye sığınması sonucu, buradaki yerliler tarafından öldürülen Celaledin Harzemşah olduğu dile getirilmektedir Uluğ'un (1939, s. 43-44) bölgeden derlediği bilgilerden de anlaşılacağı üzere, adı geçen mezarın Celaledin Harzemşah'a ait olduğu ve yörede adı sıklıkla dile getirilen Hızır isminin de Celaledin Harzemşah'ı nitelediğine dair yaygın bir inancın var olduğu iddia edilmektedir.

Yukarıda geçen bitmeyen yiyeceklere dair efsaneye benzer bir anlatım da *Vilayetname*'de geçmektedir. Kendisine gelen misafirleri ağırlayan Hacı Bektaş'ın göstermiş olduğu keramet neticesinde, bir avuç un ile kırk gün ekmek pişiren Kadıncık'ın hikâyesi buna benzer bir içerik taşımaktadır (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 35).

Danık'ın (2006, s. 75-76) verdiği bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla, adı geçen hikâyedeki olayların farklı mekân ve zamanlarda çeşitli kişiler tarafından gerçekleştirildiği de görülmektedir. Şeyh Hasan Aşiretlerinin kurucusu atası olarak kabul edilen Şeyh Hasan ile benzer şekilde Sultan Alâeddin arasında geçen aynı hikâyede, kerameti gösteren kişi olarak Şeyh Hasan'dan bahsedilir. Bu içerikteki benzer motifler, Hacım Sultan, Seyyid Ali Sultan, Abdal Musa, Kaygusuz Abdal, Muhyiddin Baba, Seyyid Veli Baba gibi ünlü Alevi-Bektaşî ulularının yaşamlarında göstermiş oldukları olağanüstü hikâyelerde de geçmektedir (Atalay, 1996, s. 26-27; Ocak, 2003, s. 264; Danık, 2006, s. 77-84). Ayrıca Mevlana'nın da boş bir kazandan lezzetli bir yemek çıkararak herkesin karnını doyurduğu anlatılmaktadır (Ocak, 2003, s. 264-265). Benzer anlatımların Gölpinarlı (Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 113-114) tarafından yapılan açıklamalarda da mevcut olduğu görülmektedir.

Kutsal kitaplarda da bu tür hikâyelere yer verilmiştir. İncil'deki (*Matta*, 14: 13-21; 15: 32-38; 8: 1-10; *Markos*, 6: 30-44; *Luka*, 9: 10-17; *Yuhanna*, 6: 1-14) anlatıma göre, Hz. İsa da 5 ekmek ve iki balık ile beş bin kişinin karnını doyururken, diğer bir yerde ise yedi ekmek ve birkaç balık ile dört bin kişinin karnını doyurmuştur.

Tevrat'ta da (1. Krallar, 17:8-16) benzer motifler görülmektedir. İlyas Peygamber'in yoksul bir kadından istediği su ve ekmek karşılığı kadına söylediği gibi, çömleğinden yağın, küpünden unun eksilmemesi bunların ilkidir. Diğer bir anlatıma göre ise, Elişa peygamber kendisine getirilen yirmi ekmek ile taze buğday başaklarını halka dağıtması için uşağına verir. Bu yiyecekler ile yüz kişinin karnının doyamayacağını dile getiren uşağına, Rab'bin "yiyecekler, birazı da artacak" sözünü hatırlatır. Bunun üzerine uşak yiyecekleri halkın önüne koyar. Rab'bin sözü uyarınca da halkın yediği yiyeceklerden bir kısım artar (2. Krallar, 4:42-44). Elişa peygamber'in diğer bir hikâyesi de, borçlu olan bir kadının evindeki tüm kapları zeytinyağıyla doldurtmasıdır (2. Krallar, 4:1-7).

4.6. ŞEYH (ŞİH) ÇOBAN OCAĞI

Merkezinin Tunceli ve Çorum illerinden biri olduğuna dair çeşitli görüşler öne sürülen Şeyh Çoban Ocağı'nın, Tunceli'nin Mazgirt ilçesinde bir türbesi bulunmaktadır. Ocağın yöredeki talipleri arasında Pilvenk aşireti mensupları gelmektedir (Sevgen, 2003, s. 186). Aksüt (2012, s. 302) Sarı Saltık Ocağı ile Şeyh Çoban Ocağı arasında musahiplik bağının olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Şeyh Çoban'ın rehber, Sarı Saltık'ın pir ve Ağuçan'ın da mürşit bağı ile birbirlerine bağlı olduğu dile getirilmiştir. Saltık'a (2009b, 191) göre de, yoksul olan Şeyh Çoban'ı Sarı Saltık bir müddet yanında tutmuş ve ona mürşitlik yapmıştır.

Ünal'ın (1999, s. 165), yörede ilk defa adından 1523 tarihli icmalde bahsedildiğini belirttiği Şeyh Çoban Vakfı'nın, o dönemlerde bir takım gelirlere sahip olduğu da görülmektedir.

Ocağın adını aldığı Şeyh Çoban ile ilgili olarak anlatılan hikâyede, kendisinin bir sürüye çobanlık yaptığı görülmektedir. Sürü içerisinde bir koyunun sürüden ayrıldığını göreyek bunu merak eden Şeyh, günlerce koyunu takip etmiştir En sonun da koyun, Şeyh

Çoban'ın bugün türbesinin bulunduğu Tunceli-Mazgirt'e gelip, oradaki çeşmenin suyuna girerek yok olmuştur. Bunun üzerine Şeyh Çoban'ın değneğini suyun yanına koyarak bu suyun içerisine girdiği ve onun da koyun gibi kaybolduğu anlatılmaktadır (Danık, 1993, s. 43).

Bugün hala, Şeyh Çoban'ın ortadan kaybolması sonucu cennete gittiği ve geride çeşmenin yanında bıraktığı değneğin de şifa dağıttığına inanılmaktadır (Danık, 1993, s. 44).

BÖLÜM V

SARI SALTİK OCAĞI'NIN ALEVİ TOPLUMUNDAKİ YERİ VE İŞLEVİ

5.1. OCAĞIN ALEVİ TOPLUMUNDAKİ YERİ

Sarı Saltık Ocağı, Tunceli yöresindeki Aleviler tarafından önem verilen bir Alevi ocağı olarak, kendisine mensup ocakzadeler ile barındırdığı kutsal emanetler, türbe ve mezarlardan ötürü takdis edilen bir kutsallığa sahip olmuştur. Yöredeki aşiretler ve her bir aşiretin mevcut bir dede ocağının talibi olmasının dışında kalan, özgün bir yapıya sahip bulunan Sarı Saltık Ocağı'nın, genelde Tunceli, özelde ise Hozat'ta taliplerinin olmadığı görülmektedir. Ocağın talipleri genellikle Tunceli dışında bulunmaktadır. Ocak dedeleri Tunceli dışında kalan bu taliplerini geçmişte sıklıkla, şimdi ise nadir bir şekilde ziyaret etmektedir.

Dersimi (1997a, 138) her ne kadar, Sarı Saltıklı seyyidlerin Dersim aşiretleri içinde Alevi töreni yönünden hiçbir yetkiye sahip olmadıklarını dile getirmiş olsa da, Ocağın sahip olduğu toplumsal statü ve icra ettiği pratikler açısından durumunun pek de bu yönde olmadığı anlaşılmıştır. Yaman'ın da (1998, s. 97) belirttiği üzere, eskiden Dersim aşiretlerinin vicdanı durumunda olan bu Ocak'ta, en büyük yeminlerin yapıldığı ve aşiret anlaşmalarının bu ziyaret başında çözüldüğü bilinmektedir. Bu durum, Erol Saltık (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) tarafından da desteklenmektedir.

Sarı Saltık Ocağı'nın yöredeki aşiretler içerisinde talipleri bulunmasa da, Ocak dedelerinin Alevilik inancının sürdürücülüğünde etkin bir rol oynayıp, büyük bir toplumsal kabul gördükleri söylenilebilir. Ocağa ait ziyaretgâhların sahip olduğu kutsallık ve bu kutsallık etrafında oluşan mekân ile bağlantılı olarak, Ocağın yöredeki diğer muadili ocaklar ile birlikte, söz konusu kutsal mekân kültürünün oluşması ve kültürün sürdürülmesinde de etkileri olmuştur.

Yörede Alevilik inancının devamlılığının sağlanmasında, bütün ocakların olduğu gibi Sarı Saltık Ocağı'nın da katkıları söz konusudur. İnanç ile iç içe geçmiş olan bütün toplumsal pratiklerde Ocak mensuplarının yol göstericilik ve onay verme yetkisine sahip oldukları görülmektedir. Sarı Saltık Ocağı mensupları, cenaze, düğün, cem törenleri, uyuşmazlık vb. meselelerde oynadıkları aktif rol ile Hozat yöresindeki diğer ocaklar içerisinde farklılıklarını göstermektedir. Ocağın yöre Alevileri içerisinde böylesine etkin bir rol oynamasında, geçmişten bugüne değin toplum nezdinde sağlamış olduğu maddi ve manevi faydalarının etkisi gelmektedir. Bu faydaları gerçekleştiren Ocağa mensup kişilerin etrafında oluşan tarihi kutsallık halesi, kendi soylarından gelen diğer ocakzadelerin de toplum tarafından takdis edilmelerine vesile olmuştur. Ocağın evlad-ı resul soyuna mensubiyeti iddiaları ile şekillenen tarihi meşruiyeti, Ocak kurucusu ve üyelerinin gerçekleştirmiş olduğuna inanılan keramet öyküleri ile tahkim edilip, bir üstünlük statüsü oluşturulmuştur.

Sarı Saltık Ocağı'nın, merkezinin yer aldığı Tunceli-Hozat yöresinde faaliyetlerini yoğunlaştırmakla birlikte, yörenin diğer bölgelerindeki Aleviler tarafından da takdis edildiği görülmektedir. Ocağın etki alanını böylesine genişletmesinin gerekçeleri arasında, sağlamış olduğu popülerite ile birlikte, bir zamanlar önce ekonomik olarak bağımlı oldukları aşiretler arası rekabet ilişkilerinde, seyyid aileleri gibi (Gültekin, 2004, s. 92), bir talip ağına sahip olmaması gelmiş olabilir. Böylesine bir talip mensubiyetine sahip olmaması, ocağın uyuşmazlıklar konusunda tarafsızca davrandığı intibanın oluşmasında etkin bir rol oynamıştır.

Sarı Saltık Ocağı'nın Alevilik inancı ile ilgili icra edilen pratik ve uygulamalara kendisinin de uyduğu ve bunun yanı sıra da yolun sürdürücülüğünde kanaatlerini bildirerek toplum ile bir bütünlük sergilediği görülmektedir. Bu yüzden de, toplumsal konumu ve gerçekleştirdiği işlevlerin kendi ocaklık statüsünün dışında toplum inancı ile birliktelikler oluşturduğu görülen Ocağın, Aleviliğin doktrin ve ritüel devamlılığının sağlanmasında etkin bir rol oynadığı söylenilebilir. Ocağın kendisi ile ilişkili olan ritüel ve uygulamaların yanı sıra, genelde Alevilik özelde ise Tunceli Aleviliğinde uygulanan bir takım benzerlik ve farklılıklara sahip olduğu görülmektedir.

5.2. SARI SALTİK OCAĞINA AİT ZİYARETGÂHLARIN FONKSİYONLARI

Sarı Saltık Ocağı'na ait ziyaretgâhlar, yöre Alevileri başta olmak üzere, farklı bölgelerden gelen Aleviler ve Sünni halk tarafından da ziyaret edilmektedir. Bu ziyaretgâhların başında, tepesinde bulunduğu Sarı Saltık Dağı'na ismini veren ve kendisine ait olduğuna inanılan mezar ile türbe yeri gelmektedir. Ağveren (Akören) Köyü'nde mezarları bulunan Seyyid Nesimi ve aile efradı ile yine Nesimi'ye ait olduğu iddia edilen kerametli papuçlarının bulunduğu Karaca Köyü'ndeki Ocak yeri bir diğer ziyaretgâh yerleridir. Son olarak, 1937-38 Dersim olaylarında öldürülen Sarı Saltıklılara ait mezarlar ve Kardelen Köyü'ndeki dağın doruğunda bulunan Sarı Saltıklı Hacı Baba'nın medfun bulunduğu yer, yöredeki Aleviler tarafından gerçekleştirilen ibadetlerde sıklıkla ziyaret edilen Sarı Saltık Ocağı'na ait kutsal mekânlar arasında yer almaktadır.

Sarı Saltık Dağı'ndaki mezarın sahip olduğu yükseklik ve ulaşım zorluklarına rağmen ilkbahar ve yaz aylarında yoğunluklu bir ziyaretçi akınına uğradığı görülmektedir. Yurt'un (Kişisel görüşme, 15 Haziran 2011) verdiği bilgilere göre mezar ve mezarın bulunduğu mekân takribi olarak üç-dört defa onarımdan geçirilmiştir. Belirli bir süre önce yaya ve hayvanların kullandığı patika bir yol ile ulaşımı sağlanan mezara ziyaret, 2000 yılında yapılan araba yolu ile kolaylaştırılmıştır (Saltık, 2009b, s. 179). Ulaşımında sağlanan bu kolaylık ziyaretçi sayısında da belirgin bir artışın olmasını sağlamıştır. Çok önceleri ziyaret yerine çıplak ayak ile yürünüldüğü ve bunun da bir çeşit ibadet işlevi gördüğü ifade edilmektedir.

Mezar yerine gerçekleştirilen ziyaretler benzeri pek çok yerlerde olduğu gibi, bir takım farklı niyetleri kapsamaktadır. Bunlar arasında en belirgin olanları, her hangi bir hastalığı bulunanlar ile dilekte bulunmak için gelenlerin gerçekleştirdikleri ziyaretlerdir (Danık, 1993, s. 37).²⁶ Ziyaretçilerin getirdikleri adaklık kurbanlar, kesilerek mezarın yanında bulunan yapı içerisinde pişirilip, o an ziyarette bulunanlara dağıtılmaktadır (Çağlar Abiha, 2011, s. 296).²⁷ Ekonomik durumu elverişli olmayanlar ise, *kömme*, *pesara* gibi lokma ve niyaz (niaz) adı verilen (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 112-113, 136) çeşitli yiyecekleri dağıtmaktadır.

²⁶ Bkz. Resim 22.

²⁷ Bkz. Resim 23.

Vazgeçilmez bir unsur olarak yöredeki bütün ziyaret ve kutsal mekânlarda görülen dilek tutarak mum yakma ritüeline, bu mezar çevresinde de rastlanılmaktadır.²⁸ Dilek tutma ile ilgili bir diğer uygulama da, mezar veya türbe duvarına yapıştırılmaya çalışılan taşlar ile ilgili olanıdır (Çağlar Abiha, 2011, s. 296-297).²⁹ İnanca göre taşların yapışması halinde, dileklerin kabul olunacağına inanılmaktadır. Kalafat (1995, s. 46) buna benzer bir inancın, Erbil'deki Türkmen ve Kurmançlar arasında da bulunduğunu belirtmiştir. Aslında bu uygulama pek çok türbede de görülmektedir.

Mezar ve türbeye gerçekleştirilen ziyaretlerde, sürekli olmasa da, Sarı Saltık Ocağı dedelerinin de yer almasına özen gösterilmektedir. Buna göre, Ocak dedelerinin burada bulunarak gelen ziyaretçilere dualar etmesinin makbule geçeceğine inanılır.

Sarı Saltık Ocağı ile bağlantılı bir diğer ziyaretgâh yeri olan Karaca Köyü'nde bulunan Ocağın merkezi veyahut başını (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) simgeleyen Seyyid Nesimi'ye ait pabuçlar ve kutsal emanetlerin de, bir takım sağaltıcı fonksiyonlara sahip olduğuna inanılmaktadır. Seyyid Nesimi'ye dair anlatılan hikâyede, yüz felci rahatsızlığını iyileştirmeye dair bir mucize sergileyen bu pabuçların, bugün de benzer rahatsızlıklara çare olduğundan söz edilmektedir. Karaca Köyü'ndeki Ocak yerinde muhafaza edilip korunan pabuç ve kutsal emanetlerin, geçmişten bugüne değin bir takım rahatsızlıklara da çare olduğu dile getirilmektedir.

Pabuçların hikâyesi ile kurulan bağlantı uyarınca, ağız ve göz hastalıkları geçirenler ile felçli hastaları iyileştirdiğine inanılmaktadır (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011; Uluğ, 1939, s. 89; Yaman, 1998, s. 97). Pabuçların her ne kadar belirli bir takım rahatsızlıkları iyileştirdiğine dair genel bir kanı oluşmuşsa da, farklı hastalık sahiplerinin de burayı ziyaret ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda, Alevi topluluğuna mensup inançlılar ile birlikte, pabuçların keramet söylencesini duyan Sünni inancına mensup insanlar da Ocağa ziyarette bulunmaktadır.

Rahatsızlığından ötürü şifa bulmak inancı ile Ocağa gelen ya da getirilenler, ziyaretlerini genellikle kutsal kabul edilen perşembe günleri gerçekleştirip, kurbanlarını da yanlarında getirmektedirler. Ziyaretin makbulü, en az bir gece pabuçların bulunduğu

²⁸ Bkz. Resim 24.

²⁹ Bkz. Resim 25-26.

yerde kalmaktır. Bu süre zarfında, Ocak dedeleri tarafından gelen hastalara yönelik bir takım ritüeller gerçekleştirilip, pabuçlar sürtülerek, şifa bulmaları beklenilmektedir. Getirilen kurbanların kesimi ve ziyaretçilerin konaklama hizmetleri Ocak dedelerince yapılmaktadır. Ocak dedeleri (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 20011) tarafından anlatılanlara göre, ziyaretgâha hasta bir şekilde getirilip, bir gece kaldıktan sonra, sabah hemen iyileşerek evine dönenler olmuştur. Hasta ve yakınları, Ocak dedeleri tarafından kendilerine yapılan hizmetlerin karşılığı olarak, onlara bir takım maddi bağışlarda bulunarak, Ocak'tan ayrılmaktadır.

1937-38 yıllarında Dersim'e yapılan devlet müdahalesi sonucu öldürülen Sarı Saltık Ocağı mensuplarına ait toplu mezar yeri, bugün aynı Ocak mensupları ve yöre Alevileri tarafından ziyaret edilip, kurbanların kesilerek, mumların yakıldığı kutsal bir mekân işlevi görmektedir. Perşembe gününün kutsallığına dair yörede kabul gören bir takım inançlar arasında (Sevgen, 2003, s. 110) yer alan ziyaret ve mezarlarda mum ya da çıra yakma işlemi (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 142-144), birçok yerde tekrarlandığı gibi söz konusu olan bu toplu mezar yerinde de gerçekleştirilmektedir. Yöredeki yaygın inanca göre, karanlıkta bulunan ölülerin, perşembe günü yakılan mumlar ile aydınlığa kavuşturulduğuna inanılmaktadır (Deniz, 2012, s. 102).

Yukarıda sözü edilen toplu mezar yerine gerçekleştirilen ziyaretlerde yapılan uygulamaların aynısı, Ağveren (Akören) Köyü'nde mezarları bulunan Seyyid Nesimi ve aile efradının mezarları başında da gerçekleştirilmektedir.

Hozat-Kardelen Köyü'ndeki dağın tepesinde medfun bulunan Sarı Saltık soyuna mensup Hacı Baba'ya ait mezar yeri de belirli bir inançsal ve ritüel fonksiyona sahiptir. Bu mezar yeri, çoğunluklu olarak köy ahalisi ve yöredeki diğer Aleviler tarafından ziyaret edilmektedir. Dağın zirvesindeki mezara patika bir yol üzerinden zorluklarla gerçekleştirilen ziyaretlerde, Hacı Baba'ya adaklarda bulunularak, kurbanlar sunulmaktadır. Bugün halen yerli halk tarafından, her yıl Mayıs ayının 3. haftasına denk gelen perşembe günlerinde Hacı Baba'nın mezar yeri ziyaret edilerek, kurban kesilmektedir. Ziyaret gününün yıl içerisinde özellikle de bu güne denk gelmesi, kendisinin belirtilen tarihte vefat ettiğine dair yaygın bir inancın söz konusu olmasından kaynaklanmaktadır (Mahsuni Çakmak ile kişisel görüşme, 2 Ekim 2011). Bunun da yanı sıra Hacı Baba'ya ait mezar yerinde bulunan ağaçların kutsal kabul edilerek,

kesilmediği ve ağaçlara herhangi bir zarar vermekten özellikle kaçınıldığı da görülmektedir. Perşembe gününün yöre Aleviliğinde sahip olduğu kudsiyet, benzer şekilde Hacı Baba ve mezar yeri için de geçerli olmuştur.

5.3. YÖRESEL İNANÇLARDA OCAĞIN ROLÜ

5.3.1. Kerbela Matemi ve 12 İmam Kültü

“Tarihsel süreçte doğru ya da yanlış pek çok bilgi ile beslenen, sözlü ve yazılı kültür halinde nesilden nesile aktarılan Kerbela olayı” (Yılmaz, 2010, 249), Alevi toplumu tarafından yaratılan çeşitli motiflerin şekillenmesinde acı fakat büyük bir tarihsel miras bırakmıştır.

Hız. Ali ve Muaviye arasında meydana gelen hilafet mücadelesi sonucu İslam toplumunu bölünmenin eşiğine getiren olaylar, Hız. Hüseyin ve aile fertlerinin de arasında bulunduğu 72 kişiden oluşan bir kafilenin 10 Muharrem 61 (10 Ekim 680) tarihinde öldürülmesiyle birlikte, geri dönülmez bir noktaya gelmiştir. Hız. Hüseyin’in başının mükâfat koparmak maksadıyla kesilip Küfe’ye götürülmesi hadisesinin (Fığlalı, 1996, s. 65-69; And, 2007, s. 20; Arslan ve Erdoğan, 2009, s. 31), İslam tarihindeki muhalefet gruplarının ve özellikle de Alevi düşüncesinin oluşmasında büyük etkileri olmuştur. Yüzyıllara yayılan bu muhalefet hareketleri özellikle de İran coğrafyasından yükselmiştir. And (2007, s. 25-26), Hız. Hüseyin için düzenlenen yas törenlerinin İran geleneğinde çok güçlü bir şekilde yer edinmesinin, İran geleneğinin İslam’dan çok öncelerine uzanarak bir süreklilik göstermesine ve bunun da İran’a özgü olan mitolojya da birçok örneği ile mevcut olduğuna işaret etmiştir.

Safevi hükümdarı Şah İsmail vasıtası ile Anadolu Aleviliğine enjekte edilen Kerbela matemi, Hız. Ali ve buna bağlı olan Oniki İmam kültürleri (Ocak, 2009b, s. 221), bugün halen Anadolu Alevileri ve Bektaşileri tarafından gerçekleştirilen ritüel ve doktrinlerde güçlü bir şekilde yaşatılmaktadır (Arslan ve Erdoğan, 2009, s.66-79).

Kerbela faciası ve sonucunda meydana gelen acı verici olaylara bağlı olarak oluşan matem kültürü ile Oniki İmam’ların kendisine duyulan derin sevgi ve saygı, Tunceli Aleviliğinde de önemli bir yer işgal etmiştir.

Sarı Saltık Ocağı'nın da arasında bulunduğu yöre halkı, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet dönemindeki siyasal otoriteler ile belirli dönemler içinde yaşadığı sorunlarından ötürü meydana gelen acılar ile Kerbela hadisesi arasında güçlü bir bağlantı kurmuştur (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Böylece Kerbela ve Oniki İmam kültü, diğer Alevi bölgelerine nazaran Tunceli'de daha işlevsel bir konum edinmiş ve yılın belirli zamanlarında tutulan oruçlar ve gerçekleştirilen matem uygulamaları ile günümüze değin sürdürülmüştür. Dile getirilen her iki kültü de güçlü bir şekilde yaşatan Tunceli Aleviliği, benzer şekilde bu inançları birbirinden ayırmaktan ziyade, ikisini de bütünsel bir şekilde ele alıp ortak bir tema altında işlemiştir.

Sarı Saltık Ocağı ve diğer ocaklar ile birlikte yöre insanı, Muharrem ayının başlangıcını takiben, 12 gün boyunca, güneşin doğuşundan batışına değin tutulmaya başlanılan oruç (Muharrem Orucu) ile (Çem, 1999, s. 24) tutulan matemdeki duygusal boşalma paralel olarak katı bir kurallar hiyerarşisi uygulamaktadır. Bunun yanı sıra, diğer Alevi ve Bektaşiler tarafından uygulananlara da (And, 2007, s. 34; Melikoff, 2009, s. 45; Noyan, 1985, s. 87) benzer şekilde, tutulan oruç ve içine girilen matem boyunca belirli bir takım kural ve yasakların uygulanmasına riayet edilmektedir. Bu kurallar, Yezid'e lanet, Hz. Hüseyin ve 12 İmam için ağlama, Hz. Hüseyin'in kesik başına saygı için top oynamamak, yıkanmamak, aynaya bakmamak, tırnak kesmemek, çamaşır yıkamamak ve değiştirmemek, cinsel ilişkiden uzak durmak, su içmemek, saç ve sakal kesmemek, kan akıtmamak, hiçbir canlıya zarar vermemek, herhangi bir canlının meydana geldiği (yumurta gibi) ürünleri yememek, et ve koku yapıcı yiyeceklerden uzak durmak, kötü söz söylemekten sakınmak, türkü söylememek, müzik dinlememek, içki ve keyif verici maddeleri kullanmamak, koku sürtünmemek, televizyon izlememek, vb. şekillerdedir (Çem, 1999, s. 98). Sarı Saltık Ocağı dedeleri bu matem günlerinde gerçekleştirilen uygulamalara dikkat ederek, kendilerine düşen sorumlulukları yerine getirmektedirler. Bugün hala yaşayan Ocak dedelerinden Haydar Sarısaltık, her yıl 12 İmam günlerinde bu matem gerçekleştirilmek için evinde halvete çekilerek, dünya ile olan ilişkisini kestiğini dile getirmektedir (Haydar Sarısaltık ile kişisel görüşme, 1 Ağustos 2011).

Kerbela matemini için tutulan Muharrem Orucu, geleneksel olarak on gün yerine on iki gün tutulmaktadır (Melikoff, 2009, s. 45). Yaygın inanca göre orucun 12 gün tutulmasının, her bir imama bir gün ayrılması ile yakın bir alakası vardır. Yöre halkı, 12

İmamların hepsinin Kerbela’ da öldürüldüğü gibi yanlış bir inanca sahip olduğu için, bu orucu 12 şehidin hatırası için tutmaktadır (Akgül, 2009, s. 33). Yukarıda da ifade edildiği üzere, Kerbela matemi ile Oniki İmam kültürünün iç içe geçmesinde dile getirilen bu inancın etkisi söz konusudur.

12 gün boyunca tutulan orucun bitmesi ile yapılan Aşure’ye (Aşura) katılan 12 farklı yiyeceğin her biri (Bumke, 1997, s. 410, 413), aynı şekilde 12 İmamların kendisi ile alakalıdır. Bu yüzden de Aşureye yörede *Germiya Des ü Dı İmamı* (12 İmam çorbası) adı da verilmektedir (Çem, 1999, s. 24; Tuğrul, 2006, s. 121). Ayrıca 12 yıl boyunca kesintisiz 12 gün oruç tutan kişinin “hacı” olacağına da inanılmaktadır.

İslam öncesi inanç temellerine sahip örnekleri ile bilenen (And, 2007, s. 37) ve Muharrem ayının onuncu günü olan Aşure’den (Aşura) adını alarak, o gün içerisinde yapılan Aşure tatlısı, bazı Alevi-Bektaşî topluluklarında görüldüğü gibi Tunceli’de de orucun son gününde yapılmaktadır. Halk, aşure yapmanın bir görev olduğunu düşünerek kendi ekonomik bütçesine göre bu yemeği yapıp dağıtarak sevap kazanacağına inanır. Ayrıca halkın içerisindeki ekonomik durumu daha iyi olanlar kurban da keser. Kurbanların kesilmesinde Sarı Saltık Ocağı dedelerinin de yer aldığı ve dualar verdiği görülmektedir.

5.3.2. Hızır İnanç ve Oruçları

“Arapça aslı *el-Hadır* olan *Hızır*, hemen hemen bütün kaynaklarda bir isimden ziyade lakap olarak” değerlendirilmekle birlikte “Türklerde *Hızır* ya da *Hıdır*, İranlılarda ise *Khezr* şeklinde” telaffuz edilmiştir (Ocak, 2006, s. 58; Çelebi, 1998, 406).

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim (XVIII:60-82) ve peygamberden nakledilen hadisler başta olmak üzere, bazı şarkiyatçılar tarafından eski doğu efsaneleri olan Gılgamış Destanı, İskender ve Yahudi efsanesi ile arasında ilişki kurulan (Ocak 2006, s. 46-48, 52-58; Çelebi, 1998, s. 407-408) Hızır-İlyas kültürü, Türk-İslam tasavvufunda edindiği rolün yanı sıra, farklı din ve milletlerdeki kültür ve karakterlerle iç içe geçmesi açısından da dikkatleri çekmiştir. (Ocak, 2006, s. 123,137-142; Atay, 2005, s. 38-39). Ocak’a (2006, s. 217) göre, “Hızır denilen insanüstü bir varlık etrafında meydana gelen bu kült temel olarak, Türkler dahil İslam toplumlarının yayıldığı geniş

bir coğrafyada ve tarihsel süreçte çok çeşitli kültür ve inanç sistemlerinin katkılarıyla Müslüman kültürü çerçevesinde oluşan bir bağdaştırmacılık” olmuştur.

Alevilik ve Bektaşilikte yoğunluklu bir yer işgal eden Hızır inancına, aynı zamanda bu geleneklerin referans aldığı birçok eserde de geniş bir yer verilmiştir.³⁰

Çok genel bir yaklaşımla, kişileştirilmiş doğaüstü güçler (nitelikleri, karakteristik özellikleri belirlenmiş ve betimlenmiş) kategorisi içinde ele alabileceğimiz “Hızır” ile ilgili yapılmış araştırmalar, onun, farklı kültürlerde farklı kimliklerle bilinip tanınan; ilahi güce yalnızca yüce varlıkla olan bağlantısı sayesinde sahip; “türemiş doğaüstü güç” kategorisinde yer aldığını ortaya koymaktadır (Erginer, 2005, s. 34).

Folklorik olarak, Hızır-İlyas kültü ile ilişkili merasimlerin en başında, Hıdrellez ve Nebi (Hızır Nebi) Bayramları gelmektedir. “Eskiden *Ruz-i Hızır* da (Hızır Günü) denilen *Hıdrellez*, halk arasında yaygın inançlara göre, Hızır ile İlyas’ın bir araya geldiği günün hatırasına kutlanmakta olup ... bugün kullanılmakta olan Gregoryen takvimine göre 6 Mayıs’a, Türkiye’de eskiden kullanılan ve rumi denilen Jülyen takvimdeyse 23 Nisan gününe rastlamaktadır” (Ocak, 2006, s. 145). Anadolu’da 6 Mayıs günü kutlanan Hıdrellez, kelimenin tam anlamıyla bir bayramdır (Erginer, 2005, s.33). Hayatın canlılığı başta olmak üzere, bolluk, bereket, uğur, kısmet, sağlık, şifa, mal, mülk, statü değişikliği ve mevsim dirilmesi gibi konulara merkezlik yapan bütün bu uygulamaların muhtevası, genel olarak hep umut ve beklentiler üzerine kurulmuştur.

Sünni ve Alevi- Bektaşi halk arasında kutlanan Hıdrellez’in yanı sıra Kızılbaş zümreleri tarafından kutlanan bir diğer bayram da *Nebi Bayramı* ya da *Hızır Nebi Bayramı*’dır. İranlıların Nevruz kutlamalarının altı hafta öncesine tekabül eden bayram, karların erimeye başladığı Şubat ayı başlarına denk gelmektedir. On İki Hayvanlı eski Türk takvimine göre Türklerin yeni yılı ile arasında benzerlik kurulan *Nebi Bayramı*; Azerbaycan Türklerince *Hıdır Nebi Bayramı*, Tebriz yöresindeki Kızılbaş *Cehelten* (Çihilten) ya da *Kırklar* tarafından Nebi Bayramı, yine aynı bölgede yaşayan *Ehl-i Hak*

³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ebu’l Hayr-ı Rumi, 1988, c. 1, 32-34, 53, 114, 119-121, 123, 130, 155, 182-188-189, 242-245, 290, 328, 364-365; c. 2, 2, 29, 42, 94, 140, 162, 163, 172; c. 3, 3, 56, 200, 217, 221, 260-262, 271, 286-294, 296, 328, 358; Firdevsi-i Rumi, 1995, s. 11, 22-23, 47, 65, 71, 77, 91; Gölpinarlı, t. y., 23, 65, 69, 92, 131, 138, 159, 169, 186, 257, 261; Ocak, 2006, 197-211.

Ateşbagi inancı mensuplarınca da *Zat-ı Mutlak* bayramı adlarıyla kutlanmaktadır (Ocak, 2006, s. 169; Melikoff, 2009, s. 79-80).

Salı, çarşamba ve perşembe günleri tutulan oruçların sonrasında perşembeyi cumaya bağlayan gece yapılan Nebi Bayramı'nın farklı uygulamalarına değinen Melikoff'a (2009, s. 79) göre, bu bayramı, Anadolu Alevilerinin "Hızır Bayramı" olarak Mayıs ayı içerisinde kutlanan Hıdrellez (Hızır İlyas) ile karıştırmamak gerekir.

Üç gün boyunca tutulan oruçlardan sonra, perşembe gecesini beyaz bir örtü üzerine serilen unun üstünde, ertesi sabah at nalını andıran bir iz görülünce, bu eve *Hızır Nebi*'nin geldiğine inanılmaktadır. İzin görüldüğü un alınıp, Anadolu'da adına köme ya da kömme adı verilen bir ekmek çeşidi yapılarak dağıtılmaktadır. Kömenin paylaşılmasının yanı sıra kurban edilen koyun ya da keçilerin etleri de eşit şekilde paylaşılır. Aynı zamanda Hızır'ın şerefine kırılmış-kaynatılmış buğday, gavud (kavud) da pişirilmektedir (Ocak, 2006, s. 163-164 Melikoff, 2009, s. 80).

Aleviler ve Bektaşiler arasında Hz. Ali, Hacı Bektaş-ı Veli, Hacı Sultan, Şah İsmail, Hz. Muhammed, hatta dolaylı bir biçimde Tanrı ile özdeşleştirilen Hızır inancını ve kültürünü, yaygın olarak kutlanan Hıdrellez'den ayrı mütalaa etmek gerekir. Zira bu inançla ilgili uygulamalar bahar bayramı ile ilişkilendirilmemektedir (Erginer, 2005, s. 36). Bu konuda özellikle Tunceli Aleviliği'nin, inanç ve ibadetlerinde yer alan Hızır inancı ile yakın bir ilişki içerisinde olduğu söylenilebilir.

Panteist inançların yoğunluklu olarak yer aldığı Tunceli Aleviliği'nde, yöresel dilde Heq (Hak) (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 91) adı altında telaffuz edilen Tanrı inancı, Alevi topluluklarının birçoğunda var olduğu gibi, Hz. Ali'nin tanrılaştırılması ile kendini göstermekle birlikte, yöredeki diğer kutsal kahramanlar ile de ifade bulmaktadır. Dersim pantheonunun özel katkıları ile tanrısal niteliklere kavuşturulan Düzgün ve Munzur Baba'nın (Danık, 2006, s. 133-139) yanı sıra, yoğunluklu olarak dile getirilen Hızır inancı da bunlar arasında yer almaktadır. Yöre insanının yapmış olduğu dua ve yeminlerde adına en çok denk gelinen Hızır'ın, aynı zamanda Alevi teslisi olarak kabul edilen "Hak-Muhammed-Ali" üçlemesindeki Hak'ın yerine kullanıldığı da belirtilmektedir (Yavuz, 1968, s. 406-407; Tan, 2011, s. 218).

Hızır ile özdeşleştirilmiş olan ve bu isimle anılan Hızır Gölü (Gola Çetu-Çetunun Gölü) Tunceli merkezde yer almakta olup, iki ırmağın birleştiği bir noktada bulunmaktadır. Bu kutsal mekânın, iki su kaynağının birleştiği yerde bulunuyor olması, Hızır ile ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'de (18:60-82) bahsi geçen, Hz. Musa'nın hikâyesindeki iki denizin birleştiği yer motifi ile arasında ilişki kurulmasına vesile olmuştur (Aday, 4 Şubat 2012). Farklı hikâyelere konu olan ziyaret yeri ile ilgili bir diğer inanç da, Hz. Ali ile Hızır'ın burada bir araya geldikleri yönündedir. Yörede Hızır ile sembolleşmiş bir diğer mekân da Mazgirt yakınlarında bulunan Hızır Gölü'dür. Burada kutsal kabul edilen Perşembe akşamları sabaha kadar mum yandığı iddiasında bulunmaktadır (Deniz, 2012, s. 259).

Yöredeki farklı bir diğer inanca göre ise bu ziyaretgâh yeri, Hızır'ın boz atıyla görüldüğü yer olduğu için kutsal kabul edilmektedir. Buralara gerçekleştirilen ziyaretlerde kurbanlar kesilip, niyazlar dağıtılmakla birlikte, tutulan dileklerin gerçekleşmesi için ağaçlara bezler bağlanmakta ve gelinlik genç kızlar suyuna girmektedir (Gültekin, 2004, s. 99).³¹ Kutsal kabul edilen bu mekâna gerçekleştirilen ziyaretlerin özellikle, yöre de tutulan Hızır Oruçları zamanında yoğunlaştığı da görülmektedir.

Tunceli'deki Hızır inancı ya da inancın ritüel olarak belirli bir dönemini kapsadığı "Hızır Oruçları"nın tutulmasına ocak ayının son haftasında başlanılarak, şubat ayı boyunca devam edilir (Dersimi, 1997b, s. 77; Çem, 1999, s. 23; Kutlu, 2007, s. 141; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 170;). Hızır'a duyulan olağanüstü sevgiye istinaden üç günlük bir süreyi barındıran bu oruçların (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Kemali, 1992, s. 152) bir aylık gibi uzun bir süreye yayılmasının en büyük gerekçesi, her biri belirli bir dede ocağına bağlı bulunan yöredeki Alevilerin bu oruçları topluca tutmuyor olmalarından kaynaklanmaktadır. Yöredeki aşiretler Hızır orucunu, adı geçen süre içerisindeki dört haftaya yayılacak şekilde kendi aralarında paylaşmışlardır (Aksoy, 2009, s. 117; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 170; Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Bunun nedeni ise, oruçlar sonrasında köylerdeki taliplerini dolaşan pirlere adı geçen oruçları uzun bir süreye yayarak, bütün taliplerini ziyaret edecek zamanı bulma istekleri

³¹ Bkz. Resim 18-19-20-21.

olmuştur. Gerçekleştirilen bu ziyaretlerde cem törenleri icra edilip, talipler arasında huzur sağlandıktan sonra dedelere çiralık adı verilen talip yardımları sunulmaktadır (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011).

Yöredeki bütün ocak dedeleri de talipleri gibi bu oruçları tutmaktadır. Sarı Saltık Ocağı dedelerinin Hızır oruçlarını, Kureşan ve Baba Mansur Ocağı dedeleri gibi üçüncü hafta tuttıkları görülmektedir.

Hızır oruçlarına, haftanın salı günlerinden başlanılarak perşembe gecesine kadar tutulan üç günlük süre boyunca devam edilir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Orucun son gününe tekabül eden perşembe günü niyaz adı verilen kurbanlar ya da gömbe (kömme) dağıtılarak adakta bulunulur (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011). Aşiret mensupları, kesilen kurbandan bir kısım ve kurbanın derisini alarak, bağlı buldukları ocağın dedesinin evine gitmektedir. Ayrıca dedenin evinde de kurban kesilip, yemekler pişirilerek cem yapılır (Kutlu, 2007, s. 241-245; M. Yaman, 2007, s. 281). Yöredeki bütün cem törenlerinin, kutsal kabul edilen perşembe akşamları yapılmasına büyük bir özen gösterilmektedir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Hozat yöresindeki Alevilerin bağlı buldukları dede ocaklarından ziyade Sarı Saltıklı ocakzadeleri de ziyaret edip dualarını aldıkları ve kurbanlarını sundukları bilinmektedir.

Aynı günün gecesi kavrulmuş buğdaydan öğütülmüş gavud (kavud) adı verilen un elenerek, etrafına dizilen mumlar ile kimsenin girmeyeceği bir odaya bırakılır (Uluğ, 1939, s. 99; Dersimi, 1997b, s. 77; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 171; Deniz, 2012, s. 148-149). Sabah uyanıldığında, un üzerinde Hızır'ın olduğu kabul edilen el ya da ayak işaretlerinin yanı sıra muhtelif işaretlere de rastlanıldığında, o eve bereket geldiğine inanılarak (Kieser, 1997, s. 442; Tan, 2011, s. 217; Deniz, 2012, 150) yeniden kurban kesilip, dağıtılmaktadır. Adı geçen uygulamalar, Melikoff tarafından verilen bilgilerden de anlaşıldığı gibi, *Nebi Bayramı* veya *Hızır Nebi Bayramı* ile birebir benzer özellikler taşımaktadır.

Her dinin ya da inancın, içinde işlevselleştirildiği kültürün çeşitliliğine göre kendine has bir farklılık oluşturduğu gerçeği, Tunceli yöresinde uygulanan Hızır inancı hususunda

da görülmektedir. Tunceli yöresinde tutulan Hızır Orucu esnasında görülen en belirgin farklılık, evli olmayan bekâr gençlerin salı, çarşamba ve yoğunluklu olarak da perşembe günlerini susuz geçirip başlarının altına bir süpürge koyarak niyetli bir şekilde uyumalarıdır. İnanca göre, her kim rüyalarında kendilerine su verir ise, tanıyıp tanımadığına, görüp görmediğine bakılmaksızın o kız ya da erkekle evlenileceğine inanılmaktadır (Dersimi, 1997b, s. 77; Çem, 1999, s. 77; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 171; Tan, 2011, s. 217; Deniz, 2012, s. 150). Su veren kişilerin olmadığı ve sadece suyun içildiği yerlerin görüldüğü rüyalarda ise, o muhitin bulunduğu yerden biri ile evlenileceğine inanılmaktadır (Çem, 1999, s. 24). Bugün yörede, Hızır orucunda gördüğü rüyaların gerçekleşmesi sonucu evlendiğini dile getiren insanlar vardır (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Dile getirilen bu uygulamaya halen her oruç döneminde devam edilmektedir. Aksoy (2012, s.) yöredeki gençlerin 3 günlük Hızır Oruçları boyunca su içmemesini, Aziz Sarkis'in genç kızların karşı cinse olan sevgi ve bekleyişleriyle ilişkilendirmiştir. Yazar ayrıca, Ermenilerin de Aziz Sarkis adına tuttıkları bu oruçtan sonra, Tunceli Aleviliğindeki gavud gibi, pişirdikleri *pokhintlere* atının nal izini bıraktığına inandıklarını belirtmiştir (Aksoy, 2012, s. 64).

5.3.3. Cem Törenleri

Türkçe karşılığı toplamak, topluluk, toplantı, cemiyet ve bir araya getirmek olan cem (Gölpınarlı ve Boratav, 1991, s. 175; Fıçlalı, 1996, s. 326; Gölpınarlı, 2004, s. 65; A. Yaman, 2007, s. 211; Korkmaz, 2008, s. 205), Alevi ve Bektaşilerce dede, pir, baba veya vekili tarafından yönetilen ve bazı yerlerde içkili şekilde icra edilen dinsel bir törendir (Pala, 1992, s. 106; Gündüz, 1998, s. 79; Gölpınarlı, 2004, s. 65; Melikoff, 2009, s. 137-138). Cem'e ayrıca; Ayn-ül Cem, Ayin-i Cem (Cem ayini), Birlik Cemi, İkrar Cemi, Görgü Cemi, Musahiplik Cemi, Düşkün Cemi, Ali Cemi, Abdal Musa Kurbanı, Dardan İndirme Erkânı, Koldan Kopan Erkânı, Kerbela Ayini, İçeri Kurbanı ve Kısır Cemi de denilmektedir (Erseven, 1996, s. 206-224; Fıçlalı, 1996, s. 330-336; M. Yaman, 2003, s. 7; A. Yaman, 2007, s. 211; Tan, 2011, s. 138). Cem, sahip olduğu bu işlevlerinden ötürü, Aleviliğin en önemli kurum ve ritüellerinin başında gelen dinsel törendir (Fıçlalı, 1996, s. 326; Yaman, 2003, s. 7).

Cem ibadetinin kökenine dair çeşitli inançlar söz konusudur. Bunlardan ilki ve en yaygın kabul görenine göre cem, Hz. Muhammed'in Mirac'ı sonrasında arşta yapılan Kırklar Cemi ya da Kırklar Semahı'nın yeryüzündeki izdüşümüdür (Erdemir ve Harmanşah, 2006, s. 277; A. Yaman, 2007, s. 211; Melikoff, 2009, s. 47). Bu olayın kaynağı, Buyruk'ta (2005, 113-118) ifade edildiği gibidir.

A.Yaman'a (2007, s. 212) göre, Cem'in kökeninin geleneksel bakış açısı ile Kırklar Cemi'ne dayandırılmasına karşın, tarihi ve sosyolojik veriler ile başka unsurların da dikkate alınması gerekmektedir. Aynı yazar, Anadolu'da bugün de yaygın olan saz geleneğini, kadınlı erkekli törenler ve bu törenlerde yapılan “*semah*” adı verilen dinsel danslar gibi cem kurumunu da İslamiyet öncesi geleneklerin İslam sonrası değerlerle yoğrulmasına dayandırmıştır (Yaman, 2007, s. 212). Benzer görüşler bir takım farklı yazarlar tarafından da daha önce dile getirilmiştir (Birge, 1991, s. 239-240; Birdoğan, 1995, s. 465-466; Fığlalı, 1996, s. 366-370; Ocak, 2002c, s. 50; Melikoff, 2009, s. 46).

Cem töreni, Alevilerde genellikle kutsal kabul edilen ve gerçekte perşembe akşamları olmasına rağmen cuma akşamı olarak nitelendirilen günlerin akşamında yapılmaktadır (Melikoff, 2009, s. 45; Yaman, 2003, s. 7). Gerçekleştirilen bu kutsal ritüelin yerine getirilmesi için gerekli olan bir takım görevler vardır ve bunlar 12 Hizmet olarak adlandırılmaktadır (M. Yaman, 2007, s. 215). Yerine getirilen bu hizmet ve sahipleri; Dede (Mürşit, Pir), Rehber, Gözcü, Çerağcı (Delilci), Zakir (Âşık), Süpürgeci (Ferraş), İbriktar (Sakka), Kurbancı (Sofracı), Pervane (Semahçı), Peyik (Ayakçı, Davetçi, Okucu), İznikçi (Meydancı) ve Kapıcı'dır (Bekçi) (Bozkurt, 1993, s. 170-173; Birdoğan, 1995, s. 282-283; Erseven, 1996, s. 206-207; Fığlalı, 1996, 336-338; A. Yaman, 2007, s. 215; Tan, 2011, 140-143). Dile getirilen bu hizmetlerin cem töreni içerisinde icra edilmesi, cemin belirli bir bütünlük ile neticelendirilmesi için bir takım kural ve sıralamaları gerekli kılmaktadır (Fığlalı, 1996, s. 339-366; Yaman, 2003, 12-82). Aynı zamanda ceme, her biri farklı bir kişi ve simgeyi temsil eden 12 tane de post serilmektedir (Fığlalı, 1996, s. 339). Cem boyunca gerçekleştirilen ibadetlerin dilinin ağırlıklı olarak Türkçe olduğu (Birge, 1991, s. 237) görülmekle birlikte, Kur'an-ı Kerim'den okunan dualar ile Arapçaya da yer verilmektedir.

Dâhil olduğu Alevilik inancından ötürü, Tunceli’de de cem törenlerine büyük bir önem verilmektedir. Bu törenlere yöresel dilde *civat* da denilmektedir (Deniz, 2012, s. 63). Sarı Saltık Ocağı’nın da belirli dönemlerde etkin bir rol oynadığı görülmektedir.

Yılın belirli dönemlerinde gerçekleştirilen cem törenleri, diğer yerlerde de olduğu gibi (Pala, 1992, s. 106) Tunceli yöresinde de genellikle, iş yükünün azaldığı sonbahar ve kış aylarında yapılmaktadır (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 41). Ayrıca, kışın Hızır Oruçları nedeniyle taliplerini gezmeye çıkan pirlerin kontrolünde gerçekleştirilen Hızır Cemleri’ne de rastlanılmaktadır (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Bunun da yanı sıra taliplerin Hızır Oruçları’nda pirlarını ziyarete gelmesi sonucu, cemlerin pir evinde yapıldığı da görülmektedir. Gerçekleştirilen bu cem törenlerinin başlangıcında, diğer Alevi cemlerinde de olduğu gibi (Fığlalı, 1996, s. 331), öncelikli olarak ceme katılanlar arasındaki problemlerin çözülmesine özen gösterilir (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 41). Talipler, kendi ekonomik durumlarına göre getirdikleri niyazlar ile piri selamlayıp Cem’e katılmaktadır. Cem ritüeli diğer Alevi cemlerinde de görüldüğü gibi belirli bir takım hizmetlerin yerine getirilerek, semahların edilmesi ve duaların okunması ile sonlandırılır. Tunceli’deki cemler içerisinde icra edilen bu semahların tarihçesini 12. ve 13 yüzyılla tarihlendiren Tuğrul’un (2006, s. 143) dile getirmiş bulunduğu iddiayı destekler herhangi bir tarihsel kaynak ne yazık ki söz konusu değildir.

Bölgede gerçekleştirilen cemlerin, yöresel bir takım farklılıklarının olmasına rağmen (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011), özü itibarı ile diğer Alevi cemleri ile benzerlikler taşıdığı söylenilebilir. Dile getirilen bu benzerliklerden ziyade, farklılıklar daha da dikkate değerdir. Bu farklılıkların başında cem törenlerinde pençe yerine *tarik* (tarik) kullanılması gelmektedir (Atalay, 1991, s. 22). Tarık konusunda gösterilen bu hassasiyetin, 1910’lu yıllarda yöreye gelip cemlerde pençe kullanılması gerektiği yönünde çalışmalar yapan Çelebi Efendi ile Sivas Ağuçan Ocağı’na mensup Aziz Dede’ye yönelik ciddi bir tepkiye neden olduğu Dersim’i (1997b, 109-113) tarafından bildirilmiştir. Bu durum inançlarında *tarika* önemli bir yer veren Dersim halkı tarafından hoş karşılanmamış, penceciler dönek anlamına gelen “purut” olarak nitelendirilmiştir (Güler, 2010, s. 169).

Sarı Saltık Ocağı dedeleri tarafından, yörede bir zamanlar musahiplik cemlerinin de yapıldığı ve bugün evlilik öncesi cemsiz tutulan musahipliklerin makbul olmadığı belirtilmiştir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Gerçekleştirilen bu musahiplik cemlerinde de *tarık* kullanıldığını belirten Yurt (Kişisel görüşme, 15 Haziran 2011), törenlerde erkek musahiplerin kucak kucağa yattıklarını, kadınlarının ise bir diğerinin ayaklarına kapandıklarını belirtmiştir. Pir huzurunda duran bu erkek musahip adaylarının sırtlarına pir tarafından “ Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali” sözleri eşliğinde, üçer defa tarık ile vurulduğu, benzer şekilde kadınların ellerine de *tarıkın* üçer defa sürtüldüğü dile getirilmiştir. Aynı zamanda Ocak dedeleri tarafından, görgü cemlerine musahibi olmayan kişilerin katılamayacağı da belirtilmiştir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011).

Cemlerdeki farklılıklardan bir diğeri de, belirli bir süre öncesine kadar duaların yöresel dillerde yapılmış olmasıdır (Dersimi, 1997b, s. 167; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 42). Gezik’ e (2000, s. 169) göre, yakın bir zamana kadar özellikle Dersim içerisinde Türkçe’ye bir bütün olarak yabancı olan bu topluluk, Türkçe dinsel ayinlere ve böylelikle Bektaşiler’e karşı doğal bir uzaklıkta durmuştur. Aynı yazar ayrıca, Alevi Kürtlerin dillerini yazıya aktaramamalarında ötürü, 20. yüzyılda artarak yaygınlaşan Türkçe kullanımı sonucu, kendi dillerindeki ayinlerini hızlı bir şekilde terk ettiklerini de belirtmiştir (Gezik, 2000, s. 169). Bugün bölgedeki günlük yaşam içerisinde bir takım dua ve ibadetler yöresel dilde yapılmasına rağmen, cem törenlerinde Türkçe dışında bir dil kullanılmaktadır. Dolayısıyla da, bütün zamanlar boyunca cem törenlerinde kullanılan dilin sadece Türkçeden teşekkül ettiğini söylemenin, tarihi ve sosyolojik olarak yöresel farklılıkları göz ardı eden, eksik bir bakış açısını yansıttığı söylenilebilir.

Sarı Saltık Ocağı dedeleri, yörede kullanılan dillerden farklı olarak geçmişten bugüne değin cemlerinde Türkçe’yi kullandıklarını belirtmektedir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011).

Bugün halen Hozat ve Tunceli yöresinde gerçekleştirilen cem törenlerinde, Sarı Saltık Ocağı dedesi Ahmet Yurt ve Tunceli Cemevi dedesi olan oğlu Aliekber Yurt’un aktif olarak rol oynadıkları da görülmektedir. Ocak dedelerinin icra ettikleri bu törenler, geçmiş dönemler içerisinde özellikle de Karaca Köyü’ndeki Ocak yerinde

gerçekleştirilmiştir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011) Sarı Saltık Ocağı pirleri sahip olduğu statüleri dolayısıyla, aşiretler arası anlaşmazlıkları bu cem törenlerinde çözmüştür.

Sarı Saltık Ocağı dedelerinin geçmiş dönemler içerisinde, perşembe akşamları kurbanları ile Sarı Saltık Dağı'ndaki ziyaret yerine gidip, bir gece burada kalarak, sabaha değin cem törenleri gerçekleştirdikleri de belirtilmektedir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011). Bu uygulama, Birdoğan (1995, s. 237) tarafından ileri sürülen, cemlerin kapalı havada yapılması zorunluluğu ile uyusmamaktadır.

Aynı zamanda, bugün Tunceli yöresinde gerçekleştirilen cemlerde, diğer bir takım Alevi-Bektaşî cemlerinde olduğu gibi içki içilmediği (Deniz, 2012, s. 340) ve Sarı Saltık Ocağı dedelerinin de buna riayet ettiği görülmektedir (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011).

5.3.4. Musahiplik ve Düğün Törenleri

Alevi inancı içerisinde yer alan, bireyler arası ilişkiler ve cemaat içi bağların güçlenmesine katkı sunan musahiplik uygulaması, çeşitli cemiyetler arasında farklı versiyonlarına rastlanılan bir inanç olup, Melikoff göre (2009, s.84-87,93), Ahi loncaları vasıtası ile Aleviliğe tesir etmiş dini bir tören olarak kabul edilmektedir. Musahipliğin Türk topluluklarındaki geleneklerin devamı olduğuna dair görüşler de mevcuttur (A. Yaman, 2007, s. 242).

Ergenlik çağına girmiş olan iki erkek kişinin, cem töreni eşliğinde gerçekleştirdikleri musahiplik ikrarı, aynı zamanda bu kişilerin Aleviliğe girişi olarak da kabul görmektedir (Yaman, 1998, s. 49).

Alevilerin ilmihali olarak görülen İmam Cafer-i Sadık Buyruğu'nda (Melikoff, 2005, s. 98; Ocak, 2009b, s. 221) bir takım katı kurallar dâhilinde gerçekleştirilerek, uyulması belirtilen musahipliğin kökeni, Hz. Muhammed, Hz. Ali ve Kırklar arasında geçtiğine inanılan olaylara dayandırılmaktadır (Buyruk, 2005, 19-26,70-91; Sachedina, 2005, s. 4-5; Fıçlalı, 2005, 116-117; Melikoff, 2009, s. 88-90) Melikoff'un (2009, s. 68) verdiği bilgilerde ise, musahiplik bağına dair inançlar arasında en erken dönemi yansıtan örnek,

Cebrail'in Adem'in beline kuşak kuşatarak onun ile kardeş, yani musahibi olduğu inancıdır.

Alevilerde dede ya da pir huzurunda gerçekleştirilmesi farz olan musahipliğin, Bektaşilerde de var olmasına rağmen şart koşulmadığı görülmektedir (Gölpınarlı, t.y., s. 390). Alevi toplumuna mensup iki kişi arasındaki anlaşma sonucu dini bir takım kuralları yerine getirmek kaydıyla aileler ve ailelerin de rızası alınarak Alevi dedesi huzurunda gerçekleştirilen Cem merasimi ile işlevselleştirilen musahiplik ritüeli, gerek bu dünyada gerekse ahirette musahip olan kişileri birbirine karşı sorumlu tutarak kardeşlik bağı ile bağlı kalmalarını sağlamaktadır (Melikoff, 2009, s. 90). Bireylerin bu sorumluluk bilinci dışında hareket etmesi durumunda da, genel anlamda kuralları çiğneyen kişinin cemaat dışlaştırılmasına varan bir aforoz (düşkünlük) uygulaması devreye sokulmaktadır (Atalay, 1991, s. 34-35; M. Yaman, 2007, s. 246-259; Deniz, 2012, 62).

Musahiplik uygulaması Tunceli Aleviliği içerisinde önemli bir yer işgal eder. Henüz evlenmemiş olan iki erkeğin birbirleri ile anlaşip musahip tutma (olma) kararı almaları sonucu başlayan bu süreç, ailelerin rızası ve pirin (dede) onayı ile kesinleşir. Geçmiş dönemlerde cem merasimi ile karara bağlanılan musahiplik (Gölpınarlı ve Boratav, 1991, s. 199; Buyruk, 2005, s. 74-86; Melikoff, 2009, s. 90-92), belirli bir döneme kadar ziyaretgâhlarda kesilen kurbanlar ile kararlaştırılırken, günümüz Tunceli'sinde artık tarafların birbirlerine verdikleri musahip olma ikrarı (sözü) ile söze bağlanmaktadır. Belirli bir süre önce Sarı Saltık Ocağına mensup dedeler tarafından gerçekleştirilen cemler eşliğinde yapılan musahiplik töreni (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011), bugün yine aynı ocak dedelerinin de arasında bulunduğu pirlere huzurunda edilen karşılıklı yeminler, alınan dualar, kesilen kurban veya verilen niyazlar ile gerçekleştirilmektedir. Musahiplik ile ilgili olarak herhangi bir törenin yapılmadığı durumlarda ise tarafların birbirlerine, musahiplik kurallarına bağlı kalacaklarına dair söz vererek de musahip oldukları görülmektedir. Bugün yörede sıklıkla rastlanılan bu uygulamada, musahiplerin birbirlerine karşı vermiş oldukları musahiplik sözünün, herhangi birinin yapacağı düğünde gerçekleştirilen törenler vesilesiyle onaylandığı görülmektedir.

Buyruk (2005, s. 70-71) kurallarına uyan bir takım Alevi-Bektaşî topluluklarında uygulanan şekli ile evli olan erkek ve eşlerinin, cem merasimi eşliğinde gerçekleştirdikleri musahiplik ikrarı (Gölpınarlı ve Boratav, 1991, s. 199; Melikoff, 2009, s. 90-92), Tunceli Aleviliğinde farklı bir şekilde icra edilmektedir. Zira yöredeki uygulamalarda, musahipliğin evlenmeden önce gerçekleştirilen bir zorunluluk olduğu ve diğer Alevilerde olduğu gibi başlangıcının cem törenleri ile icra edilmediği görülmektedir. Bu yüzden de, uzun bir süreci kapsayan musahipliğin, her iki musahibin de evlenmeleri sonucu, eşleri ile birlikte tamamlanan bir süreç olduğu söylenilebilir (Deniz, 2012, s. 83,85).

Yöresel inançlarda musahip olarak birbirine bağlanan iki erkek, yaşamları boyunca birbirlerine karşı sorumluluk ile hareket etmek zorundadır (Çem, 1999, s. 23). Benzer şekilde aileler de, bu musahiplik bağı uyarınca birbirlerine bağlanıp, bu sorumluluğun altına girmektedir. Tunceli yöresinde musahiplik tutan erkeklerden her biri, musahibinin ailesini kendi ailesi gibi görüp, musahibinin annesine “analık” babasına da “babalık” şeklinde hitap edip, ona karşı derin bir saygı beslemek zorundadır.

Melikoff’un (2009, s. 92) verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere, musahiplik bağları çok kuvvetli olduğu için musahiplerin çocukları, bacı ya da kardeş sayıldıklarından, ölünceye kadar birbirleri ile evlenemezler. Bu inanç Tunceli’de de aynen sürdürülmekle birlikte, daha da aşırı bir yoruma gidilmiş ve musahip olan tarafların yedi kuşak akrabalarının birbirleri ile evlenmeleri yasaklanmıştır (Bumke, 1997, s. 407; Çem, 1999, s. 23; Gezik ve Çakmak, 2010, s. 127; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011; Deniz, 2012, s. 84). Bu duruma benzer bir diğer uygulamaya da yörede görülen “kirvelik” bağında rastlanılmaktadır. Benzer şekilde birbirleriyle kirvelik tutanların da yedi kuşak akrabalarının kendi aralarında evlenmeleri yasaklanmıştır (Deniz, 2012, s. 98-99; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Deniz’e (2012, s. 309) göre, kan bağı olmayanlar arasında kurulan musahiplik ve kirvelik inancı, bölgeye doğudan göçle gelenler tarafından getirilmiş. Bizce bunlar Ehl-i Haklar ve Yezidiler olmalıdır.

Yörede evlenmek isteyen çiftlerin öncelikli olarak dikkat ettikleri şey, her iki taraftan da (erkek ve kız) yedi kuşak akrabalar arasında musahiplik tutan kişilerin bulunmamasıdır (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Böylesi bir durumda, dede/pir tarafından icra edilen “Allah’ın emri” (Emre Haq) adı verilen kutsal tören

gerçekleştirilmez ve evlenmenin mümkün olmadığı konusunda taraflar toplum huzurunda uyarılır. Bu uyarıyı dikkate almamanın bedeli ise düşkün olarak cezalandırılmaktır. Genel olarak düşkün ilan edilen kişilerin kapısının önüne, dede tarafından büyük bir taş dikilip, bu kişiler toplum nezdinde tecrit edilmektedir (Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011). Herhangi bir sorunun olmadığı durumlarda ise, dede tarafından Allah'ın emri çeşitli ritüeller eşliğinde kılınarak, yerine getirilmektedir (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 128-131).

Tunceli'de musahiplik uygulamasının en işlevsel olduğu zaman, taraflardan bir erkeğin evlenmesi sonucu, musahibi olan diğer erkeğin yanında bulunup üzerine düşen dini sorumlulukları yerine getirmesidir. Bunlar; nişanda, dedenin yürüttüğü Allah'ın emri adı verilen (Sevgen, 2003, s. 109) kız isteme töreninde ve düğün esnasında sürekli damat adayının yanında bulunmak şeklindedir. Bu yüzden de düğün törenleri ile musahiplik ilişkisi arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır.

Birbirlerine musahiplik ikrarı veren iki erkekten birinin evlenmesi ile başlayan bu kutsama törenlerinin ilkinde, Allah'ın emri alındıktan sonra gelinin sağ eline yakılan kınadan sonra, damattan önce ilkin musahibin eline ve serçe parmağına kına yakılmaktadır (Melikoff, 2009, s. 92-93). Sağ ele yakılan kınanın tesadüf olmadığı ve sağ el ile sağ omuzun sola nazaran daha makbul olduğuna dair yöre Aleviliğinde mevcut olan bir inanç söz konusudur (Gezik ve Çakmak, 2010, s. 143).

Musahip, düğün esnasında da sürekli gelin ve damadın yanında bulunmaktadır. Eğer musahiplerden biri düğün esnasında orada bulunmuyorsa, onun yerine vekâleten bu görevi yakın bir erkek ya da kadın akrabası yerine getirir. Gelinin baba evinde alınan Allah'ın emrinden sonra, evden damat ve musahip eşliğinde yeni evine götürülen geline burada eşik üstünde bir tahta kaşık kırılır. Bazı durumlarda ise kaşığa bastırılır (Deniz, 2012, s. 93). Bu uygulama bazı yerlerde cam kırılması şeklindedir. Gelinin ayrıca eve girerken, kutsal kabul edilen eşığe (Tuğrul, 2006, s. 33) basmamasına da özellikle dikkat edilmektedir (Birge, 1991, s. 195; Kalafat, 1995, s. 59). Ayrıca geline kutsal kabul edilen eşik pervazının öptürüldüğü de belirtilmektedir (Deniz, 2012, s. 93, 238).

Düğün, bir balkon ya da toprak evin önüne getirilen geline, ağızlarını beyaz bir mendille kapatan musahip ve damadın, belirli bir yükseklikten ellerinde bulunan elmayı üçer defa gösterip en sonunda da başına doğru atmasıyla sonlandırılır (Deniz, 2012, 89, 92). Bu âdetin yakın bir zaman önce, düğünün başlangıcında gerçekleştirildiği dile getirilmiştir. (Dersimi, 1997b, s. 85-86; Sevgen, 2003, s. 112). Gerçekleştirilen bu ritüelde özellikle de elmanın kullanılıyor olması dikkate değerdir. Buyruk'taki (2005, s. 14) anlatıma göre, tanrının elmaya dostluğu bağışlaması ile burada görüldüğü üzere musahiplerin bu uygulamayı elma ile gerçekleştirmesi arasında bir bağlantı söz konusudur. Aynı zamanda, yapılan düğün davetleri ile birlikte (Deniz, 2012, s. 103) yöredeki aşiretler arasında gerçekleştirilen yeminlerde de kırmızı elmanın kullanılıyor olması, Buyruk'taki bu inanç ile yakın bir ilişkinin olduğunu göstermektedir.

Sarı Saltık Ocağı'na bağlı dedeler, sahip oldukları statülerinden ötürü, musahiplik ikrarının kurulması esnasında gerçekleştirilen törenlerde aktif rol oynamaktadır. Bunun da yanı sıra Ocağa ait ziyaretgâhlar, birbirleri ile musahiplik bağı tutan bireylerin gerçekleştirecekleri yemin törenleri için de bir kutsallığa sahip olup, kesmiş oldukları kurban ve dağıttıkları niyazlar için ziyaret ettikleri mekânlar arasında bulunmaktadır. Ocak dedelerinin, evlenen kişinin alacağı gelin adayı ile kendi musahibinin ailesi arasında bir akrabalık bağının olup-olmadığını kontrol ederek, evliliği ret ya da onay verme yetkisi de bulunmaktadır. Bu yetki aynı zamanda, damat ile alacağı gelinin yedi göbek akrabaları arasında bir ikrarlık yani musahiplik ve kirvelik bağının olup olmadığının kontrolünü de kapsamaktadır.

Sarı Saltık Ocağı dedeleri aynı zamanda, düğün öncesi gerçekleştirilen Allah'ın emri adlı dini törende de aktif rol oynamaktadır. Tören boyunca uyulması ve yapılması gereken kuralları belirlemekle birlikte, evliliğe, okudukları dualar ve düvazdehler ile dini bir meşruiyet de kazandırmaktadırlar.

Topluluğa ait bireyler arasındaki grup birliğini pekiştirmek amacıyla işlevselleştirilen musahiplik bağı (Andrews, 1992, s. 174), geleneklerin aşınması ile birlikte bugün artık Tunceli'de de bir takım aksaklıklara maruz kalmıştır. Musahiplerin uzak akrabalarının dışında, çok yakın akrabalarının da birbirleri ile evlenmesi, dile getirilen bu aşınmada en sık görülen örnekler arasında bulunmaktadır. Bunun da yanı sıra musahip tarafların

birbirlerinden insan öldürmesine çok büyük bir günah olarak yaklaşılsa da, belirli dönemlerde meydana gelen adli vakalar arasında bunların olduğu da görülmektedir.

5.3.5. Cenaze ve Sonrasında Gerçekleştirilen Ritüeller

Bütün topluluklarda olduğu gibi Aleviler açısından da cenaze törenleri vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Tunceli yöresinde yapılan cenaze törenlerinin yöresel bir takım değişikliklerin yanı sıra, diğer Alevilerde de olduğu gibi (M. Yaman, 2007, s. 333-337) İslami kaidelere göre gerçekleştirildiği görülmektedir (Sevgen, 2003, s. 29-30).

Tunceli’de dede ya da pirlerin kız isteme ve nikâh kıymak gibi işlevlerinin yanı sıra cenaze kaldırmak gibi sosyal işlevleri de bulunmaktadır (Deniz, 2012, s. 63). Bu yüzden de Sarı Saltık Ocağı mensupları, yörenin farklı yerlerinde gerçekleştirilen cenaze işlemlerinde dede statüsü ile yer alıp bir takım işlemleri yerine getirmektedir. Özellikle de Ocak dedesi olan Ahmet Yurt’un, cenaze işlemlerinin başlangıcı ve sonrasındaki bir takım ritüellerde aktif bir rol oynadığı görülmektedir.

Ölü için kefen işlemlerinin yapılması ile başlayan hazırlıklar, ölünün yıkanarak tabuta konulması ile devam eder.³² Kutlu’ya (2007, 335) göre ölünün yıkanması İslamiyet’ten ziyade Hititlerden kalma bir gelenektir. Fakat bizce bunun İslamiyet ile ilgisi daha güçlüdür.

Tabut içerisine konulan ölü, cenazesine katılanların olduğu bir topluluk önünde başı batıya ayakları da doğuya gelecek bir şekilde yerleştirilip, cemaat huzurunda cenaze namazı kılınmaktadır. Kılınan cenaze namazında Kur’an-ı Kerim’den dualar ve 12 İmamın isimlerinin içinde geçtiği Düvazdeh İmam’lar okunmaktadır (Gölpınarlı, t.y., s. 46).³³ Gerçekleştirilen ritüel sonrasında, tabut üstüne bırakılan tahta bir kasnaktan yapılmış elek ya da bez içerisine, cenazeye katılanlar tarafından, cenaze de yapılan masraflar ve ihtiyacı olanlara dağıtılmak üzere para atılmaktadır (Sevgen, 2003, s. 116; Tuğrul, 2006, s. 124).³⁴ Sonrasında cenaze mezarlığa götürülerek, cenaze namazında da

³² Bkz. Resim 27.

³³ Bkz. Resim 28.

³⁴ Bkz. Resim 29-30. Söz konusu uygulama yörede gerçekleştirilen sünnet törenlerinde de görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Deniz, 2012, s. 106.

olduğu gibi ölünün başı batıya, ayakları doğuya ve yüzü de güneye, kibleye gelecek şekilde omuz altına toprak konularak defin işlemi gerçekleştirilmektedir (Kutlu, 2007, s. 348). Defin işlemi boyunca dede ya da hoca dualar okur. Cenaze sahiplerine başsağlığı dilendikten sonra da mezar yeri terk edilerek, cenaze işlemleri sonlandırılır.

Ölünün toprağa gömüldüğü günün birinci gün sayılması ile birlikte, devam eden üçüncü ve kırkıncı günlerdeki “üç” ve “kırk günlük” adını taşıyan ve *madağ* olarak telaffuz edilen hayır yemeği ya da lokması verilerek, Kur’an okutulmaktadır (Sevgen, 2003, s. 116; M. Yaman, 2007, s. 337; Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011). Üç günlük adı verilen yemeğin daha önce inanç içerisinde söz konusu olmadığını bildiren Yurt (Kişisel görüşme, 15 Haziran 2011) ve Saltık (Kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011), bunun sonradan bir gelenek haline geldiğini, Kırk günlüğün ise vazgeçilmez olduğunu belirtmişlerdir. Adı geçen Sarı Saltık Ocağı dedelerince 3 günlük adı verilen yemeğin sonradan gelenek içerisine dâhil edilmiş olduğu belirtilmişse de, bu hususta temkinli yaklaşmak gerekmektedir. Her ne kadar yemeğin geleneğe sonradan dâhil edilmiş olduğu belirtilmişse de, ruhun 3. gün sonrasında dünyayı terk ettiğine dair yaygın bir inancın bugün bölgede hala söz konusu olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu durum tıpkı Zerdüştlükte olduğu gibi, ruhun ölümün ardından üç gün boyunca yeryüzünde kaldıktan sonra ölümler krallığına indiği yönündeki ölüm sonrası yaşam inancına benzemektedir (Zerdüşt, 2012, s. 11). Daha önce de belirtildiği gibi, madağ isimli bu inancın Ermeni Hıristiyanlığından kalan Zerdüştü bir kökeninin olduğu öne sürülmüştür (Aksoy, 2012, s. 90-91, 227).

Sevgen (2003, s. 116), ölü yakınlarından erkeklerin 3 gün sonra tıraş olduklarını belirtmişse de, bunun esas itibarı ile Kırk’ın verildiği 40. gün ve sonrasında yapıldığı görülmektedir.

Yöredeki bütün Alevilerin 40. gün “Kırk vermek” ya da “çıkarmak” olarak ifade ettikleri Kırk günlük verme zorunluluğunu, Sarı Saltık Ocağı mensupları yerine getirmemektedir. Bunun gerekçesini de, Hızır ile Ocak mensubu olan Seyyid Mehmet arasında geçen bir olaya dayandırmaktadır. Anlatıma göre, Seyyid Mehmet’in 5 oğlundan 4’ü, kırk gün içerisinde peş peşe ölür. Bu yüzden de her birisinin Kırk günlüğü iç içe karışır. Bir gün Seyyid Mehmet tarlasını sularken yanında bir adam belirir ve Mehmet’e, “ giden mi efdal, kalan mı efdal” şeklinde bir sorar. Karşılık olarak

da Mehmet'ten “ giden efdaldir ” cevabını alır. Bunun üzerine Seyyid Mehmet'e, “4 çocuğunu aldım, biri kaldı. Onu da sana bağışladım. Bundan sonra siz Sarı Saltıklılar kırk vermeyeceksiniz” diye tembih de bulunur. Bu olay uyarınca da Sarı Saltık Ocağı mensupları, o günden sonra Seyyid Mehmet'e görünen bu kişinin Hızır olduğuna kanaat getirerek, Kırk vermeyi bırakmışlardır (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011).

Cenaze ve sonrasındaki mezar ritüelleri ile ilgili bir diğer inanç da, bayramlarda mezarlığa gidilerek ölüler için Fatiha okunmasıdır (Tuğrul, 2006, s. 121) Sarı Saltık Ocağı dedelerinin³⁵ gerçekleştirilen bu ziyaretler de yer alarak mezarda okunan dua işlemlerini yerine getirdikleri bilinmektedir.

5.4. YÖREDEKİ ETNİK KİMLİK TARTIŞMALARI VE SARI SALTİK OCAĞI

Ulus, millet ve etnisite üzerine yapılan günümüz modern araştırmalarından da anlaşılacağı üzere, toplulukların muhayyile gücü ile geçmişe yönelik tahayyül etkinliği sonucu meydana gelen kimliğin (Hobsbawm 2006, s. 133-134; Anderson 2007, s. 22,16; Aydın 2009, s. 100), aynı şekilde bu topluluklar tarafından oluşturulmuş olan tarih tasarımına hizmet eden çeşitli bağlamsal mitler ile de takviye edilmiş olduğu görülmektedir (Aydın, 2009, 58,62). Böylece, millet ya da etnisite, “tarihi yanlış yazmakla meydana gelen bir topluluk” (Hobsbawm, 2006, s. 27) olarak hayali bir inşanın eseri olup, geçmişe yönelik gerçekleştirmiş bulunduğu varlığını da tahkim etmiş olmaktadır.

Etnisite ve milliyetçilik hususunda yapılan tartışmaların, Alevilik konusunda da dile getirildiği ve bu inanç ile bir takım etnik kimlikler arasında bağlantı kurularak, özcü bir yaklaşıma gidildiği görülmektedir. Ağuıçenoğlu (2010, s. 119) tarafından da dile getirildiği gibi, “genelde etnik zemin üzerinde yükselen ve dine muhalif bir alanın ideolojisi olan milliyetçilik, inanç kökenli Alevi kimliğini tek başına yeterli görmediği için onu, yeni yarattığı düzene uydurma/uyarlama ve “tamamlama” gereğini hissetmiştir.” Ocak'm da isabetli bir şekilde ifade ettiği gibi, Aleviliğin etnik köken itibarıyla değişik unsurları içine aldığı ve Alevi Türkler olduğu gibi Alevi Kürtler,

³⁵ Özellikle de hala hayatta olan ve kendisiyle de görüştüğümüz Ahmet Yurt'un kendisi, bu etkinlikte aktif bir şekilde rol oynamaktadır.

Kürtleşmiş Alevi Türkler, Türkleşmiş Alevi Kürtler, Abdallar ile eski devirlerde ihtida etmiş olup köken itibarı ile Anadolu'nun yerli halklarının da Alevi oldukları söylenilebilir (Ocak, 2009b, s. 260).

Dini bir inanç olarak Alevilik ve Bektaşiliğin, etnisite bağlamında yapılan tartışmalarda Türk kimliği ile eşdeğer görülmesinin (Noyan, 1985, s. 66; Erdoğan, 1993, 45-46; Bahadır, 2003, s. 207-219; Fırat, 2007, s. 49,69; Melikoff, 2009, s. 30,41) yanı sıra, bu inanca sahip bulunan Tunceli yöresindeki insanların da Türk olarak nitelendirildiğine tanık olunmaktadır (Uluğ, 1939, s. 54-58; Yolga, 1994, s. 94; Fırat, 2007, s. 51-57, 116-119). Bu görüşün aksini iddia edenler ise Tunceli Alevilerinin etnik yapı olarak Kürt ve Zaza olduğunu dile getirmektedir (Kemali, 1992, s. 152; Dersimi, 1997a, s. 57-58; Gezik, 2000, s. 168; Fırat, 2010, s. 142-148).

Nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Kırdışki ve Zazaca (Kırmancki) adı verilen dilleri konuştuğu görülen Tunceli yöresinin (Andrews, 1992, s. 161-163,171-174; Dersimi, 1997b, s. 66; Gezik, 2000, s. 125; Şener, 2004, s. 83,98; Aksoy, 2006, s. 132; Bruinessen, 2008, s. 88; Fırat, 2010, s. 144-148;) Sarı Saltık Ocağı'nın bulunduğu Hozat ve civarında ağırlıklı olarak Zazaca'yı konuşan Aleviler bulunmaktadır (Dersimi, 1997b, s. 37; Sevgen, 2003, s. 168; Şener, 2004, s. 98; Bruinessen, 2008, s. 88-89). Her ne kadar farklı bir etnik kimlik ve dile sahip olsalar da yöredeki Aleviler arasında Türk olduğunu dile getiren ailelere de rastlanılmaktadır. Bunlar içerisinde özellikle de ocakzade dede ve seyyid ailelerinin kökenlerini Türklüğe dayandırdıkları görülmektedir.

Türklük ile yöre Aleviliği arasında kurulan bağlantıdaki en belirgin öge, kökenlerinin Horasan'a dayandığı ve atalarının da buradan gelmiş oldukları inancıdır (Gezik, 2000, s. 147; Danık, 2010, s. 116-117; Deniz, 2012, s. 332). Bruinessen'in de (2008, s. 101) belirttiği gibi Horasan'ın, Alevilerin anayurdu olarak bilinmesi, Aleviliği üst kimlik olarak kabul eden yöre insanının Alevilik ile Türklük arasında bir bağlantı kurmasında etkili olmuştur (Uluğ, 1939, s. 40-41). Dersimi (1997b, s. 69-70) ise, Horasan ile kurulan bu bağlantıyı reddederek, Horasan'ın Türklerden ziyade Kürtlere de yurtluk yaptığını ve bir takım Kürt aşiretleri ile birlikte seyit denilen halifelerin 700 yılında Horasan'dan Dersim'e geldiklerini belirtmiştir. Aynı yazar ayrıca, Dersim'e göç eden bu aşiretlerin geldikleri esnada dahi Zazaca konuştuklarını ve Tunceli'de çok sevilen Ebu Müslim-i Horasani'nin de Kürt asıllı olduğunu iddia etmiştir (Dersimi, 1997b, s. 70). Benzer

şekilde Gezik de (2000, s. 147), tasavvuf tarihinde önemli bir yeri ve anlamı olan Horasan'ı, herhangi bir etnik köken ile alakalı şekilde anmanın doğru olmadığını belirtmiştir. Deniz (2012, s. 51) ise, seyyidlerin Kurmanc kavramının dışında kullanılmasını inanç içindeki dinsel hiyerarşinin bir gereği olarak görmenin yanı sıra, seyyidlerin kendi iddialarına paralel olarak dışarıdan gelenler olarak da düşünülebileceği ihtimali üzerinde durmuştur.

Türklük ve yöresel kimlik arasında her ne kadar böyle bir bağlantının kurulmuş olduğuna rastlanılsa da, konuşulan dil ve inançlarda, Türklüğün esas olarak pejoratif (aşağılayıcı, küçümseyici) bir anlamda kullanıldığı da görülmektedir. Dersimliler açısından Kürt ile Kızılbaş, Türk ile de Sünni özdeş olarak kabul edilmiştir (Bruinessen, 2008, s. 105; Gezik, 2000, s. 44; Fırat, 2010, s. 148-149; Deniz, 2012, s. 97). Yörede konuşulan Zazaca adlı dilde anlam bulan, *iyeke zonema qeseykene pöre aleviye* (bizim dili konuşanların hepsi Alevidir), *ma Alevime, ma Kırmancme* (biz Aleviyiz, biz Kırmancı) ifadesi, benzer şekilde dile getirilen *Tırkura Alevi nevejine* (Türklerden Alevi çıkmaz) özdeşliğinin tezahürüdür (Fırat, 2010, s. 146,148-149).

Alevilik inancının Kürlük ile özdeşleştirilmesinin en belirgin örneği, Sünni Kürtler için *Kurr* kelimesinin kullanılmasıdır ki, bu kelime de aşağılayıcı bir anlam içermektedir (Gezik, 2000, s. 18). Dolayısıyla *millete kırmanci* (Kürt milleti) ifadesi ile tamamen Alevilik kastedildiği gibi, *millete Tırki* (Türk milleti) ile de Sünni inanç kastedilmektedir. Sonuç olarak, Tunceli yöresine has bir “Kürtlük” algısı olduğu, bunun da inanç ve etnisite birlikteliği ile eş değer tutulup “Alevi Kürt” kimliği ile özdeşleştirildiği söylenilebilir (Aksoy, 2012, s. 203; Deniz, 2012, s. 52). Böylece, bölgedeki inanç ve aşiret yapısının birleştirilmesi ile *Kurmanc* ve *Kırmanc* şeklinde nitelendirilip ortak birliktelik sonucu meydana getirilen kimliksel yapı, dışarıdan girişe kapatılarak soy-etnisite ve inanç birlikteliğinden teşekkül eden yapısal bir karaktere kavuşturulmuştur (Deniz, 2012, s. 335).

Atalay (Atalay, 1991, s. 32-33) ve Melikoff'un (2009, s. 133) verdiği bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Türklük ile Sünnilik arasında kurulan bu pejoratif anlamın sadece Tunceli Aleviliğine özgü olmadığı da görülmektedir. Benzer şekilde, farklı Alevi-Bektaşî zümrelerine mensup Çepni, Tahtacı ve Bulgaristan Kızılbaşlarının da, Sünni inanç sahibi komşularını Türk olarak adlandırdıkları belirtilmektedir.

Söz konusu etnik tartışmalar ve yöresel inançlar içerisinde Sarı Saltık Ocağı dedelerinin de yer aldığı görülmektedir. Bu Ocak mensuplarının büyük bir çoğunluğu, diğer seyid aileleri gibi, bölgede yaşayan çoğu insandan farklı olarak kendilerini etnik kimlik açısından Türk olarak nitelendirmektedir. Ocak mensupları, etnik kimliklerini Türklüğe dayandırdıkları için, yöredeki diğer Alevilerin de bu kökenden geldiği iddialarında bulunmaktadır. Bu köken meselesi, diğer seyyid ailelerinde de yoğunluklu olarak görüldüğü gibi Sarı Saltıklı ailelerde de, Horasan'dan gelme ve bundan ötürü de Türk olma söylemine dayandırılmaktadır (Ahmet Yurt ile kişisel görüşme, 15 Haziran 2011; Erol Saltık ile kişisel görüşme, 1 Temmuz 2011).

Sahip oldukları tarihi ve sosyolojik unsurlar nedeniyle, sözlü iletişimin dezenformasyona açık özelliği üzerinden asırlar boyunca kendini var eden Alevi ve Bektaşî topluluklarının, genelde Tunceli Aleviliğinde, özelde ise Sarı Saltık Ocağı mensuplarınca da dile getirilen Horasan vurgusu ve çeşitli menkıbelerin anlatısı üzerinden bir kimlik inşası içerisine girdikleri söylenilebilir.

Sarı Saltık Ocağı mensuplarının, kendi etnik kökenlerini ayrıca bu bölgedeki diğer insanların da etnik kökeni haline getirmeleri, en azından yakın zamana değin yaşanan gelişmeler ile pek de uyuşmamaktadır. Yukarıda da ifade edildiği gibi Türk kimliğinin yöre insanı tarafından pejoratif (aşağılayıcı) bir manada kullanıldığı görülmektedir. Söz konusu durum her ne kadar bu yönde olsa da, yöre insanının Sarı Saltıklı dedelerin kendilerini Türk olarak nitelendirmelerine hoş görüyle yaklaşp, kabul ettiği ve aynı zamanda ötekileştirdiği Türklüğün bu temsilcilerine saygıda kusur etmediği de belirtilmelidir.

Ocak mensuplarının dile getirdiklerinden ziyade, Sarı Saltık ve onun soyunda gelen ailenin etnik köken olarak Kürt olduğuna dair farklı ibareler de mevcuttur. 1920-30'lu yıllarda Tunceli bölgesinde bulunan Dersimi'nin sonradan kaleme aldığı anı ve eserlerinde, tepesinde medfun bulunduğu dağa ismini veren Sarı Saltık'tan, Arap tasavvufçusu kabul edilen Hacı Bektaş-ı Veli tarafından Dersim'e gönderilmiş bir Kürt evliyası olarak bahsedilmektedir (Dersimi 1997a, 138; 1997b, 73). *Sar* isminin Med- Mar dilinde dağ demek olduğunu ve Saltık'ın bu dağ üzerinde gömülü bulunması nedeniyle, bu dağa Sarsaltık yani Saltık'ın Dağı denildiği de Dersimi tarafından ifade edilmiştir. Yazar ayrıca buradaki sarı isminin Türkçedeki sarı sıfatı ile bir ilgisinin olmadığını da

belirtmiştir (1997b, s.73). Benzer şekilde Çem de (1999, s. 107), Sarı ve Saru isimlerinin Türkçedeki renk nitelemesi dışında, yöresel dildeki ahali ve baş anlamlarında kullanılabileceğine işaret etmiştir.

Bu Ocağa mensup kişilerin Dersim'den (Tunceli) muhtelif yerlere göç eden Alevi Kürtleri ve dönme olarak görülen, sonradan Kürt olanları kendilerine mürid kabul ettiklerini dile getiren Dersimi (1997a, s. 138-139), Sarı Saltıklıların Kürtçenin Kurmanc ve Zaza lehçeleri ile Türkçeyi de mükemmel konuştuklarına vurgu yapmıştır. Dersimi (1997b, s. 73-74) ayrıca, Sarı Saltıklıların Kürtlük duygularının çok güçlü olduğunu ve bu kabile mensuplarından Miralay Xalıt'ın (Halıt) Kürt Teali Cemiyeti üyesi olmakla birlikte, ailenin diğer mensuplarından olan Mıla Xıdır'ın (Molla Hıdır) Balkan Harbi esnasında İstanbul'da Kürdistan Muhibban Cemiyeti'ni kurduğunu da belirtmiştir.

Bunun da yanı sıra Sarı Saltık ailesine mensup ve aralarında bir yüzbaşının da bulunduğu 32 kadar kişinin, Cumhuriyet döneminde meydana gelen 1937-1938 Dersim Olayları'nda topluca kurşunlanıp öldürülme ve gömülmeleri hadisesi, Dersimi'nin verdiği bilgilerdeki gibi Kürtlük davası güttüklerinin düşünülmesi ve bundan ötürü cezalandırıldıkları ihtimalini de göz önüne getirmektedir.

Tunceli ve yöresindeki, farklılaşan etnik eğilimlere göre şekillenen kimlik tasavvurunun, iç içe geçmiş ve kullanılan anlamlarının ötesinde değerler yüklenen bir dizi algı ile şekillendiği söylenilebilir. Bu durumun en önemli nedenleri arasında da Tunceli bölgesinin sahip olduğu tarihi, kültürel, coğrafi, vb. özellikleri gelmektedir. Bu özelliklerinden ötürü bölge, farklı milletlere ve kültürlere ev sahipliği yapması nedeniyle Türk, Kürt, Ermeni, vb. halklar arasındaki kültürel etkileşime örnek teşkil edebilecek bir özgünlüğe de sahip olmuştur. Dolayısıyla, Tunceli'nin taşımış olduğu bu özelliklerinden ötürü, farklı millet ve dinlerin sunmuş olduğu katkıları Alevi-Kızılbaş kimliğinin bünyesi altında birleştirerek kendine özgü bir Alevilik anlayışı ve kimliği oluşturduğu da iddia edilebilir. Bu lokal Alevi kimliğinin meydana gelmesinde Sarı Saltık Ocağı'nın da belirli bir etkinliğe sahip olduğu ve farklı aşiret üyeliklerine mensup bulunan yöre insanlarına diğer Alevi ocakları gibi dini olarak hükmettiği söylenilebilir.

SONUÇ

Alevilik ve Bektaşiliğe dair bugüne değin yapılan bilimsel ve amatör çalışmaların büyük bir kısmı, ele alınan konunun bilgisini taşımaktan ziyade, tarafların bakış açılarındaki değer yargılarını yansıtmıştır. Filin herhangi bir parçasını tutarak, onu bu parça üzerinden tarif eden kör örneğinde olduğu gibi, Alevilik ve Bektaşilik çalışmalarında da benzer bir tutum izlenmektedir. Bu durumun en önemli nedenini ise, tarafların büyük bir çoğunluğundaki bilimsel formasyon eksikliği oluşturmaktadır.

Uzun bir döneme tekabül eden Alevi-Bektaşî tarihini, sadece bu dönemin belirli bir kesitinden ibaret, donuk bir resimmiş gibi çizmenin, ciddi ve bir o kadar da büyük problemleri olmuştur. İslam öncesi inanç kaynakları başta olmak üzere, çeşitli din ve kültürlerin kaynaşması sonucu senkretik bir hüviyete kavuşan bu inancı, tek başına yapısal bir köken iddiası ile dile getirmek bile, kendisini var eden bütün bu kültürel zenginlikleri görmezden gelme anlamı taşımaktadır. Heteredoks ve senkretik karakteri uyarınca, işlevsel bir devamlılık ile geçmişinden devraldığı bakiyeyi yaşadığı anın koşullarına güncelleyen söz konusu inanç, aynı zamanda bunu geleceğine de devrederek varlığının devamlılığını sağlamıştır.

Çoğunluklu olarak, sözlü-şifahi kültür vasıtasıyla mirasını devralıp-devreden bu inanca mensup toplulukların, geniş bir coğrafik alana yayılmaları sonucu kültürel bir taşımacılığa ön ayak oldukları gibi sosyolojik bir kanı da söz konusudur. Bu gerçeklik aynı zamanda inanca eşlik eden muhtelif kültürlerin farklı bölgelere yayılmasında da görülmüştür. Gerçekleştirilen bu tez çalışmasından da anlaşıldığı gibi, menkıbevi ve tarihi kişiliğinin iç içe geçmesiyle popüler bir hüviyete bürünen Sarı Saltık'a ait bir kültürün bugün hala farklı bölgelerde yaşıyor olması bile, dile getirilen bu yayılmayı somutlaştıran önemli bir örnektir.

Alevi-Bektaşî kültürünün karakteristik özelliklerinden biri olan evliya söylencelerinin bugün halen Balkanlar ve Anadolu'nun muhtelif yerlerinde güçlü bir şekilde dolaşımda olması, bu kültürün ne denli etkili ve canlı olduğunu göstermesi açısından da dikkate değerdir. Geleneğin, sözlü bir ifade anlatısı üzerinden dolaşımda olması, devamlılığını sağlamasında önemli bir katkı sunduğu gibi, bilginin farklı coğrafya ve zamanlar içerisinde değişime uğrayarak nakledilmesinde de etkili olmuştur. O halde bu aşamada şu

soruları sormakta hiçbir beis yoktur: “Acaba bu kültürün (Alevi-Bektaşilik) önemli bir özelliği olarak “dezenformasyon”, olumsuz bir anlamdan ziyade, döngüsel bir var edicilik ve bununla da alakalı yapısal bir olumluluğa mı işaret etmektedir? Dezenformasyon, sanıldığı gibi bir olumsuzluktan ziyade, yüzyıllarca ağızdan ağıza dolaşarak zaman ve mekânın kendisine has yapısı içinde anlamlar edinen bir gerçeklik olarak değerlendirilebilir mi?”

Yazının kalıcı hükmünün aksine, sözün değişkenliğine nispet edercesine kendini var eden bu kültürel gelenek, başlangıcında beslendiği sosyal tabanın göçebe felsefesine uygun olarak, geçmişini bir yere çakılı bırakmadan, onu varlık gösterdiği her yeni alana uyarlamayı da başarabilmiştir. Dolayısıyla, bu kültürün karakterleri de geçmiş bir dönemin anlatısı olarak bırakılmadan, kendilerini taşıyan insanların zihinlerinde her daim yaşatılıp, canlı kılınmıştır.

Alevi- Bektaşi geleneğince takdis edilen önemli şahsiyetler arasında yer alan Sarı Saltık’ın kendisi, diğer birçok benzeri karakter ile aynı kadere sahip olmuştur. Sözü bir adım daha ileri götürerek, onun bu gelenek içerisinde yer alan Hz. Ali ve Hacı Bektaş-ı Veli’den hemen sonra geldiğini ifade etmek de mümkündür. Menkıbevi hayatının tarihi anlamdaki bilgisinden önce geldiği ender simalardan biri olan Sarı Saltık’ın, Anadolu coğrafyasında yer alan Alevi-Bektaşi toplulukları arasında farklı bir kültürel geleneğe sahip bulunan Tunceli (Dersim) Aleviliği içerisinde de yer edinmiş olması, popülaritesinin gücüne dikkatleri bir kez daha çekmektedir. Özellikle de Kürt Aleviliği örneğinde önemli bir yer işgal eden Tunceli Aleviliğinin, 13. yüzyılda yaşamış bulunan bu Türk kolonizatörünün mirasını benimsemesinin gerekçesini, her şeyden önce karakterimizin sahip olduğu güçlü mirası ve kabul edilebilirliğindeki özgüllüğünde aramak gereklidir.

Anadolu’daki Alevilik dışı farklı inanç gruplarına mensup topluluklar tarafından coğrafi olarak çevrilip, adeta bir ada Aleviliği görünümüne kavuşturulan Tunceli’nin, söz konusu olan kültürel varlığına dair yapılan tartışmalar belirli bir bakış açısını taşımaktan öteye gidememiştir. Bölgesel hassasiyetlere sahip bulunan yöre Alevilerinin, kendilerini mensubu buldukları bu kimlik bileşenlerinin genelleyici bakış açısından sıyrarak, var olan bu kimliksel değerlere farklı anlamlar yükledikleri de görülmektedir. Bunun en belirgin örnekleri Kürt, Türk, Zaza ve Alevi nitelendirmelerinde mevzu bahis

olmaktadır. Genel ve söylemsel olarak bu kimlik bileşenlerine sahip olmalarına rağmen, kendilerini bu kimlikleri taşıyan farklı bölgelerdeki topluluklardan da farklı gördükleri lokal bir durum söz konusudur.

Yörenin sahip olduğu tarihi geri planın, farklı medeniyet ve inançlara mensup toplulukların bakiyesinden oluşması, söz konusu olan kimlik değerlerinin şekillenmesinde belirleyici bir öneme sahip olmuştur. Semavi dinler öncesindeki pagan inanca da sahip bulunan bu geçmişin, Hıristiyanlık ve özellikle de İslamiyet ile tanışması sonucu, farklı bir inançsal formasyona büründüğü söylenilebilir. Kabuğunun değişmesine rağmen, içeriğinde hala eski birtakım inançların sürdürülmesi, genel anlamda Alevilik için söz konusu olan bağdaştırmacılığın, spesifik anlamda, yöre inanç haritasındaki farklılıkların biraradanlığını sağlamaya da katkısı olmuştur.

Bugün yoğunluklu olarak doğu kaynaklı inanç tesirlerinin gözlemlendiği Anadolu Alevilik ve Bektaşiliğinin doğudaki en son şubesi görünümünde bulunan Tunceli'nin, söz konusu olan bu inançların Alevi-Bektaşî kültürü içerisinde yer edinmesinde aktarıcı bir köprü işlevi gördüğü de düşünülebilir. Böyle bir anlamın tersi şekilde söz konusu olma ihtimali de bulunmaktadır. Doğuda halen yaşatılan bazı inançlar ile Alevilik arasında ortak birtakım benzerliklerin söz konusu olması, Tunceli'nin bu iki inanç arasında kalan ve her ikisinde de bulunan özelliklerden meydana gelmiş özgün bir inanç farklılığına sahip olduğunu göstermektedir.

Yöre insanının sahip olduğu tek bir kimlikten söz edilemese de, yapılan tartışmalarda Aleviliğin yer yer üst bir kimlik olarak kullanıldığı da görülmektedir. Modern antropolojik araştırmaların gösterdiği üzere, "hayali bir cemaat" olarak tasavvur edilen etnisite bağlamında, Türklük, Kürtlük, Zazacılık, Ermenilik ve Alevilik gibi kimlik tartışmalara sahne olan Tunceli coğrafyasındaki Alevi algısının körüklenmesinde, birçok Bektaşî motifinin olduğu gibi Sarı Saltık ve adı etrafında oluşturulan kültün etkilerinin de olduğu söylenilebilir.

Yörenin sahip bulunduğu Alevilik inancı ve bu inanç ile alakalı olan birtakım ritüellerdeki özgünlük, aynı zamanda yöredeki Alevi Ocakları nezdinde de izlenmektedir. Bu ocakların sahip olduğu kurucu mitlerin benzer birçok Bektaşî söylencesi ile de iç içe geçmiş olması, dikkatleri farklı bir noktaya çekmektedir. O

halde, söz konusu olan bu ocaklar ile ilgili dile getirilen mitolojik unsurların, Bektaşî ananelerindeki evliyalar hakkında anlatılanlar ile yakın bir benzerlik içerisinde bulunmasının kökenini nerede aramak lazımdır? Hem Bektaşîlikte hem de Tunceli Aleviliğinde görülen bu benzerliklerin farklı bir kanal üzerinden mi, yoksa bu iki inançtan herhangi biri vasıtasıyla mı bir diğerine sirayet ettiği hususunda kesin bir bilgi söz konusu değildir. Bu geçişi gösteren bilgilerin henüz gün ışığına çıkmaması nedeniyle, mevzu bahis olan bu inançlar arasındaki etkileşim ve entegrasyonun nasıl bir seyir izlediği de tam olarak saptanamamaktadır. Ayrıca, yöredeki bu ocak ataları hakkında dile getirilen menkıbevi öykülerinin dışında, tarihi olarak yaşadıklarına dair herhangi bir belge ve bilginin de söz konusu olmaması düşündürücüdür.

Tunceli'deki ocaklar arasında bulunan ve bu tezin de konusu arasında yer alan Sarı Saltık Ocağı'nın, diğerlerinden farklı olarak 13. yy'da yaşadığı bilinen tarihi bir karakter ile aynı ismi taşımış olması düşündürücü ve bir o kadar da dikkate değerdir. Ocak mensuplarının da kökenlerini Sarı Saltık'a dayandırıp, adı geçen bu karakterin Tunceli'de yaşamış olduğunu iddia etmeleri, Sarı Saltık hakkında var olan külliyatı zenginleştireceği gibi, gerek bu kültün yayılması ve sonrasında uğradığı yerellik sonucu edinilen “merkezileşme sürecini” gerekse ocak dedelerince dile getirilen iddiaları yeniden sorgunlamaya muhtaç kılmaktadır.

Bektaşîlik ile olan ilk örgütlü ve bilinçli münasebetlerinin 19 yy. sonrası ile 20. yy. başlarına denk geldiği dile getirilen Tunceli Aleviliğindeki her bir ocağın, bu tarihten önce güçlü bir Kızılbaş inancına sahip olduğu bilinmektedir. Özellikle de Safevi topraklarına olan yakınlığı ve onlar tarafından gerçekleştirilen propagandanın yoğunlu bir tesiri altında kalan bu bölgenin, Kızılbaşlık ve Bektaşîlik arasındaki yakın münasebetten ötürü Bektaşîlikten de etkilendiği düşünülebilir. Yukarıda belirtildiği gibi, Sarı Saltık dışında Alevi-Bektaşî kaynaklarında isimlerine rastlanılmayan yöredeki ocak kurucularının, Safevi tesirleri sonucu, var olan eski inançlar üzerine mitolojik bir haznenin inşa edilmesiyle meydana gelmiş olabilecekleri de varsayım ihtimalindedir. Aynı zamanda düşük bir ihtimal olarak, Alevi ve Bektaşîlikte anlatılan çeşitli menkıbelere bizzat kaynaklık yaptıkları da öne sürülebilir.

Bektaşîliğin Balkan topraklarındaki yayılımında gerçekleştirdiği, müsamahakâr yapısı ile farklı inançları kendi bünyesi içerisinde absorbe etme sürecinin, benzer şekilde

doğudaki yayılımına da ışık tuttuğu söylenilebilir. Kendisi ile aynı kökenden beslenen Kızılbaş inancı mensupları ile gerçekleştirilen bu kaynaşmanın, Balkanlardan ziyade daha etkili sonuçlar doğurduğu da muhakkaktır.

Alevi (Kızılbaş) ve Bektaşî kimliklerinin yöredeki birçok ocak dedesi tarafından eşdeğer görülmesi, söz konusu olan bu etkileşim sürecinin kendisini de aydınlatacak bir veridir. Her iki inançta da benzer kişiliklerin takdis edilmesi (Hz. Ali, Hacı Bektaş, Sarı Saltık, vb.) gibi bir durum söz konusu olmuşken, 16. yy. ve sonrasındaki Kızılbaş Safevi ve Bektaşîlik çatışmasında yer alan husumetler de göz ardı edilmiştir. Bunun da yanı sıra yörede bugün, Şah İsmail'den ziyade Hacı Bektaş'ın ön planda tutulduğu bir takdis durumunu söz konusudur. Hacı Bektaş'ın kendisi her ne kadar Şah İsmail'e nazaran daha bir ön planda tutulsa da, Safeviler vasıtasıyla Anadolu topraklarına enjekte edilen *Hz. Ali, Kerbela ve 12 İmam* gibi motiflerin Hacı Bektaş'ın popüleritesini geride bıraktığı da belirgin bir şekilde görülmektedir. Böylesine bir durumun söz konusu olması her şeyden önce yörede, Bektaşîlik ve Kızılbaşlık arasında kurulan yakın ilişkiye işaret etmektedir.

Hacı Bektaş'a yörede duyulan bu saygı, kendisi de bir Bektaşî büyüğü olan ve gelenek tarafından takdis edilen Abdal Musa'ya gösterilmemektedir. Tersî şekilde, Abdal Musa'nın bölgede lanetlenerek, kötü cinlerin komutanı olduğunu bildiren *Eskere Avdel Mursa* (Abdal Musa'nın askerleri) gibi çeşitli olumsuz nitelendirmeler ile adlandırıldığı da yer yer belirtilmektedir. Abdal Musa'ya gösterilen bu tepki, onun ile hiç de alakası bulunmayan yöredeki farklı bir inancın tezahürü olabileceği gibi, geçmişte Bektaşîliğe yönelen bir tepkinin ifadesi olarak da değerlendirilebilir.

Buraya değin ifade edilen bütün bu bilgiler ışığında, birkaç istisna dışında, Tunceli Aleviliğine dair yapılan bilimsel çalışmaların söz konusu olmadığını söyleyebiliriz. Yörenin sahip olduğu orijinalitenin ülke koşullarının içinde bulunduğu olumsuzluklardan ötürü bir türlü araştırılmaması ya da birkaç çalışma ile sınırlandırılması, söz konusu yörenin bilimsel araştırmalar açısından bakir bir alan olarak ortada durduğunu göstermektedir. Tarih, antropoloji, halk bilimi, sosyoloji ve arkeoloji gibi sosyal bilimlerden zengin bir malzeme sunan bölgenin, disiplinler arası yapılacak olan mukayeseli çalışmalar neticesinde, geçmişten bugüne değin meydana getirmiş bulunduğu kültürel mirası da aydınlatılmış olacaktır. Gerçekleştirilen

bu çalışmada da disiplinler arası benzer bir amaç taşınmasına rağmen, çalışmanın tek başına bunu karşılayacak büyük bir hacime ulaştığının söz konusu olmadığı da belirtilmesi gerekmektedir.

Bu çalışma ile Tunceli yöresindeki Alevi ve Bektaşî inancı irdelenip, bu kültür içerisinde yer alan Sarı Saltık Ocağı'nın kuruluşu, tarihçesi ve yöre Aleviliği nezdinde ki konumuna dair mevcut bilgiler derlenerek, açıklayıcı birtakım düşüncelerin oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Çalışmanın, kapsamı dile getirilen konuların bütün ayrıntılarını tek başına ortaya koymak ve çizmek gibi bir iddiasının olmadığı da aşikârdır. Son olarak, çalışma sahibinin bu hususta sunduğu naçizane katkının, ileride yapılacak olan diğer gayretler ile tamamlanmayı beklediği söylenilebilir.

KAYNAKÇA

- ADAY, Nesimi (2012). *Hızır Dersimli Olabilir mi?* Erişim: 04 Şubat 2012, Ağ sitesi: <http://www.tuncelininsesi.com/haber/hizir-dersimli-olabilir-mi-3802.htm>
- ADORJAN, Imre (2004). “Mum Söndürme” İftirasının Kökeni ve Tarihsel Süreçte Gelişimiyle İlgili Bir Değerlendirme. İ. Engin ve H. Engin (Haz.). *Alevilik* (s. 123- 136). İstanbul: KitapYayınevi.
- AĞAR, Ömer Kemal (1940). *Tunceli Dersim Coğrafyası*. İstanbul: Türkiye Basımevi.
- AĞUIÇENOĞLU, Hüseyin (2010). Alevilik Örneğinde İnanç-Etnik Kimlik İlişkisi Üzerine Yapılan Tartışmalara Kısa Bir Bakış. Ş. Aslan (Der). *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* (s.119-137). İstanbul: İletişim Yay.
- AKGÜL, Suat (2009). *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*. (4. bs.). İstanbul: Yaba Yay.
- AKSOY, Bilal (1985). *Tarihsel Gelişim Sürecinde Tunceli*. (c.1). Ankara: Yorum Yay.
- AKSOY, Gürdal (2006). *Dersim Alevi Kürt Mitolojisi- Ra Raq'da Dinsel Figürler*. Ankara: Komal Yayınevi.
- AKSOY, Gürdal (2009). ‘*Anadolu Aleviliği’nden Dersim’e (Alevi Tarihine Coğrafi Bir Giriş)*. Ankara: Dipnot Yay.
- AKSOY, Gürdal (2012). *Dersim Alevilik, Ermenilik, Kürtlük*, Ankara: Dipnot Yay.
- AKSÜT, Hamza (2006). *Mezopotamya’dan Anadolu’ya Alevi Erenlerin İlk Savaşı (1240)*, Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- AKSÜT, Hamza (2012). *Aleviler (Türkiye – İran – Irak, Suriye, Bulgaristan)*. (3.bs.). Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- AKSÜT, Hamza, ÖZTÜRK, Ünsal ve HARMANCI, Hasan (2010). *Alevi Tarih Yazımında Skandal (Erdoğan Çınar Örneği)*. Ankara: Yurt Kitap-Yayın.
- AKYÜREKLİ, Mahmut (2011). *Dersim Kürt Tedibi 1937-1938*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- ALBAYRAK, Kadir (2004). *Bogomilizm ve Bosna Kilisesi*. Adana: Baki Kitabevi.
- AND, Metin (2007). *Ritüelden Drama (Kerbela-Muharrem-Ta’ziye)*. (2. bs.) İstanbul: Y.KY.
- ANDERSON, Benedict (2007). *Hayali Cemaatler (İ. Savaşır, Çev)*. (4. bs.). İstanbul: Metis Yay.
- ANDREWS, Peter Alfort (1992). *Türkiye’de Etnik Gruplar*. İstanbul: Ant Yay.

- ARSLAN, Mehmet ve ERDOĞAN, Mehtap (2009). *Kerbela Mersiyeleri*. Ankara: Tunceli Üniversitesi Alevilik Uygulama ve Araştırma Merkezi Yay.
- AŞAN, Muhammet Beşir (1989). *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskan İzleri (XI-XIII Yüzyıllar)*. Ankara: T.K.A.E. Yay.
- ATALAY (VAKTİDOLU), Adil Ali (1996). *Abdal Musa Sultan ve Velayetnamesi*. (8. bs.). İstanbul: Can Yay.
- ATALAY, Besim (1991). *Bektaşılık ve Edebiyatı*. (2. bs.) İstanbul: Ant Yay.
- ATAY, Tayfun (Mayıs 2005). Aya Yorgi, Hızır-İlyas, Hıdrellez Bir Dinsel Bağdaştırma Örneği, *Toplumsal Tarih*, 137, 38-39.
- AYDIN, Suavi (2009). *Türk Kimliğinin Yaratılması ve Ulusal Kimlik Sorunu Üzerine*. Ankara: Özgür Üniversite Kitaplığı.
- BABİNGER, Franz ve KÖPRÜLÜ, Fuad (2003). *Anadolu'da İslamiyet*. (2. bs.). (R. Hulusi, Çev.). İstanbul: İnsan Yay.
- BAHADIR, İbrahim (2003). Aleviliğe Milliyetçi Yaklaşımlar ve Aleviler Üzerindeki Etkileri. İ. Bahadır (Haz.) *Bilgi Toplumunda Alevilik* (s. 199-240). Ankara: Bielefeld Alevi Kültür Merkezi Yay.
- BALIVET, Michel (2005). *Şeyh Bedreddin (Tasavvuf ve İsyân)*. (3. bs.). İstanbul: T.V.Y.Yay.
- BARKAN, Ömer Lütfi (t.y.). *Kolonizatör Türk Dervişleri*. İstanbul:Hamle Basın Yayın.
- BARNUM, Rev. H. N. (1997). Kızılbaş Kürtler (1890). (G. Sevilmiş, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler(İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s.325-327). Ankara: Öz-ge Yay.
- BAŞBUĞ, Hayri (1987). *Yezidilik İnancı*. İstanbul: T.D.A.V. Yay.
- BAYRAK, Mehmet (1997). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. Ankara: Öz- ge Yay.
- BAYRAK, Mehmet (2004). *Ortaçağ'dan Modern Çağ'a Alevilik*. Ankara: Öz-ge Yay.
- BEŞİKÇİ, İsmail (1990). *Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi*. İstanbul: Belge Yay.
- BİRDOĞAN, Nejat (1992). *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi (Ocaklar-Dedeler- Soyağaçları)*. İstanbul: Alev Yay.
- BİRDOĞAN, Nejat (1995). *Anadolu'nun Gizli Kültürü Alevilik*. (3. bs.) İstanbul: Berfin Yay.

- BİRGE, John Kingsley (1991). *Bektaşilik Tarihi*. (R.Çamuroğlu, Çev): İstanbul: Ant Yay.
- BOZKURT, Fuat (1993). *Aleviliğin Toplumsal Boyutları*. (3. bs.). İstanbul: Tekin Yayınevi.
- BRUINESSEN, Martin van (2006). *Ağa, Şeyh, Devlet*. (4. bs.). (B. Yalkut, Çev.). İstanbul: İletişim Yay.
- BRUINESSEN, Martin van (2008). *Kürtlük, Türklük, Alevilik (Etnik ve Dinsel Kimlik Mücadeleleri)*. (7. bs.). (H. Yurdakul, Çev.). İstanbul: İletişim Yay.
- BRUINESSEN, Martin van (2010). *Kürdistan Üzerine Yazılar*. (7. bs.). (N. Kırac, B. Peker, L. Keskiner, H. Turansal, S. Somuncuoğlu ve L. Kafadar, Çev.). İstanbul: İletişim Yay.
- BUMKE, Peter J. (1997). Dersim’de Kızılbaş Kürtler, Marjinalite (Aykırılışma) ve Rafizilik. (M. Güzelgün, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)* (s. 404-419). Ankara: Öz-ge Yay.
- BUMKE, Peter J. (1997). Kürt Alevileri-Belirleyici Özellikleri ve Algılanışları. H. T. Özkurt, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler.)* (s. 420- 429). Ankara: Öz-ge Yay.
- Buyruk-İmam Cafer-i Sadık Buyruğu*. (2005). F. Bozkurt (Haz.). İstanbul: Kapı Yay.
- CAHEN, Claude (2008). *Osmanlılardan Önce Anadolu*. (3. bs.). (E. Üyepazarcı, Çev.). İstanbul: T.V.Y.Y.
- COLLİNS, Andrew (2001). *Meleklerin Küllerinden-Günahkar Bir Irkın Yasaklanmış Mirası*. İstanbul: Avesta Yay.
- ÇAĞLAR ABİHA, Birsal (2011). Sarı Saltuk’un Türkiye’deki Makamları Üzerine Bir İnceleme. *Alevilik Araştırmaları Dergisi*, 2, 291-301.
- ÇAKMAK, Yalçın (2011). Balkanlar’dan Dersim’e Sarı Saltık’ın Ayak İzleri. *Kırmancıya Beleke*, 4, 101-116.
- ÇAMUROĞLU, Reha (2005). *Değişen Koşullarda Alevilik*. (4. bs.). İstanbul: Kapı Yay.
- ÇAMUROĞLU, Reha (2005). *Tarih, Heterodoksi ve Babailer*. (5. bs.). İstanbul: Kapı Yay.
- ÇAY, A. Haluk (1996). *Her Yönüyle Kürt Dosyası*. (4. bs.). Ankara: Turan Kültür Vakfı Yayınları.
- ÇELEBİ, İlyas (1998) Hızır, *T.D.V.İ.A.*, (. c. 17, s. 406-409). İstanbul: T.D.V. Yay.
- ÇEM, Munzur (1999). *Dersim’de Alevilik*. İstanbul: Peri Yay.

- ÇINAR, Erdoğan (2006). *Aleviliğin Kayıp Bin Yılı (325-1325)*. İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.
- ÇINAR, Erdoğan (2010). *Aleviliğin Kökleri- Abdal Musa'nın Sırrı*. (4. bs.). İstanbul: Kalkedon Yay.
- ÇOĞ, Mehmet (2008). İslam-Bizans İlişkileri Bağlamında "Pavlikanlar" Üzerine Bir Değerlendirme. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13-2, 73-87.
- ÇORUHLU, Yaşar (2011). *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*. (4. bs.). İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- DANIK, Ertuğrul (1993). *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezar Taşları*. (2. bs.). Ankara: T.K.A.E. Yay.
- DANIK, Ertuğrul (2005). Dersim'de Protestan Fırat Misyonerleri. *Munzur*, 23/24, 26-36.
- DANIK, Ertuğrul (2006). *Öteki Tanrılar (Alevi ve Bektaşî Mitolojisi)*. Ankara: İmge Kitapevi Yay.
- DANIK, Ertuğrul (2010). *Işuwa'dan Tunceli'ye*. Ankara: Tunceli Dayanışma ve Kültür Vakfı Yay.
- DENİZ, Dilşa (2012). *Yol/Re: Dersim İnanç Sembolizmi*. İstanbul: İletişim Yay.
- DERSİMİ, M. Nuri (1997a). *Hatıratım*. İstanbul: Doz Yay.
- DERSİMİ, M. Nuri (1997b). *Kürdistan Tarihinde Dersim*. İstanbul: Doz Yay.
- DRIVER, G. R. (1997). Kürtlerin Dini (Yezidilik) (1922). (H. T. Özkurt, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s. 549-561). Ankara: Öz-ge Yay.
- DUNMORE, G.W. (1997). Kürt Papazları Arasında Belirgin Hareketler (1857). (G. Sevilmiş, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s. 293-295). Ankara: Öz-ge Yay.
- DUNMORE, G.W. (1997). Protestan/Kızılbaş Kürtler (1855). (H.T. Özkurt, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s.289-291). Ankara: Öz-ge Yay.
- EBU'L HAYR-I RUMİ (1988). *Saltuk-name* (c. 1-2-3). Ş. H. Akalın (Haz.). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- EDMONDS, C. J. (1997). Irak'taki Ahle Haqlar'ın İnançları ve İbadetleri (1969). (Z. Avşar, Çev.) M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s. 484-501). Ankara: Öz-ge Yay.

- ELIADE, Mircea (2006). *Şamanizm*. (2. bs.). (İ. Birkan, Çev.). Ankara: İmge Kitapevi Yay.
- ERDEMİR, Aykan ve HARMANŞAH, Rabia (Bahar 2006). Turnanın Semahı, Ezoterizmin Zamanı: Bektaşî ve Alevî Zaman Kavrayışları. *Cogito*, 46, 260-279.
- ERDOĞAN, Kutluay (1993). *Alevilik-Bektaşîlik*. İstanbul: İletişim Yay.
- ERGİNER, Gürbüz (Mayıs 2005). Ayların Gelini Hidrellez. *Toplumsal Tarih*, 137, 32-39.
- ERÖZ, Mehmet (1992). *Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik-Bektaşîlik*. (3. bs.). İstanbul: T.D.A.V. Yay.
- ERSEVEN, İlhan Cem (1996). *Alevilerde Semah*. (3. bs.). İstanbul: Ant Yay.
- ELVAN ÇELEBİ (1995). *Menakıbu'l-Kudsiyye Fi Menasibi'l-Ünsiyye*. İ. E. Erünsal ve A. Y. Ocak (Haz.). Ankara: T.T.K. Yay.
- EVLIYA ÇELEBİ (1998a). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (1. Kitap). R. Dankoff, S. A. Kahraman ve Y. Dağlı (Haz.). İstanbul: Y.K.Y.
- EVLIYA ÇELEBİ (1998b). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (2. Kitap). Z. Kurşun, S. A. Kahraman, Y. Dağlı (Haz.). İstanbul: Y.K.Y.
- EVLIYA ÇELEBİ (1999). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (3. Kitap). S. A. Kahraman ve Y. Dağlı (Haz.). İstanbul: Y.K.Y.
- EVLIYA ÇELEBİ (2002). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (6. Kitap). S. A. Kahraman ve Y. Dağlı (Haz.). İstanbul: Y.K.Y.
- EVLIYA ÇELEBİ (2003). *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*. (8. Kitap). S. A. Kahraman, Y. Dağlı ve R. Dankoff (Haz.). İstanbul: Y.K.Y.
- EYUPOĞLU, İsmet Zeki (1997). *Tasavvuf Tarikatlar Mezhepler Tarihi*. İstanbul: Der Yay.
- EYUPOĞLU, İsmet Zeki (2000). *Bütün Yönleriyle Bektaşîlik*. İstanbul: Der Yayınevi.
- FAROQHI, Surayia (2003). *Anadolu'da Bektaşîlik*. (N. Barın, Çev.) İstanbul: Simurg Yay.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi (1996). *Türkiye'de Alevilik Bektaşîlik*. (4. bs.). Ankara: Selçuk Yay.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi (2005). Sunni Tarih ve İlahiyat Geleneğinde Hz. Ali. A. Y. Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali* (s.103-136). Ankara: T.T.K. Yay.

- FIRAT, Gülsün (2010). Dersim’de Etnik Kimlik. Ş. Aslan (Der). *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* (s.139-153). İstanbul: İletişim Yay.
- FIRAT, M. Şerif (2007). *Doğu İlleri ve Varto Tarihi (Etimoloji-Din- Etnografya-Dil ve Ermeni Mezalimi)*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- FİRDEVSİ-İ RUMÎ (1995). *Manakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli “ Vilayet-name”*. Abdülbaki Gölpınarlı (Haz.). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- GEZİK, Erdal (2000). *Dinsel, Etnik ve Politik Sorunlar Bağlamında Alevi Kürtler*. Ankara: Kalan Yay.
- GEZİK, Erdal ve ÇAKMAK, Hüseyin (2010). *Raa Haqi-Riya Haqi (Dersim Aleviliği İnanç Terimleri Sözlüğü)*. Ankara: Kalan Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki ve BORATAV, Pertev Naili (1991). *Pir Sultan*. İstanbul: Der Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (1997). *Türkiye’de Mezhepler ve Tarikatlar*. (4. bs.). İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2003). *Tarih Boyunca İslam Mezhepleri ve Şiilik*. İstanbul: Der Yay.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (2004). *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki (t.y.). *Alevi-Bektaşî Nefesleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- GÖRGÜ, Zeki (2004). *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani*. Ankara: Kalan Yay.
- GÜLER, Sabır (2010) Dersim Alevi Geleneğinde Bir Tarihsel Ocak: Ağuçanlar. Ş. Aslan (Der). *Herkesin Bildiği Sır: Dersim* (s.155-174). İstanbul: İletişim Yay.
- GÜLTEKİN, Ahmet Kerim (2004). *Tunceli’de Kutsal Mekân Kültü*. Ankara: Kalan Yay.
- GÜLTEKİN, Ahmet Kerim (Yaz 2006). “Şah Delil Berhican” Tunceli (Dersim) Aleviliği’nin Eksik Parçaları Üzerine Kısa Notlar. *Kırk Budak*, 7, 87-107.
- GÜNDÜZ, Şinasi (1998). *Din ve İnanç Sözlüğü*. Ankara: Vadi Yay.
- GÜNDÜZ, Tufan (2008). Safeviler. *T.D.V.İ.A.*, (c.35, s. 451-457). İstanbul: T.D.V. Yay.
- GÜVEN, Kenan (1991). *Tabiat Güzellikleri ve Kültürel Değerleri İle Tunceli*. Ankara: A.K.M. Yay.
- GÜZEL, Abdurrahman (1993). *Kaygusuz Abdal (Alaeddin Gaybi) Menakıbnamesi*. Ankara: T.T.K. Yay.

- HALM, Heinz (1997). Ahle Haq. (Z. Avşar, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s. 470-472). Ankara: Öz-ge Yay.
- HAMILTON, Janet, HAMILTON, Bernard, BAYSAL, Barış (2010). *Bizanslı Heretiklerin Tarihi, Bizans Dünyasında Hıristiyan Düalist Heretikler (650-1405)*. B. Baysal (Haz.). İstanbul: Kalkedon Yay.
- HAMZEH'EE, M. Reza (2008). *Yaresan (Ehl-i Hak)*. İstanbul: Avesta Yay.
- HARMAN, Ömer Faruk (1993). Dağ. *T.D.V.İ.A.*, (c. 8, s. 400-401). İstanbul: T.D.V. Yay.
- HASLOK, F.R. (2000a). *Bektâşilik Tetkikleri*. (R. Hulusi, Çev.). Ankara:M.E.B. Yay.
- HASLUCK, F.W. (2000b). *Christianity and Islam Under the Sultans*. (Vol.1). İstanbul: The Isis Press.
- HINZ, Walther (1992). *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi)*. (T. Bıyıklıoğlu, Çev.). Ankara: T.T.K. Yay.
- HOBSBAWM, E.J. (2006). *1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, "Program, Mit ve Gerçeklik"* (3. bs). (O. Akinhay, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yay.
- HONİGMAN, Ernst (1970). *Bizans Devletinin Doğu Sınırı*. (F. Işıltan, Çev.). İstanbul: İ.Ü.E.F. Yay.
- İBN BATTUTA (2010). *İbn Battuta Seyahatnamesi*, (c.1). (4. bs.). (A. S. Aykut, Çev.). İstanbul: Y.K.Y.
- İNALCIK, Halil (2000). Osmanlı Tarihinin Doğuşu. *Söğüt'ten İstanbul'a*. O. Özel ve Mehmet Öz (Der.). Ankara: İmge Kitapevi.
- İNALCIK, Halil (2004). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*. (4. bs.). İstanbul: Y.K.Y.
- İNAN, Abdülkadir (2006). *Tarihte ve Bugün Şamanizm*. Ankara: T.T.K. Yay.
- İncil (Sevindirici Haber)* (1999). İstanbul: Ohan Matbaacılık.
- İZADY, Mehrdad R. (1997). Kürtlerin Din ve İnanç Yapısı (1992). (H. T. Özkurt, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s.573-589). Ankara: Öz-ge Yay.
- JONG, Frederick De (2005). Bektaşılık'te İkonografi. A. Y. Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali* (s. 251-276). Ankara: T.T.K. Yay.
- KAHRAMAN, Ahmet (2004). *Kürt İsyanları (Tedip ve Tenkil)* (2. bs.). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- KALAFAT, Yaşar (1995). *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*. Ankara: A.K.M. Yay.
- KANAR, Mehmet (2010). *Farsça-Türkçe Sözlük*. (2. bs.). İstanbul: Say Yay.
- KAYA, Ali (2010). *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*. İstanbul: Demos Yay.
- KAYGUSUZ, İsmail (2004). Hıristiyan Heteredoksizmi ve Alevi İnanıcındaki Kalıtları. İ. Engin ve H. Engin (Haz.). *Alevilik* (s. 137-152). İstanbul: Kitap Yayınevi.
- KEMALİ, Ali (1992). *Erzincan (Tarihi, Coğrafi, Toplumsal, Etnografi, İdari, İhsai İnceleme Araştırma Tecrübesi)*. (2. bs.). İstanbul: Kaynak Yay.
- KILIÇ, Filiz (2008). *Alevilik ve Bektaşilikte Yedi Ulu Ozan*. Ankara: G.Ü.T.K.H.B.V.A. M. Yay.
- KILIÇ Rüya (2005). *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- KİEL, Michael (2009). Sarı Saltuk. *T.D.V.İ.A.*, (c. 36, s.147-150). İstanbul: T.D.V. Yay.
- KIESER, Hans Lukas (1997). Kürt Aleviliği (1994). (D. Bayrak, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s. 437-449). Ankara: Öz-ge Yay.
- KOCADAĞ, Burhan (1997). *Doğu'da Aşiretler, Kürtler, Aleviler*. İstanbul: Can Yay. İstanbul.
- KORKMAZ, Esat (2008). *Anadolu Aleviliği (Felsefesi-İnanıcı-Öğretisi-Erkânı)*. (2.bs.). İstanbul: Berfin Yay.
- KOŞAY, Hamit Zübeyr (1976). *Keban Projesi Pulur Kazıları – Keban Project Excavations 1968-1970*. Ankara: ODTÜ Keban Projesi Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (1943). Anadolu Selçukluları Tarihi'nin Yerli Kaynakları. *Bellekten*, 27, 379-458.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2003a). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. (3. bs.). Ankara: Akçağ Yay.
- KÖPRÜLÜ, M. Fuad (2003b). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*. (9. bs.). Ankara: Akçağ Yay.
- Kur'an-ı Kerim* (2004). Ankara: Semih Ofset.
- KUTLU, Haşim (2007). *Kızılbaş Alevilikte Yol, Erkan, Meydan*. Ankara: Yurt Yay.
- KÜÇÜK, Abdurrahman (2003). *Ermeni Kilisesi ve Türkler*. Ankara: Andaç Yay.
- MARTİN, Sean (2010). *Gnostikler "İlk Hıristiyan Sapkınlar"*. (E. Ç. Babaoğlu, Çev.). İstanbul: Kalkedon Yay.

- MELİKOFF, Irene (2004). *Hacı Bektaş Efsanesinden Gerçeğe*. (3. bs.). (T. Alptekin, Çev.). İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.
- MELİKOFF, Irene (2005). Bektaşî-Aleviler’de Ali’nin Tanrılaştırılması. A. Y. Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali* (s.79-101). Ankara: T.T.K. Yay.
- MELİKOFF, Irene (2009). *Uyur İdik Uyardılar-Alevilik-Bektaşîlik Araştırmaları*. (2. bs.). (T. Alptekin, Çev.). İstanbul: Demos Yay.
- MENTEŞAŞVİLİ, A. M. (1997). Ehl-i Hak (Ali-İlahi, Kakai) (1984). (M. Demir, Çev) M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler*. (s.518-522). Ankara: Öz-ge Yay.
- MİNORSKY, V. (1997). Ahl-e Haqq Tarikatı. (S. Cengiz, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler*. (s. 478-482). Ankara: Öz-ge Yay.
- MOLYNEUX-SEEL, L. (1997). Dersim ve Kızılbaşlık (1911). (S. Cengiz, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler*. (s. 358-363). Ankara: Öz-ge Yay.
- MORADİ, Golmorad (1997). Ehl-i Hak’ın Kutsal Kitabı: “Zebur-e Hakikat”. (Ç. Taşçı, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar- Belgeler*. (s. 523-548). Ankara: Öz-ge Yay.
- MOOSA, Matti (1997). Kızılbaş Kürtlerin İnancında Ermeni Unsurları (1988). (H. T. Özkurt, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler* (s. 451-468). Ankara: Öz-ge Yay.
- MUNZUROĞLU, Doğan (2004). *Toplumsal Yapı ve İnanç Bağlamında Dersim Aleviliği*. Ankara: Kalan Yay.
- NOYAN, Bedri (1985). *Bektaşîlik Alevilik Nedir*. Ankara: Doğu Matbaası.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1989). Alevi. *T.D.V.İ.A.*, (c. 2, s. 368-369). İstanbul: T.D.V. Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (Temmuz 1991). Alevilik ve Bektaşîlik Hakkındaki Son Yayınlar Üzerinde (1990) Genel Bir Bakış ve Bazı Gerçekler-I, *Tarih ve Toplum*, 16 (91), 20- 25.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1992). Bektaşîlik. *T.D.V.İ.A.*, (c. 5, s. 373-379). İstanbul: T.D.V. Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1993). Eski Türkler’de Dağ Kültü, *T.D.V.İ.A.*, (c. 8, s. 401-402). İstanbul: T.D.V. Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1997). *Kültür Tarihi Olarak Menakıbnameler*. Ankara: T.T.K. Yay.

- OCAK, Ahmet Yaşar (1998). Hızırname. *T.D.V.İ.A.*, (c. 17, s. 417-419). İstanbul: T.D.V. Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1998). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15.-17. Yüzyıllar)*. İstanbul: T.V.Y.Y.
- OCAK, Ahmet Yaşar (1999). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sufilik: Kalenderiler*. (2. bs.). Ankara: T.T.K. Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2001). Türkiye Tarihinde İslam'ı Çalışmak yahut "Arı Kovanına Çomak Sokmak". *Toplum ve Bilim*, 91, 100-121.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002a). *Sarı Saltık (Popüler İslam'ın Balkanlar'daki Destani Öncüsü)*. Ankara: T.T.K. Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (Ocak 2002b). Sarı Saltık'ın Kimliği ve Tarihsel Rolü. *Toplumsal Tarih*, 17 (97), 25-30.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2002c). *Türkler, Türkiye ve İslam*. (5. bs.). İstanbul: İletişim Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2003). *Alevi ve Bektaşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. (4. bs.). İstanbul: İletişim Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2005). The Wafa'i Tariqa (Wafa'iyya) During and after the Periode of the Seljuks of Turkey: A New Approach to Popüler Mysticism in Turkey. Gary Leiser (Ed.). *Mesogeios*, 25-26, 209-248.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2006). *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2009a). *Babailer İsyanı*. (4. bs.). İstanbul: Dergah Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2009b). *Türk Sufiliğine Bakışlar*. (11. bs.). İstanbul: İletişim Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2010). *Türkiye Sosyal Tarihinde İslamın Macerası*. İstanbul: Timaş Yay.
- OCAK, Ahmet Yaşar (2011). *Dede Garkın&Emirci Sultan (13. Yüzyıl)*. Ankara: G.Ü.T.K.H.B.V.A.M. Yay.
- OĞUZ, Burhan (1997). *Türk Halk Düşüncesi ve Hareketlerinin İdeolojik Kökenleri II*. İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- OKAN, Murat (2004). *Türkiye'de Alevilik, Antropolojik Bir Yaklaşım*. Ankara: İmge Kitapevi Yay.
- OSTROGORSKY, Georg (1999). *Bizans Devleti Tarihi*. (F. Işıltan, Çev.). Ankara: T.T.K. Yay.

- ÖNGÖREN, Reşat (2008). Safeviyye. *T.D.V.İ.A.*, (c. 35, 460-462). İstanbul: T.D.V. Yay.
- ÖRNEK, Sedat Veyis (1995). *100 Soruda İlkellerde Din, Büyü, Sanat Efsane*. (3. bs.). İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÖZCAN, Mesut (1997). *Zazaca-Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kaynak Yay.
- ÖZİŞİK, Sakin (2007). *Ortaçağ Hıristiyan Herezi Gruplarından Pavlikanlar*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- PALA, İskender (1992). Bezm-i Cem. *T.D.V.İ.A.*, (c. 6, s. 105-106). İstanbul: T.D.V. Yay.
- PALA, İskender (2009). Su (Diğer Dinlerde). *T.D.V.İ.A.*, (c. 37, s. 440-443). İstanbul: T.D.V. Yay.
- RİGGS, Rev. Henry (1997). Dersim Kürtlerinin Dini (1911). (Z. Avşar, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s.364-371). Ankara: Öz-ge Yay.
- ROUX, Jean-Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ROUX, Jean-Paul (2002). *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*. (A. Kazancıgil, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- SACHEDİNA, Abdülaziz (2005). Oniki İmamcı Şii İnancında Ali Bin Ebi Talib. A. Y. Ocak (Haz.). *Tarihten Teolojiye İslam İnançlarında Hz. Ali* (s. 3-23). Ankara: T.T.K. Yay.
- SALTIK, Turabi (2007). *Proto Dersim Kültürü Üzerine Tezler*. İstanbul: Sorun Yay.
- SALTIK, Veli (2004). *İz Bırakan Erenler ve Alevi Ocakları*. Ankara: Kuloğlu Matbaacılık.
- SALTIK, Veli (2009a). Tunceli'de Alevi Ocakları. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 52, 145-176.
- SALTIK, Veli (2009b). *Tunceli'de Aşiret-Oymak-Ocaklar*. Ankara: Kuloğlu Matbaacılık.
- SASUNİ, Garo (1992). *Kürt Ulusal Hareketleri ve 15. Yy'dan Günümüze Ermeni Kürt İlişkileri*. (B. Zartaryan ve M. Yetkin, Çev.). İstanbul: Med Yayınevi.
- SEİDLER, G.L. (1999). *Bizans Halk Hareketleri'nin İdeolojik Kökeni*. (4. bs.). (M. Tunçay, Çev.). İstanbul: Özne Yay.
- SEVER, Erol (2006). *Yezidilik ve Yezidiliğin Kökenleri*. (4. bs.). İstanbul: Berfin Yay.
- SEVGİN, Nazmi (2003). *Zazalar ve Kızılbaşlar (Coğrafya-Tarih-Hukuk-Folklor-Teogoni)*. (2. bs.). Ankara: Kalan Yay.

- SOİLEAU, Mark (2010). Vilayetname: Bir Metnin Serüveni. P. Ecevitoglu, A. M. İrat ve A. Yalçınkaya (Der). *Uluslararası Hacı Bektaş Veli Sempozyumu Bildirileri* (s. 89-96). Ankara: Dipnot Yay.
- SOYLU, Ramazan (1964). *Okullar İçin Tunceli*, Ankara: Balkanoğlu Matbaacılık.
- STEAD, F. M. (1997). İran'daki Ali-İlahi Mezhebi (1932). (Z. Avşar, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s.474-477). Ankara: Ankara: Öz-ge Yay.
- SU, Süreyya (2009). *Hurafeler ve Mitler, Halk İslamında Senkretizm*. İstanbul: İletişim Yay.
- SÜMER, Faruk (1992). *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan-Şah'a Kadar)*. Ankara: T.T.K. Yay.
- SÜMER, Faruk (1998). *Selçuklular Devrinde Doğu Anadolu'da Türk Beylikleri*. (2.bs.). Ankara: T.T.K. Yay.
- SÜMER, Faruk (1999). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: T.T.K. Yay.
- ŞAHBAZYAN, Hagop (2005). *Kürt-Ermeni Tarihi*. (Ferit M. Yüksel, Çev.). Ankara: Kalan Yay.
- ŞAHİN, Haşim (2007). Ocak. *T.D.V.İ.A.*, (c. 33, s. 316-317). İstanbul: T.D.V. Yay.
- ŞAPOLYO, Enver Behnan (1964). *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*. İstanbul: Türkiye Yayınevi.
- ŞERAFEDDİN HAN (2006). *Şerefname-Kürt Tarihi Etnografyası ve Coğrafyası 1/1*. (C. Kabadayı, Çev). İstanbul: Yaba Yay.
- ŞENER, Cemal (2004). *Türkiye'de Yaşayan Etnik ve Dinsel Gruplar*. İstanbul: Etik Yay.
- TAN, Abbas (2011). *Yaşayan Alevilik*. Ankara: Ürün Yay.
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi* (24.11.1337). (c. 14, 116. İçtima).
- T.B.M.M. Zabıt Ceridesi* (26.11.1337). (c. 14, 117. İçtima).
- TAWAKKOLİ, Muhammed Rauf (1997). Kürdistan'da Tasavvuf'un Tarihi (1989). (N. İlikçi, Çev.). M. Bayrak (Der.). *Alevilik ve Kürtler (İnceleme-Araştırmalar-Belgeler)*. (s. 702-718). Ankara: Öz-ge Yay.
- Tevrat* (2005). İstanbul: Ohan Matbaası.
- TUĞRUL, Talip (2006). *Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği)*. Yüksek Lisan Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Tunceli Valiliği (1973). *Tunceli İl Yıllığı*. Ankara 1973.
- TURAN, Osman (2002). *Selçuklular Zamanında Türkiye, Siyasi Tarih Alp Arslan'dan Osman Gaziye (1071-1318)*. (7. bs.). İstanbul: Boğaziçi Yay.
- TURAN, Osman (2003). *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*. (8.bs.). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- ULUĞ, Naşit Hakkı (1939). *Tunceli Medeniyete Açılıyor*. İstanbul: Cumhuriyet Matbaası.
- ULUĞ, Naşit Hakkı (2001). *Derebeyi ve Dersim* (2. bs.). Ankara: Kalan Yay.
- ULUĞ, Süleyman (1994). Dede. *T.D.V.İ.A.*, (c. 9, s. 76). İstanbul: T.D.V. Yay.
- USLUER, Fatih (2009). *Hurufilik, İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- ÜLKEN, Hilmi Ziya (1983). *İslam Felsefesi*. İstanbul: Ülken Yay.
- ÜNAL, Mehmet Ali (1989). *XVI. Yüzyılda Harput Sancağı (1518-1566)*. Ankara: T.T.K. Yay.
- ÜNAL, Mehmet Ali (1999). *XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sancağı*. Ankara: T.T.K. Yay.
- ÜZÜM, İlyas (2002). Kızılbaş. *T.D.V.İ.A.*, (c. 25, s. 546-557). Ankara: T.D.V. Yay.
- YALÇIN, Hüseyin (2010). *Seyyid Cemal Evlatları ve Derviş Cemal Torunları*. Adana: Karahan Yay.
- YAMAN, Ali (1998). *Alevilikte Dedeler, Ocaklar*. İstanbul: Ufuk Matbaacılık.
- YAMAN, Ali (2007). *Alevilik&Kızılbaşlık Tarihi*. İstanbul: Nokta Kitap.
- YAMAN, Ali (t.y.). *Kızılbaş Alevi Dedeleri*. İstanbul: ŞahKulu Külliyesi Vakfı Mehmet Ali Hilmi Dede Baba Araştırma Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları Yay.
- YAMAN, Mehmet (2003). *Alevilikte Cem*. İstanbul: Can Yay.
- YAMAN, Mehmet (2007). *Alevilik (İnanç-Edeb-Erkan)*. (7. bs.). İstanbul: Ufuk Matbaacılık.
- YAŞAR, Tanıl (2008). *Çemberin İçindeki İnanış Yezidilik*. İstanbul: Nokta Kitap.
- YAVUZ, Edip (1968). *Tarih Boyunca Türk Kavimleri*. Ankara: Başbakanlık Devlet Basımevi.
- YILMAZ, Hüseyin (2010). Müslümanlar Arasında Ayrılığın Yada Birlikteliğin Odağında Kerbela. A. Yıldız (Ed). *Çeşitli Yönleriyle Kerbela (Din Bilimleri)* (c. 3. s. 249-260). Sivas: Başbakanlık Tanıtma Fonu- Kültür ve Turizm Bakanlığı.

YILMAZÇELİK, İbrahim (1999). *XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Dersim Sancağı (İdari, İktisadi, ve Sosyal Hayat)*. Elazığ: Çağ Ofset Matbaacılık.

YOLGA, Mehmet Zülfü (1994). *Dersim (Tunceli) Tarihi*, A. Halaçoğlu, İ. Yılmazçelik (Haz.). Ankara: T.H.K.A.T.V. Yay.

ZERDÜŞT (2012). *Avesta (Zerdüştilerin Kutsal Metinleri)*. (F. Adsay, İ. Bingöl, Çev.). İstanbul: Avesta Basın Yayın.

EK-I

SARI SALTİK OCAĞI DEDELERİ İLE GERÇEKLEŞTİRİLEN KİŞİSEL GÖRÜŞMELER

1- Ahmet Yurt ile Kişisel Görüşme (15 Haziran 2011)

Yalçın ÇAKMAK: Sevgili dede ben Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde Tunceli bölgesinde Alevilik ve Sarı Saltık Ocağı ile ilgili bir tez çalışması yapıyorum. Bu tez çalışmamı da Prof. Dr. Ahmet Yaşar Ocak'ın kontrolünde sürdürüyorum. Bu tez çalışmamı istinaden de bu yörede yer alan Sarı Saltıklı dedeler ile görüşmek istedim ve bu ilk görüşme ayağını da senin ile gerçekleştiriyoruz. Şimdi Sevgili dede ben öncelikli olarak senden şunu talep etmek istiyorum. Kendini tanıtabilir misin bize.

Ahmet YURT: Kendim Tunceliliyim. Hozatlıyım. Ağveren Köyü'ne kayıtlıyım adım Ahmet yurt. Babamın adı Mustafa annemin adı Zarife. 1934 doğumluyum. Ondan sonra ilkokul mezunuyum. Fakat eski Türkçe okurum. Arap harfini okurum. Sarı Saltık evlatlarındayım. Soyum Sarı Saltık'a dayanır. Başka var mı? Yok.

Yalçın ÇAKMAK: Bu kadar mı dede?

Ahmet YURT: Bu kadar.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi dedeciğim Sarı Saltık evladı olduğunu dile getirdin. Bildiğimiz üzere Sarı Saltık 13. Yüzyılda Balkanlarda yaşamış büyük bir Türk evliyası. Sarı Saltık ile ilgili kaleme alınmış çeşitli eserlerde Sarı Saltık kültürünün ve Sarı Saltık'ın nerelerde irşat çalışmaları yaptığına dair bilgiler söz konusu. Fakat ne Anadolu ile ilgili ne de Tunceli ile ilgili beyanlarda bulunulmakta bu eserlerde. Şimdi Sarı Saltık kültürünü Anadolu'ya ve özellikle Tunceli bölgesine yerleşmesi hususunda neler düşünmekteisin?

Ahmet Yurt: Şimdi Sarı Saltık olsun, mesela bunların evveliyatı Hacı Bektaşî Veli, Sarı Saltık, Karadonlu Can Baba, Seyyid Cemalettin, Seyyid Cemal, ondan sonra Seyyid Mahmud-i Hayrani, Karaca Ahmet Sultan. Bunlar hepsi Hacı Bektaşî Veli'nin döneminde yaşayan adamlar. Bunlar hattı zatında önce Türkistan'da Hoca Ahmed-i Yesevi hazretlerinin medresesinde yetişmiş ve Hoca Ahmed-i Yesevi hazretleri de bunları Horasana kadar gelmişler. Horasan'dan da buralara Rum diyarı diyorlar ona, Bizans'mış tabi. Bu taraflara göndermiş. İslamiyet'i yaymak için buralara kadar göndermiş, Anadolu'ya kadar. Tabi bunlar İslam olmasıyla beraber, inanç ve kültürleri Şiilik, Ehl-i Beyt. Ondan sonra. Tabi Anadolu'ya geldikten sonra Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli ile son görüşen her bir evliya Hacı Bektaş-ı Veli tarafından görevlendirilmişler, anlatabildim mi? Görevlendirilmiş. Bölge bölge buralara her birisi bir tarafa göndermiş. İşte Sarı Saltık'la da, ilk yani öncelikle de bakma bunlar birbirini tanıyorlar mesela Hoca Ahmed-i Yesevi'nin medresesinde bunlar aynı üniversite de mesela okumuş insanlar. Buraya geldikten sonra başta, Hacı Bektaş-ı Veli'yi kendilerine baş tayin ediyorlar biliyor musun?

Yalçın ÇAKMAK: Evet

Ahmet YURT: Anadolu'ya geliyorlar işte her biri bir bölgede son zamanlarda Hazreti Hünkâr ile karşılaştıkları zaman Hazreti Hünkâr, Anadolu'ya gelişinde ondan önce de burada yani buraların dışında Rum erenleri varmış, yok değil. Mesela bugün Suluca Hara Höyük Hacı Bektaş Dergâhı'nın bulunduğu yerde, hatta orda Rum erenleri toplanmış, efendime söyleyeyim,

bir araya toplanmışlar falan. Hacı Bektaş-1 Veli'nin zevcesi Kadıncık Nuriye Fatma diyorlar ona Kadıncık Ana.

Yalçın Çakmak: Eşi yani?

Ahmet YURT: Eşi evet. Ondan sonra, daha eşi olmazdan önce orda Rum Erenleri ile birlikte oturup sohbet ederlermiş. Hacı Bektaş-1 Veli bir Güversin donunda geliyor, Anadolu'ya geliyor. Geldiği zaman bunlar güya kendi şeylerine göre, istek ve arzularına göre başkasının gelişini de istemiyorlar yani, bu Rum Erenleri. Fakat bir nevi keramet usulü, üslubu üzerine set çekmişler. Yani kimse bizim şeyimizi bozamaz, üslubumuzu bozamaz falan. Fakat Hazreti Hacı Bektaş-1 Veli güvercin donunda bunların üzerinden uçarken bunlara selam veriyor. Bunların hiçbiri selamının farkına varmıyorlar, fakat Fatma Nuriye Kadıncık Ana, Hazreti Hacı Bektaş-1 Veli'nin zevcesi hatunu, aleyk ediyor tabi. Selamlarını onun yukarıdan geçenin selamını alıyor. Bunlar diyor ki kimin selamını aldın. Bu kadın da Fatma Nuriye de diyor ki, üzerimizden er geçti, er geçti. O zaman Karaca Ahmet Sultan gözcü. Karaca Ahmet Sultan'a diyorlar ki, hele çık diyor, şu etrafı bir gözle, bu gelen er nereye gitti falan. Çıkıyor şöyle gözlüyor. Bakıyor ki Suluca Kara Höyük'ün tepesinde bir taşın üzerine bir güvercin konmuş. Ondan sonra, gelip bunlara diyor ki, ben dünyayı tekledim çiftledim kimseyi görmedim yalnız Suluca Kara Höyük'ün tepesinde bir güvercin var tek başına diyor eşi yanında yok, arkadaşı yok. Varsa er odur. Bunlar diyor ki git al da gel. Bu şahin donuna giriyor saldırıyor. Tabi yanına konunca Hazret-i Hünkâr bunun boğazını sıkıyor. Boğazını sıkınca, gözleri dışarı pırtlıyor. Diyor er ere böyle kıyar mı? O da diyor ki er ere böyle hışım ile gelir mi diyor biliyor musun? Neyse tabi, o anda diyor ki Rum erenleri zat-ı âlinizi çağırıyorlar huzura. Ondan sonra buda, Hacı Bektaş-1 Veli'de diyor ki, onlar gelsin. Gelip bunlara diyor ki, o er işte, Suluca Kara Höyük'ün tepesine konan güvercin diyor, insan donunda, ben kendisine söyledim, buyurun onlar çoğunlukta gel gidelim. Oda dedi ki, yok onlar gelsin. Şimdi onlar bir an bakıyorlar ki altında postları, mostları yok efendim. Kendilerini Hazreti Hünkâr'ın karşısında buluyorlar. Hazreti Hünkâr'a bir keramet teklif ediyorlar. Diyorlar ki ya Hünkâr, darı tığının üzerinde bir namaz, iki rekât namaz kılacaksın, fakat hiçbir darı tanesi oynamayacak. Oda kabulleniyor tabi. Kabullenince, tabi bunların gözüne görünmüyor. Bir seccadenin her kulpundan bir melek tutuyor. Efendime söyleyeyim, çıkıyor seccadenin üzerine iki rekat namazını kılıyor. Darı tanesi deprenmiyor. Bir de, Hazret-i Hünkâr'ın alnında velayet tecelliyatını görüyorlar, velayet mührünü görüyorlar ve Hazret-i Hünkâr'a biat ediyorlar tabi. Teker teker işte Seyyid Mahmud-i Hayrani geliyor, Sarı Saltık ile işte karşılaşılıyor. Sarı Saltık da bir koyun sürüsünü otarıyormuş (otlatıyormuş). Ondan sonra o anda Hacı Bektaş-1 Veli ile karşılaşılıyor. İşte soruyor adın ne, diyor Sarı Saltık. Diyor, ben seni Rum'a salduk diyor, biliyor musun? Tutuyor bir seccade veriyor, bir tahta kılıç veriyor. Ondan sonra, yedi tane ok veriyor. Ondan sonra yay veriyor. Seni Rum'a saldı. İyi ama sultanım diyor, bu koyunları ne yapayım? Sahipleri gelir sahip çıkar diyor. Oradan hemen çıkıp gidiyor. Yanına iki tane de arkadaş veriyor. Arkadaşının birisinin adı Ulu Abdal, birisinin adı da Geçî (Keçi) Abdal. Tabi bu çıkıp gidiyor şeye, Sinop'a kadar gidiyor. Sinop'ta Kaldıyan diye bir mevki orda tabi konaklıyorlar orda, kalıyorlar bir müddet o Kandiyarda. Bilahare bir gün, Sarı Saltık getiriyor seccadeyi Karadeniz'in üzerine seriyor. Ulu Abdal'ı sağ tarafına Keçi Abdal'ı sol tarafına alıyor. Ey diyor erenler seccadesi, erenler hangi tarafa emir buyurmuşsa oraya yürü diyor. Seccade Karadeniz'in üzerinden devam ediyor. Onlarda üzerinde. Gidiyorlar tabi. Mesela Velayetname'nin yazdığına göre, Karadeniz'in durgun anında durgun, şey olmadığı zaman, fırtına, mırtına olmadığı zaman, durgun anında, halen bugüne kadar diyor Saltık'ın Karadeniz üzerindeki o gidişi, o izi halen belli olmakta falan. Şimdi Gürcistan'a yaklaşıyorlar. Gürcistan padişahı o gün seyrana çıkmış, deniz kenarına. Ondan sonra, çıkmış etrafı seyrediyor. Bakıyorlar deniz üzerinde bir karartı geldi. Şimdi tabi önce fark edemiyorlar. Bazıları diyor ağaç kütüğüdür bazıları diyor insandır. Yaklaştıkça insan oldukları biliniyor tabi. O zaman mesela Koçin mi diyorlar ona bir isim veriyorlar o şeye, Gürcistan padişahına. Diyorlar ki, sen en iyisi şimdi bunlar geldiği zaman bunlar ermiş insanlardır bunlar velidir. Biz onu güzel bir karşılayalım yoksa bize büyük bir zarar verebilirler bunlar. Neyse denizin kenarına geliyorlar,

seccadesini silkiyorlar, omzuna atıyorlar. Bunlar da karşı geliyor. Efendime söyleyeyim hoş geldin, beş geldin saraya davet ediyorlar. Netice itibarı ile Saltık saraya kadar gidiyor arkadaşları ile beraber. Üç beş gün de orda misafir kalıyorlar. İzzet ikram ediyorlar. Bunları tabi bu Gürcistan eyaletinin işte artık, başkanı mıdır, aşiret büyüğü müdür nedir, bunu dine davet ediyorlar. En sonunda bu da kabul ediyor. Bir nişan olsun diye tutuyor bütün halkına Hüseyini taç giydiriyor. Hüseyini taç giydirdikten sonra tabi birkaç gün kalıyorlar. Ordan Keligra diye bir kale var o kaleye gidiyorlar. Orda, o kalede yedi başlı bir ejderha varmış tabi. Senede bir defa çıkarmış o halkın içtiği sudan içermiş. Fakat hangi gün hangi saat hangi ay belli değil. O arda kalan su ile çevre halkı bütün zehirlenirmiş, falan. İşte o kaleye gidiyor. Bakıyor kale çok sarp. Arkadaşlarına diyor biriniz sağdan biriniz soldan diyor, kalenin yolunu bir görebilir misiniz, yukarı çıkmak için. Onlar tabi gidip yol aramakta iken bu mübarek tırmanıyor taş. Efendim çıkıyor yukarı bakıyor ki bir kuyu kuyunun içinde yedi başlı bir ejderha. Ondan sonra. Tabi Hazret-i Hünkâr'ın verdiği yedi okları ejderhaya havale etmek istiyor. Bakıyor ki ejderha uykuda. Diyor düşmanın uykudayken vurmak diyor, mertlik değil. Bir ok atıyor uyandırıyor. Saltık ile ikisi kucak kucağa, sarma salaş savaşıyorlar falan. Tabi Saltık'ı bunaltıyor, ejderha bunaltıyor. Hazreti Hünkar ile Hızır aleysselam da mesela bu Hacı Bektaş dergahının olduğu yerde, orda şey bir çeşme var o çeşmenin başında sohbet ediyorlarmış, Zemzem Pınarı diye. Tabi Hacı Bektaş-ı Veli'ye ayan oluyor. Hacı Bektaş- Veli Hızır aleysselama diyor ki, ejderha Saltık'ı bunaltı diyor, imdadına yetiş. Kılıcını da diyor, unutmuş diyor hatırlat kendisine. Orda Hızır aleysselam geliyor, Saltık'a diyor ki, Saltık kılıcı neden unuttun? Kusura bakma diyor, yoksa seni buraya kadar zahmet ettirmezdim. Kılıcını çekiyor o zaman ejderhanın yedi balını kesiyor. Kestikten sonra tabi etrafa bakıyor daha bir şey yok. Bu arkadaşlarına, Keçi Abdal'a Ulu Abdal'a diyor ki hele şöyle etrafınıza bir bakın kimse yok mu buralarda falan. Uzaklarda bir çoban görüyorlar. Çobana gidiyorlar. Orası Laz beylerine ait bir memleketmiş tabi, Lazlara ait bir yermiş. Tabi o çobana Sarı Saltık'ın ejderhayı katlettiğini, yok ettiğini, diyor gelin işte padişahınız mı var ben büyüünüz kimse ona söyleyeyim falan. Tabi bu çoban gidiyor, onlara söylüyor. Sonra işte o beyler karşılaşıyorlar falan. Ondan sonra karşılaştıktan sonra, tabi Saltık artık çevrede, mesela Balkan yarımadasında, işte Romanya'da, Macaristan'da, Bulgaristan'da, efendime söyleyeyim her tarafta artık bilinip, tanınıyor falan. Tanındıktan sonra orda büyük bir veli olarak buralarda yaşamını sürdürüyor ve İslamiyet'i oraya yayıyor. Fakat işte son günlerinde bir ara şeye kadar geliyor, Hacı Bektaş-ı Veli'yi ziyarete geliyor. Hacı Bektaş-ı Veli hazretleri de, Saltık'ın geleceğinden haberdar oluyor karşılamak istiyor. Beş Taşlar diyoruz oraya kadar. Efendime söyleyeyim, gidiyorlar Sarı Saltık Hazreti Hünkara karşı saygı gösteriyor. Yolunu değiştiriyor başka yoldan şeye gidiyor tabi, dergaha gidiyor. Mesel neyse dergâhta buluşuyorlar işte misafir oluyorlar. Beraber sohbet, mohbet ediyorlar falan. Şimdi Hazreti Hünkâr'ın Ecik diye bir yarıcısı varmış, çiftçisi.

Yalçın ÇAKMAK: Ecik?

Ahmet YURT: Ecik. Çiftçisi varmış. Şimdi bu rençperlik yaparmış falan. Kışın işte o öküzlere yem falan verirmiş, bakarmış. Hatta önce kendi yatarmış. Çıplak olup yatarmış. Yani hayvanlar rahat etsin bir şey, mişey batmasın diye. Fakat o öküzler biraz yaşlanmış. Yaşlandığı zaman götürmüş çifte koşmuş. Bu öküzün birine bir odun dürtmüş, öküzü kanatmış. Öküz dile gelmiş, Ecik'e demiş ki, "ben demiş, Hazreti Hünkar beni, Saltık'a demiş, adak yaptı. Sen beni niye kanattın falan. Ben Saltık geldiği zaman Hazreti Hünkar beni adak etti ki işte Saltık'ın adına kurban olayım." Neyse işte adam özür diliyor, mözür diliyor kendini affettiriyor falan. Sonra Saltık, şimdi gerek Velayetname'ye gerek Saltıkname'ye baktığımız zaman, yani Saltık'ın Amerikan'ın dışında gezmediği görmediği, gerek Asya hatta Avustralya'ya kadar falan oralara gittiğini mesela çok gezdiğini, sonra hattı zatında Saltık kerametiyle mucizesiyle beraber, yani bileğine kuvvet kılıcına kuvvet ondan sonra ben şöyle şey yapıyorum yorumluyorum, nasıl ki hazreti peygamberin yanında Zülfikarı ile Hz. Ali geldi, işte Hacı Bektaş Veli'nin yanına Saltık Baba geldi kılıcı ile birlikte biliyor musun. Dünyanın her tarafını gezmiş, dolaşmış. Yani birçok zaferler kazanmış birçok cenkler kazanmış. Sonra İslamiyet'e birçok hizmet vermiş hattı

zatında. İşte buraya gelişini de pek yani belli bir belgesi yok, bu Dersime gelişi. Yalnız ben bakıyorum, mesela bizim 350 sene önce Seyyid Nesimi isminde bu Ağveren de yatan Seyyid Nesimi ceddimiz var.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede. Ben de tam olarak ona dair de sorular soracağım tabi dede. Şimdi herkesin bildiği üzere özellikle Karaca Köyü'nde Seyyid Nesimi'ye ait olduğu iddia edilen pabuçlar, 12 imamlara ait olduğu iddia edilen anahtarlık ve bir tas mevcut. Biz gidip gördük bunu.

Ahmet YURT: Şimdi benim mesela, benim 8. dedem oluyor mesela Seyyid Nesimi.

Yalçın ÇAKMAK: Seyyid Nesimi?

Ahmet YURT: Seyyid Nesimi 8. dedem oluyor. Onun babasının adı Hüseyin. Onun babasının adı da Ali'dir herhalde. Bu kadarını biliyorum fakat Saltık ile Seyyid efendinin arasındaki şeyi tam manasıyla bilemiyorum yani.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık ile Seyyid Nesimi arasındaki ara bağlantı?

Ahmet YURT: Babasının ismi Hüseyin onun babasının adının Ali olduğunu biliyorum büyüklerimden duyduğuma göre. Fakat oradaki şeyi tam manası ile hani şeceremiz 38'de kaybolmuş, ağızla konuşmalar da pek kesin şey değil. Onun için neyse, fakat benim kanımca Seyyid Nesimi'den önce evladı ya buraya gelmiş, yani Sarı Saltık evladı buralara girmiş. Şöyle gelmiş. Mesela Sarı Saltık'ın ilk gelişi, bizim bu Ağveranlılar var.

Yalçın ÇAKMAK: Akören Köyü değil mi?

Ahmet YURT: Akören Köyü. Şimdi bunlar onun müritleri.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık'ın müritleri?

Ahmet YURT: Sarı Saltık'ın müritleri. Mesela Sarı Saltık 1200 hane ile Kırırma gidip oraya yerleşim yapıyor. Müritleriyle orda bir yerleşiyor. Şimdi burada, buradakiler Akörenliler, Ağverenliler. Bak şimdi sizin bu Seyyid-i Şih Hesen buraya gelmezden önce, yani sizin bu aşiretler gelmezden önce, burada bu Sarı Saltık müritleri varmış. Şimdi mesela Kori Köyü, Samoşi Köyü, Dere Köy, Koçeri, ondan sonra Tanzi, Kavga, Tıtnık, ondan sonra efendim Kakbel, o Laçın Uşağı olan, dolanıp geliyor Mıhsor, Karaoğlan, Beş Pınar, efendim Sirtikan, Derik, Hoşan, Hopik, karşı Cemolar ve Karaca. Buralar Sarı Saltık'ın yerleştiği yerler ve müritleri de buraya yerleşiyor, biliyor musun. Fakat işte bu aşiretler buraya geldi, o zaman bu Saltık'ın müritleri ile beraber bu yörede Ermeniler varmış. Fakat Ermeniler ile bunlar güzel bir uyum sağlamışlar.

Yalçın ÇAKMAK: Saltık müritleri ile Ermeniler güzel bir uyum sağlamışlar?

Ahmet YURT: Uyum sağlamışlar. Şimdi tabi bu aşiretler geldiği zaman, aşiretler buraya geldiği zaman, aşiretler de yani zulümden kaçıyorlar. Mesela bunlar Malatya'dan gelişleri, Malatya'dır. Zulümden kaçıyorlar oradan. Yavuz'un zulmünden kaçıyorlar.

Yalçın ÇAKMAK: Bu aşiretlerden kastınız Şih Hasan aşiretleri değil mi?

Ahmet YURT: Seyyid-i Şih Hasan aşiretleri. Hem Seydanlı hem Şih Hasanlı. Şimdi onlar oradan zulümden kaçtıktan sonra geliyorlar evini barkını her şeyini bırakmışlar kaçmışlar. Yani canlarını kurtarmak için. Şimdi buraya yerleşiyorlar. Yerleşince birazcık hani yerlisine sıkıntı veriyorlar tabi. Sıkıntı verince...

Yalçın ÇAKMAK: Yerli olarak Sarı Saltıklılar ve Ermeniler var burada?

Ahmet YURT: Sıkıntı veriyorlar. Ondan sonra, tabi bunlar, Sarı Saltık mesela, müritleri mecbur kalıyor, mecbur kalıyor burayı terk ediyorlar. Mesela benim bildiğim Eskişehir'in Beylikağan (Beylikova?) nahiyesinin Hoşmak Köyü'nde bundan 30 sene önce 350 hane orda Sarı Saltık müridi vardı.

Yalçın ÇAKMAK: Evet, peki bura ile bağlantıları var mı?

Ahmet YURT: Tabi buradan gitme.

Yalçın ÇAKMAK: Buradan gitmeler yani, Hozat'ın Sarı Saltık'tan.

Ahmet YURT: Hozat'tan gitme. Mesela Erzurum'un, mesela Pasınlar'da 200 köy vardı. Endek, Müşkü, bir köy daha vardı. Bu 3 köy Sarı Saltık müritleriydi. Mesela şimdi Pülümür'ün Gömürge Köyü var. Şimdi yeni ismi değişmiş, ne meşe diyorlar Kırk Meşe diyorlar, orda bir ara 80 haneye yakın Sarı Saltık müridi vardı. Yani buradan gitme, anlatabildim mi? Diyarbakır'ın Bismil'de 2 köy var.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltıklı? Tunceli-Hozat'tan gitme.

Ahmet YURT: Mesela Elazığ'ın Koruk Köyü var, yani buradan bu Kuru Köyü'nden gitme. Yani 60-70 hane onlar vardı. Mesela Sivas'a gitmişler. Mesela, ta şeye kadar gitmişler Gümüşhane'nin Şiran kazasının İn Özü Köyü'ne gitmişler. Kerkik'in Çorak Köyü'ne gitmişler. Erzincan yöresinde dağınık olarak 40-50 haneden fazla Sarı Saltık müridi var biliyor musun?

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim şöyle bir şey sorsam. Şimdi bu Anadolu'ya yayılan, Sarı Saltık'ın Balkanlardaki icraatlarından da öte, Anadolu'da da bir sürü Sarı Saltık kültü var. Şimdi sizin anlattıklarınızdan çıkan sonucu ben şöyle anlıyorum, işte bu Anadolu'ya yayılan Sarı Saltık kültürünün merkez üstü burasıdır ve buradan Sarı Saltık ailesine bağlı aileler oraya dağılmışlardır ve bu Sarı Saltık kültürünü oraya taşımışlardır.

Ahmet YURT: Bilahare dağılmışlardır. Buradan dağılmışlardır. Şimdi hali hazırda mesela ben Anadolu'nun her tarafını gezmişim. Gezdiğim için yani benim bildiği buradan gitme, bizim buradan gitme Gümüşhane'nin Şiran kazasının İn Özü Köyü'nde bizim buradan gitmeler var. Samsun'a Giresun'a gitmeler var. Mesela tanıyoruz şimdi biliyor musun? Mesela şöyle, Konya yöresine gidenler var. Ama nerdeyse artık şimdiye kadar birbirimizi tanıyamıyorduk bundan sonraki çocuklarımız birbirini tanıyamayacak anlatabildim mi? Şimdi Sarı Saltık ailesinin nerde olduğunu mesela Adana'da var. Şimdi benden başka kimse bilmez. Şimdi bu bizim dönemimizde benden başka kimse pek bilmez. Onun için tabi dağılmışlar, fakat gerçek dediğin gibi, kültür mesela, artık oralarda ne yapmışlarsa, nasıl etmişlerse buraya kadar gelmişler, burada yerleşmişler. Fakat bu Alevilik ondan sonra Şiilik kültürü buradan dağılmadığı yani.

Yalçın ÇAKMAK: Hozat'tan dağılmadığı.

Ahmet YURT: Buradan dağılmadığı, buradan dağılmadığı.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim, şunu gözlemleyebiliyorum anlattıklarınızdan, yani diyorsunuz ki Sarı Saltık'ın kendisi bizzat buraya gelmemiştir, Sarı Saltık'ın evlatları buraya gelerek bu kültürü buraya taşımışlardır.

Ahmet YURT: Gelmişse de, şimdi şeye gelince şöyle bir şey de var mesela. Sarı Saltık'ın dünyasının değişmesi şeyde oluyor evlat, mesela Sarı Saltık'ın hali hazırda bak 20'ye yakın da türbesi var, 20'ye yakın. Bir tane bura, bir tane Diyarbakır'da, bir tane Niğde'nin Bor kazasında, bir tane İzmit'in İznik'de bir tane de İstanbul Rumeli Feneri'nde, bir tane Kırklareli'nin Babadağı'nda, bir tanesi şeyde, Edirne'de. Bir tane Yunanistan' da, bir tane Bulgaristan' da.

Ondan sonra, bir tane dediğim gibi Sinop'ta. Hatta hatta Rusya'da Sarı Saltık'ın türbesi var. Kırım da Sarı Saltık'ın türbesi var, anladın mı? Arnavutluk'ta 2 tane türbesi var. Bosna Hersek' de yine Sarı Saltık'ın türbeleri var. Fakat şimdi son ölümü halinde şöyle bir şey var. Baba Dağı'nda adam hastalanıyor. Şeyden, Balkanlardan 7 tane kral geliyor. Sarı Saltık'ı ziyarete geliyor, hastalandığında. Şimdi o an diyor ki, benim günlerim, saatlerim az kaldı. Ben dünyamı değişeceğim, fakat ben dünyamı değiştikten sonra, o krallara diyor, benim naaşım üzerine siz birbirinize hakaret edeceksiniz. En iyisi her biriniz birer tabut yapın, herkesin tabutu belli olsun, ben kimin tabutunda görülürsem ben ordayım. O zaman 7 kral tabut yapıyor. O gece de ruhu Allah'a teslim ediyor. Ettikten sonra sabahleyin herkesin tabutu zaten belli, tabutun kapağını açan içinde görüyor. Alan gidiyor alan gidiyor, yani nizasız fasılasız herkes götürüyor kendi memleketinde gömüyor. Ama mübarek 15-20 tane tabut da olsa bu mübarek tek. Üslubu üzerine herkesin tabutunda görülmüş, ama aslı nerde.

Yalçın ÇAKMAK: Asıl tabutu nereye götürüldü?

Ahmet YURT: Asıl tabutu nerde? Mesela bizim büyüklerimiz derlerdi ki, büyüklerimizden duyduğumuza göre, oğlum, güya demiş ki benim seyisim nerde ise ben ordayım.

Yalçın ÇAKMAK: Seyisim?

Ahmet YURT: Seyis, yani hizmetkârı. Şimdi mesela, bizim bu türbenin alt tarafın da Arap Baba diyorduk, şimdi onu o sene 1954'te, o Sarı Saltık'ın türbesini yaptığımızda o Arap Babayı da böyle mezarını kaldırdık, ettik. Orası bir ara, artık tahmin ederim, yani bu Seyit Nesimi'ni bu Ağveren'deki (Akören Köyü) daha önce bu Dersim'de bu Bizans, Çemişgezek Bizans'ın genel merkezidir. Burası beylik olmasına rağmen, burası da Kemah Kalesi'e bağlı, Kemah Kalesi'ne bağlı. Şimdi o tarihte bu şey, Çemişgezek beyi, bir ara artık o Ruslarla, efendime söyleyeyim, Bizanslarla mı diyeyim neyi, bir savaş yapıyorlar. Savaşta bu Çemişgezek beyi esir düşüyor.

Yalçın Çakmak: Adı nedir, Çemişgezek beyinin?

Ahmet YURT: Hoşruf Bey'i derler Hoşruf. Adam, esir düşüyor. 10 sene Rusya da kalıyor. Tutuyorlar buna bir görev veriyorlar ve domuz çobanlığı görevini veriyorlar. Adam bu kadar zaman içerisinde bir bey olmasına rağmen de artık daha merakından bitmek üzere. Birden bire hatırına bu Sarı Saltık geliyor. Diyor ki, Ağveren'nin başındaki Sarı Saltık eğer sen beni buradan halas edersen, kurtarırsan, vaat olsun memleketime gittiğim zaman, evime uğramadan ilk olarak gelip senin türbeni yapacağım. Böyle bir vaatte bulunuyor.

Yalçın Çakmak: O zaman demek oluyor ki dede Sarı Saltık kültü ya da inancı Hoşruf Bey Rusların eline esir düşmeden önce burada varmış.

Ahmet YURT: Evet, neyse bunun üzerine şimdi o hayal içerisinde iken adam, birden bakıyor ki yanında bir atlı türedi, o Hoşruf Bey'in. Adam korkuyor bu sefer, korkuyor. Sen kimsin diyor? Hoşruf Bey soruyor Sarı Saltık'a. Biraz önce diyor kimi çağırdın? Ben kimseyi çağırmadım korkusundan söylemiyor. Çağırdın çağırdın diyor, yok çağırmadım derken ver elini diyor elini alıyor, terkisine alıyor Hoşruf Bey'i. Terkiye alınca yum gözünü diyor yumuyor gözünü. Aç gözünü diyor açıyor gözünü ki Çemişgezek'in başında.

Yalçın ÇAKMAK: Hoşruf Bey'i Çemişgezek memleketine getirmiş.

Ahmet YURT: Orda indiriyor onu kendisi kayboluyor. Anlıyor ki yani bu işte Sarı Saltık'ın kendisi beni kurtardı. Yavaş yavaş şehre iniyor. Tabi kimse onun sağ olduğuna ihtimal vermiyor. Özel bir berberi varmış, o berberine gidiyor. Beni tıraş et. Saç sakalı uzamış berberde özel berberi olduğu halde tanıyamıyor kendisini. Gelen tıraş oluyor giden tıraş oluyor ve en son bakıyor kimse yok gel diyor seni de tıraş edeyim. Traş mı olacaksın? Evet diyor. Traş oluyor. Fakat usturayla yukardan inerken yüzünde bir ben varmış.

Yalçın ÇAKMAK: Hoşruf Bey'in yüzünde bir ben var?

Ahmet YURT: Tabi özel berberi olduğunu, o zaman dolayısıyla o...

Yalçın ÇAKMAK: O zaman anlıyor ki bu kişi Hoşruf Bey'dir.

Ahmet YURT: Bu Hoşruf Bey'dir. Adamın elinden korkudan ustura da düşüyor, falan. Korkma evlat diyor beni tıraş et. Traş ettikten sonra, yahu diyor git bizim eve, ben buradayken diyor. 7-8 kat diyor, elbisem vardı. O benim çamaşırlarımı, elbisemi banyoya getir hamama getir. Ben hamamdayım diyor. Orda değiştireyim. Neyse gidiyor hamam. Adam getiriyor, birde evine müjdeliyor. Çemişgezekliler geliyorlar, kapının önünde bekliyorlar, hani hamamdan çıksın falan. Çıkıyor. Geçmiş olsun hoş geldin falan derken, buyurun diyor, niye eve gitmiyorsun? Ahtım var diyor ben gidip Sarı Saltık'ın üzerine bir türbe yapacağım diyor. Çünkü ben kendi kendime söz verdim ki, evime uğramadan önce gidip türbeyi yapıyor orda adam topluyor getiriyor ve ilk olarak bu türbeyi yapıyor. O yapıyor.

Yalçın ÇAKMAK: Hoşruf Bey yapıyor?

Ahmet YURT: Hoşruf Bey yapıyor. Tabi Hoşruf Bey yapıyor üzerine güya, toprak, ağaç, toprak şey yapıyor falan. Fakat o gece rüya görüyor. Oğlum diyor (Sarı Saltık) benim üzerimi topraklama. Kuru taş kuru ağaç kalsın. Sabahleyin kalkıyor ki üzerinde toprak kalmamış.

Yalçın ÇAKMAK: Mezarın üzerinde toprak yok?

Ahmet YURT: Kuzey kısmına böyle dökülmüş falan. Ondan sonra 3 defa topraklıyor. 3. Kez kızıyor. Diyor "ben sana diyorum benim üzerimi topraklama." Bırakıyor tabi. O toprak yığını biz garpten döndükten sonra o yığın öyle duruyordu biliyor musun? Tabi biz ondan sonra 1938'den önce, bizim bu Seyyit Kasım'ın Ali Efendi bir yapmış. Yani Hoşruf Bey'den sonra bir defa yapmış. Ondan sonra biz garpten geldikten sonra askeriye yıkmıştı orayı. 1954'te bir daha yaptık. Sonra, bu sonra bide, işte bundan 3-4 sene önce kuru taşı, muru taşı falan. Arasına biraz çimento koyduk bir daha yaptık. Ondan sonra, bugüne kadar türbe olduğu yerinde duruyor.

Yalçın ÇAKMAK: Mezar uzun olarak bilinen...

Ahmet YURT: Mezar uzun, mezar uzun. Şimdi bizde bir Tevfik Paşa vardı burada tugay komutanı oraya güya ben Sarı Saltık dernek başkanırken müracaatlarım oldu. Güya bize ağaç fidan göndereceklerdi. Neyse, bizim bir Dursun Paşa vardı. O Dursun Paşa ağaç fidanı göndermiş 500 tane falan. Şimdi efendi, Haziranın 15'i. Paşa bana dedi ki, "ya dede gidelim ama dedi, hele bir gidelim." Haziranın 15 gittik mübarek daha yol açılmamış kar var hala yolda. Zor bela neyse yukarı çıktık. Allah selamet versin, mezarı görünce, "yav dedi Dede." Buyur paşam dedim paşam. "Bu senin deden mi?" Dedim he. "Yav dedi bu kadar uzun muymuş?" Yav paşam dedim, ben dedemin kendisini görmedim, mezarıymış işte falan, şu bu. Bende espri olarak dedim ki, yav paşam böyle uzun olması benim de pek hoşuma gitmiyor. Diyorum mezarının 1 metre baş kısmından, 1 metre ayak kısmından biraz küçülteyim, sen ne diyorsun? Sen buna onay veriyor musun falan? Yav dedi dede senin dedendir küçültüyorsun büyütüyorsun ne yaparsan yap ben askerime el vurdurmam, kendim de el vurmam ne yaparsan yap. Dedim öyleyse ben de dokunmuyorum dedim. Sonra dedim paşam yani o fidanları buraya getirmek yanlış olur. Haziranın 15'inden sonra fidan dikilmez, eğer fidan dikilmesi gerekiyorsa sonbaharda dikilir filan. Sonra onlar da öyle kaldı.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim şimdi, Seyit Nesimi. Karaca'daki pabuçları bulunan Seyit Nesimi'nin de bildiğim kadarıyla bir hikâyesi var bu hikâye nasıl meydana geliyor?

Ahmet YURT: Seyit Nesimi ailede ikinci olarak böyle keşf-i keramet sahibi, yetkin bir kişi olarak Seyit Nesimi çıkıyor tabi. Seyit Nesimi şöyle oluyor. Bu Diyarbakır şeyi varmış işte paşası mı diyelim ileri gelen şeyi. Şöyle ağzı arkasına dönüyor. Bir hastalığa yakalanıyor. Adam yani gezmediği uğramadığı o günün cerrahlarına o günün tabiplerine her yere uğruyor, çare edinmiyor. Birisi diyor ki, paşam senin derdine diyor Dersim’de bir derviş var, Seyit Nesimi isminde. Senin derdine bir çare olsa ancak onda olur. Seni ancak o tedavi edebilir. Adam karara varıyor. En iyisi onu getirelim falan. Tabi o günün şartlarında gelmek, görmek, tanımak zor. Tutuyor iki tane zaptiye gönderiyor. Zaptiyeler bir günlük yol geliyorlar bu mübareke ayan oluyor. Bu karşı gidiyor o bir günlük konaklayıp geldikleri yerde. Bunlara rastlıyor tabi. Bunlarla karşılaşınca nereye gidiyorsunuz? Diyor Dersime. Ne edeceksin baba diyor, yav diyor sordum işte. Diyor bizim padişahımızın ağzı eğilmiş, Dersim’ de bir derviş varmış, bizim padişahımızı tedavi ettireceğiz, onu getirmeye gidiyoruz. Dönün diyor yav gitmeyin falan. Olur mu diyor, biz şimdi boş dönersek padişahım bizim kelimemizi uçurur. Bir şey etmez falan diyor, yani benim demiyor.

Yalçın ÇAKMAK: Benim demiyor?

Ahmet YURT: Neyse zor bela ikna ediyor, bunları çeviriyor, gidiyorlar. Yolda en nihayet söylüyor, işte o derviş benim diyor. Neyse gittikten sonra kapıya gidiyorlar. Sarayın kapısına, haber veriyorlar işte geldiler. İşte bir hanede rahat ettirin diyor, sabahleyin huzuruma getirin. Sabahleyin çıkarıyorlar huzuruna. Ondan sonra baş başa kalıyorlar. O mübarek ayağındaki terliği çıkarıyor.

Yalçın ÇAKMAK: Seyit Nesimi?

Ahmet YURT: Seyit Nesimi ayağındaki terliği çıkarıyor, şöyle yüzüne sürüyor düzeliyor tabi, Düzeline adam seviniyor, “dervişim diyor dile benden ne dilerse.” Valla diyor padişahım, benim dünya malında hiç gözüm yok. Yalnız diyor benim bir kömüm var işte o köm bu Karaca’da.

Yalçın ÇAKMAK: Köm yerleşim yeri?

Ahmet YURT: Yerleşim yeri. Davarı varmış, hayvancılık yaparmış. Yani o hayvanları o kömün içine bırakmış. Demiş ben bu kömün üzerine çıkarım görünen yer benim olsun. Diyor ki “yav derviş baba senin kömünden ne çıkar benden bir ülke iste diyor.” Yani söylediklerine göre şöyle bir şey söylüyor. Diyor ki, “bir zaman gelecek ki öyle kişiler çıkacak ki benim evladiyemin elinden alacaklar onlar. Bu kömden görünen yer benim olursa yeterlidir diyor. Tutuyor bir ilam veriyor kendisine. Yazıyor ilamı veriyor kendisine orayı. Tabi o ilan bu son zamana kadar bizim Elif ananın oğlu Teyip’deydi. Kendi gözümle gördüm ondan sonra ne yaptılar bilmiyorum. Neyse ve padişah iyi oluyor ondan sonra tabi mübarek işte orda burada dünyasını değiştiriyor, Ağveren’de. İşte o pabuçlar hala mevcut. Birde bir bakır bir tas var. Onun etrafı böyle eski Türkçe ayetler, Kuran ayetlerinden yazılı falan. İşte bu iki emanet var.

Yalçın ÇAKMAK: Birde anahtarlık var sanırım, 12 imamları temsil eden.

Ahmet YURT: Anahtarlık var evet. Şimdi ben, bizim Niyazi dedeyi sen hatırlıyor musun acaba? Rahmetlik oldu da.

Yalçın ÇAKMAK: Hatırlıyorum dede.

Ahmet YURT: Şimdi bizim kaymakam, tuğay komutanı, emniyet amiri, jandarma komutanı götürdük Karaca’da defnettik. Bizim Niyazi’yi. Defin ettikten sonra bizim kaymakam dedi ki dede. Buyurun dedim kaymakam bey. Dedi dede “o sizde bu sizde emanetler varmış, ben bir görmek isterim ” falan dedi. Bende bizim bu Kasım’ın oğlu Erol’a dedim ki git çıkar. Kaymakam beyle gelelim görsünler. Çıktık gittik. Neyse çıkarmış çocuk. Gittik üzerine baktı

falan. Kaymakam dedi ki “dede bunun tarihçesi ne olabilir, hani size göre?” Valla dedim Seyit Nesimi benim 7. dedemdir tahmin ederim 300-350 sene bir zaman aşımı olmuş falan. Yav dedi dede bunlar deri yani bu terlik pabuç yani. Dedi bunları ne kadar dedi temiz tutsan dedi, bu kadar yaşamaz, bunun manevi bir hikmeti var dedi.

Yalçın ÇAKMAK: Evet, yani bozulmamış, aşınmamış.

Ahmet YURT: Bunun manevi bir hikmeti var. Valla dedim, tabii ki öyle dedim kaymakam bey, başka türlü değil. Ondan sonra, hayırlı olsun, güle güle kullanın. Adam biraz da hayır dua etti. Allah hastalara şifa versin falan, bir şeyler söyledi.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi oraya hangi hastalar geliyor dede?

Ahmet YURT: En fazla şey hastalar geliyor, ne diyorlar onlara, eli ayağı çekilmiş hastalar.

Yalçın ÇAKMAK: Felç olanlar?

Ahmet YURT: Felç olanlar geliyor. Yani ben kendi zamanımda, 2-3 sefer böyle görgü şahidi oldum. Felç olarak geldi bir gece orda kaldı sabahleyin adımını atamayan, mesela bir hasta sabahleyin kendi ayağıyla kalkıp, ata bindiğini gördüm.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim şimdi, Dersim bölgesi yani Tunceli bölgesi çeşitli Alevi ocaklarına merkezlik yapan bir coğrafya. Şimdi bu coğrafyanın da içersinde yaşayan insanların da kendilerini etnik kimlik olarak yani millet olarak genel itibarıyla Kürt olarak kendilerini tarif ettiklerine dair çeşitli bir takım bilgiler mevcut. Fakat siz kendinizi etnik kimlik olarak millet olarak nasıl tarif ediyorsunuz?

Ahmet YURT: Şimdi Tunceli’de dünyada Allah-u tealanın yaratmış olduğu insan varlığı tabii çeşitli etnik kimliklere sahip. Ama hangi kimliğe sahip olursa olsun yaratan yüce Allah’tır. Beğenmiş yaratmıştır. Yani ben hiçbir etnik kimliği etnik şeyi horlamam, küçümsemem. Bu mümkün değil. Hepsine saygı duyarım. Yalnız şu var, bazı kişilerin kimliklerini bilmeden, gelişlerini bilmeden, nerden geldiklerini bilmede, gelişi güzel bazı kendilerine lakaplar takarlar, biz buyuz biz şuyuz. Şimdi ben burada biraz önce dedim ya hani Malatya’dan gelen Seyit-i Şih Hasan aşiretleri var. Seyid-i Şih Hasan dediğin zaman, bunlar Hoca Ahmed-i Yesevi’nin soyundan gelir. Hoca Ahmed-i Yesevi’nin babası İbrahim’dir. İbrahim’in babası Muhammed Hanefidir. Muhammed Hanefi Hz. Ali’nin oğludur. Yani bunların bir defa Kürt kökeniyle yani Kürt olarak bunların hiçbir şeyi yoktur. Kökeninde Kürtlük yok. Bunlar Şia’dır. Bunlar ehl-i beyt soyundandır ondan sonra. Kökeni ehl-i beyte dayanıyor. Mesela Muhammed Hanefi Hz. Ali’nin oğlu olduğuna göre bunlar ehl-i beyt soyundandır. Fakat ehl-i beyt dediğin zaman 2 kola ayrılıyor. Şöyle ki bir, *şih* kolu vardır birde *meşaik* kolu vardır. Meşaik kolu Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin soyuna derler. Şih kolu işte, Muhammed Hanefi, mesela annesinin Kayseri Rumu’nun kızı olması dolayısıyla şih koluna tabii bulunuyor biliyor musun. Hali hazırda Seyid-i Şih Hasan dediğimiz zaman Şih Hasanlılar, mesela bu Dersim’de 4 tane aşiret vardır Şih Hasanlı. Karaballı, Ferhat Uşağı, Abbas Uşağı, Kırgan Uşağı, bunlar Şih Hasanlıdır. Şimdi Seyidanlı dediğin zaman, Koç Uşağı, Kal Uşağı birde Gevüçler vardır. Bunlar da Seyidanlıdır. Seyid ile Şih Hasan birbirlerinin kardeşidir. Hoca Ahmed-i Yesevi’nin torunlarıdır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki Sarı Saltıklıların bu aşiretler içerisinde talipleri var mıdır? Sarı Saltıklılar bu aşiretlerin hangilerine dedelik, pirlük yaparlar?

Ahmet YURT: Şimdi Sarı Saltıklılarla bu aşiretler doğrudan doğruya, aslında bu aşiretler mevcut Derviş Cemal müritleridir.

Yalçın ÇAKMAK: Derviş Cemal Ocağı?

Ahmet YURT: Derviş Cemal Ocağına bağlıdır. Fakat bizim Derviş Cemal ile biz ile Derviş Cemal arasında bir bağımız var. Şimdi Derviş Cemal'in, geçmişte yani Derviş Cemal, Sarı Saltık döneminde aslında, bizim bir Derviş Cemal ile bir ikrarımız var. Derviş Cemalliler bize talip olmuşlar.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık Ocağı'na Derviş Cemal Ocağı talip olmuştur.

Ahmet YURT: Fakat aşiretler, yani bu aşiretler içerisinde, bu saydığım mesela Karaballı, Ferhat Uşağı, Abbas Uşağı, Kırgan Uşağı veyahut Seydan'da, Gev Uşağı, Kal Uşağı, efendime söyleyeyim, bunlar Derviş Cemal mürididir. Fakat, bunlar arasında geçmişte bazıları tekrar diğer ocaklara gitmişler, hakkı olmadığı halde. Mesela, Baba Mansur'a gitmişler, Kureş'e gitmişler, değil. Yani bunlar Derviş Cemal Ocağı'na bağlı olmaları lazım. Mesela Koç Uşaklılar şimdi Baba Mansur'a gitmiş. Baba Mansur'la mesela Koç Uşağı'nın hiçbir alakası yok.

Yalçın ÇAKMAK: Koç Uşağı?

Ahmet YURT: Koç Uşağı aşireti. Mesela bazıları şey değiştirmişler. Olmaz yani. Bizimle zaten bizimle, Sarı Saltık'la Derviş Cemal'in geçmişte bir musahiplik bağı da varmış.

Yalçın ÇAKMAK: Musahiplik.

Ahmet YURT: Musahiplik bağında varmış. Hali hazırda Derviş Cemallilerin başı Şih Dede gil derler, bunlar Çayırılı'da, Erzincan'ın Çayırılı ilçesinde otururlar. Onlarda Derviş Cemallilerin ileri gelenleridir. Onlar da Sarı Saltıklılara müritlerdir, mürit olmuşlar.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi dedeciğim durum böyle diyorsunuz. Peki şimdi dedeciğim şöyle diyebilir miyiz? Tunceli bölgesi çeşitli inançlara merkezlik yapmış bir coğrafya. Demin ki konuşmanızda belirttiğiniz üzere Ermenilerin yaşadığına dair beyanlarda bulundunuz. Tabi bu bölge stratejik bir konuma sahip olduğundan çeşitli inançlar tarafından sürekli bir kültürleşme alanı olarak görülmüş. Şimdi bu bölgenin Tunceli Aleviliğinin size göre diğer Alevi ve Bektaşî inanç ve uygulamalarından farklı olan noktaları ve hususları nedir? Yani Tunceli Aleviliği şu konuda genel anlamadaki Alevilik ve Bektaşîlikten farklıdır. Sadece bu inançlar Tunceli Aleviliğine özgüdür. Bu konuda söyleyecekleriniz nelerdir?

Ahmet YURT: Şimdi Alevilik İslamiyet'in kuruluşundan beri Alevilik devam ede gelir, biliyor musun. Alevilik bugünkü dünkü bir mesele değil, Alevilik İslamiyet'in kuruluşundan mesela. Alevilik demek, ehl-i beyti sevmek demektir, Aliyi sevmek demektir mesela. Sonra her şey, Alevilik İslam'ın dışında değildir, Alevilik İslam'ın bizzat özüdür, mozağıdır, biliyor musun. Sonra İslam, İslam burada, Hz. peygamberin ve efendim Hz. Ali'nin 1400 sene evvel gelip İslamiyet'i kurma anlamı değildir. Benim bildiğim İslam Hz. Adem'den devam ede gelir.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede.

Ahmet YURT: İslam Adem'den devam ede gelir, o günden bugüne kadar. Şimdi mesela Bektaşîlik Alevilikten çok sonradır. Balım Sultan hazretleri Bektaşîliği yapıp kurmuştur.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Balım Sultan?

Ahmet YURT: Balım Sultan hazretleri tarafından Bektaşîlik kurulmuştur. Yani Hz. Hünkâr'dan sonra Balım Sultan hazretleri tarafından Bektaşîlik kurulmuştur. Bektaşîlik ile Alevilik arasında yani pek fazla bazı şeyler, inanç bakımından bazı şeyler... Şimdi Bektaşîlikte dede soyu aranmaz, anlatabildim mi? Bektaşîlikte soy aranmaz, yani dede soyu aranmaz hiç. Yalnız Bektaşîlikte dergâhta yetişkin kendisini yetiştirir, ehli olduğu ondan sonra o dergâhı

çalıtırın mesela kişi o zat onu imtihandan geçirir. Gerçekten o şeye layık ise tutar ona dede değil baba ünvanı verirler ve o baba olarak o Bektaşiler içerisinde o yolu sürdürür. Şimdi Alevilikte mutlaka evlad-ı resül aranır. Dede soyu aranır.

Yalçın ÇAKMAK: Yani kan bağı diyorsunuz?

Ahmet YURT: Dede soyu aranır. Mesela bir başka kişi gelip o soya dedelik yapamaz biliyor musun bu mümkün değil. Değişiklik şöyle, bugün diyelim yöremizde doğuda Erzurum, Erzincan, Muş, Bingöl, Elazığ, Tunceli, Sivas kısmen, Malatya kısmen bizim bu yörelerin inançları aynıdır. Cemleri cemaatleri, inançları aynıdır. Fakat Bektaşilik ve Alevilik arasındaki inançlar bazen değişir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim, siz Bektaşi misiniz, Alevi misisiniz?

Ahmet YURT: Biz Aleviyiz.

Yalçın ÇAKMAK: Yani Bektaşi değilsiniz? Ama Hacı Bektaş-ı Veli'ye çok büyük saygı ve hürmet gösteriyorsunuz?

Ahmet YURT: Şimdi Hacı Bektaş-ı Veli'de Alevidir yani. Demin dedim ya, bu Bektaşiliği kuran Hünkâr Hacı Bektaş-ı Veli değildir, Balım Sultan'dır.

Yalçın ÇAKMAK: Balım Sultan'dır.

Ahmet YURT: Balım Sultan kurmuştur. Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'de Şii'dir, Alevidir. Ehl-i beyt soyundandır.

Yalçın ÇAKMAK: Yani Alevilik daha kapsayıcı bir şey?

Ahmet YURT: Tabi

Yalçın ÇAKMAK: Bektaşilik onun içerisinde olan bir şey.

Ahmet YURT: Bektaşilik şurda, mesela diyelim ki, 300-500 senelik önceki şey.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim, Hacı Bektaş da öte bugün Anadolu Aleviliği için ciddi anlamda kutsal kabul edilen erenler var, evliyalar var. Bunlardan bir tanesi Safevi Devleti'nin hükümdarı Şah İsmail, bir diğeri Dede Garkın, bir diğeri Ebu'l Vefa. Peki bu saymış olduğum kişiler yada bunların dışındaki kişilere dair söylemek istediğiniz bir şey var mı? Size göre Dede Garkın, Ebu'l Vefa, Şah İsmail Hatai, inançlarınız içerisinde nasıl bir yer edinmiştir?

Ahmet YURT: Şimdi inançlar içerisinde Dede Garkın olsun, Şah İsmail olsun, ondan sonra hatta ve hatta Mevlana Celaleddin-i Rumi olsun ondan sonra diğer evliyalar, farz-ı mahal diyelim ki Alevilerde bir çok da ozanlar var. Mesela Nesimi var, Fuzuli var, Yemini var, ondan sonra Pir Sultan var, Ondan sonra Virani var, Harabi var, Kul Himmet var.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bunlar bilinen yedi büyük ulu ozan.

Ahmet YURT: Bunlar yedi büyük ulu ozan yani. Bunlara saygı duymak gerekir.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dedeciğim şimdi Dede Garkın dedik, Baba İlyas-i Horasani dedik, Şah İsmail dedik. Biliyorsunuz Baba İlyas 1240 yıllarda Anadolu Selçuklu Devletine karşı girişilen büyük bir isyanda, isyanın öncülüğünü yapmıştır. Baba İlyas hakkında söylemek istediğiniz bir şey var mı dede?

Ahmet YURT: Şimdi bunlar mesela gerçekten gerek manevi yönden kendilerini yetiştirmiş ulu ozanlardır ulu bilim adamlarıdır. Şimdi şöyle bakacak olursak İslamiyet kurulanından beri o tarihten bu tarihe kadar 1300-1400 sene evvel Hz. Peygamberin risaleti başladıktan sonra şimdi Hz. Peygambere dahi sağlıklı bakmadılar mesela.

Yalçın ÇAKMAK: Kimler dede?

Ahmet YURT: Yani mesela güya İslamiyeti kabul etmiş Ümeyye oğulları vardır mesela anladın mı? Hatta Hz. Peygamberin Mekke'den Medine'ye göçünün sebebi nedir? Hatta yatağına da Hz. Ali'yi yatırdı, kendisini orayı bırakarak Mekke'den Medine'ye gitti. Bunu yapan kimdi? Mesela Emeviler. Şimdi o kavga saltanat davası için bugüne kadar halen devam etmekte. Halen bugüne kadar devam etmektedir. Hz. Peygamber Mekke'den Medine'ye göçtüğü zaman güven olarak kendi yatağına Hz. Ali'yi yatırdı. Hz. Ali'yi kendi yatağına yatırdı. Medine'ye gitti. Hz. Peygambere dahi rahat vermediler. Hz. Peygamber mesela son olarak mirac-ı mukaddese gitti. Mirac-ı mukaddesten döndükten sonra Gadirhum denilen bir mevkiye geldi. 100 bin kişi o mevkide toplandı. Mesela.

Yalçın ÇAKMAK: Gadirhum Hadisesi.

Ahmet YURT: Gadirhum hadisesi. Ondan sonra efendim deve semerlerini birbirlerinin önüne koydular. Orda çıktı bir hutbe okudu. Ali benim kanımdandır, tenimdendir, ruhumdandır, canımdandır. Ben kimin mevlası isem Ali'de onun mevlasıdır. Ali benden sonra İslamiyet'in ileri gelenidir. İslamiyeti koruyandır falan dedikleri halde. Fakat Hz. Peygamber son adet-i nezidede gittiler güya peygamberi soralar falan. Peygamber orada bir kâğıt kalem istedi ki, vasiyetini yaza. Ona karşı çıktılar bırakmadılar, Peygamber vasiyeti de yazmadı. Sonra Hz. Ali'ye şeyide vermediler, vekâleti de vermediler, Peygamberin şeyini. Vermeyince o kavga devam etti dört halife dönemi de geldi geçti. Dört halife döneminde Hz. Ali şehit edildi, Hz. Hasan zehirlendi, Kerbela olayı oldu.72 şüheda orda, baş ta Kerbela'da kesildi, Şam'a gönderildi. Ondan sonra efendime söyleyeyim, 84 sene Emevi saltanatı devam etti. Ondan sonra Abbasiler geldi. Abbasiler de aynı ehl-i beyte o zulmü yaptılar. Mesela Abbasiler de 600 sene hüküm sürdüler. Mesela diyelim imamların beşini Emeviler şehit ettiyse altısını da Abbasiler şehit etti. 600 sene de onlar o zulmü devam ettirdi. Abbasiler yıkıldı bu sefer de Selçukiler geldi. Selçukiler döneminde Hacı Bektaş-ı Veli bu erenler, evliyalar işte Anadolu'ya giriş yaptılar. Bundan önce yoktu. Selçukiler geldi. Bütün eğer bu kavgalar, nizalar, dövüşler katliamlar, cinayetler neyse hepsi saltanat davası içindi. Saltanat için. Burada bir gerçeklik yoktur. Mesela Osman da geliyor. Mesela Osman gazi Şeyh Edebali'nin damadıdır. Şeyh Edebali'nin terbiyesinde büyümüştür. Şeyh Edebali büyük bir zattır. Fakat 2. Beyazıd'a kadar Osmanlı padişahları buna sofu Beyazıd diyorlar, Yavuz'un babasıdır. O güne kadar Alevilik efendime söyleyeyim Şia bunların yanında geçerliydi, kıymeti bilinir. Ondan sonra, fakat 2. Beyazıd sofu Beyazıd iktidardayken, oğlu Yavuz Sultan Selim çıktı babasını zehirledi, kardeşini zehirledi. İktidara geçti. Bu sefer de getirdi bu şeriat düzenini getirdi. Şeriat düzenini getirince Şah İsmail orada Aleviliği, Şiayı ileri sürdü bu da Sünniliği şeriatı ileri sürdü, bir kavga çıktı. 40 bin kişi burada kılıçtan geçirildi. Bunlar hep saltanat davasıdır. Başka bir şey yok.

Yalçın ÇAKMAK: Yani hem Şah İsmail açısından, hem de Yavuz Sultan Selim açısından saltanat kavgası mıydı diyorsunuz?

Ahmet YURT: Evet saltanat kavgasıydı. Devam ede geldi ve halen de bugüne kadar bunlar bitmiş değil halen de bugüne kadar da devam etmekte. Mesela ben şunu rahatlıkla söyleyebilirim. Bizim Tunceli'ye Abdullah Gül geldiği zaman, bugün bir reisi cumhurdur reisi cumhura döndüm dedim ki, "sayın reisi cumhurum dinim İslam kitabım Kuran peygamberim Hz. Muhammed bu kavga nedir, dövüş nedir, bu vurma nedir, kırma nedir, senlik nedir, benlik nedir? Daha niye bu sebep neden oluyor? Yani Alevi olmak suç değil Sünni olmak da suç değil.

Herkes kendi kafasına, inancına göre bir şeyler yapabilir. Ama din aynı peygamber aynı kitap aynı.

Yalçın ÇAKMAK: Yani siz kendinizi İslam'ın içinde tarif ediyorsunuz, diyorsunuz ki yol bir süre bin bir şekilde?

Ahmet YURT: Tabi. Neyin kavgasını yapıyoruz dedim. İşte böyle. Alevi olmak bir suç da değil. Hz. Peygamberin soyunu ehli beyti sevmek suç da değil. Ne bileyim işte böyle devam ede gidiyor işte.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim, saltanat kavgasından bahsettiniz. Cumhuriyet dönemi, yakın tarihte 1937 -38 olaylarında Sarı Saltık ailesine mensup olduğu dile getirilen 30 kadar insanın bugünkü Karaca Köyü'nün altında öldürüldüğünü, yani o dönemki yönetim tarafından öldürüldüğüne dair ve mezarlarının bugün orda toplu bir mezar söz konusu olduğuna dair iddialar var. Bunlar doğrumudur dede?

Ahmet YURT: Evet doğru tabi. 1938' de mesela diyelim ki benim dedemin ismi Hıdır' dır. Bir de Molla Hıdır'ın oğlu Kasım. Onlarda Ovacık'ta öldürülmüş. Biz o zaman ovacıkta ikamet ediyormuşuz. Kasım Efendi de o tarihte Ovacık' ta askeriyede mütahitlik yapıyormuş. Tabi buradaki Saltık ailesine ferman çıktıktan sonra...

Yalçın ÇAKMAK: Yani öldürülme fermanı.

Ahmet YURT: Evet, öldürülme fermanı çıktıktan sonra dedem ile mesela Kasım Efendi de orda öldürülüyor. Hatta nereye defin ettikleri, mezarları da belirsiz. Mezarları hala bugüne kadar yok. Burada Karaca'nın altındakiler, tahminen 28-32 kişi bunlar. Kadın, erkek, çocuk, yaşlı.

Yalçın ÇAKMAK: Hepsi Sarı Saltıklı.

Ahmet YURT: Evet hepsi Sarı Saltık soyundan. İki de orda var bunlarla mı 32 oluyor işte neyse. O gününün Sarı Saltıklısı, yani böyle silahı elini almış, tetik nasıl çekiliyor, adam nasıl öldürülüyor, nişan nasıl almıyor, bile o silahı kullanmış insanlar değil.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltıklılar böyle bir şey kullanmamışlar?

Ahmet YURT: Kesinlikle.

Yalçın ÇAKMAK: Tamam dedeciğim. Peki dedeciğim Sarı Saltık ailesinin ya da Sarı Saltık ocağının bu yöredeki var olan diğer dede ocaklarıyla netice itibariyle bir bağlantısı var. Şimdi sizin bu Sarı Saltık ailesinin diğer ocaklarla olan bağlantısı, pir, mürşit, rehber, talip ilişkisi bağlamında mesela Ağuçan'a talip olduğunuza dair, Sarı Saltıklıların Ağuçan Ocağı'na talip olduklarına dair çeşitli söylenceler mevcut. Siz dede ocaklarıyla bağlantısı ve özellikle de Ağuçan Ocağı ile olan ilişkiniz konusunda bir şeyler söylemek ister misiniz?

Ahmet YURT: Şimdi geçmişte tabi böyle söz konusu var.

Ahmet YURT: Evet Sarı Saltıklar Ağuçan'a bağlı, hatta ve hatta Sarı Saltıklılar birbirlerine de bağlı. Kardeşler kendi arasında.

Yalçın ÇAKMAK: Hiyerarşik bir durum?

Ahmet YURT: Mesela bizim Sarı Saltıklıların birkaç ezbeti (kol) var. Mesela Seyit Mehmetler var, ondan sonra Menteşler var, Kurt Mahmutlar var, Budalalar var, Fındıklar var. Yani Sarı Saltıklılar olarak birkaç ezbete bölünmüşüz.

Yalçın ÇAKMAK: Yani siz bir aşiret misiniz dede?

Ahmet YURT: Aşiret değil, ocak.

Yalçın ÇAKMAK: Siz ocaksınız ocağın içerisinde kollarınız var.

Ahmet YURT: Kollarımız var. Güya geçmişte ecdatlarımız Karaca'da o ocağı kendilerine ocak olarak kabul etmiş ve ocak da olan aileyi de kendilerine büyük bir olarak kabul etmiş.

Yalçın ÇAKMAK: Karaca'daki aileyi.

Ahmet YURT: Şimdi bu her ocakta var. Mesela Derviş Cemallilerin ocağı şimdi Erzincan'ın Çayırılı kazasında mesela Zulm (?) diyorlar orda.

Yalçın ÇAKMAK: En tepe ocağı?

Ahmet YURT: En tepe ocağı. Mesela Ağuçanlıların ki Sivas'ta. Baba Mansurluların ki Mazgirt' de. Kureşanlıların mesela o da bu Düzgün Baba Nazmiye civarında. Yani her ocağın bir başı var eskiden.

Yalçın ÇAKMAK: Sizin başınız Karaca'ydı.

Ahmet YURT: Bizim başımız Karaca'ydı. Her ocağın bir başı vardı. Şimdi hiç kimse baş maşu da tanımıyor. Ne bileyim işte öyle devam ede gidiyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede kısa olarak Karaca'daki baş olarak ifade ettiğiniz kollunuzun adı nedir?

Ahmet YURT: Şimdi mesela şimdi hali hazırda bu Karaca'daki bu Seyit Nesimi'nin şeyi bu Seyit Nesimi dedik ya o Diyarbakır'da.

Yalçın ÇAKMAK: Evet hikâyesini anlatmıştınız.

Ahmet YURT: Seyit Nesimi'nin ezbeti yani, ailesi, başı.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim sözünüzü kesiyorum bu, öyle bir baş ilişkisi olmasına rağmen siz Ahmet Yurt dede olarak bu bölgede gerçekleştirilen çeşitli cem, cemaat ve ritüellerde öncülük yapıyorsunuz. Peki baş olarak iddia ettiğiniz kendi içinizdeki bir kolun böyle bir misyonu yerine getirmekten ziyade sizin böyle bir davranış içinde bulunmanız? Neden böyle bir davranış içinde bulunuyorsunuz.

Ahmet YURT: Şimdi sana bir şey söyleyeyim. Hali hazırda ocakların hali hazırda birbiriyle yani diyelim ki biz Saltık ailesi aynı kökenden geliyoruz, aynı anadan, aynı babadan, aynı soydan, aynı ırktan, aynı terbiyeden geliyoruz. Fakat geçmişle bugün arasındaki bazı konular değişik, şöyle değişik. Yani bir bencillik var bir kibirlilik var. Bir birine karşı saygısızlık var.

Yalçın ÇAKMAK: Evet

Ahmet YURT: Birbirine karşı itaatsizlik var. Sen de görüyorsun. Yani bu memlekette diyelim ki bundan 40 -50 sene önceki insanlar ile bugünkü insanlar arasında çok büyük fark var. Mesela diyelim ki adam 40-50 yaşına girmiş pirin rayberin, mürşidin ne evine gitmiş ne de tanıyor yani. Musahiplik yok şuyu yok buyu yok. Yani çok değişik haller var. Ben fazla bu konuları açmak istemiyorum. Pek hoşuma gitmiyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim geçmişten bugüne kadar özel olarak Sarı Saltıklılar bu Dersim, Tunceli bölgesinde nerede aşıyorlardı. Karaca, Akören?

Ahmet YURT: Şimdi ilk yerleşim yerimiz Akören'dir.

Yalçın ÇAKMAK: Akören

Ahmet YURT: Akören'den Karaca'ya gelmiş. İlk yerleşim yerimiz Akören.

Yalçın ÇAKMAK: Ağveren denilen.

Ahmet YURT: Ağveren denilen yer. Yani şurada Karaca'ya geliştik, Seydali (Seyit Ali) bir, Seyit Kasım iki, Ağvat üç, bir de Kasım dört yani göbek var. Önceliğimiz Ağveren.

Yalçın ÇAKMAK: Ağveren diyorsunuz, sonra Karaca'ya gelmişsiniz.

Ahmet YURT: Karacaya gelmiş yerleşmiş.

Yalçın ÇAKMAK: Karaca mı Kalecik mi dediniz?

Ahmet YURT: Karaca.

Yalçın ÇAKMAK: Karaca evet. Peki dedeciğim özet olarak Hacı Bektaş-ı Veli sizi de yormak istemiyorum Hacı Bektaş-ı Veli kimdir? İnançımızdaki konumu nedir?

Ahmet YURT: Hacı Bektaş-ı Veli bugün Alevilikte yani bizim manevi inancımıza göre, Hacı Bektaş-ı Veli'nin önce Ali sonra Veli olarak görüldüğü. Hacı Bektaş-ı Veli bugün İmam Musa-i Kazım'ın soyundan gelen 7. imamdan gelen, İbrahim Mükeremin, Mücavirin oğludur ve velayet mührünün sahibidir. Ondan sonra Aleviliği temsil eden bir baştır.

Yalçın ÇAKMAK: Kendisi bir Alevidir diyorsunuz?

Ahmet YURT: Alevinin başıdır.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede. Peki dedeciğim Hz. Ali kültü ile ilgili bölgedeki inançlara dair söylemek istediğiniz bir şey var mı? Yani Hz. Ali burada neyle sembolleştirilmiştir. Hz. Ali kimdir. İnançlarımız da nasıl bir yeri vardır?

Ahmet YURT: Şimdi güzelim. Hz. Ali'yi gerek Hz. Muhammedi şimdi ben zahiri yönden Abdullah'ın oğludur, Abdülmuttalib'in torunudur, Hz. Muhammed peygamber olmuştur. Kendisine risalet gelmiştir. Ondan sonra hatta kitap gelmiştir. Fakat ben Hz. Muhammed'in 1400 sene önceki Abdullah'ın oğlu olarak, benim manevi inancım da ben bunu kabul etmiyorum. Hz. Muhammed Adem yaratıldıktan sonra var idi.

Yalçın ÇAKMAK: Var idi.

Ahmet YURT: Var idi. Hz. Ali Adem yaratılmadan önce var idi. Bak sana bir şey anlatayım, inancımı anlatayım.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede

Ahmet YURT: Allah-ü teala Hz. Adem'i Havva ile beraber yaratıktan sonra, anlatabildim mi ciğerim? Yarattıktan sonra Cebrail aleysselamı çağırıyor, Cebrail'e diyor ki, "ya Cebrail bu Hz. peygamberi diyor bu Adem'i Havva ile beraber al götür cennete diyor." Şimdi alıp götürüyor cennete. Cennetin kapısının üzerinde bir tabela var. Adem Cebrail'den soruyor, diyor ki "bu tabela nedir. Diyor "bu bir yazıdır. Burada la ilahe illallah muhammeden resulullah yazıyor" diyor. Daha Muhammed piyasada yok ama. Adem soruyor diyor ki, "ya Cebrail ne demek senin okuduğun bu şey?" La ilahe illallah bu mükavanadı temsil eden yüce Allah'tır. Muhammeden resulullah, onun diyor son mürsel peygamberdir diyor. Allah-u taala bu kainatı onun yüzü suyu hürmetine yaratmıştır diyor, anlatabildim mi? Ondan sonra, Ademi alıyor götürüyor cennete sokuyor. Cennet demek Arapçada bahçe demektir. Cennet demek Türkçe bahçe anlamında.

Götürüyor cennete. Cennette Hz. Adem'e diyor ki Cebrail, "ha bu meyveden ye, ha bu meyveden ye, ha bu meyveden yeme diyor. Yeme dediği buğday.

Yalçın ÇAKMAK: Buğday?

Ahmet YURT: Evet, buğday. Neyse, fakat şeytan Adem'e karşı kinli. Çünkü lanete müstahak olmuştur. Adem'den intikamını almak için gidiyor cennet kapıcısına diyor beni içeri al, neyse zor bela alıyor içeri. İçeri alınca içeri gidiyor. Önce gidiyor Havva anaya diyor ki "bak bütün nimetleri size haram etmiş, işe yarayanları size ye diyor." Bunu yeki diyor, bunda ne lezzet var bu buğday için. Havva yiyor. Havva da Adem'e yedirtiyor. O zamana kadar insanoğlunun erkeği kadını belli değil.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Cinsiyet ayrımı yok.

Ahmet YURT: Cinsel ayrım yok. Onu yedikten sonra şişiyor, şişiyor, şişiyor. İkisi de nerdeyse patlamaya gelecek kadar. Allah-u teala şeytana diyor ki, "nasıl buğdayı yedirdin git öyle de kurtar." O geliyor bir parmak ona dürtüyor, bir parmak ona dürtüyor biri erkek biri kadın oluyor. Cinsi şeyler meydana geliyor. Neyse fakat Allah-u teala Ademi kovuyor Havva ile beraber. 40 sene bunlar kovuluyorlar. 40 sene dışarıda birbirinden ayrı kalıyorlar. 40 sene sonra Hz. Adem bir gün, hiç başını da yerden kaldırmıyor, gözyaşı döküyor. 40 sene sonra birden bire, "rabbim diyor ne olur, beni diyor cennetin kapısının üzerindeki tabeladaki isme başla diyor. Ve o zaman Hz. Adem'i türbesine kabul ediyor. Ondan sonra Havva ile tekrar birleştiriyor. Tekrar birleştirdikten sonra diyor ki, "sizin artık cennette yeriniz yok gidin toprağı karıştırmın kazanın yiyn" diyor.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi sayın dedem geçen haftaki mülakatımızda siz yorgun olduğunuz için yarıda bırakmıştık. Mülakatımıza kaldığımız yerden devam edelim. Şimdi dede biliyorsunuz Hz. Ali kültü bütün Alevilerde Bektaşiler de güçlü bir kült ve nihayetinde de dersim bölgesinde de Tunceli bölgesinde de güçlü bir külte önderlik etmekte Hz. Ali kültü. Sizin için Hz. Ali kimdir?

Ahmet YURT: Şimdi bizim Alevi kültüründe, Alevi felsefesinde, Alevi düşüncesinde bizde Hz. Ali bizde mesela Alevilikte Allah, Muhammed, Ali üçlüsü vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede

Ahmet YURT: Bu Allah, Muhammed, Ali üçlüsü içersisinde biz bunları bir nur kabul ediyoruz. Bir tek nur kabul ediyoruz. Allah-u tealanın nur-u azimetidir. Hz. Resullah'ın nur-u nübüvettidir. Hz. Ali'nin nuru da nur-u velayettir. Bunların üçü bir nurdur. Ondan sonra biz yani ben Hz. Ali' nin bundan 1400 sene evvel diyelim ki babası Ebu Talip annesi efendime söyleyeyim bilmem kim böyle değil. Ben Muhammedi de Abdullah'ın oğlu olarak kabul etmiyorum. Bizim anlayışımızda bunlar kainatın tecelliyatında, mesela Hz. Peygamberin Hz. Ali'nin, Hz. Adem'den, yaratılmazdan önce bunların varlığını biz kabul ediyoruz biliyor musun.

Yalçın ÇAKMAK: Evet

Ahmet YURT: Şöyle ki. Hz. Adem aleyhisselami Allah-u teala yarattığı zaman Havva ile beraber Hz. Cebrail'i çağırıyor diyor ki "Ademi diyor cennete götür." Adem'i cennete götürüyor Havva ile beraber. Fakat cennete gittiği zaman cennet kapısının üzerinde bir tabela var tabi. Adem' in okuma yazması yok. Cebrail'den soruyor, "ya Cebrail karındaş burada bir şey var bu nedir falan." Diyor o bir tabela onun üzerinde yazı var diyor. Peki diyor nedir o yazı? Diyor ki orda La İlahe İllallah Muhammeden Resulullah yazılı. Ne demektir diyor. La İlahe İllallah demek bu kevnü mekanı kuran cenabı zülcareen hazretleridir diyor. Muhammeden Resulullah dediği de, bu da diyor, ahir zaman nebisidir diyor. Kainat bunun yüzü suyu

hürmetine tecelli olmuştur. Şimdi ben Muhammed ile Ali'nin o tarihte beraber geldiklerine inanıyorum ve biz Hz. Ali'yi o şekilde tanıyoruz. Muhammedi, Ali'yi o şekilde tanıyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede bunu geçen haftada konuşmuştuk. Peki size göre Ali tanrı mıdır?

Ahmet YURT: Şimdi Ali ismine tanrı demeyelim de velayetin sahibi diyoruz. Velayet demek o da mükavanatı temsil eder yani biliyor musun . Şimdi bugün mesela tanrının bin bir ismi vardır. Fakat bir ismi de Ali olabilir yani. 99 ismi içerisinde Ali de var. Ali de olabilir ama fakat bunu bir inat değil de inada getirmemek lazım. Fakat bir Allah vardır. Allah ile beraber Muhammed ve Ali'de vardır. Bunlar üçlüdür anladın mı? Bunların üçü nur-u vahiptir. Tek vahip, tek nurdur anladın mı? Fakat üçe ayrılmıştır. Azimet , nübüvvet ve velayet .

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi dede, yani diyorsunuz ki tanrı Hz. Ali'de hulul etmemiştir?

Ahmet YURT: Hz. Ali kendisini tanrı olarak tanıtmamıştır biliyor musun. Fakat Hz. Ali'nin hikmetleri Hz. Ali'nin varlığı mesela gelişi, gidişi Hz. Muhammed İle beraber yani biz Muhammedi Hz. Ali'den ayırmıyoruz. Hiçbir mümkün merteye ayıramayız. Hatta 28 mürsel peygamberi dahi biz birbirinden ayırmayız biliyor musun .

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede.

Ahmet YURT: Bunların hepsi mesela bir şeyden geliyor. Yani ayrı ayrı kabilelerden değil aynı ırktan geliyor.

Yalçın ÇAKMAK: Aynı kökenden geliyorlar.

Ahmet YURT: Bunlara grup-u naci soyu derler biliyor musun. Hz. Adem'in oğlu Hz. Şit'in soyundan geliyor. Hanımı da Naciye'dir. Havadan değil anlatabildim mi biz ona grup-u naci diyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dedeciğim. Peki dede, Ali kültü ile ilişkili olarak bunun da yanı sıra bu bölgede güçlü bir Kerbela ve 12 imam kültü var. İşte 12 imamlarda oruç tutulması ve Kerbela'da Hz. Hüseyin'in ve yanındaki 72 kişinin öldürülmesi vesilesiyle tutulan yas. Bu kültür burada nasıl işlenmekte? Ya da Sarı Saltıklılar bu kültürü nasıl işlemekteler?

Ahmet YURT: Şimdi bu kültür aslında tabi ki, yani o tarihi anma, yani diyelim bundan 1400 sen önce Hz. Hüseyin Kerbela'da önu kesilmiş. Mesela akraba-i talukatı ile beraber yakınlarıyla beraber efendime söyleyeyim Emeviler tarafından önu kesilmiş. Yezid tarafından önu kesilmiş ve aynı zamanda sahra-İ Kerbela'da çoluk çocuk yaşlı hepsi beraber mesela şehit olmuşlar. Tabi bu Hz. Hüseyin hattı zatında Hz. Peygamberin torunudur, Hz. Fatime'nin oğludur, Hz. Ali'nin oğludur, Hz. Hasan'ın kardeşidir. Hz. Peygamber bunları cennet gülleri olarak kabul etmiştir ve bunları Hz. Peygamber, Hasan'ı da Hüseyin'i de omuzlarında taşımıştır biliyor musun. Omuzlarında taşımıştır. Yani bu nevs-i ammare için işte bir iktidarı ele geçirmesi için ehli beyte bu zulüm yapılmış. Yani bunların hak ve hesabı bu işte yok. Hatta cenabı peygamber miracı mukaddese gidiyor. Döndükten sonra Gadirhum denilen bir yere geliyorlar. 100 bin kişi toplanıyor. Bu 100 bin kişinin toplanması ile beraber Hz. Peygamber ölümünün yakın olduğunu fark ediyor. O 100 bin kişiden helallik alıyor.Hatt-ı zatında cenabı (?) Hazretlerinin Hz. Peygambere bırakmış olduğu emaneti oradaki ümmetine tebliğ ediyor ve Ali'nin orada, kendisinden sonra halife olmasını emrediyor. Benden sonra varis ve vasim Ali ve evladıdır diyor. Ondan sonra benden sonra, bunlar benim yerime geçecektir diyor, benim ehli beytim yerime geçecektir. Fakat hatta oradaki bazı akliselim adamlar, mesela ondan sonra halifelik iddiası yapanlar ve halifeliğe geçen Ebubekir, Osman, Ömer bunlar da gidip, hatta Hz. Peygamberi, Hz. Ali'yi tebrik ediyorlar. Ya resulullah, Ali diyorlar biz senin bu derece mevkiye sahip olduğunu bilmiyorduk seni tebrik ediyoruz. Fakat Hz. Peygamber fazla kalmıyor, 1 -2 ay sonra rahatsız oluyor rahatsızlığı esnasında işte ümmetten ileri gelen adamlar Hz. Peygamberin,

efendime söyleyeyim ziyaretine gidiyorlar. Kendisine geçmiş olsun ziyaretine gidiyorlar. Hatta orada peygamber efendimiz diyor ki kâğıt kalem getirin, ben size bir vasiyet yazayım. Ömer de orda. Hz. Peygamberin şuur dengesi yerinde değildir diye mesela reddediyor ve o vasiyet yazılmıyor. Ondan sonra Hz. Peygamber de bunları kovuyor yanından. Fakat kendi de işte beka âlemine göçüyor. Beka âlemine göçüyor ve sonra bunlar Hz. Peygamberin naaşı ile hiçbir zaman uğraşmadılar veya gelip bir hizmet etmediler. Efendime söyleyeyim. Ömer kılıcını çekiyor Ebubekir'i katıyor önüne gidip Ebubekir'e oy topluyor ve halife tayin ediyor ve Ebubekir' den sonra da Ebubekir de Ömer'i tavsiye ediyor ondan sonra Osman oluyor. 4. halife güya Hz. Ali efendimiz oluyor. Hz. Ali efendimiz her ne kadar halife olduysa da mesela karşısında rakip olarak Ebu Süfyan'ın oğlu Muaviye Şam valisi olarak tayin ediliyor Osman tarafından. İşte Hz. Ali efendimiz Muaviye'nin teşvik ve tahriki ile şahadet şerbetini içiyor, mescitte şehit ediliyor falan. Ondan sonra Hz. Hasan efendimizin karısı Cüde'nin eliyle zehirletiliyor. Bu da tabi onların teşvik ve tahriki ile. Ondan sonra Hz. Hüseyin'in Kerbela olayı meydana geliyor. Ve 72 kişi ile Kerbela olayında kadın erkek şahadet şerbetini içiyor yani şimdi buralarda ister istemez hali hazırda olay bazı kişiler tarafından kâğıt üzerine alınmış. Okuduğumuz zaman kitap haline gelmiş okuduğumuz zaman yürekler acısı yani, insan olan o zulüme, o hakarete tahammül edecek bir durumda değildir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede siz 12 imamlarda neler yapmaktasınız?

Ahmet YURT: 12 imalarda niyet ediyoruz orucumuzu tutuyoruz elimizden geldiği kadar tabi böyle gıda bakımından yemede içmede bazı şeyler oluyor. Mesela su içmiyoruz, orucumuzu tutuyoruz ondan sonra onları Kerbela olayında şehit olan o zatlara gönlümüzde zikrediyoruz. İcabında bazı vatandaşlarımız hatta bu şey üzere gözyaşı dökenler var ağlayanlar var sızlayanlar var. 12 günümüzü oruç tuttuktan sonra su içmiyoruz. Bir de aşure yapıyoruz, aşure yaptıktan sonra kurban kesiyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Canlı varlıklara zarar vermiyorsunuz. Kan akıtmıyorsunuz?

Ahmet YURT: Asla asla. Mesela muharrem orucu arasında hiçbir zaman canlı varlığa zarar verilmez kan akıtılmaz. Bu şekilde devam ettiriyoruz, kitaplar okuyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede yani Kerbela'ya duyulan matem için böyle bir oruç tutarken bu orucun adını neden 12 imamlar orucu katmışsınız? Yani 12 imalar farklı dönemlerde yaşamışlar ve ölmüşler.

Ahmet YURT: Şimdi tabi olay Hz. Hüseyin ile başlar. Hatta dedim ya Hz. Ali de şahadet şerbetini içmiştir yani eceliyle dünyasını değiştirmiştir. Hz. Hasan zehirlenmiştir. Yani 12 imam içerisinde bir tek Muhammed Mehdi bizim inancımıza göre 3 yaşında sırta kalem basmıştır. Mesela imaların 5'i Emeviler tarafından şehit edilmiştir anlatabildim mi. 6'sı da Abbas Oğulları tarafından şehit edilmiştir. Yani 12 imamın hemen hemen 11'i şahadet şerbetini içmiştir.

Yalçın ÇAKMAK: Yani hepsi öldürülmüştür diyorsunuz?

Ahmet YURT: Şehit edilmiştir. Yani eceli ile ölmemişlerdir. O bakımdan.

Yalçın ÇAKMAK: Yani siz bu 12 imam oruçlarını 12 imamların kendisine duymuş olduğunuz saygıdan dolayı tutuyorsunuz.

Ahmet YURT: Tabi tabi, saygıdan dolayı.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede bir de çok güçlü bir Hızır inancı var bu bölgede. Hızır aleyhisselam ve Hızır aleyhisselam için tutulan oruçlar var. İşte şubat ayının başlangıcından

itibaren aşiretler arasında bölünmüş parçalanmış. Her aşiretin 3 gün tutuğu bir Hızır orucu vardır. Buna dair ne söylemek istersiniz?

AHMET DEDE YURT: Şimdi Hızır aleyhisselam, Hızır-İlyas, Hızır-ı nebi dediğimiz zaman bunlar iki, bunlar aslında nebidirler, peygamberdirler. Fakat cenab-ı hak bunlara son zamanda, bunlar ölümsüz oldular. Dünya durdukça bunların varlığı var olacaktır. Şimdi bunların birisi karalar bekçisi, birisi denizler bekçisi. Bunun Hızır aleyhisselam, bu şeye vasıl olduğu zaman Hızır aleyhisselam büyük bir nebidir. Nebi olması ile beraber Hz. Musa'ya mürşitlik yapmıştır. Ondan sonra, Hızır aleyhisselam ölümsüzlüğü tatmak için Allah-u teala buna ab-ı hayatı söylemiştir. Git ab-ı hayatı bul iç, sen ölümsüz olacaksın. Dünya var olduğun sürece senin varlığın ve canlılığın devam edecektir. Hızır aleyhisselam netice itibari ile gidiyor 3 gün içerisinde dolaşiyor ab-ı hayatı suyunu buluyor. Ab-ı hayatı içtikten sonra ölümsüz oluyor. Aynı zamanda, ki Hz. Musa'nın dönemidir, Hz. Musa'ya da mürşitlik yapıyor. O, 3 gün içerisinde Hz. Hızır'ın çekmiş olduğu çile, o ab-ı hayatı buluncaya kadar o çileden dolayı Hızır aleyhisselam adına 3 gün oruç tutuluyor. Bu hatta bir şey de var ki, Kuran-ı Kerim'de, Dehr suresinde var.

Yalçın ÇAKMAK: Hangi surede dede?

Ahmet YURT: Dehr süresinde. 7. ayetinden 21. ayetine kadar. Birde orda bir şey daha var. Güya orda Hasan, Hüseyin'in rahatsızlığı nedeniyle 3 gün oruç tutulmuş. Birde o var, bu böyle.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu 3 gün Hızır aleyhisselam adına tutuluyor?

Ahmet YURT: Hızır aleyhisselam adına tutuluyor. Hızır aleyhisselam Ab-ı hayatı buluncaya kadar çekmiş olduğu çileden ötürü.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede. Sizde, mesela 5 Mayıs'ta kutlanan, diğer Anadolu Alevilerinin kutladığı Hızır-İlyas, Hıdrellez etkinlikleri yok. Sizde, Dersim bölgesinde çok güçlü değil.

Ahmet YURT: O Mayıs 6'da. Hızır İlyas etkinlikleri yok.

Yalçın ÇAKMAK: Sizde oruç tutuyorsunuz.

Ahmet YURT: Bizde şubat ile mart arasında biliyor musun böyle. Yani hatta geçmişte böyle aşiretler arasında bölge bölge efendime söyleyeyim bir ayı da hemen hemen bölge bölge oruçlu geçiyor. Diyelim ki 1. bölge Hozat, 2.bölge Ovacık, 3. bölge bilmem şu aşiretler arasında değişiklik var. Fakat hepsi Hızır'a aittir, değişen bir şey yok .

Yalçın ÇAKMAK: Dede birde sizde Hızır oruçlarında gavut pişiriyorsunuz. Gömbe yapıyorsunuz. Kurban kesiyorsunuz ve bunun yanı sıra da evlenmemiş genç erkek ve kızlar su içmeyerek niyetli bir şekilde oruç tutuyor.

Ahmet YURT: Onlar niyet, onlar niyet yani onlar insanların itikat ve inancına göre niyettir biliyor musun. Yani başka bir şey değil. Mesela su içmiyorlar niyet ediyorlar. Bazıları o niyetleri üzerinden bakıyor ki rüya görüyor bir şeyler görüyor. Fakat o kitabi bir şey değil, sadece niyet.

Yalçın ÇAKMAK: Niyet diyorsunuz birde de, özellikle bu Dersim Aleviliğini diğer Anadolu Aleviliğinden isimsel anlamda da bir farklılığı var. Buna Ra Haq diyorlar.

Ahmet YURT: Ne?

Yalçın ÇAKMAK: Ra Haqi. Yani çeşitli araştırmalar yapan kişiler bu bölgedeki diğer Alevilerden topladıkları bilgilerden edindikleri kadar.

Ahmet YURT: Ra haq.

Yalçın ÇAKMAK: Evet tanrı yolu, Allah'ın yolu.

Ahmet YURT: Hakkın yolu şimdi bu değişmez her insanın yani her canlı varlığın hakka ihtiyacı var. Hakkın doğru yoluna ihtiyacı var. Hakkın doğru yolu nedir ? Mesela bunun önderi rehberi nedir? Mesela, 1. peygamberler, Hz. Adem'den, Hz. Peygambere kadar bütün peygamberler bunlar Allah-u tealanın temsilcileridir. Allah'ın emir ve buyruklarını, Allahın kullarına tebliğ etme. Mesela İncil de, Tevrat da, Zebur da, Kuran da, bunlar Allah-u tealanın emirlerini insana, yarattığına işte Allahın emri budur, doğrusu budur, eğrisi budur anladın mı. Allah'a yönelmek budur, Allahtan uzaklaşmak budur, mesela hırs, nefis, tema, (?), eda, kin, kibir, haset bunlarla Allah'tan irak uzak kalırsın, ama akıl, iman, haya, sevgi, şefkat ondan sonra efendime söyleyeyim hırs, nefis temadan düşmek, ondan sonra büyüğe hürmet, küçüğü sevgi, bunlar da Allah'ın iyi yönleridir yani. Evet, Allah buyruğunun iyi yönleridir.

Yalçın ÇAKMAK: Neden Dersim Alevileri kendisini Ra Haq, tanrı yolu, kendi Aleviliklerini böyle nitelendiriyorlar? Kendilerini diğer Alevilerden farklı görüyorlar?

Ahmet YURT: Şimdi kimse kimseden farklı değildir. Onların kendi arasında ki mesele. İnsan insandır. Allah kimseye torpil yapmaz. Allah her insanı sevmiştir yaratmıştır. Beğenmiştir yaratmıştır. Mesela bugün İslam bir kişiye ne vermişse, Hıristiyana da aynı vermiştir. Aynı aklı vermiştir, aynı düşünceyi vermiştir, aynı dili vermiştir, aynı gözü vermiştir, aynı eli, ayağı vermiştir, aynı gönlü vermiştir, biliyor musun. Fakat yani bunlar diyor ki Ra Haq, Allah'ın yolu, Allah'ın izi, Allah'a gitmek, Allaha giden yol . Fakat bu neyle olur? Bu sözle de olmaz. Bu işlekle olur, işleme olur, hareketle olur, gidişatla olur. Gönül evinin temiz olmasıyla olur.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu düşünce şunu getiriyor. Yani biz diğer Alevilerden farklıyız, Kızılbaşlardan farklıyız, biz Dersim Alevileri farklı bir noktadayız.

Ahmet YURT: Yok yok farklı değil. Mesela bugün Alevilikte 2 şey var 2 şık var. Mesele bir Bektaşî Aleviler vardır. Gerçek Alevilik, yani peygamberden devam ede gelir. Fakat evliya sınıfı Anadolu'ya geldikten sonra Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli'den sonra Balım Sultan hazretleri bu dergah-ı Hz. pirde yani orada bir Bektaşî tarikatı kuruyor. Şimdi Alevilikte önder dededir. Asya'dan gelir. Yani evlad-ı resul soyundan gelir. Fakat Bektaşilikte öyle değil. Bektaşilikte adam gider Hünkar Hacı Bektaş-ı Veli dergahında hizmet eder. Hizmet ettikten sonra artık 1 sene, 5 sene, 10 sene bunun hizmeti nazar-ı itibara alınır. Bu bir imtihandan geçer. Gerçekten adam bu işi yapabilecek bir güce sahipse adama tutarlar bir şey verirler, inave verirler kendisine. Onunla gider efendime söyleyeyim babalık yapar. Yani dedelik değil onlara baba derler. Fakat babalık yaptığı zaman da, babalık sadece kendisine aittir, onun oğlu baba olamaz.

Yalçın ÇAKMAK: Yani soydan sürdürülemez?

Ahmet YURT: Fakat imtihandan geçtikten sonra halk gerçekten o kişinin topluma yararlı ve faydalı olduğunu ve topluma faydalı olacağına kanaat getirdikleri zaman, oğlu da olabilir. Ama yoksa soydan gelmez. Ama dede evladı resul ocak zadelardan gelen bunlar ehl-i beyt soyundandır ve babadan sonra oğlu dededir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede. Dede diyorum, çünkü Dersim Alevileri dedelik yerine pir tabirini daha uygun görmekteler.

Ahmet YURT: Şimdi Alevilikte dört kapı vardır. 1. Kapı, rehber kapısıdır. 2. Kapı, pir kapısıdır. 3.kapı, mürşit kapısı, 4.kapı musahip kapısıdır. Biliyor musun?

Yalçın ÇAKMAK: Musahip?

Ahmet YURT: Musahip kapısıdır. Şimdi Alevilik bu dört kapı ile mukimdir. Yani birisi eksik oldu mu olmaz. Şöyle tarif edeyim. Öz olarak rehber, ilk okul öğretmeni yani benzetme olarak, pir orta okul öğretmeni, mürşit lise öğretmeni, musahiplik kapısı hak ile hak anlatabildim mi. Yani dört canın bir can olması bu kadar bir birine kenetlenmesi bir birine inanması, bir birine güvenmesi anlamında.

Yalçın ÇAKMAK: Bunlar hep dini hiyerarşi dede. Musahiplik de mi bir dini hiyerarşik sınıflandırma?

Ahmet YURT: Zaten Alevilikte musahibin yoksa Alevi değilsin.

Yalçın ÇAKMAK: Musahiplik hakkında konuşalım.

Ahmet YURT: Yani illaki dört kapıya sahip olman için musahibin olması lazım. Musahiplik bizde daha evladr. Çünkü o, 3 kapıyla, tarikat-ı âliye giremezsin, yani Alevi olamazsın. İllaki musahibin olacak.

Yalçın ÇAKMAK: Sizde musahiplik nasıl işleniyor dede? Diğer Anadolu Alevilerinden farklı olan ne?

Ahmet YURT: Farklı olmaması lazım. Şimdi musahiplik Buyruk (?) göre İmam Cafer-i Sadık'ın buyruğuna göre, musahiplik iki gencin 18- 20 yaşına girdiği zaman, gelirler pirin huzuruna biz musahip tutacağız derler biliyor musun. Pir de bunlara der ki, gidin hali halinize, yolu yolunuza, gidişatı gidişatınıza, ahlakı ahlakınıza uygun bir genç bulun der. Gider o da araştırır bulur, konuşur. Ondan sonra tanır. Efendime söyleyeyim, tanıdıktan sonra tebliğ eder, ben seninle musahip olmak istiyorum ne dersin falan. Bunlar ikisi birbirini beğendikten sonra kabullendikten sonra. Fakat mutlaka evli olmaları gerekir. Bekâr olmaz. Musahip olmaları için evli olmaları gerekir.

Yalçın ÇAKMAK: Evli olmaları gerekir?

Ahmet YURT: Evli olmaları gerekir. Çünkü Alevilikte dört can bir gömleğe giriyor. Yani eşleri de aynı onlar gibi musahiplik kavline ikrar verecek, anlatabildim mi.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede burada tam tersi, bekâr insanlar birbiriyle musahiplik tutuyorlar?

Ahmet YURT: Onlar işi bilmiyorlar. Yani burada noksanlık var. Bekâr kişi olmaz. Bu yörede bazen diyorlar ki, ya bizim oğlan sizin oğlanla musahip oldu, elma attı. Elma ile olmaz. O birbirine ikrar verdikten sonra evli, ondan sonra gelirler pir huzurunda rehbera başvururlar. Rehber de pire getirir, anladın mı. Pir huzurunda bunlar pirin nefes ve nüfuzunu dinlerler. Mesela pir tarikat hususunda efendime söyleyeyim yol nedir, edep nedir, erkan nedir, sevgi nedir, saygı nedir, musahiplik nedir anladın mı. Hukuk işlemini de, tarikat, hukuk işlemini de kendilerine söyler. Söyledikten sonra bunlar ikrar verir. Bunlar o zaman ikrar verirler. Yani bunu kabulleniyor musunuz? Evet, kabullendikten sonra, evet derler. Fakat o anda bunların tercüman kurbanı olur, bir kurban getirirler. Tercüman kurbanı tekbirlenir, kesilir. Kesildikten sonra bunlar Tarık ve (?) altına girerler ve bunların hutbesi okunur. Hutbeleri okunduktan sonra görgüye ceme girebilirler. Fakat başka türlü giremezler, yani hakları yoktur. Musahiplik gerçek musahiplik budur. Gel benle sen musahip olalım, tamam o olmaz öyle.

Yalçın ÇAKMAK: Dede bu bölgede bir de farklı bir uygulama olarak musahiplerin 7 göbek bir biriyle evlenmemesi kaidesi var.

Ahmet YURT: O verilen ikrara saygıdır. Yani 7 göbek diye oraya yazılı bir şey yok. O verilen ikrara saygıdır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede, dile getirdiğiniz şey her ne kadar bu şekilde de olsa da, pratik anlamda farklı uygulamalara da şahit olmaktayız. Acaba bu bölgede musahiplik tutan insanlar sizin dile getirdiğiniz gibi gelip sizin huzurunuzda mı tutuyorlar, yoksa bu gelenek aşınmış mıdır?

Ahmet YURT: Şimdi benim anlattığım gibi bu işi devam ettirenler de var ama bazıları formalite icabı gel benle sen musahip olalım. Bir pir, mürşit huzuruna gidip ikrarı onların huzurunda vermiyorlar. Bu sözde kalıyor yani biliyor musun.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede.

Ahmet YURT: Yani bizim usulde eskiden evlendikleri zaman gelin getirilerdi. Geline elma atarlardı. Biliyor musun .

Yalçın ÇAKMAK: Damat ve musahip atardı?

Ahmet YURT: Evet. Damat ve Musahip atarlardı. Yani o anda attıkları elmayı musahibin kavline bağlarlardı fakat olmaz. Yani onlar gelip birbirine ikrar vermedikten sonra pir, mürşit, rehber huzurunda ikrar vermedikten sonra, onların efendime söyleyeyim şeyi okunmadıktan sonra hiçbir zaman olmaz yani.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede. Benzer şekilde de kirvelik uygulaması var. Kirvelik bu bölgede, o da kutsal kabul ediliyor.

Ahmet YURT: Şimdi kirvelik tabi bu kirvelik hesabı ta Hz. Muhammed'den, Hz. Ali'den. Mesela, o şeyin adını unuttum Hz. Ali efendimiz (?) çocuğunu sünnet ediyor. Hz. Ali efendimiz kirve olarak çağırıyor falan.

Yalçın ÇAKMAK: Hz. Muhammed yapıyor?

Ahmet YURT: Hatta Hz. Ali efendimiz düğüne gitmeden önce (?) kalesini gidiyor işgal ediyor biliyor musun, cenge gidiyor. Şimdi Hz. Fatime'nin annesinden kalma bir emaneti varmış onu hediye olarak götürmek istiyor Hz. Ali efendimiz, kabul etmiyor anlatabiliyor muyum. İşte gidiyor (?) kalesine falan. Şimdi kirvalık aslında şöyle bir şey var, bu memlekete bunu çok önemli tutmuşlar. Kirvalıkta bir ikrardır temeli sevgiye dayanır. Şimdi hatta bunu buralarda devlet yok, hükümet yok, asker, jandarma yok, polis yok, bir şey yok biliyor musun. Olmadığı zaman aşiretler arasında bazı çelişkiler oluyor biliyor musun, aşiretler bir birine giriyor. Bir birini vuruyorlar bir şeyler yapıyorlar. Adam öldürülüyor falan .Şimdi tutuyorlar bu kirvalığı ileri sürüyorlar. Hatta aşiret arasında aşiret büyükleri ağaları arasında işte bir kirvalık konumu giriyor. Bununla da o insanlar bir birine karşı o kötülüklerden uzak duruyorlar yani kötülük yapmıyorlar. Falan ağa benim kirvamdır, falan adam benim kirvamdır ben ona kötülük yapmam anladın mı. O kötülükleri ortadan gidermek için.

Yalçın ÇAKMAK: Burada da 7 göbek evlenmeme kaidesi var değil mi?

Ahmet YURT: Valla geçmişte bir gelenek yapmışlar, yani o geleneği kimse bozamıyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede bu bölgede güneş, ay gibi nesnelere duyulan bir şey de var. Güneşe tapma, ay çıktığı zaman aya tapma, bir saygı var.

Ahmet YURT: O tapma değil şimdi.

Yalçın ÇAKMAK: Ağaçlar, ateş su.

Ahmet YURT: Mesela güneş olsun, ay olsun. Güneş gündüz, ay da gecenin, yani şu cihanı aydınlatıyor. Yani hani şöyle bir şey var. Rabbim bizi karanlıkta koyma, çok şükür bu ışığın var

hamdolsun senin ışığına ve hamdolsun senin yarattığın bu ışığa biliyor musun. Bu şöyle itikat ederek bu senin nurundur biliyor musun. Senin ışığındır diye. Mesela eskiden de şimdi de var insanlarımız arasında güneş çıktığı zaman niyaz olurlar, olduğu yerde. Rabbim çok şükür ki bu ışığı üzerimizden kesmedin. Gerek ay gerek güneş biliyor musun. Tapma falan değil hâşâ.

Yalçın ÇAKMAK: Tapma değil diyorsunuz. Mesela güneşin ışıklarının ilk değdiği yeri öpme, evin köşesini öpme.

Ahmet YURT: Öpüyorlar evin köşesini, taşı öpen. Mesela yanında adam varsa beraber birbirini öperler. Allah'a hamd-u sena olsun ki bu ışığı üzerimizden kesmiyorsun. Gece ay ışığını gündüz de gün ışığını. Yani bu demektir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki ayın da Hz. Fatma ile özdeşleştirildiğine dair bir şey var, ana Fatma diyorlar.

Ahmet YURT: Ana Fatma'nın, peygamberin kızı olmakla beraber, yani bugün cennet hatunlarının başıdır, anladın mı. Yani ayın ışığını o kadar şey yaparlar ki yani bunu benzeteme yaparlar. Yani Hz. Fatma'nın güzelliği de işte bu ay anlamındadır biliyor musun. O şekilde değerlendirirler. Ay Hz. Fatime'nin bizzat kendi nuru değil, benzetmedir.

Yalçın ÇAKMAK: Güneş ile Hz. Ali arasında da bir ilişki var mıdır?

Ahmet YURT: Valla güneş de, Ali olsun Muhammed olsun. Onlar da kâinatın ışığı sayılır. Onlar da biliyor musun. Yani kâinatın ışığı sayılır. Bir nur olarak herkes kendi gönlüne göre şey yapabilir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede, dağlar, sulara ağaçlara ve ateşe kimileyin bazı ibadetlerde kutsama dercesine kadar tapıldığı görülmektedir. İşte bazı dağlar kutsal kabul edilir. Munzur suyu kutsal kabul edilir. Bazı ağaçlar vardır, kesilmesi yasaktır. Ateşe farklı bir hürmet gösterilir.

Ahmet YURT: Şimdi dağlara şöyle. Bizim yöremizde hemen hemen her yüksek dağda bir evliyanın bir yatır var. Mesela Yılan Dağı diyoruz. Yılan Dağı'nda, Kırklar Dağı diyorlar oraya, biliyor musun. Kırkların ismi geçiyor orda. Mesela Sarı Saltık Dağı, Sultan Baba Dağı, Munzur Dağı, efendim Düzgün Baba Dağı. Yani her dağda hemen hemen bir evliya yatırıyor biliyor musun. Bu dağlara verilen önem budur biliyor musun. Sular, yani sular içerisinde de bazı evliyaların mucize yönleri var. Mesela Munzur Babanın oradaki suyu bir defa öyle kendiliğinden akmış değil.

Yalçın ÇAKMAK: Kerametiyle mi diyorsunuz?

Ahmet YURT: Kerametiyle. Mesela, Munzur Baba, Sultan Baba diyorlar, yani bu şeye gidiyor hacca gidiyor.

Yalçın ÇAKMAK: Evet o hikâyeyi biliyoruz dede.

Ahmet YURT: Biliyorsun. Bu oradan gelmekte. Kerametle. Birçok sular da evliyalar tarafından kerametle akıtılıyor falan ve zaman geçtikçe o evliyanın ismi oradan siliniyor, yani sudan ziyade o evliyanın ismine saygı duyuluyor.

Yalçın ÇAKMAK: Ağaçlar var bazı ağaçlara özel bir saygı gösteriliyor.

Ahmet YURT: Valla ağaçlar bir türbenin yanında hani bir ağaç vardır anladın mı veyahut bir bölge vardır bir evliya tarafından bir şeyler söylenmiştir geçmişte biliyor musun. Şuraya balta girmesin denilmiştir biliyor musun. İşte burada şu evliya vardır girmesin burası böyle yeşil kalsın. Bu bir nefestir yani.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede. Ateşle ilgili ne söyleyebilirsiniz?

Ahmet YURT: Ateşin de büyük hikmeti vardır. İnsan oğlu ateşten faydalanıyor. Ateş yakıcı bir varlıktır, ama faydası da çoktur. Mesela faydası nedir, mesela kışın ateş olmasa soba yanmasa şu olmasa bu olmasa mesela fayda şey yapamazsın, yararlanamazsın biliyor musun. Sen bakma şimdi elektrik falan çıkmış, fakat ateş yine...

Yalçın ÇAKMAK: Ocak kültü ile alakalı olarak da mesela dede, üzerine su dökülmüyor ateşin.

Ahmet YURT: Bu inançtır bir inançtır.

Yalçın ÇAKMAK: Bizim için de önemli olan aslında bu.

Ahmet YURT: Kişilerin kendi inancındır anladın mı. Yanan bir şeyi, ısıveren bir şeyi söndürmek iyi değil diye bir inançtır, başka bir şey değil.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Peki dede bunlar ile alakalı olarak netice itibarı ile bu bölgede çeşitli milletler yaşamışlar. Yani Ermeniler, Yezidilerin yaşadığına dair bilgiler öne sürülmekte. Tunceli Aleviliği bu inançlarla bir etkileşime girmiş midir? Mesela Paulicanlar var, sapkın olarak ilan edilen

Ahmet YURT: Şimdi tabii ki, bu memlekette envai türlü insanlar, Ermeniler gelmiş, bilmem kimler gelmiş. Fakat güzel bir uyum sağlamışlar beraber. Kötülük falan fazla olmamış. Ondan sonra şimdi aslında burada Alevi yerleşimi Bizans'tan sonra buraya Aleviler geliyor. Bizans iktidarından sonra Aleviler geliyor. Geldikten Ermeni asıllı kimselerle burada komşuluk yapıyorlar. Komşuluk yaptıktan sonra Alevi kültürü, Alevilikte şu var, insan insandı . 72 millete saygı duyarlar anladın mı. Kimsenin inancını hor görmezler. Kimsenin kişiliğini hor görmezler. Efendime söyleyeyim, herkese insan olarak saygı duyarlar, biliyor musun. Bugün ne pasına olursa olsun Allah-u teala insanı yaratmıştır. Yaratmakla birlikte kimisi İsevi'dir, kimisi Musevi'dir, kimi Davudidir, kimi Muhammedi'dir. Ama şimdi bunların içerisinde Alevilikte ayırım kayırım görmezler yani. Mesela bizim İslam âleminde bazı kişiler var ki, hıristiyan âlemine gâvur diyorlar. Alevi bunu kolay kolay söyleyemez, dili varmaz ona gavur demeye. Çünkü inandığı bir kitap vardır inandığı bir peygamber vardır. Onu hoş görür, yani biliyor musun. Onu inancından dolayı hoş görür gerçek insanlık nedir bir birine karşı saygılı olmaktır biliyor musun.

Yalçın ÇAKMAK: Şöyle diyelim dede. Bu bölgede yer alan köylerin eski isimlerinin büyük bir çoğunluğu Ermenice. Bu bölgede ciddi anlamda büyük Ermeni kiliseleri mevcut, Ermeni tapınakları mevcut ve özellikle de 19.yy' da bu bölgede misyonerlik çalışması yapan çeşitli misyonerlerin tutmuş olduğu raporlar da mevcut. Hatta kimi seyitlerin, dedelerin esasında hıristiyan ermeni bir kökene sahip olduklarının, sonradan Alevileştiklerine dair beyanları söz konusu. Buna dair ne söyleyebilirsiniz?

Ahmet YURT: Bu böyle değil. Yani şimdi mesela bugün Alevilerin doğrudan doğruya buraya gelmesi Selçukiler döneminde biliyor musun. Selçukilerin buraya gelişi ile mesela Aleviler daha doğrusu şeyden geliyorlar doğudan geliyorlar, Türkmenistan'dan geliyorlar, Azerbaycan'dan geliyorlar. İşte şuradan buradan geliyorlar. Orta Asya'dan geliyorlar biliyor musun. Şimdi Ermeniler ondan önce gelmişler. Bizans vardı burada, bilmem kim vardı. Şimdi bunu getirip Alevilere şey yapmak buraya geldikten sonra Alevi olmuşlar değil. Bugün Hz. Peygamberin gelişi 1400 sene. 1400 sene önce peygamberliğini Arabistan'da ilan etmiş. Fakat bir zaman orda diyelim ki, bir asra yakın Arabistan'da kalmışlar. Sonra oradakilerle anlaşamamışlar. Alevi camiasına yani peygamber ailesine hakaret yapılmış, oradan göç etmişler. Göç etmişler doğuya gitmişler. Bilahare Selçukilerin Anadolu'ya gitmesi ile beraber doğudan gelip Anadolu'ya yerleşiyorlar. Hacı Bektaş-ı Veli...

Yalçın ÇAKMAK: Siz Aleviliği Türklüğe mi bağlıyorsunuz?

Ahmet YURT: Tabi Alevilik Türklüktür.

Yalçın ÇAKMAK: Peki size basit bir soru sorayım. Bu bölge de netice itibarı ile Kürt nüfus da var, Zazaca konuşanlar da var. Farklı dilleri konuşanlar da var. Siz bu dilleri biliyor musunuz dede? Kürtçeyi, Zazacayı?

Ahmet YURT: Şimdi ben hiçbir dili yadırgamıyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Ya da dedeleriniz?

Ahmet YURT: Bak beni dinle ki. Şimdi güzelim, 1950'lerden sonra Almanya işçi aldı. Türkiye'den buradan birçok işçi gitti. Diyelim ki 60 sene bir zaman aşımı geçti. 60 sene zaman aşımı içerisinde Almanya'da doğup büyüyen çocuk şimdi Türkçe bilmiyor, buradan giden Kürt ise Kürtçe bilmiyor. Türkse Türkçe bilmiyor.

Ahmet YURT: Lazsa Lazca bilmiyor. Gidip orada Almancayı öğrenmiş. Şimdi, 50-60 sene içerisinde bu adam kendi ana dilini bıraktı diye Hristiyan mı oldu yani? Olmaz öyle bir şey.

Yalçın ÇAKMAK: Yani siz diyorsunuz ki, bölge insanı Türk'tür.

Ahmet YURT: Bölge insanı Türk'tür. Ondan sonra Kürt olan Kürt'tür, Türk olan Türk'tür, Laz olan Laz'dır. Çerkez olan Çerkez'dir. Ama Osmanlı döneminde, bak siz tarihi okumuş insanlarsınız. Mesela, Türkiye'de Yavuz Selim'in doğuya Şah İsmail ile çarpıştıktan sonra burada 40-50 bin kişi, insan yok etmiştir. Alevi insanını yok etmiştir, biliyor musun. Tabi adam çekip gittikten sonra Şah İsmail Erdebil'e gidiyor, Yavuz da İstanbul'a gidiyor biliyor musun. Burada Kürt, Türk, Zaza, hep birbirine karışıyor biliyor musun. Ben mesela bir gün Çorum'a gittim. Çorum'un bir köyünde, bizim Erzincan'da bu Derviş Cemal ailesinden birkaç müridi ile beraber Çorum'a gidiyorlar. Çorum'un Orta Köyü'ne gidiyorlar. Şimdi buradaki ortak dilleri Zazaca, Dımlıki, anladın mı? Tam Zazaca da değil, Dımlıki derler buna. Şimdi biz gittik oraya adamlarla gittik evlerine oturduk. Ana dillerini bırakmışlar Kürtçe konuşuyorlar.

Yalçın ÇAKMAK: Kürtçe?

Ahmet YURT: Kürtçe. Halbuki, kendileri de Derviş Cemalliler. Derviş Cemal ailesinin burada Kürtçe konuştuğunu ben hiç görmedim, anlatabildim mi?

Yalçın ÇAKMAK: Dımlıki?

Ahmet YURT: Sonra orda sordum. Yav bu diliniz niye böyle. Dedi ki bizim çevremiz hep bunu konuşuyor, anladın mı. Biz o dili işte bir ara kendi evlerimizde konuşuyorduk. Çocuklarımız onu da unuttu, kapı komşuyla Kürtçe konuştuğu için.

Yalçın ÇAKMAK: Yani asimile mi olmuşlar diyorsunuz?

Ahmet YURT: Asimile olmuşlar. Yani başka bir şey değil. Yani dille insanın ne soyu, ne sopyu değişmez yani, biliyor musun?

Yalçın ÇAKMAK: Ama bu şey anlama da gelmiyor. Bu bölgedeki herkesin Türk olduğu anlamına gelmiyor yani.

Ahmet YURT: Yav, halla hala. Kardeşim burada Türk'te var, Kürt'te var anladın mı. Ermeni'de var yok değil. Yani ben biliyorum, ben burada Dersim'de, mesela Ovacık'ta bizim yörede Ermeni kökenli olanları ben tanıyorum yani.

Yalçın ÇAKMAK: Evet, Ermeni kökenli. Ama Alevi mi olmuşlar?

Ahmet YURT: Alevi olmuşlar. Biliyor musun. Dilde Türkçedir veyahut Kürtçedir, Besodur, anladın mı. Dille, mille insan şey olmaz.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede bu Dersim bölgesinde güçlü olan bir “mılaket” diyorsunuz siz ona, melek ve cin kültürü var. Çeşitli insanlar çeşitli dönemlerde bu tür varlıkları gördüğünü dile getirirler. Hatta biz Erol Saltık dede ile konuşurken o da bunu dile getirdi. “Elika Seve” diyorsunuz. Bunun sizce doğruluk payı nedir? Bu inanç nerden kaynaklanıyor?

Ahmet YURT: Nasıl yani?

Yalçın ÇAKMAK: Mesela, belirli dönemlerde melekleri gördüklerini dile getiren insanlar var, cin gördüğünü dile getiren insanlar var. İşte Elika Seve ahırlarda atları koşturan, hamile kadınların ciğerlerini söküp götüren.

Ahmet YURT: Valla ben 80 yaşına giriyorum ben öyle bir şey görmedim.

Yalçın ÇAKMAK: Görmediniz?

Ahmet YURT: Görmedim. Evet, eskiden söyleniyordu. Şimdi güzelim, eski insanlar sade görüldüğü gibi biliyor musun, sadeler. Görüldüğü gibi olduğu gibi inanış tarzları mesela değişik. Ondan sonra bugünkü insanlarla mukayese edilmez biliyor musun .

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede.

Ahmet YURT: Eskiden şurada yetiştim şu insanlara. Vay ocağı bata “Çüçüke Yazısı (Ovası).” Yav gidiyorsun gitmiyorsun bitmiyor. Çüçüke Yazısı’nı da biliyorsun. 5 km değil yani. Adam, Konya Ovası’nı görmemiş, Haymana Ovası’nı görmemiş. Diyarbakır Ovası’nı görmemiş. Efendime söyleyeyim, görmemişte görmemiş. İşte anladın mı. Eski insanlar, şimdiki insanlarla bir mi? Adam havada gidiyor. Uçakla gidiyor kardeşim.

Yalçın ÇAKMAK: Doğru söylüyorsunuz.

Ahmet YURT: Dünkü insanlarla bugünkü insanlar bir mi? Mukayese edilemez.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede sizde Buyruk kitabı ne kadar kutsaldır? Ne kadar önemi vardır?

Ahmet YURT: Şimdi Buyruk biz de kutsal bir kitaptır. Niye? Buyruğun çeşitleri var, yani tek Buyruk değil. Şeyh Safi Buyruğu var, Abdülkadir Geylani Buyruğu var, bilmem kimin buyruğu var. Fakat Alevilerde en fazla kutsal olan İmam Cafer-i Sadık Buyruğudur.

Yalçın ÇAKMAK: Evet.

Ahmet YURT: İmam Cafer-i Sadık Buyruğu, doğrudan doğruya Kuran-ı Kerim’in içinden alınan ayetlerdir, özel ayetlerdir biliyor musun. Yani o öyle sözde bir şey değildir. İmam Cafer-i Sadık hazretlerinin Kuran-ı Kerimden çıkardığı özdür. Onun için Buyruk bizde kutsaldır ve biz Buyruğa çok uyarız yani. Buyruğun helali bizde helaldir, buyruğun haramı biz de haramdır. Anlatabildim mi.

Yalçın ÇAKMAK: Peki Buyruk kitabında çeşitli ibareler var. İşte oruç tutma, ramazan orucunu tutmaya dair. Siz mesela bunu gerçekleştiriyorsunuz. Sizce bu bir farklılık mıdır?

Ahmet YURT: Yok. Şimdi İmam Cafer-i Sadık buyruğunda Ramazan ile ilgili bir şey yok. Şimdi mesela şöyle bir şey söyleyeyim. Kuran-ı Kerim’i bende okuyorum. 5-6 tane Kuran-ı Kerim var biliyor musun? Hem de Türkçe mealleri var yani. Okuyorum bunları. Şimdi benim

okuduğum Kuran-ı Kerim’lerde, 6 kişi her birisi işte bir meal yapmış. Türkçeye çeviri yapmış falan biliyor musun? Bir ayeti 6 tane Kuran-ı Kerim’in içersinde aynı sureyi çıkarıyor. Aynı ayeti buluyor. Bulduğun zaman her ulemanın, her âlimin yorumu birbirine uymuyor. Anlatabildim mi. Mesela Bakara suresinde 184. Ayetinde. Güya bu Ramazan hakkında bir ayet var. Şöyle bir şey yazıyor, tek bir cümle. Bu aya rastlayan orucunu tutsun. Yav bu ay hangi aydır. Sonra, her gelen ayet maksatlı gelmiştir. Hiç bir ayet maksatsız gelmemiştir biliyor musun? Fakat bu ayetin, yani bu ayda tutulan orucun hangi anlamda tutulduğunu ve ne için tutulduğunu, hangi maksatla tutulduğu, mesela yok. Olmadığı gibi bizim Aleviler, eskiden büyüklerden, ben yetiştim, 3 gün tutan vardı. Ama şimdi kimse tutmuyor.

Yalçın ÇAKMAK: Ramazan orucunu 3 gün tutuyorlardı?

Ahmet YURT: 3 gün tutanlar vardı. Ama şimdi tutmuyorlar yani, anlatabildim mi. Bugün mesela bir oruç tutuyorsak Hızır orucu, anlamını sana söyledim. Bir Muharrem orucu tutuluyorsa anlamı var. Koskoca peygamberin torunu Kerbela’ da susuz şehit düşmüş. Fakat bu ramazan orucu hangi anlamda tutulmuş?

Yalçın ÇAKMAK: Yani siz bir anlamının olduğuna inanmadığımız için tutmuyorsunuz?

Ahmet YURT: Anlamı yok.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede. Şimdi bu Sarı Saltıklıların gerçekleştirdikleri ibadetlerle ilgili. Mesela siz cem törenlerinizi nasıl yaparsınız? Yapılıyor mu? Geçmişte nasıl yapılıyordu?

Ahmet YURT: Şimdi burada Sarı Saltık, Derviş Cemal, Ağuçan, Baba Mansur, Seyyid Mahmud-i Hayrani. Yani bu yörenin cemleri bu ocakların içerisinde değişmez yani biliyor musun? Yani şöyle, birazda bölgeyi böyle açalım. Diyelim ki Erzurum, Erzincan, Muş, Bingöl, Tunceli, Elazığ, ondan sonra Malatya, hatta Sivas’ın aşiret bölümü, Malatya kısmen biliyor musun. Bu yöredeki Alevilerin cemleri pek değişmez. İşte dedim ya, cemlerde Bektaşiler ile Alevilerle arasındaki cemlerde ufak değişiklikler olur.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede.

Ahmet YURT: Yani başka değişiklik, bir şey yok. Şimdi mesela Bektaşilerin cemlerinde içki de içerler.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Siz de yok mu dede?

Ahmet YURT: İçki içerler. Dem derler ona fakat bizde kesinlikle bizim cemlerde kesinlikle içki içilmez. Mümkün değil içkili adam oraya giremez biliyor musun.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede sizin ibadet diliniz nedir? Cemlerinizi hangi dilde yapıyorsunuz?

Ahmet YURT: Yav ibadet dilimiz Türkçedir kardeşim.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu yörede konuşulan Zazaca veya Kırmanceca?

Ahmet YURT: Yani bilmiyorum. İbadetlerimiz Türkçedir, deyişlerimiz Türkçedir, miraçlamalarımız Türkçedir, duvazdeh imamlarımız Türkçedir, dualarımız Türkçedir biliyor musun. Yani Kürtçe, geçmişte belki efendime söyleyeyim, Türkçe bilmeyenler kendi diliyle efendime söyleyeyim Zazaca bir iki dua yapmışlardır mesela, anladın mı. Fakat ibadetlerimiz aslında Türkçedir yani.

Yalçın ÇAKMAK: Evet ibadetleriniz Türkçedir?

Ahmet YURT: Evet Türkçedir yani.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim siz hangi cemleri gerçekleştiriyorsunuz? Geçmişten bugüne değin hangi cemleri gerçekleştirildi?

Ahmet YURT: Yav bir şey cemi var, mesela bir görgü cemi var, musahiplik cemi, demin anlattım ya.

Yalçın ÇAKMAK: Yani görgü cemi, musahiplik cemi ile aynı?

Ahmet YURT: Görgü cemi ile. Birde şey var, gösteri cemi var mesela halk arasında yapılıyor. Yani görgü cemine fakat işte görgü cemine dedim ya görülmeyen, musahipliği olmayan giremez. Görgü cemine. Ama diğer cemlere her vatandaş girebilir.

Yalçın ÇAKMAK: Her vatandaş girebilir diyorsunuz?

Ahmet YURT: Evet

Yalçın ÇAKMAK: Geçmişte demi sadece görgü cemi yapılıyordu?

Ahmet YURT: Tabi görgü cemi ayrıca yapılır.

Yalçın ÇAKMAK: Mesela Hızır oruçlarında cem yapmıyor muydunuz?

Ahmet YURT: Hızır orucunda yapıyoruz. Hızır orucundaki cem...

Yalçın ÇAKMAK: Bunun adı neydi?

Ahmet YURT: Vatandaş, herkeste girebiliyor oraya, biliyor musun?

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede.

Ahmet YURT: Fakat görgü cemlerinde, musahiplik cemlerine herkes giremez.

Yalçın ÇAKMAK: Herkes giremez diyorsunuz?

Ahmet YURT: Sadece musahibi olan, musahipli kişi girebilir oraya.

Yalçın ÇAKMAK: Peki sizin cem törenlerinizde, işte bu 12 hizmeti temsilen şeyleriniz var mı, cem törenlerinde?

Ahmet YURT: Hizmetçileri mi? Tabi orda seçilir. 12 hizmet sahipleri cemin içinde seçilir, yani anladın mı o hizmeti yapacak kişiler onlar görevlendirilir. Oradaki dede tarafından pir, mürşit tarafından görevlendirilir. Kapıcısı, gözcüsü, efendim çıracısı, efendime söyleyeyim ne bileyim işte süpürgecisi, lokmacısı, zakiri, İznikçisi, yani orada görevlendirilir.

Yalçın ÇAKMAK: Orada görevlendirilir. Yani sizde de var. Peki dede siz Tarık mı kullanıyorsunuz pençemi kullanıyorsunuz?

Ahmet YURT: Biz Tarık kullanıyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Tarık kullanıyorsunuz. Tarık bildiğimiz kutsal bir ağaç?

Ahmet YURT: Evet kutsal bir ağaç

Yalçın ÇAKMAK: Yani Bektaşilerden farklı olarak siz Tarık kullanıyorsunuz. Onlarda pençe var sizde o var. Peki dede, sizin bu bölgede yer alan diğer alevi ocakları üzerindeki etkiniz ya da onlarla olan bağınız nasıldır. Siz mesela onların mürşit olarak kabul ettiğiniz var mı? Ya da siz onlara mürşitlik yapıyor musunuz?

Ahmet YURT: Valla Şimdi hali hazırda Saltıklılarla bu Ağuanlılar arasında geçmişte bir bağ var

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Ağuçan Ocağıyla mı?

Ahmet YURT: Evet. Ağuçan Ocağıyla bir bağımız var. Fakat Dervif Cemallilerle Saltıklar arasında bir bağ var.

Yalçın ÇAKMAK: Bu bağlar nasıldır mesela dede?

Ahmet YURT: Yani bağ Şu. Mesela diyelim Dervif Cemallilerin bir kısmı Sarı Saltıklılara pir demiş

Yalçın ÇAKMAK: Yani onlar sizin talibiniz olmuş?

Ahmet YURT: Talibimiz oluyor. Bu Sarı Saltıklıların içerisinde de bir ezbet Ağuanlılara pir demiş biliyor musun.

Yalçın ÇAKMAK: Evet.

Ahmet YURT: Yalnız Kureşanlılar ile Baba Mansurlularla pek Şeyimiz yok yani aynı kökenden geliyoruz, aynı Őeyiz, fakat birbirimize karşı saygınlığımız var. Aramızda taliplik, pirlilik yok yani.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Yani böyle bir ilişki yok diyorsunuz?

Ahmet YURT: Evet böyle bir ilişki yok.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Bu bölgede hangi ocaklar var dede? 12 Ocağın 6'sı diyorlar ama...

Ahmet YURT: 12 Ocağın, mesela diyelim ki Sarı Saltık ocağı bir, Dervif Cemal Ocağı iki, Ağuçan , Kureşan Ocağı dört, Baba Mansur Ocağı beş, ondan sonra (...) Yav ocaklar Şimdi hepimiz aynı kökenden geliyoruz yani. Dedegan ocağından, evladı resul ocağından, mesela 12 imamların soyundan geliyoruz. Ocaklar, burada Ağuanlı var, Kureşanlı var, Baba Mansurlu var, Sarı Saltıklı var, Dervif Cemalli var, efendime söyleyeyim ryan Hızır Ocağı var, Ali Abbaslılar var, ondan sonra ne bileyim Munzur Baba Ocağı var, Pir Sultan Ocakları var yani her oaktan burada hemen hemen var yani.

Yalçın ÇAKMAK: Peki iliŐkileriniz nasıl? Mesela sizin mürşitleriniz var mı? Talipleriniz olan ocaklar var mı?

Ahmet YURT: Valla takliplerimizde var. Demin dedim ya Dervif Cemallilerle bir ikrarlığımız var. Ağuanla Sarı Saltığın bir ikrarı var. Ama mesela bir Kureş, Seyit Mahmud-i Hayrani dedik, Baba Mansur da kendi aralarında ikrarlıdır.

Yalçın ÇAKMAK: Kendi aralarında.

Ahmet YURT: Kendi aralarında ikrarlıdır. Yani hepsi birbirlerine ikrarlıdır yani.

Yalçın ÇAKMAK: Dervif Cemaliler sizin talipleriniz mi, mürşitleriniz midir?

Ahmet YURT: MrŐitlerimiz değil, bizim taliplerimiz olur.

Yalçın ÇAKMAK: Peki mürşitleriniz var mı dede? Mürşit ocaklarımız.

Ahmet YURT: Mürşit ocağımız var. Mesela dedim ya Sarı Saltığın bir kolu Ağuçan'a gider.

Ondan sonra Ağuçan'la pir olur, mürşit olur.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Yani bu ilişkiniz bu şekilde. Peki, siz bir birinizi ziyaret ediyor musunuz dede?

Ahmet YURT: Tabi, yani birbirimizi ziyaret ederiz. Biz aynı kökenden geliyoruz aynı anadan aynı babadan geliyoruz. Birbirimize karşı saygımız var. Var böyle bir şey.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede çok kısa olarak şeyi de sormak istiyorum. Sizde mesela 3 Günlük ve 40 Günlük inancı var. Yani cenazelerinizden sonra 3 günlük veriyorsunuz, 40 günlük veriyorsunuz. Şimdi 3 günlüğün sonradan olduğunu söylüyorlar, ama 40 günlük ile ilgili düşünceniz nedir?

Ahmet YURT: 40 günlük eskiden beri, mesela 40 günlük var. Fakat 3 günlük bu memlekette, yani 38'den (1938) önce veyahut sonra 1940'lara kadar buralarda 3 günlük verilmezdi. Aynı öldüğü gün, hani buralarda ulaşım olmadığı için ölü sahibi gider misafirlerini bırakmamak için, gider bir yemek yapardı. O misafirlerine yedirirdi, yolcu ederdi. Aynı günü değiştirdiler, 3 gün sonra yemeğini verdiler. İşte o bir gelenektir devam ede geliyor.

Yalçın ÇAKMAK: 40 günlük nasıl oluyor dede?

Ahmet YURT: 40 günlük kitabı bir şey.

Yalçın ÇAKMAK: Kitabı bir şey yani?

Ahmet YURT: Tabi kitabıdır. Mesela o 40 gün sonra, 40 gün o Kuran'ı okuturlar. Okuttuktan sonra, 40 gün sonra kapı komşu, çevre çağrılır, bir yemek yedirilir falan anladın mı.

Yalçın ÇAKMAK: Yani 40 günlüğün orijinal bir inanç olduğunu, 3 günlüğün sonradan çıktığını. Dede bu hayvanlarla ilgili kutsal olan, kutsal olmayan hayvanlarla ilgili kısaca ne söyleyebilirsiniz?

Ahmet YURT: Valla kutsal hayvan nedir? Mesela koyun, sığır, diyelim at, at türü. Bunlar eskiden beri kullanılmış. Bakılmış, bunlardan faydalanılmış ondan sonra.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu yüzden kutsal diyorsunuz.

Ahmet YURT: Evet

Yalçın ÇAKMAK: Turna kutsal mı?

Ahmet YURT: Anlar kuş türüdür tabi, turna evet.

Yalçın ÇAKMAK: Dede lanetli hayvanlar hangileridir? Sizin inancınızda lanetlediğiniz hayvanlar?

Ahmet YURT: Valla lanetli hayvanlar yılan sevilmez. Ondan sonra yılan hiç sevilmez.

Yalçın ÇAKMAK: Tavşan sevilmez.

Ahmet YURT: Ondan sonra domuz sevilmez. İslam'ın Sünni âleminde tavşanı yerler. Biz Alevilerde tavşan yenilmez. Fakat ben lanetlik de demiyorum, yakıştıramıyorum

Yalçın ÇAKMAK: Bir canlı diyorsunuz?

Ahmet YURT: Allah yaratmıştır. Ona bir şey demem yani. Allah'ın yarattığına ben bir şey demem. Ama yılanı sevmeyiz, domuzu sevmeyiz biliyor musun.

Yalçın ÇAKMAK: Tilki sizde kutsal mıdır dede?

Ahmet YURT: Tilki bir nevi onlara göre öyledir yani. Tilki bizde, Alevilerde öldürmek pek yoktur. Tilkiyi öldürmezler.

Yalçın ÇAKMAK: Örümcek nasıl dede?

Ahmet YURT: Örümcek insana zararlıdır evlat. Örümcek tabi zararlı.

Yalçın ÇAKMAK: Yani örümceği kutsal olarak kabul ettiklerine dair bir inanç var.

Ahmet YURT: Yok öyle bir şey yok. Örümcek pek makul bir hayvan değildir yani.

Yalçın ÇAKMAK: Dedeciğim ben bu ana kadar bize sabır göstererek, böyle bir mülakatı gerçekleştirdiğiniz için size çok teşekkür ediyorum.

Ahmet YURT: Ben de gözlerinden öpüyorum, sağ olasın. Başarılar diliyorum sana.

Yalçın ÇAKMAK: Çok sağ olun dedeciğim. İyi günler diliyorum.

2- Erol Saltık ile Kişisel Görüşme (1 Temmuz 2011)

Yalçın ÇAKMAK: Sayın Erol Saltık dede. Ben Hacettepe Üniversitesi Tarih Bölümünde Ahmet Yaşar Ocak tarafından kontrol edilen Tunceli bölgesinde Sarı Saltık Ocağı ve Alevilik konulu bir tez çalışması yürütmekteyim. Bu tez çalışmam uyarınca da bu bölgede yer alan Sarı Saltıklı dedeler ile çeşitli mülakatlar gerçekleştiriyorum. İlk mülakatımı Ahmet Yurt dede ile gerçekleştirdim. Siz de Sarı Saltık soyundan gelen Sarı Saltık evladı bir şahsiyet olarak, sizinle de böyle bir mülakat gerçekleştirme ihtiyacı duydum. Şimdi ben öncelikli olarak ilk sorum olarak, sizden Alevilik ve Bektaşilik hakkında, sizin Alevilik ve Bektaşilikten anladığınız, ya da bir yola ne tür değerler atfetmektesiniz? Bu konu hakkında bize bilgi verir misiniz?

Erol SALTİK: Şimdi öncelikle burada bulunduğumuz yer Sarı Saltık Ocağı. Yani dolayısıyla Anadolu da inanç önderlerinin, vakti zaman gelince baktığımız zaman, bu erenlerin, evliyaların, 12 Ocağın 6'sı Dersim bölgesinde bulunmaktadır. Bu bölgede Seyit Kasım, bu bölgede bilinir edilir, Seyit Kasım dedenin torunuyum. Bulduğumuz yerde 500 seneye aşkın bir zamandır bu ocakta hizmet verilmektedir. Babadan oğla.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık Ocağı'nda?

Erol SALTİK: Sarı Saltık Ocağı olarak verilmektedir. Alevilik-Bektaşilik baktığımız zaman, Anadolu'da bugün bu bölgede anladığımız tabi, Alevilik olarak Bektaşilik, bir yaşam bir felsefe bir yaşam biçimi olarak görmek lazımdır. Ben bunu görüyorum. Anadolu da bu bölgeye baktığımız zaman Aleviliğin, Aleviliği bir mezhep olarak ben görmüyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Mezhep olarak görmüyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet bir mezhep olarak görmüyorum. Şimdi buna baktığımız zaman İslamiyet de başlangıçta Hz. Muhammed'e dönersek, o tarihlerde Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemlerde mezhep diye bir şey yoktu. Yani bir peygamber, ümmetin peygamberi, ne ile bir hükümlülüğü vardı, baktığımız zaman, cenab-ı Allah tarafından indirilen ayetleri ümmetine bildirmek ile, Kuran-ı Kerim'in ayetlerini. Tabi o dönemde baktığımız zaman, Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemlerde bu çelişkilerin hiçbiri yaşanmamıştır. İslam'da da parçalanma, bölünmeler dediğimiz. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra başlamıştır. Şimdi buna bir örnek vermek istiyorum. Alevilik ile ilgili olarak bir Gadirhum. Olayı var. Tarihte çok önemlidir. Mekke ile Medine arasında olan bir bölgede, Hz. Muhammed'e son veda haccını yapıp döndüğü zaman, orada bir vahiy gelir. Tabi Hz. Muhammed'e ümmeti ile ilgili. Senden sonra halifelik ile ilgili sorarlar, "ya Muhammed'e, senden sonra halife kim olacak" diye. Sordukları zaman orada Hz. Ali'yi gösterir. Ben kimin efendisi isem Ali onun efendisidir. 3 kez bunu tekrarlar ve orada bulunanlar, halifeler için Hz. Muhammed'e sonra, Bekir, Osman ve 3 halife olduğu zaman bunları kabul etmişlerdir. Ama ne hikmetse baktığımız zaman Hz. Muhammed'in ölümünden sonra çelişkiler başlamıştır. Kabullenmemişlerdir. O zaman, Hz. Muhammed'in döneminde, Hz. Muhammed, senden sonra halife kim, Ali'yi işaret edip gösteriyorsa, oradaki o topluluğa, o ümmetine neden sağlığında karşı çıkılmadı da, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, Hz. Ali'nin halifeliği kabul edilmedi. Dolayısıyla ilk halife olarak Ebubekir, 2 yıl yapmıştır. Bakın burada da çok önemli bir şey var. 2 yıldan sonra bütün halifeler öldürülmüştür. Kendi içinde, İslamiyet içinde kan dökülmüştür. Şimdi burada, İslamiyet de demek ki Hz. Muhammed' den sonra bölünmeler, parçalanmalar başlıyor. Mezhepler ne zaman ortaya çıkıyor? Alevilik dediğimiz, yani Hz. Ali'yle baktığımız zaman. Şimdi bizim Kuran'ımız bir, Aleviler de dâhil ümmet-i peygamberimiz Hz. Muhammed'dir. Velayet yolu Ali'de devam ettiği için, yani ehl-i beyt, seyit dediğimiz, Hz. Muhammed'in pençe-i ali aba, benim soyum bunlarda devam edecektir. Kimdir? 5 kişiyi göstermiştir. Pençe-i aba dediğimiz, altına aldığı, Fatima kızı, Ali, Hasan, Hüseyin ve kendisi. Bunlar seyittir, ehl-i beyttir. En son Kuran-ı Kerim'de de şu ayet vardır. Ehl-i beyti incitmiş olan beni incitmiş olur. Beni incitmiş olan, dolayısıyla cenab-ı

Allah'ı incitmiş olur. Şimdi öyle şeyler var ki, zulümler yapılmış ki Aleviliğe günümüze kadar. İnsan olarak görülmemiş, baskılara, zulümlere, inançları, ibadetleri kabul edilmemiş, baskılara zulümlere karşı yaşamışlardır. Şimdi Alevilikte Hz. Ali'nin ölümünden sonra, Kerbela vakasından sonra bu bölgeye kısa olarak şey yapayım, Horosan'dan Anadolu'ya geçiş şeyi vardır. Bu geçiş sürecinde de maalesef çok büyük olaylar ve acılar yaşanmıştır. İşte kanaat önderleri ne zaman ortaya çıkıyor? Bu çok önemli Alevilikte.

Yalçın ÇAKMAK: Alevi ve Bektaşî geleneği içerisindeki kanaat önderleri.

Erol SALTİK: Kanat önderleri, evet, bu bölgede. Şunu da söylemek lazım, bakın bu bölgede Sarı Saltık olsun, erenler, evliyalar olsun putlaştırmamak lazım. Hz. Muhammed neye karşı savaşırdı, putlara karşı öyle değil mi? İlk İslamiyet'in başlangıcında. Ama bizde de kalkar o erenleri, evliyaları, kanat önderlerini putlaştırırsak, ilahlaştırırsan bu çok yanlış olur. Ama gerçekleri anlatmak çok önemlidir. Ben bir örnek vereyim. Özellikle bunu şey yapmak istiyorum, burada Sarı Saltık Dağı vardır, bilirsinizdir, görmüşsünüzdür?

Yalçın ÇAKMAK: Evet biliyorum onunla ilgili soruları soracağım. Yani şimdi oraya geleceğiz de. Şimdi sizin anlattığınız bilgilerden de edindiğim kadarıyla, Alevilik ve Bektaşîliği özellikle de Aleviliği, Hz. Muhammed sonrasında meydana gelen hilafet mücadelesi ile başlatıyorsunuz?

Erol SALTİK: O dönemde mezhepler dediğimiz mezhepler olarak, ben kabul etmiyorum. Ama mezheplerin doğuşu halifelerden sonra Hz. Muhammed'in hakka yürüyüşünden sonra Ömer'i, Osman'ı diğer halifeliktekilerin devamı ile birlikte bu çelişkiler Muaviye, Yezid derken devam edip geliyordu. Burada da ayrışmalar başlıyordu. Ali taraftarlarına baktığımız zaman, Kızılbaşlar, Ali'yi sevenler, edenler. Ali'yi neden seviyorlardı? O dönemlerde Hz. Muhammed'e gönül verenler, ehl-i beyte gönül verenler. Hz. Muhammed'in sağlığında Ali'yi işaret ettiği için Ali'nin etrafında toplananlar vardı. Ama diğer tarafta da bir baskı mekanizması vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki, tam olarak şöyle bir şey soralım. Bu dile getirmiş olduğunuz İslamiyet içerisindeki hilafet mücadelesinin Anadolu topraklarına yansması nasıl olmuştur? Yani sizin evliyalar dediğiniz, bu yolun uluları dediğiniz kişiler ile nasıl bir şekilde Anadolu'ya taşınmıştır. Ya da Anadolu'da farklı bir göç yolu üzerinden mi bu kültür buraya geldi?

Erol SALTİK: Şimdi biliyorsunuz Arap şeyinde, İran'da, yıllarca, İslamiyet'te, İran'da da büyük savaşlar olmuştur. Hz. Muhammed dönemi dâhil ve halifeler arsında da. Dolayısıyla Horasan bölgesine kadar baktığımız zaman, İran bölgesinde, Horasan Türkmenlerin yoğunlukta yaşadığı bir bölge olduğu için o bölgeye kadar yaşamışlardır. Hangi dönemlerde baktığımız zaman, Hoca Ahmet Yesevi'ye bakmak lazım. Anadolu'ya geçiş sürecinden önce ilk girenlere de baktığımız zaman, Hoca Ahmet Yesevi'den sonra Türkmenistan'da türbesi olduğu için. Bu tarafında yapılan tabi, Alevilik üzerine biraz çalışmalar olduktan sonra. Anadolu'da sürece baktığımız zaman geçiş dönemi Hac-ı Bektaş Veli ile birlikte başlıyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki sizde bu yaygın söylence, Hacı Bektaş Veli'yi Ahmet Yesevi'nin Anadolu'ya gönderdiğine dair genel bir kanı var. Siz buna katılıyor musunuz?

Erol SALTİK: Şimdi bakın ben burada biraz çelişkili düşünüyorum. Hacı Bektaş-ı Veli ile Hoca Ahmet Yesevi'nin yaşadığı tarihler birbirini tutmuyor. Dolayısıyla burada mantıklı olarak bir insan düşündüğü zaman, ölmüş bir insan yaşayan bir insanı nasıl yolluyor icazet veriyor?

Yalçın ÇAKMAK: Peki atalarımız buna inanıyorlar mıydı? Yani siz bunun anakronizm olduğunu söylüyorsunuz. Birbirini tutmayan bir tarih. Peki sizin Sarı Saltıklı atalarımız, büyüklerimiz buna inanıyorlar mıydı?

Erol SALTİK: Şimdi bakın bu bölgede biraz önce bir şey söyledim. Putlaştırma, dince çok yasaktır. Halen günümüzde de bu vardır. Dolayısıyla eskiden baktığımız zaman bizim büyüklerimizde, dedelerimizde okuma yazma şeyi yoktu. Dolayısıyla kulaktan dolma anlatımlarla bugüne gelmişti. Ha neydi? Alevilik bugüne kadar maalesef, hiçbir yazılı belge yoktur. Neden? Yasaklanmıştı, yırtılmıştı, taşınması imkânsızdı, bir suçtu. Dolayısıyla bizde hep sözle, cemlerimizde, sazlı, sözlü yollu anlatım bugüne kadar gelmiştir. Kulaktan dolma olduğu için sağlıklı bilgiler değildi, araştırma yoktu. Yani dedelerim, büyük atalarım, babalarım etmiş olabilir, kabul etmiş olabilir. Ama ben şu anda araştırıyorum, ediyorum. Eğer kanaat getiriyorsam, bir altı varsa, inandırıcı bir belgesi varsa, doküman varsa elimde buna kanaat getirim Ama olmayan bir şeyi, günümüzde artık ben kendi çocuğuma dahi anlatamam. Kulaktan dolma bu. Ama sonra baktığımda neye dayatıyorsun bunu, söylüyorsun. Bir belge bir kanıt olması çok önemlidir. Dolayısıyla büyüklerimizin o dönemden bugüne gelen kulaktan dolma hurafeler. Bakın, hurafeler şeyde olduğu gibi Alevilikte de vardır. Bu hurafelerin atılması çok önemlidir. Sağlıklı bilginin taliplere aktarılması. Şimdi, Alevilikte dedelik, mürşitlik, pirlük, baktığımız zaman, makam hepsinin de bir görevi vardır. Dolayısıyla burada pir olsun, dede olsun, üzerine düşen büyük sorumluluk vardır. Bu da nedir? Kendisini yetiştirmesi, araştırmacı kimliği ile araştırması, doğruyu öğrenmesi, talibe doğru bilgiyi aktarması çok önemlidir. Ben bu kanaat üzerinde duruyorum özellikle. Ama günümüze kadar yapılan anlatımlarda da çoğu hurafe olduğuna kanaat getiriyorum. Söylediğim gibi, inanmadığım gibi de gelenlere de, buraya binlerce insan gelir, gider, Türkiye'nin her tarafından. Biz bunlara doğru bilgiyi aktarmakla yükümlüüz. Kulaktan dolma değil.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede, siz Sarı Saltık Ocağı'nın evladısınız. Genel anlamda Sarı Saltığın Alevi-Bektaşî geleneği içerisindeki statüsüne ve konumuna dair bizimle neyi paylaşabilirsiniz?

Erol SALTİK: Şimdi Sarı Saltığa baktığımız zaman, 1200 ile 12.13. yy. arasında bakmak lazım. Neden bir anda Anadolu'da Alevi önderleri, kanaat önderleri bir anda yoğunlaştı? Neden Dersim bölgesinde bu çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Yani genel anlamda, bugün biliyorsunuz Sarı Saltığın Balkanlarda türbeleri var, Anadolu'nun muhtelif yerlerinde var?

Erol SALTİK: Onu da söyleyeceğim. Balkanlarda olduğu gibi şimdi o bölgede biliyorsunuz bir Sivas Baba Dağı olayı vardır. Selçuklu dönemine bakmak lazım, 12. yüzyılda, Selçuklu dönemine baktığımız zaman Anadolu'da refah içinde yaşayan, eden bir huzursuzluk olmayan. Ama Selçuklular Babadağ olayında yenilgiye uğradıktan sonra, yani bir kara bulutlar çöker. Halkta bir karamsarlık başlar. İnançta da eksilmeler, yolda da. Dolayısıyla Hacı Bektaş-ı Veli ve Sarı Saltık o dönemler inanç önderleri, dedeler, pirlere, bu ocaklara bağlı olanlar her bölgede irşat için yollanmıştır.

Yalçın ÇAKMAK: Kimin tarafından yollanmıştır dede?

Erol SALTİK: Hacı Bektaş-ı Veli tarafından.

Yalçın ÇAKMAK: Yani Sarı Saltığı Hacı Bektaş-ı Veliye bağlıyorsunuz?

Erol SALTİK: Aynı dönemde yaşayan kanat önderleri öyle. Şimdi bakıyorsunuz Sarı Saltığa Dersim bölgesinde olduğu gibi Balkanlar'da da çok büyük bir etkisi vardır. Özellikle Bulgaristan'da. Bulgaristan bölgesine baktığımız zaman, gittiğiniz zaman orada Sarı Saltık dediğin zaman çoğu bilir. Kaligra Mağarası vardır, Bulgaristan ile Romanya arasında örneğin. Bir inanca göre, Sarı Saltığın mezarının orda olduğu söylenir. Ama orda olduğu gibi Türkiye'de 7 yerde vardır. Afyon Bor'da, vardır, İstanbul Fener'de vardır. Bir tane Sarı Saltık Dağı'nda vardır. Kırklareli'nde vardır. Edirne'de vardır. Baktığın zaman. Çoğu yerde ama bir nişangah

olarak. O dönemde, o Selçuklu döneminde, Selçukluların almış olduğu Sivas Karadağ'dan almış olduğu yenilgiden sonra, dolayısıyla kanat önderleri büyük bir çalışma içine giriyorlar. İslamiyet'in ve Aleviliğin anlatılması. Bektaşiliğin, bakın bu çok önemli

Yalçın ÇAKMAK: Bektaşiliği?

Erol SALTİK: Evet. Bektaşiliğin ve Aleviliğin anlatılması, yaygınlaşması. Dolayısıyla Sarı Saltık'a baktığımız zaman, Bulgaristan bölgesinde Makedonya'ya varıncaya kadar bu inancı anlatmak, yaymak amacıyla. Ama bazıları şöyle söyleyebilir, ya Sarı Saltık iyi bir savaşçıymış, iyi bir kanaat önderiymiş. Çünkü o dönemde baktığımız zaman Selçuklulardan sonra Anadolu'ya girişte 300 bin çadır var. Azımsanacak bir şey değildir. O zulümlerden kaçıp Dersim bölgesine girişler vardır. İşte o esnada Sarı Saltık'ın bu bölgeye gelişi.

Yalçın ÇAKMAK: Yani şimdi evet, buraya gelelim o zaman. Şimdi bu genel anlamda Sarı Saltık hakkında bahsettiğiniz bilgilerin yanı sıra Sarı Saltık kültürünün özellikle Tunceli-Hozat bölgesinde çok güçlü bir inanca merkezlik ettiğini biliyoruz. İşte Sarı Saltık tepesinde Sarı Saltık'ın olduğu iddia edilen bir mezar, bir ziyaretgâh ve aynı zamanda burada, Sarı Saltık evladı Seyit Nesimi'nin türbesinde bulunmaktayız. Ona ait olduğu iddia edilen pabuçlar, 12 imam taşı ve anahtarlıklar. Şimdi peki bu Sarı Saltık kültürü, Alevilik ve Bektaşilik, bu kült Dersim bölgesine nasıl geldi. Yani Dersim bundan önce hangi inançlara sahipti? Burada kimler yaşamaktaydı? Alevilik ve Bektaşilik buraya nasıl geldi? Burada nasıl bir entegrasyon süreci yaratıldı. Buna dair görüşleriniz nelerdir dede?

Erol SALTİK: Şimdi bu bölgeye baktığımız zaman Selçuklular öncesi Bizanslılar da burada yaşamışlardır. Bizanslılardan öncesi de çok kavimler gelip geçmiştir buradan. İşte 13.yy.da buraya çok dikkat etmek lazım. Anadolu'ya o erenler, o zatların yayılması, Bektaşiliğin ve Aleviliğin yayılması için yapılan çalışmalar. Sarı Saltık'ın o dönemde buraya gelişi ile birlikte Dersim bölgesinde, tabii burada sadece Sarı Saltık değil, bakın Mahmut Hayrani de var bu bölgede. Kanaat önderi olarak Baba Mansurlular da vardır. 12 Ocağın 6'sı Dersim bölgesinde şu anda da yaşamaktadır. Dolayısıyla o baskılardan, zulümlerden sonra dağılıp bölgelere kaçmak zorunda kalmışlardır.

Yalçın ÇAKMAK: Bu tam olarak ne baskısı?

Erol SALTİK: Osmanlı döneminde Yıldırım Beyazıt, biliyorsunuz o baskılarda Yavuz Selim'in ondan sonra süreçte baktığımız zaman Yavuz Selim'in özellikle Alevilere, Bektaşilere karşı büyük bir kıyım içersine girişmesi vardır. Bu belgelerle, özellikle tarihe baktığımız zaman bunların yok edilmesi, Kızılbaşların biraz önce dediğimiz gibi İslamiyet dışı görüyorlardı. Yani müslüman olarak kabul etmiyorlardı.

Yalçın ÇAKMAK: Ama dede bu 16. yy. ya da biz 13 yy' dan bahsediyoruz ve Sarı Saltık 13 yy' da yaşamış büyük bir eren. Sarı Saltık'ın bu bölgeye gelişi ya da Sarı Saltık, dile getirmiş olduğunuz Seyit Mahmut Hayrani, işte Baba Mansur dediniz. Onların bu bölgeye gelişi ne şekilde olmuştur?

Erol SALTİK: Ama bu bölgeye gelişleri dediğim gibi o Sivas Baba Dağı'nda yapılan olaydan sonra bu bölgede halkın karamsarlığı üzerine düşen İslamiyet ile ilgili, yani o yenilgiden sonra bu yenilgiyi aşmak, İslamiyet'i, yolu, öğretiyi taşımak, aşmak için bu bölgelere giriş yapmışlardır. Sadece Dersim bölgesi değildir. Yani Anadolu'nun birçok bölgesine gitmişlerdir. Ama bu bölgede yaşandıktan sonra, bu bölgeye gelişlerden sonra biliyorsunuz ki, şeyler devam etmiştir, baskılar aynı zamanda. Buraya geldikten sonra, burada Kırklar Dağı vardır. Bir anlatıma göre, ben size söylüyorum, Kırklar Dağı'nda, burada 12 Ocağın toplanması ile Hacı Bektaş-ı Veli'nin baş pir olarak seçilmesi. Dersim bölgesinde bu çok önemlidir.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi Hacı Bektaş-ı Veli' de mi bu bölgeye gelmiştir?

Erol SALTİK: Şimdi, tabi bu bölgeye geliyor. Şimdi baktığın zaman 12 Ocağın toplanması 12 Ocağın Hacı Bektaş-ı Veli'yi baş pir olarak seçmesi Kırklar Dağı'nda gerçekleşiyor.

Yalçın ÇAKMAK: Yani Dersim bölgesinde Kırklar Dağı'nda.

Erol SALTİK: Evet Kırklar Dağı'nda. 12 Ocak toplanıyor. Hacı Bektaş-ı Veli'yi mürşit olarak, baş pir olarak seçiyor ve Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlı oluyor. Dolayısıyla, burada Hacı Bektaş-ı Veli'nin çok büyük bir şeyi vardır. Ocaklarda olan o inanç önderlerini ayrı ayrı bölgelere yollamaları. Diyelim ki Sarı Saltık'ın Bulgaristan bölgesine, Mahmut Hayrani'yi farklı bir bölgeye, diğerini İslamiyet'in ve Aleviliğin, Muhammediye Ali'nin yolunun anlatılması, insanların aydınlatılması açısından. Dolayısıyla, Dersim' de bu şeyden dolayı 6 Ocağın, bu Ocakların toplanmasından dolayı çok büyük bir şeyi vardır. Alevilik üzerinde olsun, Bektaşilik üzerinde olsun, Dersim bölgesinin. Daha doğrusu, baktığımız zaman temel olarak ne olursa olsun öğretinin bugüne kadar devam etmesi. Bakın bu çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Dersim bölgesi Alevilik ve Bektaşilik için nasıl bir konumdadır. Yani merkezi midir?

Erol SALTİK: Merkezdir. Neden dersiniz, bakın bulunduğumuz Ocak, 5 asırlık bir ocaktır. Seyit Nesimi'nin, Sarı Saltık'ın torunlarından. Yaşadıktan sonra, babadan oğula devam eden, Alevilikte, keramet olayı dediğimiz el verme, Seyit Nesimi' ye kadar devam ediyor. Seyit Nesimi' den sonra (...)

Yalçın ÇAKMAK: Seyit a hangi yüzyıllarda yaşamıştır?

Erol SALTİK: Seyit Nesimi 1400 -1500 yılları arasında yaşıyor. Şimdi Seyit Nesimi'de bakın bir olay vardır. Burada size yine anlatayım, burada yaşadığı zaman, Türkmenler, Türkmen boyları çadır olayı olarak baktığımız zaman, yazın yazlık yerlere, kışın kışlık yerlere giderlerdi. Bir göçebe hayat yaşarlardı. Seyit Nesimi o dönemde anlatılan bir şey vardır. O dönemde Diyarbakır'da bir padişahın yüz felci geçirmesi. O dönemde lokman hekimi çağırırlar, padişahın derdine derman bulamaz. Tabi Seyit Nesimi de Dersim bölgesinde. Bu keramet olayı duyulduğu için özellikle felçlilere, felçli hastalara şifa verdiği için, padişaha derler ki, “padişahım Dersim bölgesinde böyle bir zat yaşar. Dilerseniz haber verelim, haber salalım gelsin. Belki derdinize deva olur” gibilerinden. Ve gelir, geldikten sonra Malatya üzerinde atlı süvariler bir çeşme başında aksakallı birini sorar, görürler. Ve sorar, nereye gidiyorsunuz diye. O da padişahın durumunu anlatır. Der ki, “o zat benim. Padişahınıza haber verin.” İçlerinde bir kısmı inanır, bir kısmı kanaat getirmez. Dönüp gittiklerinde padişahın kapısını açarlar ve içerde Seyit Nesimi'yi padişahın yanında görürler. Padişaha şunu söyler seyit nesimi, “itikadımı tam tut. Eğer tam tutmazsan, altın üstüne gelir.”Ayağını kaldırır, ayağına giymiş olduğu pabuçları padişahın suratına sürer ve aynayı eline verir. O anda padişah düzelir ve derki, “Elazığ bölgesi, Malatya bölgesi, Erzincan bölgesi benim himayem altında. Nereyi istersen, sana tapu olarak, bunun üzerine vermek isterim. Seyit Nesimi'nin buna cevabı şu olur, “benim dünya malıyla, bizim şeyimiz olmaz. Sadece yaşayabileceğim bir yer olursa yeterli bana.” Çadırın üzerine çıkar ve görünen yerleri verir ve bunu sorar padişah, neden elini değil de, ayağına giydiğin şeyi suratıma sürdün?” der.

Yalçın ÇAKMAK: Padişah mı sorar?

Erol SALTİK: Evet padişah sorar. “Neden elini değil de, ayağına giymiş olduğun terliği yüzüme sürdün” der. Der ki, “benden sonra evlatlarım bunu yürütemeyecek. Nefsine uyacak, dünya malına tamah edecek, kaybolup gidecek. Ben de olan kerameti giymiş olduğum, ayaklarımdaki terliklere veriyorum. Bu hizmeti sürdürürlerse, dünya var oldukça bu devam

eder. Dolayısıyla, Seyit Nesimi'den sonra 5 asırlık bu hizmet babadan oğla devam ediyor. Sizde gördünüz. Burada olan yeşillikler içinde olan, Seyit Nesimi'nin kalan emanetleridir ve yanında da 12 imamların tası vardır. İçinde de 12 anahtar var. Her biri, bir imamı temsilen. Tasın, anahtarın üzerinde bütün ayetler yazılıdır. Dolayısıyla, bizim burada yapmış olduğumuz, babadan oğla Dersimde olan ocaklardan farkı şudur. Hizmet olayı. Şimdi Hacı Bektaş-ı Veli döneminde de o tekkelerde verilen hizmet çok önemliydi. Gidenlerin orada bilgi alması, yolu öğrenmesi ve yola talip olması. Belirli bir zaman bu sürdürülmüştür. Dolayısıyla burada da binlerce insan geldiği zaman, hizmetlerin doğru bir şekilde yapılması, sürdürülmesi doğru bilgilerin aktarılması çok önemlidir.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi dede burası türbe, değil mi?

Erol SALTİK: Türbe derken bakın tabi ki Sarı Saltık. Ocak, ocak. emanetler var. Şimdi 12 Ocak diyoruz. Hacı Bektaş-ı Veli'ye bağlı ocaklar tektir. Burası da Sarı Saltık Ocağı'dır. Sarı Saltık Ocağı'dır. Tek ocaktır bura. Dolayısıyla, mürşitlik makamıdır. Pirin üstü, yani en üst makam, mürşitlik makamıdır. Şimdi biraz önce bir soru sordunuz, hurafelerle ilgili. Dağda olan. Şimdi burada insanlarda bir şey vardır, ben bunu her zaman söylüyorum. Özellikle kendi içimde olan akrabalarım.

Yalçın ÇAKMAK: Yani mezar yeri gerçek midir? Siz buna inanıyor musunuz? Sarı Saltık Dağı'nın tepesindeki mezar Sarı Saltık'a ait midir?

Erol SALTİK: Ona geleceğim. Değil, orada Sarı Saltık ile ilgili, ne yatıyor, ne naaşı var, ne bir şeyi var. Hiç bir şey yoktur orada. Sadece timsali olarak yapılan bir mezar, dağa verilen bir isim. Bakın buna dikkat edin. Dersim bölgesinde en yüksek yerlere, kayalara, dağlara erenlerin, evliyaların ismi verilmiştir. Munzur Baba, Düzgün Baba, Sarı Saltık, neden? Onları kanaat önderleri gördükleri için, en yücelere, en yüksek makamlara isimleri verilmiştir. Şimdi giden insanlarımızın bunu bilmesi lazım. Bir nişangahtır.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık Dağı'nın tepesi bir nişangahtır?

Erol SALTİK: Nişangâhtır. Orda ne Sarı Saltık yatıyor, ne de mezarı var. Hiçbir şey yoktur orada.

Yalçın ÇAKMAK: Orda bir şey yoktur diyorsunuz?

Erol SALTİK: Şimdi bunu insanlara doğru şekilde aktarmak çok önemlidir. Şimdi ben size şunu sorayım, kardeşim insanlar şunu da sorar, Sarı Saltık'ın Türkiye'de 7 yerde diyorsunuz, dünyada 17 yerde diyorsunuz, Sarı Saltık'ın yatmış olduğu mezar nerde, öyle değil mi? Her gittiğin yerde, İstanbul'da burada yatıyor, Afyon Bor'da burada yatıyor, Niğde'de burada, Bulgaristan'daki burada derse bu çelişkiyi çözemezsin. Doğru bilgileri aktarmak çok önemlidir. Geçiş dönemlerinde, her gittiği yerde, halkın sevgisinden dolayı bir nişangah koymuşlardır. Dolayısıyla nedir, Sarı Saltık burada, geldi, konakladı, etti, geçti gitti. Ya biz giderken dualarımızı, ibadetlerimizi, mumlarımızı, Sarı Saltık'ın geçmiş olduğu yerde yapalım, duamızı edelim ve ona bir kurban keselim.

Yalçın ÇAKMAK: Yani diyorsunuz ki, Sarı Saltık Dersim bölgesinde bulunduğu ve geçtiği süre zarfında, dile getirilen dağın tepesinde bulunmuştur.

Erol SALTİK: Yani nasıl bulunmuş. Bakın burada çadırlar dedik, öncesine baktığımız zaman Türkmenler nedir. Yayla olarak, çadır olarak dolayısıyla çadırların kurulmuş olduğu yer olarak, bunu mantiken kabul edebilirim. Çadırlarını oraya kuruyordu. Konaklama yeri olarak düşünelim.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi Seyit Nesimi'den bahsettik. Peki Seyit Nesimi'nin mezarı nerededir?

Erol SALTİK: Şimdi Seyit Nesimi'nin mezarı, bu bir gerçek, kanıt olarak yaşayan, eden, baktığımızda Sarı Saltık Dağı'nın altında, Akören köyü vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Akören, Ağveren yani?

Erol SALTİK: Evet, eski ismi Ağveren, yeni ismi Akören Köyü. Seyit Nesimi'nin mezarı ordadır. Orda yatıyor. Seyit Hüseyin'in, babasının mezarı da ordadır. Seyit Mustafa'nın mezarı da ordadır. Onların mezarları dediğim gibi, Ağveren Köyü'nde, yeni ismiyle Akören köyündedir. Seyit Nesimi'nin Sarı Saltık Dağı'nın eteğinde bulunan yerdedir. Bu bölgelerde yaşamışlardır. Bunların mezarları da vardır. Şu anda da içindedir, naaşları bellidir. Ama Sarı Saltık için kalkıp da bunu, dağın zirvesinde, Sarı Saltık burada yatıyor, mezarı buradır, o olmaz, doğru olmaz.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede siz gerçek mezarının nerde olduğuna inanıyorsunuz?

Erol SALTİK: En büyük ihtimal olarak baktığım zaman Kaligra Mağarası, Bulgaristan-Romanya arasında kalan, Kaligra Mağarası olarak atfedilen. Gerçi orayı da görmedim ama araştırmacıların da, özellikle yurt dışında olsun Türkiye'deki yazarların büyük ihtimal olarak ora olduğunu gösteriyor. Ama bunun gerçekçi bilgi olarak söylemek de doğru değil.

Yalçın ÇAKMAK: Peki sizin bu bölgedeki Sarı Saltık soyunun bir şeceresi var mıdır? Elinizde yazılı bir belge, berat, böyle bir şey var mıdır?

Erol SALTİK: Şimdi belgeler vardı. Ama bakın ne zaman tahribata uğradı, etti? 38 Olayı'nı biliyorsunuz?

Yalçın ÇAKMAK:1938 Olayları

Erol SALTİK: Evet 38 Olayı. Şimdi 38 olayının öncesine baktığımız zaman, bakın ki, öyle bir şey ki, Sarı Saltık'ın, Ocakta olan Seyit Kasım bu çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: O dönem Seyit Kasım mı burada?

Erol SALTİK: Seyit Kasım. 38 öncesinden bahsediyorum 25 öncesi. Seyit Kasım'ın doğumu şöyle söyleyeyim, 1830-1915.

Yalçın ÇAKMAK: Evet yaşadığı dönem.

Erol SALTİK: Tabi bundan öncesi, babası Seyit Ali var, Seyit Ali'nin babası Seyit Hüseyin var, onun babası Seyit Kasım var. Seyit Nesimi'ye kadar devam ediyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki 38 döneminde kim vardı?

Erol SALTİK:38 döneminde, söyleyeceğim. 38 döneminde ona geleceğim. Şimdi Seyit Kasım dönemine bakın, Sarı Saltık talipleri; Erzurum, Gümüşhane, Çorum yani Sarı Saltıklılara talip olanlar bu bölgelerde çok yaygındı. O dönemde yol usulü (...)

Yalçın ÇAKMAK: Buradaki Sarı Saltıklılara değil mi?

Erol SALTİK: Buradaki pirlere.

Yalçın ÇAKMAK: Oradaki kişiler, buralara talip?

Erol SALTİK: Sarı Saltık talibi, orada bulunanlar. Erzurum, Gümüşhane, Erzincan, Amasya, Çorum. Bakın çok yaygın bu bölge, anlattığım. O dönemde yol ile ilgili çok önemli bir şey var. Nasıl işgal edilmiş? Erenler, evliyalar, yol önderleri dedik ya, Sarı Saltık da, Hacı Bektaş-ı Veli

de ondan sonra devam etmiş bakın. Gittikleri zaman taliple pir ilişkisi çok önemli, bir kopukluk yok. Şimdi bizde eğer der, bir talip pirini 1 sene görmezse, gidip duasını, gülbengini almazsa, etmezse, ölür giderse imansız gider. Pire bağlılık çok önemli. Ne olursa olsun pirin eteğinden tutup bırakmamak, yolda bu çok önemli, Alevilikte.

Yalçın ÇAKMAK: Sizin, pirlilik mi dedelik mi? Bu iki kavram, genellikle Dersim bölgesinde ki Aleviler kendi dini önderlerine pir tabirini kullanırlarken, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki Aleviler de dede tabirini. Siz bu konuda geçmişten bugüne değin gördükleriniz ve duyduklarınızla hangi tabirin çoğunlukla kullanıldığını gördünüz?

Erol SALTİK: Şimdi bakın bölgesel olarak baktığımız zaman, Bulgaristan ve farklı bölgelerde babalıkta vardır. Bektaşilikte babalıkta vardır. Dolayısıyla dedelik dediğimiz zaman, daha doğrusu seyit diyelim. Biraz önce yine başa dönüyoruz. Seyitler, evlad-ı resul, Hz. Muhammed'in soyundan gelenler, yani 12 imamlara bağlı olanlar. Dolayısıyla baktığımız zaman, 12 Ocakta 12 imamlara seyit evladı, resul dediğimiz, ehli beyt dediğimiz. Dolayısıyla bunlar, pir, dede, soyundan gelenler. Bu çok önemli. Dede olabilir, şey olabilir ama dedenin de üzerine baktığın zaman pir vardır. Bir mekanizma gibi. Şimdi dede, rehber bakıyorsunuz pir, mürşit, bir birine bağlı. Bir zincir halkası gibi. Pirlilik derken yolda 4 kapı 40 makam dediğimiz, bu çok önemli. Dedelik vardır, ama dedelik şimdi seyit olmak.

Erol SALTİK: Şimdi ocaklar, seyitlik dediğimiz dedelik vardır, dedelik kurumu tabi ki de. 12 imamlar dediğimiz imamlık yani, dedelere zuhur eden devam eden. Ama seyitlik apayrı bir şey. Seyitlik dediğimiz evladı resul, Hz Muhammed'in, Hz Ali'nin Fatma'nın, Hasan'ın Hüseyin'in soyundan gelenlerdir.

Yalçın ÇAKMAK: Siz o soydan geldiğinize mi inanıyorsunuz?

Erol SALTİK: Tabi, tabi. Yani 12 Ocak sadece ben değil, 12 Ocak, Hacı Beştaş-ı Veli dâhil 12 Ocak bu soydan gelmektedir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim genel anlamda Alevilik ve Bektaşilik her ne kadar birbiriyle kültürel bir iç içelik yaşasalar da bazı insanların, Balkanlar'daki bazı insanların, kendilerini Bektaşi olarak nitelendirdiklerini, Anadolu'daki insanlar da Alevi der. Doğu bölgesine geldiniz zaman ise kendilerini Kızılbaş olarak da nitelendirdiklerini. Siz bu üç tabir içerisinde kendinizi nasıl ifade ediyorsunuz? Bektaşi, Alevi ve Kızılbaş?

Erol SALTİK: Şimdi üçüne de baktığımız zaman ben kendimi insan olarak kabul ediyorum. Yani 72 nazarda aynı şekilde bütün insanlar birdir. Alevilik felsefesine, yaşayışına baktığımız zaman budur. Ben ne Alevi olarak görüyorum, ne Kızılbaş olarak görüyorum, ne Bektaşi olarak görüyorum. Bir insan olarak görüyorum. Yaratandan dolayı yaratamı seviyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Evet Yunus Emre'nin sözü.

Erol SALTİK: Evet yani felsefe o çok önemli. Yani dışlamak, etmek eğer Alevi olacaksın, dede olacaksın, ehl-i beytim diyeceksin ama dışlama olacak, mezheplere böleceksin insanları. Şimdi Kuran'a baktığımız zaman başlangıcı nedir ? Ey İnsan, Ey insan. Ne Alevi diyor, ne Sünni diyor, ne baba diyor, ne şunu. Ayrım yok, öyle değil mi? İnan olarak. Mezhepler sonradan çıkmıştır. Dolayısıyla Aleviliğe baktığımız zaman bir yaşam, bir özgürlük, adına özgürlük mü diyorsunuz, demokratlık mı, devrimcilik mi diyorsunuz, ne ararsanız var içinde. Özellikle buna baktığımız zaman, ben insanda kendimi ayrı bir vasıfta görmek, yada ayrı bir tabakada görmek küçümsemek yok, etmek yok

Yalçın ÇAKMAK: Hayır ben sadece gelenekten, kastım gelenekti aslında

Erol SALTİK: Bir insan olarak karşımdakine benden, kendimden daha çok değer veririm. Ne olursa olsun kimliği ile inancı ile yargılamam etmem. İnançlar bazında baktığımız zaman şu bir gerçektir. İsteyen istediği gibi inancını yaşasın zorlama yoktur. Anlatım çok önemlidir. Yolla ilgili baktığımız zaman. Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltık, o erenler, evliyalar kimseyi zorla, kılıçla şey değildir. Özgürlük çok önemlidir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki bunu bir kategorize edeceksek, Bektaşî misiniz, Alevî misiniz? Ya da bunlar aynı şeyler midir, ya da farklı şeyler midir?

Erol SALTİK: Ben insanım.

Yalçın ÇAKMAK: Yani, evet.

Erol SALTİK: Şimdi Alevî misin derken, baktığın zaman Aliyi, İslamiyet derken tekrar söylüyorum Hz Muhammed peygamber efendimiz, Kuran kitabımız. Şimdi Ali dersem, Ali ile Muhammed'i birbirinden ayırıt edemem. Aynı nurdan yaratıldık diyor baktınsa. Ben kimin efendisi isem Ali onun efendisidir. Ben ilmin şehriysem, Ali kapısıdır. Hz. Muhammed, peygamber efendimiz bunları söylemiştir. Şimdi burada kalkıp da ayrışma etme, farklı kategorizeye kendini koyma etme, bu çok yanlış olarak ben görüyorum. İnsanların ayak turabı olmak çok önemlidir.

Yalçın ÇAKMAK: Çok kısa Alevilik, İslam içi midir, dışı mıdır?

Erol SALTİK: İslam'ın özüdür.

Yalçın ÇAKMAK: Özüdür diyorsunuz?

Erol SALTİK: İçidir, dışıdır, bu sorular ile çok karşılaşıyorum da. İslamiyet de şunu söylemek lazım. İslamiyet'in özü baktığımız zaman Hz Muhammed öyle değil mi, Hz. Ali? Yapılanlarda, bunlarda içi derken dışı derken özü baktığımız zaman ehli beyt. Kuran'da da Hz. Muhammed'in ayeti, benim ehli beytim, öyle değil mi? Ayet vardır. "Ehli beyti mi üzen beni üzmüş olur. Beni üzmüş olan, dolayısıyla cenabı Allah'ı üzmüş olur" diyor

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim, şeceranızla ilgili bir soru sormuştum. Şecereler, 38 demiştiniz.

Erol SALTİK: Şimdi 38 dedim orda kesildi. O döneme kadar gelindi. 38'de Dersim bölgesinde bir katliam vardır. Çok üzücüdür. Bu ne olursa olsun dünyanın neresinde olursa olsun, insan olarak buna biz karşıyız. Yani yaşama, etme, yapılan zulümlerle, şunla bunla, savaşla çözülmez. İnsani yönde bakmak lazım. İnsanları anlamak lazım. Çözüm üretmek lazım. O dönemde baktığın zaman, kısa olarak söyleyeyim, bizim ailede 32 tane şehit vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Kaç dede?

Erol SALTİK: 32 tane. Eline silah almamıştır, devletine karşı gelmemiştir. Bir güç birliği oluşturmamıştı. Sadece tek suçu seyit ve dede oluşuydu. Bakın 38, Kerbela vakası gibi. Şimdi o dönemde benim, birde çok ilginç bir şey vardır. Benim birde yüzbaşı amcam vardır Haydar Saltık. Kurtuluş Savaşı'na katılmış, etmiş, devletin bütünlüğü için savaşmış, etmiş. Ve öyle bir şey olmuş ki bu insan çocuklarıyla birlikte, efradıyla birlikte götürülerek aşağıda şehitlik dediğimiz yerde ağaca elleri arkada bağlanarak, süngülenerek, kurşuna dizilerek öldürülüyor. Kim bunu yapan? Devlet, yaşadığımız ülke

Yalçın ÇAKMAK: Yani Türkiye Cumhuriyeti diyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet, Türkiye Cumhuriyeti. Biraz yüzleşmek çok önemlidir. Ne olursa olsun tarihle yüzleşmek. Tarihle yüzleşmez, saklarsan doğruyu bulamazsın. Hatanı kabul etmek lazım,

özür dilemesini de bilmen lazım. Tamam yapılmıştır edilmiştir, bunu kabul ediyoruz. Şimdi burada bu gerçek bir şeydir, gidin mezarı açın orda bellidir. Çoluk çocuk demeden, anne karnındaki, hadi diyelim ki yaşayanın suçu vardı, anne karnındaki, daha dünyaya gelmeyen o masumun ne günahı vardı? Buna İslamiyet denilebilir mi? Buna insanlık denilebilir mi? Böyle bir şey olabilir mi? Bu vahşice yapılan bir şeydir. Sarı Saltıklılar devletiyle bütün yaşayan insanlardır. Kin gütmeyen, etmeyen. Almış olduğu felsefeden dolayı. Yani o öcü kendisi değil, cenabı Allaha, mahşere bırakıyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede, diyorsunuz ki, cumhuriyet kuruluşu ile itibaren bu bölgede gerçekleştirmiş olduğu, sizin ifade ettiğiniz üzere katliamda bizi seyit olduğumuz için, Sarı Saltıklı olduğumuz için öldürmüştür. Şimdi biliyorsunuz.

Erol SALTİK: Pardon sözünüzü kestim. Bakın burada bir örnek verdim. Burada devlete hizmet veren bir yüzbaşı. Emekli olan Kurtuluş Savaşı'na katılmış, etmiş, Hozat ta askerlik şube başkanlığı yapmış, Erzincan subay okulunda mezun olmuş. Birazdan fotoğraflarını gösterebilirim size. Yani bu ailenin araştırma yapılmadan, edilmeden, suçlu varsa suçlu yargılayabilirsin yasalar önüne çıkarabilirsin. Ama sen suçsuz bir insanı, düşünün ki kendi devletine hizmet eden birini ailesiyle birlikte alıp, kurşuna dizip, süngüye takıp öldürüyorsun. Ve bunun bana haklı bir tarafını anlatabilirler mi, söyleyebilirler mi?

Yalçın ÇAKMAK: O dönem, 38'de bu bölgede gezmiş olan Nuri Dersimi, "Kürdistan Tarihinde Dersim" adlı eserinde, Sarı Saltık türbesi ile ilgili çeşitli beyanlarda bulunur. Yanılıyor olabilir de, bir diğer eseri "Hatıratım", orda da olmuş olabilir. Orada Sarı Saltık'ın bir Kürt evliyası olduğunu dile getiriyor. Sarı Saltık bir Kürt evliyasıdır. Bu bölgedeki diğer ocaklar üzerine söyledikleri gibi Sarı Saltık'ı bir Kürt evliyası olarak dile getiriyor. Acaba bu Sarı Saltıklıların cumhuriyetin kurucuları tarafından öldürülmesi Sarı Saltık Ocağı'nın Kürt olarak algılanmasından ötürü müydü, yoksa sizin söylediğiniz üzere, Alevi ve Seyit olmalarından ötürü müydü?

Erol SALTİK: Kısa ve öz olarak söylemek lazım ki, şimdi Kürt demek için biraz önce ne söyledik, Hz Muhammed dedik, ehli beyt dedik. Muhammed nedir, Kürt müdür? Arap değil midir? O zaman Arap dersiniz buna katılırım. Soyunuz Muhammed'de, Ali'ye dayanıyorsa siz de Arapsınız. Buna katılırım. Sarı Saltık nasıl acaba Kürt oluyor? Yani burada baktığımız zaman öldürülmüş ama, Sarı Saltık(lılar) öldürüldü, yapıldı haksız yere yapıldı ama, bir siyaset biçiminde düşünürsek Kürt olduğu için kökeni, Kürtlere o dönemdeki, Dersim'deki ayaklanmalara destek çıktığı, karşı geldiği için, Osmanlıyı tanımadığı için, vergi ödemediği için. Bunları söylersen, devletin haklılığını öne çıkarmak için. Bu da saçmalık bana göre.

Yalçın ÇAKMAK: Yani peki neydi? Siz Sarı Saltıklılar olarak kendinize dair, ya da bu bölgedeki diğer ocaklara dair, taliplerinize dair. Bu bölgeyi etnik olarak nasıl tarif ediyorsunuz? Sarı Saltıklılar kimdir?

Erol SALTİK: Sarı Saltıklılar, Türkmenlere baktığın zaman Türkleştirme, Türklere İslamiyeti kabul ettirme. Biraz önce dediğimiz gibi Horasan'dan gelip de 12.yüzyıldan sonra Türklerin daha sonra da İslamiyet'e geçiş dönemleri vardır. Burada bu kanat önderleri dediğimiz, Hacı Bektaş-ı Veli olsun Sarı Saltık olsun, Mahmut Hayrani olsun, daha yüzlercesi, kanaat önderleri, sadece çabaları nedir? Bu İslamiyet'i, yolun anlatılması, Aleviliğin ve İslamiyet'in anlatılması, halkın aydınlatılması ve Türklerin de İslamlaştırılması. Bu bölgede Selçuklu öncesi Bizanslar vardı, farklı şeyler vardı. Horasan'dan gelişlere baktığımız zaman bu bölgede Ermeniler de yaşamıştır. Şu anda içimizde bir kardeş olarak Alevilerle birlikte yaşayıp eden. Çünkü bizde dışlama yoktu. Bizim örfümüzü, ananemizi yaşam tutumumuzu almışlardı. Halen de şurada, Dersim' de vardır bu. Ermeniler de açıkça şunu söyler, yani Dersim' de iki büyük katliam yapıldı. Bir Alevilere yapıldı, bir bizlere yapıldı.

Yalçın ÇAKMAK: Peki Ermenilerden söz açılmışken, biliyorsunuz Alevilik çeşitli kültürlerden etkilenmiş bir inanç. Çeşitli kültürle diyaloglara girmiş, hem çeşitli coğrafyalara nüfuz etmesinden ötürü, hem de sizin söylemiş olduğunuz gibi.

Erol SALTİK: Etkilenmiş demeyelim, etkilemiş.

Yalçın ÇAKMAK: Etkilemiş diyorsunuz? Peki, Dersim bölgesinde tarihi olarak baktığımız zaman Paulicanlar, Ermeniler (...)

Erol SALTİK: Akkoyunlar

Yalçın ÇAKMAK: Evet Akkoyunlar, ondan sonra Yezidilerin yaşamış olduğuna dair inançlar var. Peki acaba siz bu diğer inançlarla, bu bölge Aleviliği arasında bir entegrasyon, bir kültürleşme sürecinin söz konusu olduğunu söyleyebilir misiniz?

Erol SALTİK: Şimdi o tarihlere baktığımız zaman belirli süreçler, belirli kavimler gelip geçiyor, Dersim bölgesinde. Akkoyunlar olsun, Ermenilere bakarsanız, Yezidilere katılmıyorum. Yezidiler bu bölgede yaşamamış pek fazla. Genelde Mardin ve o bölgelerde yaşamışlardır. Burada geçiş döneminde İslamiyet'in yayılması ve Sarı Saltık'ın, erenlerin ve kanaat önderlerinin bu bölgeye gelişinden sonra, biraz Aleviliğin yayılması, edilmesi açısından çok büyük bir etkisi olmuştur bu kanaat önderlerinin, Dersim bölgesinde. Dolayısıyla bunun etkisi altında kalan Akkoyunlular da Uzun Hasan dönemi vardır, bu geçiş dönemine baktığımız zaman. Halen de bizim bu bölgede koç resimleri günümüzde vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Bunların Akkoyunlar' dan kaldığını mı düşünüyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet Samsun bölgesine giderseniz yine o bölgede yaşamışlardır. o resimler toprak altına gömülüdür örneğin. Bu bölgede toprak üstündendir. Simgesel olarak baktığımız zaman neyi temsil ediyorlardı? O dönemdeki savaşçıları temsil eden resimlerdi. Dolayısıyla bu bölgede çok büyük savaşlar yaşanmıştır. Yani her gelen kavimlerin etkisi ya da inançları, kültürleri yaşamış oldukları kalıntıları halen günümüzde vardır. Ama en son baktığımız zaman Aleviliğin bu bölgede özellikle Dersim bölgesinde, kanaat önderlerinin ve ocakların çok büyük etkisi olmuştur. Bu etki olarak işte Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltık ve diğer kanat önderlerini söyleyebiliriz yani.

Yalçın ÇAKMAK: Bu bölgede özellikle 19. yüzyılda misyonerlik çalışması yapan çeşitli yabancıların kaleme almış oldukları raporlar vardır. Bu raporlarda özellikle bu bölgedeki Alevilerin Ermeni bir kökenden geldiklerini, bu bölgedeki Alevilerin Ermeni kiliselerine ve ibadethanelerine göstermiş oldukları saygıyı da göz önünde bulundurarak çeşitli Hıristiyan ritüellerinin benzerliklerine de vurgu yaparak, bir Hıristiyanlık ve Ermeni köken arayışı içerine girmişlerdir. Hatta çeşitli ocakzadelerle yapmış oldukları görüşmelerde bizzat ocakzadelerin kendilerini, bu misyonerlere, kendilerinin Hıristiyan olduğunu, fakat korkudan ötürü Müslümanlık ilişkisi içerisinde kendilerini ifade ettiklerine dair, hatta ben özellikle Tunceli bölgesinde ve Hozat'ta görüşmüş olduğum çeşitli insanlardan duyduğum kadarıyla, Sarı Saltıklıların da aslında Ermeni kökene sahip olduklarına dair çeşitli rivayetler var. Ağveren' deki köyde yaşayan. Evet, yani bunları duydum. Siz de o köyde yaşamışsınız. Buna dair bir şeyler söyleyebilir misiniz? Keza Yusuf Halaçoğlu'nun yakın döneme kadar Dersim Alevilerinin aslında Ermeni olduklarını söylemesi gibi.

Erol SALTİK: Şimdi bakın bu bölgede İslamiyet anlatılırken, o kanaat önderleri tarafından bölgede yaşayan Ermeniler de vardı, farklı topluluktaki insanlar da vardı. Ama İslami geçiş şeyleri vardır, yola talip olma dediğimiz. Bulgaristan'da Sarı Saltık talipleri dedik onlar, Türk değildi. Orada yaşayan Ermenilerde vardı. Ama bunlar ne oldu, Sarı Saltık'a talip oldu.

Yalçın ÇAKMAK: Size talip oldular.

Erol SALTİK: Bakın ne olursa olsun insanı insandan ayırt etmemek yani talip pir dediğiniz zaman tırnakla et gibidir. Şimdi ö dönemdeki baskılarda ben size birçok örnek verebilirim ki, bu baskılara maruz kalanlar gelip Sarı Saltık evlatlarına sığınmışlardır. O esnada talip olmuşlardır yola. Bu köy dâhil örneğin birçok örnek verebilirim ki, buraya gelen dediğiniz gibi o baskılardan kalanlar, yola talip olmuşlardır. Onlarda şu anda kendilerine Sarı Saltıklıyız diyorlar. Erzincan bölgesi dâhil Erzurum bölgesi vardır, Gümüşhane vardır, Dersim bölgesi vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Yani talip olmuşlardır.

Erol SALTİK: Ama köken bakarsanız bu bize düşmez, araştırmak, etmek. Ne olursa olsun sonuçta benimsemiş mi, etmiş mi, yola talip olmuş mu, o bir evlat olarak görülür. Şeceresi açıklanmaz, etmez. Şu Ermenidir şu şudur, şu kökeni budur. Derken aynı nazarda bakmak çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Yani Ermenilerin de Sarı Saltık Ocağına talip olduklarını ve Sarı Saltıklı olarak kendilerini tanıttıklarını söylüyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet

Yalçın ÇAKMAK: Bu çok büyük bir iddia.

Erol SALTİK: Bu çok önemli şimdi. Şunu, şu açıdan söylemek istiyorum yanlış anlaşılmasın ya da bir Sarı Saltık dedesi olarak talipler arasında o değil, aynı nazardan ben görüyorum. Talip ne olursa olsun etle tırnak gibi, talibi de aynı şekilde görürüm. Ne olursa olsun diliyle ırkıyla ayırt etmem, kimliği ile yargılamam etmem. İnsan olarak gördüğüm için, yola talip olursa dolayısıyla etnik kimliğine şuna buna girmek istemem, köken araştırmasına da o tarihçilerin, araştırmacıların, sizlerin işi. O sizi ilgilendirir tabi ki.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede. Tunceli Aleviliğini diğer Aleviliklerden farklı kılan şeyler var mıdır?

Erol SALTİK: Bölgesel olarak dedikimiz?

Yalçın ÇAKMAK: Evet bölgesel olarak dedikimiz.

Erol SALTİK: Tabi Türkiye’de baktığımız zaman Dersim biraz önce dediğim gibi, bir Çorum Alevisi olsun, bir Tokat Alevisi olsun, bir Sivas olsun, çok farklılıklar vardır. Bu cemlerimizde, inançlarımızda bile fark edilmiştir. Bilmiyorum gördünüz mü, bir Tokat’taki cemle bir Dersim’deki ve bir Çorum’daki cem birbirini tutmaz. Dolayısıyla Dersim bölgesi eskiden irşat yönünden çok ilerideydi. Yani yolu irşat bakımından, bilgi bakımından. Dediğim gibi bakın, Çorum olsun, Erzincan olsun, Erzurum olsun, dolayısıyla yolu aydınlatmak için bu bölgelere dedelerin, pirlerin gidip yolu anlatması, talipleri irşat etmesi. Dolayısıyla bu iller neyi almışlardır? Dersim örf, ananesini, kültürünü almışlardır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki bu farklılıklar nedir sizce, kısa bir şekilde?

Erol SALTİK: Kısa olarak şöyle söyleyeyim, sadece inançsal, cemde yapılan ibadetlerde farklılıklar vardır. Onun dışında yoktur. Özde birdir. O da dediğimiz gibi, inanç kanaat önderlerinin ayrı ayrı bölgelere gönderilmesi ile seninle benim düşüncem aynı olmuyor tabi. Vermiş olduğumuz, o kanaat önderlerinin vermiş olduğu o inançlarla, bilgilerle, o kültürle aldıkları için, yetiştikleri için, orada biraz farklılıklar vardır. Bu da bölgesel olarak normaldir yani.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede şu anda Karaca Köyü’nde bulunmaktayız.

Erol SALTİK: Sarı Saltık. Şimdi genelde Sarı Saltık köyü burasıdır. İsmi Karaca olabilir ama Dersim'deki Sarı Saltık köyü burasıdır.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık köyü burasıdır diyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede siz buralarda ne tür ibadetler gerçekleştirmektensiniz. Yani buranın fonksiyonu nedir? Buraya kimler gelir niçin gelirler?neler yaparlar?

Erol SALTİK: 38 öncesine baktığımız zaman, Dersim'de özellikle, o dönemde çıkan kaosta, aşiretler arasındaki bütün sorunlar burada cem evi vardır, eski cem evi.

Yalçın ÇAKMAK: Köyde mi?

Erol SALTİK: Ocakta.

Yalçın ÇAKMAK: Sarı Saltık Ocağı'nda mı?

Erol SALTİK: Sarı Saltık Ocağı'nda bulunan cem evi. O asırlardır, cemlerle ibadetlerle devam etmiştir. Dolayısıyla her perşembe cemler tutulur. Etraftaki köyler gelir. Burada dargınlar küskünler barıştırılır. O aşiret arasında olan, özellikle o küskünler, dargınlıklar hep bu ocakta çözülürmüş. Burada cemler kurulur edilir. O küskünler dargınlar burada özellikle müşkülâtleri çözülürmüş. Dolayısıyla 38'de baktığımız zaman neden? Bu çok önemli. Diyorlar ki, onlar, bu Sarı Saltıklar dağda olanlara dur derlerse dururlar, ne derse onu yaparlar. Çünkü bunlar hem dede, hem seyit, hem ağadır. Bunların lafını dinlerler bu insanlar. Dolayısıyla yapılan haksızlığın karşısında yer almamak için mazlumun yanında yer almak çok önemlidir. Alevi felsefesinde olduğu gibi İmam Hüseyin'in öğretisinde olduğu gibi Sarı Saltıklılar da mazlumun yanında yer almıştır. Dolayısıyla bunun yanında mazluma yapılan şiddeti, baskıları, vahşeti, bunlar da çocuklarıyla birlikte bedel ödemişlerdir, aynı şekilde.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bunu tasvip etmedikleri için, kendileri de bedelini ödemişlerdir diyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet bedel ödemişlerdir. Dolayısıyla burada asırlardır yapılan cem evimiz vardır. Ama ibadetler yapılamıyor. Çünkü oranın çok eksikleri olduğu için, maddi imkânda olmadığı için burayı yaptırdık. Burada yapmış olduğumuz hizmetler, burada sadece Aleviler değil, bakın bu çok önemli, bizim buraya hangi inançtan, hangi düşünceden olursa olsun, gelen insana kimsin diye sormayız.

Yalçın ÇAKMAK: Peki ne hizmetler yaparsınız genelde?

Erol SALTİK: Dolayısıyla buraya Alevi olmayan kardeşlerimiz de akın akın gelir. Türkiye'nin her bölgesinden gelirler.

Yalçın ÇAKMAK: Başka Sünni vatandaşlarımız geliyorlar. Peki, niçin geliyorlar dede?

Erol SALTİK: Tabi buraya gelen hastalar şifa olarak biraz önce anlattığım gibi, Seyit Nesimi'den kalan emanetler, ziyaretler. Gelenlerin kurbanını biz keseriz, bazen 150-200 kişi olurlar. Bütün hizmet bizim tarafımızdan gerçekleştirilir ve buraya gelenlerde burada bir gece konaklarlar.

Yalçın ÇAKMAK: Şu an röportajı gerçekleştirdiğimiz yerde?

Erol SALTİK: Evet, yerde. Özellikle hastalar için söylüyorum, bir gece üzerinde yatarlar ve ondan sonra giderler. Kurbanların kesimi olsun, yemek pişirilme olsun, kahvaltısına kadar bütün

hizmetler bizim tarafımızdan verilir. Bir hizmetkar olarak ben kendimi görüyorum. Bir Sarı Saltıklı derken ben insanların ayak turabıyım. Yolda turab olmak çok önemli. Cenabı Allah bu yolda nasip eylerse bize ben gelenlere de şunu söylemek istiyorum ki, bu ocağın tek temennisi gelen hastalara şifa vermektir. Tek dileğimiz budur.

Yalçın ÇAKMAK: Peki genelde ne tür rahatsızlığı olanlar buraya geliyorlar.

Erol SALTİK: Genel de felç olanlar.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu hikâye de anlatmış olduğunuz Seyyid Nesimi gereğince?

Erol SALTİK: Evet. Bağlantı gereğince. Genelde felç geçirenler ve felç hastalar genelde buraya gelir. Ama öyle şeyler vardır ki, bu inanç, itikat tabi ki burada da görülmüştür. Sedye ile gelip yürüyerek gidenler vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bir gece burada yattıktan sonra?

Erol SALTİK: Sedye ile getiriyorsunuz onu, yürüyerek gidiyor. Eskiden yol falan yoktu. Ulaşım patika yollardan yapılırdı. O hastaları at ile getirirlerdi. Yaşayanlar vardı bu bölge, sorduğunuz zaman atla, şöyle sedye, iki ağaç üzerinde getirirlerdi. O hasta sabah kalkıp yürüyerek giderdi. Bu vardı. Doktorların yaşamaz dediği, alın eve götürün dediği öyle hastalar da vardı, gelip burada düzeliş gidenler de vardı. Dolayısıyla burada inanç, itikat, bu Allah ile kul arasında olan bir şey. Bizim burada yapmış olduğumuz sadece bu hizmeti layıkı ile yerine getirmek. Almış olduğum o babamızdan, dedemizden bayrağı ne kadar ileri taşıyabilirsek o yolu. Bizim üzerimize düşen görev budur. Allah nasip ederse.

Yalçın ÇAKMAK: Peki sizin anlatmış olduğunuz hikâyede Seyit Nesimi'nin kerameti pabuçlarına bırakmasıdır. O gün ile bugün arasında bir bağlantı kurduğunuzda, acaba bu nesline duymuş olduğu güvensizlikten ötürü mü, pabuçlarına bıraktı. Yani kerameti neden çocuklarına değil de, pabuçlarına bıraktı?

Erol SALTİK: Çok güzel bir soru. İleriyi görmek erenlerin, evliyaların ben öyle düşünüyorum. İleriyi gördüğü için, onların sır perdesi dediğimiz, insanoğlunun gözünde yedi sır perdesi vardır. O açılırsa, yedi sır perdesinden baktığımız zaman, hakla bütün olmak. Derki işte yolda, eğer o yedi perde açılırsa hakla bütün olur. Her şeye nail olur ve görür. Bu erenler ve evliyalar, Seyit Nesimi dediğimiz zaman ileriye de gördü demek ki. İlerdeki çocuklarına, evlatlarına belki vermiş olduğu kerameti, eğer nefesine uyar, maddiyata, kötüye uyar, kaybolup gider düşüncesi ile giymiş olduğu terliklere bırakmıştır.

Yalçın ÇAKMAK: Evet bu yüzden mi diyorsunuz. Peki, bu bölgede gözlemlediğim kadarı ile çok güçlü bir Hz. Hızır, 12 İmamlar, Mehdi, Hz. Ali inancı mevcut.

Erol SALTİK: Alevilikte. Bölgede demeyelim Alevilikte. Bizim Alevilikte. Bu temeldir. Bunlar olmazsa olmazdır yani.

Yalçın ÇAKMAK: Peki. Bu özellikle, Hz. Ali, 12 İmam ve Mehdi motiflerinin Anadolu Aleviliğine Şah İsmail tarafından enjekte edildiğine dair çeşitli ibareler mevcut. Siz buna katılıyor musunuz?

Erol SALTİK: Şimdi Şah İsmail devrinin öncesine baktığımız zaman, mezhepler, Hz. Muhammed'den sonra Hz. Ali'nin ilk halife olması gerekirken, 4.halife olması. Dolayısıyla 3 halifenin de kendi aralarında öldürülmesi. Ebubekir dışında üçü de öldürülüyor ve mezheplerin doğuşu o dönemde Ali'nin etrafında bir kalabalık vardı işte.

Yalçın ÇAKMAK: O dönemde bunun adı Şiilik değil miydi yani? Ali taraftarlarının oluşturduğu?

Erol SALTİK: Şimdi Şiilik İran'a baktığımız zaman İran'da da Şiilik var. İran'da o dönemde, Hz. Muhammed yani İslamiyet İran'da savaşa girmişti. Birçok savaşlar olmuştur İran'da. İran ile İslamiyet arasında. Şiilikle Alevilik çok farklı. İran'da baktığımız zaman Şiilik vardır ama şey olarak Azerilerde de bu vardır, İmam Hüseyin sevgisi çok ön saflarda akla gelir. Ama Alevilikte Hz. Muhammed ile Hz. Ali, ayrışma diye bir şey yoktur. Sadece burada karşı çıkılan Hz Muhammed' den sonra halifelerin kendi çıkarları için, iktidarları için İslamiyeti, dini kötüye kullanmaları. Dolayısıyla bunu görenler de ne oldular, Ali'nin etrafında birleştiler, Alevi dediklerimiz, Ehl-i beyt dediğimiz. Bu bölgeye baktığımız zaman, biraz önce Şah İsmail dediniz. Şah İsmail'e baktığımız zaman yolun taşınması için çok büyük çabaları vardır. Özellikle Horasan gelişlere baktığımız zaman. Ama Şah İsmail ile Yavuz Selim arasında olan, o büyük savaşlarda şunu söylemek istiyorum. Gerçekçi olmak lazım, Yavuz Selim yaptı da Şah İsmail yapmadı mı, öldürmedi mi?

Yalçın ÇAKMAK: Yani diyorsunuz ki Şah İsmail de?

Erol SALTİK: Şimdi karşılıklı insanları öldürüyorsunuz, İslamiyet içinde birbirinizi öldürüyorsunuz, didişmeler var. Hz. Muhammed sonrası, Şah İsmail de olduğu gibi Yavuz Selim'de de. Sonuçta ikisi de Kuran-ı Kerim demiyor mu, Hz. Muhammed demiyor mu? Başka yok öyle değil mi? Sonuçta neden öldürmeler o zaman? İçinde öldürdükleri insanlar İslam olamayanlar mıydı? Hayır, hepsi de İslamı benimsiyordu. Hz. Muhammed'i peygamber olarak biliyordu, Kuran'ı kitap olarak biliyorlardı. Öyle değil mi? Allah'ın tek olduğuna inanıyorlardı. Demek ki bu iktidar kavgası, çıkar kavgası. Burada Şah İsmail de öldürdü, Yavuz Selim de öldürdü. Yani sonuçta baktığımız zaman, Dersim bölgesine kadar bu devam ediyor. Kendi içinde didişmeler var, öldürmeler var, kan akıtmalar var.

Yalçın ÇAKMAK: Peki sorduğum soruyla bağlantılı olarak o zaman anlattıklarınızdan çıkardığım sonuç şu. Hz. Ali, 12 İmam ve Mehdi motiflerini Şah İsmail buraya enjekte etmedi? Biz bunları zaten biliyorduk mu diyorsunuz?

Erol SALTİK: Tabi özünde. Biz Kerbela vakasından sonra, İmam Hüseyin'den sonra, Aleviler baktığım zaman öyle değil mi? İmam Hüseyin de, 12 imamlar, Zeynel Abidin'den sonra devam eder günümüze kadar gelir. Bunlar iç içedir, ayrışma olmaz. Bunlar olmazsa olmazdır. Biz ağıtlarımızı, ibadetlerimizi yaparken kime yapıyoruz? 12 imamlara, İmam Hüseyin'e yapıyoruz. Kendi evimizde aşure yaparken Kerbela şeyi geldiği zaman, 12 imamlar. Aşure nedir? Aşure ne için yapıyoruz? Çoğu insanlarımız bunu bilmezler. Aşure vardı ama Sünnilerde, o dediğimiz canlarımızda bilmezler, etmezler. Aşure niçin yapılır? Aşure bir lokmadır. İmam Hüseyin'in Muharrem'in 10. günü katledildiği gibi, nasıl evimizde bir cenaze olursa, abimizi, yakınımızı, babamızı kaybeder, evimizde bir lokma bir aş çıkarırsak, o acıyı yaşamak, hissetmek için bizde aşureyi İmam Hüseyin için, evimizden bir lokma olarak çıkarıp dağıtıyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Evet. Bu aşure ile ilgili olarak bu genellikle tutmuş olduğunuz 12 imam oruçlarından sonra.

Erol SALTİK: 10. gününden sonra

Yalçın ÇAKMAK: 10. gününden sonra. Ama oruçlar 12 gün tutuluyor?

Erol SALTİK: Evet 12 gün tutuluyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki bu 12 gün tutulmasının gerekçesi ne?

Erol SALTİK: Şimdi bakın 12 gün derken, on aşur vardır bu Kuran'da.

Yalçın ÇAKMAK: Evet dede. 12 imam oruçları üzerine konuştunuz. 12 imam oruçlarında genellikle ne yapmaktasınız ve niçin 12 imam oruçları?

Erol SALTİK: Şimdi bakın, bizim 12 İmam'larda tuttuğumuz oruç olarak, 10 gündür aslına baktığımız zaman, Kuran'da da 10 Aşur olarak geçer. Şimdi Ramazan ayeti ne zaman nasıl nazil oldu ona bakmak lazım. Hz. Muhammed'in, İslam'ın, yanlış olmasın 53 yaşında Mekke'den Medine'ye giderken arz oluyor bu ayet, Ramazan ayeti. Ondan sonra dolayısıyla oruç tutuluyor. Tutmuş olduğu, 7 yıl Ramazanı tutuyor. Şunu sormak lazım, Hz. Muhammed ondan önce, ya da Hz. Muhammed öncesi peygamberler hangi orucu tutuyordu, 10 Aşur? Şimdi çok ilginç bir şey vardır, bütün peygamberlerin kurtuluşuna da baktığımız zaman 12 imamların 10 güne denk gelir. Hz. İmam Hüseyin'in şahadet olduğu yıl baktığımız zaman Davud'un olsun, Yunus'un olsun bütün peygamberlerin Nuh'un olsun gemisinin 12 imamların 10. gününe rastlar hep. çok ilginçtir.

Yalçın ÇAKMAK: Bu bölgedeki 12 imamların 10. gününe denk gelir diyorsunuz?

Erol SALTİK: 2 günü biz niçin tutuyoruz İmam Hüseyin'i Kerbela'da şehit olan ailesi ve İmam Hüseyin için tutuyoruz. Dolayısıyla 12 imamlar, 10 aşurdur, devam edip gelen. Kuran'da arz edildiği gibi. 2 günde İmam Hüseyin'in yası 12 imamlar diyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Sizde bir mehdi inancı var mıdır? İmam Mehdi'nin gelip bu kötülükler bir son vereceğine

Erol SALTİK: Tabi o bizde de aynı şekilde baktığımız zaman Kuran'da olduğu gibi bizde de imam Mehdi'nin sır oluşu, 2 yaşındayken baktığımız zaman daha çocukken sır oluşu.

Yalçın ÇAKMAK: Daha çocukken?

Erol SALTİK: Tabi daha çocukken sır olması mağarada ve dolayısıyla bu kıyamet günü İmam Mehdi'nin geldiği zaman bütün kötülüklerin bitmesi, yeni bir inancın ya da şöyle söyleyelim, Hz. Muhammed'deki İslamiyet'in olduğu gibi, tertemiz yayılması inancı vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki Hz. Ali bu bölgede güneşle özdeşleştirilir mi? Eski insanların ibadetlerinde güneşe saygı, aya keza.

Erol SALTİK: Şimdi bizim güneş aydınlık. Çerağlarımızda yansın, yakılsın sonsuza kadar karanlık gelmesin aydınlık olsun imasıyla yakılan şeydir. Özellikle bizim cem evlerinin üzerinde eski yerlerde, gösterebilirim onu size, güneşi temsilen kapılarda bir işaret vardır. Kapıların üzerinde. Eskiden baktığımız zaman gün doğmadan önce, güneş doğarken, güneşe karşı dua etme, gün batımında kalkıp güneşe karşı, Alevi inancında da bu vardır, güneşe karşı dua etme. Bu nedir? Biz şafak doğmadan önce, güneş doğmadan önce kalkmak, evi temizlemek, etrafı süpürmek, bu Alevi inancında vardır. Özellikle Dersim bölgesinde. Güneşi de temsilen baktığımız zaman, bir aydınlığı temsilen güneşin de, biraz öncede dediğiniz gibi eskilerden, şimdi günümüzde yoktur, bundan bir asır öncesine kadar bu vardı, devam ediyordu.

Yalçın ÇAKMAK: Peki ayla ilgili, aya da ayrı bir kutsallık takdis eder misiniz?

Erol SALTİK: Tabi ayın da aynı şekilde aynı nurdan yaratılması Hz. Ali'yle, Hz. Muhammed'in "biz aynı kandilde var olduk." Vahdeti vücut dediğimiz Alevilikte bu inanç çok önemlidir.

Yalçın ÇAKMAK: Hangisi hangisini temsil ediyor. Güneşin Hz. Muhammed ya da ayın Hz. Ali. Çünkü ben bölgedeki Alevilerle görüştüğüm zaman özellikle ayın Ana Fatma, Hz. Fatma'yi temsil ettiğine dair inançlar var.

Erol SALTİK: Şimdi farklı görüşler var tabi. Yani güneşin ayın, ayın Fatima'yı, güneşin Hz. Muhammed ile Hz. Ali'yi. Dediğim gibi İslamiyet'te oldu, bu hurafeler çok vardır. Yani inançlarımızın içinde. Sadece diğer inançlar değil Alevilikte de bu vardır. O kulaktan kulağa gelen bilgilerin, inançların günümüze kadar ulaşması. Dayanağı olmayan çok şeyler de vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede siz Selçuklular dönemindeki isyanlardan da bahsettiniz hatırlamışken. Şimdi biliyorsunuz bu özellikle Babai Ayaklanması ve isyanının önderinden, önderleri olan Baba İlyas'ın, bu Alevi, Bektaşî kültürü içerisinde önemli bir yer edinmesine rağmen, Dersim bölgesinde neredeyse hemen hemen çok fazla bilinmiyor oluşunu siz neye bağlıyorsunuz? Mesela onunla ilgili olarak Dede Garkın, Ebu'l Vefa, yani bunlar netice itibarıyla bu yol içinde takdis edilen büyük ulular. Bunların Dersim bölgesinde yoğunluklu olarak işlenmemesi ya da isimlerinin dile getirilmemesi ya da bilinmemesi, hatta bazı ocakların Dede Garkın ocağına bağlı olduğuna dair çeşitli yazılar olmasına rağmen, bu ocakların kendilerini oraya isnat etmemelerini siz neye bağlıyorsunuz?

Erol SALTİK: Selçuklular döneminden sonra dediğim gibi bölgesel olarak bu inanç önderlerini bölge bölge, gerek halkı aydınlatması, inancı yayması açısından farklılıklar olmuştur. O ayaklanmadan sonra Dersim bölgesine baktığımız zaman bilinmemesi, edilmesi değil tabi biraz araştırma eksikliği diyelim o dönemde, tarihi anlamamak, araştırmamak, bilmemek, sadece bu bölge içinde kalmak, bölgenin dışına çıkmamak, fazla bir araştırma yapmamak. Şimdi Sarı Saltık burada çok farklı ama Bulgaristan'a gittiğiniz zaman çok farklı olarak biliyorlar. Deli Orman bölgesine özellikle baktığımız zaman ibadetler perşembe günü değil de çarşamba günüdür.

Yalçın ÇAKMAK: Sizin için ibadet günü perşembe günü müdür? Neden perşembe?

Erol SALTİK: Bizim bölgede perşembe günüdür, cumaya bağlayan gece olduğu için.

Yalçın ÇAKMAK: Cumanın kutsal bir gün olduğuna mı inanıyorsunuz?

Erol SALTİK: Tabi ki yani, bizim o gün perşembe akşamları başlar ve cuma akşamları biter.

Yalçın ÇAKMAK: Cemlerinizde mi perşembe günleridir?

Erol SALTİK: Evet, cemlerimiz de aynı şekilde. Cuma akşamı deriz bakın Perşembe demeyiz, cuma akşamı deriz.

Yalçın ÇAKMAK: Yani perşembeyi cumaya bağlayan akşam?

Erol SALTİK: Evet cumaya bağlayan gece, cuma akşamı deriz. Özellikle biz ziyaretlerimize, kurban kesimleri olsun, cemler olsun bunlar bugün yapılır. Özellikle cuma akşamları yapılır, itina gösterilir. Yani bugün yapılan duaların, ibadetlerin kabul olacağına inanılır.

Yalçın ÇAKMAK: Neden bugün, bugünün önemi nedir?

Erol SALTİK: Şimdi genelde onu neden dersek, tarihte bugüne kadar Dersim bölgesinde büyüklerimizden, atalarımızdan bu tarafa böyle devam ettiği için perşembenin, cumanın kutsallığına inanılır. Yani o gün yapılan ibadetlerin kabulüne inanılır. Kutsal gün olurlar.

Yalçın ÇAKMAK: Özellikle Perşembe günleri ziyaretlerin, ziyaretgâhlara gidilerek kurban kesilmesi, mum yakılmasının(...)

Erol SALTİK: Şimdi sadece şey değil, perşembe günleri bizim özellikle mezarlara da gidilir, dualar edilir, ibadetler hep perşembe günlerine denk gelirse kabul göreceğine inanılır. Şu anda da halen günümüzde öyledir.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dedeciğim sizde güçlü bir Hızır inancı var. Dersim bölgesinin güçlü bir Hızır inancı var ve ben incelemiş bulunduğum diğer Hızır inançları ile Dersim bölgesindeki Hızır inancının bir takım farklılıklar taşıdığını görüyorum. Siz buna dair Hızır inancı, Hızır orucu özellikle inançla bütünleşmiş bir Hızır orucu var. Siz buna dair ne söyleyebilirsiniz? Bugün neler yapılır, neler edilir, hangi zamanda tutulur Hızır oruçları?

Erol SALTİK: Hızır, şimdi bizim bu bölge dahilinde, her yerlerde vardır da ululara öncülük, önderlik, bütün peygamberlere etmiş olan yol gösterici olarak doğruyu gösterici, yanlış-doğruyu ayırt edici. Bunun örnekleri de vardır Alevilik içinde ya da erenlerle evliyalarla ilgili peygamberlerle ilgili. Buna verilen örnekler de vardır günümüze kadar. Özellikle Hızır dediğiniz gibi kurtarıcı ya da düşüldüğü zaman bu bölgede “ya Hızır yetiş”. Hala vardır, dualarımızda bile vardır, “ya Hızır yetiş”. “Hızır dara düşmeyince yetişmez” gibisinden. Dolayısıyla bu bölgede Hızır’a çok büyük bir kurtarıcı gözüyle bakılır yani. Erenler, evliyalar, ocaklar bazında ayrı ama bütün dualarda da Hızır’ın darda kaldığı zaman yetişeceğine, kurtarıcı olarak, kurtarmasına inanma yani. Bu bölgede, Dersim bölgesinde özellikle çok inanılır. O da dediğim gibi, inançlara, erenlere, evliyalara, Hızır’ın ab-ı hayat suyundan içip ölümsüz olduğuna inanılır.

Yalçın ÇAKMAK: Peki Hızır oruçlarına dair ne söyleyeceksiniz ve Hızır oruçları ne zaman tutulmaya başlar, ne kadar sürer?

Erol SALTİK: Şimdi bizim Oniki İmamlardan sonra 3 gün Hızır oruçları vardır, tutulur bölgede. Dersim bölgesinde şu vardır bir de bunu özellikle söylememiz lazım, Sarı Saltıklıların Hızır’ı, Karaballıların Hızır’ı, ya da şunların Hızır’ı diye farklı şeyler vardır. Bakın o da neden olmuştur? Eskiden biliyorsunuz bizim buralarda yol yoktu, araç yoktu dolayısıyla Hızır oruçları olduğu zaman talip pirini bekler. Pir talip içine çıkar. Pir gider talip kurbanlarını keser, gülbengini alır, duasını alır, ailesiyle birliği hoşnutluğu sağlar. Gider bir köyde bir hafta-on gün kalırdı.

Yalçın ÇAKMAK: Pir?

Erol SALTİK: Tabi pir. Diyelim ki pir kırk hanelik bir talibin köyüne gitti. O köyde bir ay içinde çıkamazdı. Neden? Bir gün o talip çağırır, bir gün bu talip çağırır. Evine misafir ederler o pirlere. Dolayısıyla evine gittiği zaman pir hem lokmalarını yer, hem o köyde bir dargınlık, bir hoşnutsuzluk, bir kabahati olan ya da anlaşmazlık varsa onu giderir.

Yalçın ÇAKMAK: Hızır günlerinde, Hızır oruçlarında?

Erol SALTİK: Hızır oruçlarında özellikle gider giderir, eder, orda cemler yapılır Hızır cemleri deriz biz buna. On İki İmam’ın dışında bir de Hızır cemleri vardır. Bu cemlerde olan, gelenlerde, o köydeki bütünlüğü, hoşnutsuzluğu, yani dargınlığı gidermek, bütünlüğü sağlamak, etmek. O kurban kesildiği zaman pirin huzurunda kesilmesi edilmesi ve pir nazarında o gülbengi, o duayı alması çok makbuldür. Özellikle genelde nedir, o pir yetişemediği için, 3 gün içinde nereye yetişecek. On tane köy düşünün. Diyelim ki on köyde talipleri var. İşte ne yapmıştır bir hafta o köye gittiği için, demişlerdir bir hafta bu köyde bu cemi yapalım, ikinci hafta şurada yapalım, üçüncü hafta burada yapalım. Dolayısıyla bunlara bir anda yetişemiyoruz. Bu ayrışmalar burada başlamıştır yoksa tektir, yani 3 gündür.

Yalçın ÇAKMAK: Dede Hızır oruçlarında talipleriniz ya da sizler ne yaparsınız? Ne tür oruçlar, nasıl tutarsınız oruçlarınızı?

Erol SALTİK: Hızır oruçlarında dediğim gibi, üç gün tutulur oruçlar.

Yalçın ÇAKMAK: Genellikle bir gün sınırlaması var mı? Şu günler tutulmaya başlanır?

Erol SALTİK: Hayır, hayır. O denk gelen, takvime göre.

Yalçın ÇAKMAK: Genellikle salı, çarşamba ve perşembe diyorlar ama?

Erol SALTİK: Genellikle salı, çarşamba, perşembe. Özellikle bizim şu vardır. Hızır oruçları ya da Oniki İmam'lardan haricen perşembe günleri, her perşembe oruç tutulur, tutanlar vardır o günün kutsallığından dolayı tutanlar vardır. O sadece Oniki İmam'lara ya da Hızır oruçlarına bir adet değil yani. Onun dışında da devamlı tutanlar da vardır. Ben bunu çok iyi bilirim yani her perşembe orucunu tutarlardı o günün kutsallığından dolayı. Şimdi Hızır oruçlarına gidildiği zaman ne yapılır? Hızır oruçlarına gidildiği zaman kurbanlar kesilir. Oniki İmam'lardan sonra kurbanlar Hızırlar da kesilir. Hızırlarda kesildiği için, özellikle o talibin köyüne pir gider kurbanlar kesilir, lokmalar dağıtılır, cemler tutulur, ibadetler yerine getirilir, hoşgörü çerçevesi içinde birlik ve huzur sağlanır, pir oradan ayrılır.

Yalçın ÇAKMAK: Oruç tutarken şey var, su içmeme ve bu oruç sonrasında da?

Erol SALTİK: Su içmeme, et yememe

Yalçın ÇAKMAK: Et yememe de mi var?

Erol SALTİK: Tabi.

Yalçın ÇAKMAK: Hızır oruçlarında?

Erol SALTİK: Hayır Hızır oruçları değil, 12 İmamlar için. Hızırlarda oruçlardan sonra zaten kurbanları kesiyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Evlenmeyen gençlerin su içmeyerek tuttıkları, 3 gün oruç tutup rüyalarında evlenecekleri kişiyi ya da ya da evlenecekleri yeri gördüklerine dair?

Erol SALTİK: Genelde bizim bu Dersim bölgesinde o çok şey bir inançtır, gençler evlenmeyenler özellikle Hızır oruçlarında oruç tuttıkları zaman o suyu kim verirse, o gence kıza ya da erkeğe, onun rüyasında gördüğü onunla evlenilir. Ama bu anlatılıyor tabi ki. Ben dediğim gibi hurafeler vardır. Ben bu kesindir, doğrudur öyle bir şey söyleyemem. O inançsal bir şeydir. İnanabilir, ibadetini istediği gibi yapabilir. Ona bir şey söyleyemem. Ama bunun örnekleri de vardır, anlatılır. Örneğin Hızır oruçlarında Ahmet'i görmüştür, Ahmet Sultan'ı görmüştür, Sultan Mehmet'i görmüştür ve gördüğü insanla evlenmiştir. Bu da vardır, anlatılır.

Yalçın ÇAKMAK: Siz demin bahsettiğiniz 12 imam oruçlarında nelere dikkat etmektesiniz?

Erol SALTİK: Şimdi 12 imamlarda biz özellikle dediğim gibi bir yas. Yani nedir yas? Bir örnek verdim aşure ile ilgili. Evinden çıkan bir cenaze, o acıyı hissetme. Biz 12 imamlarda, Kerbela'da İmam Hüseyin'in yaşamış olduğu o acıyı hissetme. Düşünün ki orada bir masum çocuk bile su içemedi, o sıcak ayda. Bir tas suyu çok gördüler. Susuzlukla şahadete gitti. Dolayısıyla biz 12 İmam oruçlarını tutarken etten, şatafattan uzak durmak, banyo yapmamak. Nasıl evinden bir cenaze çıkarsa bir insanın sen o anda şatafattan uzak kalırsın. Onu da aynı şekilde düşünüp İmam Hüseyin'in çekmiş olduğu acıyı etrafındaki inanlarla birlikte, 72 insanla birlikte bu zulme baskıya boyun eğmedi. Yani mazlumun yanında her zaman için yer aldı. Ezenin yanında yer almadığı için bir tas suya hasret olarak gitti. Dolayısıyla 12 İmamları tutarken bu acıyı hissetmek, İmam Hüseyin'in yaşadığı o acıyı, ailesinin yaşamış olduğu o acıyı hissetmek, anmak.

Yalçın ÇAKMAK: Yani et yemiyorsunuz, banyo yapmıyorsunuz.

Erol SALTİK: Yani bütün şatafattan uzak. Şöyle düşünün ki, sadece sizin evinizden bir cenaze çıktığı zaman bir yakınınızı kaybettiğiniz zaman ne yaşıyorsunuz, onu hissetmek, yaşamak.

Yalçın ÇAKMAK: Bir de canlı varlıklara zara vermemek, yumurta yememek mesela, o da canlıdan?

Erol SALTİK: Evet canlıdan kan akıtmamak özellikle buna çok dikkat etmek lazım. Kul hakkı yememek, karşıdakini kırmamak. Oruç tutarken nefsini yenmek yani. O orucu tutarken seninle Allah arasında bir seçim değil tabi. Zorlama da yoktur. Çok önemli, bir Ramazan ayı geldiği zaman bizim Türkiye’de bunu da belirtmek istiyorum, belirli illerde özellikle, ben buna dikkat ediyorum, bir Ramazan geldiği zaman Elazığ’a gidin yakın olan yerleri söylüyorum. Elazığ merkeze gittiğin zaman, Hozat garajı vardır, bilmem bilir misiniz? O baskıdan dolayı, o insanlar gelir orada lokantalar açık olduğu için yemeğini yer, aşağı iner, kendini oruç gibi gösteriler. Bu zorunlu bir baskıdır. Bu vatandaşlar için söylüyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Biz de böyle bir baskı yoktur diyorsunuz?

Erol SALTİK: Alevilikte böyle bir şey yoktur. Tutarsan zorlama diye bir şey yok. Sadece anlatılır, edilir, ne için tutulduğu evladına, çocuğuna, talibe bundan dolayı. Ama kesin tutacaksın diye zorlama yok. İşte Alevilik hoşgörüsü, güzelliği de budur. Dinde zorlama olmaması baskı olmaması.

Yalçın ÇAKMAK: Siz musahiplik hakkında bana ne söyleyebilirsiniz bu bölgede?

Erol SALTİK: Şimdi bizim için musahiplik çok kutsaldır bir kardeşliktir bu bölgede. Bizim birde görgü cemlerimiz vardır. O görgü cemleri, musahiplik cemleri değimiz eskiden burada tutulan, şimdi Dersim bölgesinde tutulmuyor. Orda musahibin olmadan o ceme giremezsin.

Yalçın ÇAKMAK: Görgü cemlerine musahibi olmayan giremezdi?

Erol SALTİK: Musahiplik cemi dediğimiz, bu bölgede şimdi tutulmuyor tabi ki de, eskiden musahibin olmadan ceme giremezdin. Alırdın 4 kişi. Sen, eşin, musahibin, eşi birlikte giderdi. Orda sorulduğu zaman, işte bu çok önemli, kul hakkı yiyen, haksızlık yapan, inciten, insanı kıran, insan öldüren bu cemlere giremez. Dolayısıyla bir cezai kaide uygulanırdı. Diyelim ki anlatıldı, edildi, suçundan suçlu vazgeçmiyor. Ne derlerdi o dönemlerde cemlerde. İşte şu komşuyla, lokmasını almayın, davarını davara katmayın, etmeyin, konuşmayın düzelsin diye

Yalçın ÇAKMAK: Yani düşkün ilan etmek?

Erol SALTİK: Düşkün ilan etmek.

Yalçın ÇAKMAK: Peki duyduğum kadarıyla o düşkün ilan edilen kişinin evinin kapısının önüne pir ve dede tarafından bir taş dikiliyormuş. Bunun düşkün ilan edildiğine dair, aforoz edildiğine dair. Böyle bir inançta söz konusu değil mi?

Erol SALTİK: Biraz önce dediğim gibi o ceme alınmazdı. Dolayısıyla o köyde oturanlara, bulunanlara şu söylenirdi ki, işte bu doğru yola gelmesi için, oraya gelinceye kadar bununla konuşmayın, lokmasını almayın, lokma vermeyin, dışlayın, yani kendini düzeltsin. Ama tekrar dara durup da düzeldim ettim, tekrar alma vardı. Tamamen dışlama değildir yani bu. Kendini düzelttikten sonra, nasıl biraz önce dediğim gibi bugün tekrar yola girmek için ne yapar. Önce bir raybere gider, rayber bunu alır, eğitir eder. Rayberle birlikte pir huzuruna çıkarlar. Pir buna kanaat getirirse pirlle birlikte mürşidin huzuruna çıkarlar. Mürşit de buna kanaat getirirse tekrar yola alınır.

Yalçın ÇAKMAK: Şimdi musahiplik kutsal kardeşliktir diyorsunuz?

Erol SALTİK: Aileler arasında da bu budur. Alevilikte bizim inancımızda 7 göbekten kız alıp verilmez.

Yalçın ÇAKMAK: Aynı şey kirvelik içinde geçerli değil mi?

Erol SALTİK: Kirvelik içinde geçerli.

Yalçın ÇAKMAK: Yani musahipliğin kutsal olduğu kadar, kirvelik de kutsaldır diyorsunuz.

EROL SALTİK: Musahiplik bizim inançta daha kutsaldır. Kirvalık günümüzde baktığın zaman bir dostluk olarak görülür, edilir anlatılır. Birazda yozlaşmalar vardır günümüzde ama. Musahiplik için bu geçerli değildir. Çünkü onda katı kural vardır bir kardeşlik, iki aile arasında yedi göbeğin birbiriyle evlenmemesi. Kardeş olarak ilan edilmesi, bir aile olarak.

Yalçın ÇAKMAK: Musahiplik yaşam içersinde nasıldır? Bildiğim kadarıyla musahipliğin evlilik töreninde, dini anlamda gerçekleştirilen inançta (...)

Erol SALTİK: Bir dedenin huzurunda. Şimdi musahiplikte baktığımız zaman musahip olanların bir dedenin huzurunda, orada birbirleriyle musahip oldukları zaman kurban kesilir, lokmalar verilir, edilir, dualarını alırlar ve musahip ilan edilirler bunlar bir kardeş gibidir. Şimdi bizde eski bir şey vardır, ne kadar kutsallığını anlatmak amacıyla. Musahip musahibin damında gezmezmiş. Toprak düşer diye damın üzerine çıkmazmış.

Yalçın ÇAKMAK: Ev damı?

Erol SALTİK: Ev damı, toprak binada diyorum. Şimdi bir musahipliğin çok şeyleri vardır. Musahibin aç yatarken sen evinde tok yatamazsın. Musahibin hanımı diyelim ki, eşi vefat etti, bütün sorumluluk sana yükleniliyor çocuklarıyla birlikte. Musahibin eşi olsun, çocukları olsun, bunların yaşadıkları müddetçe, yaşamaları olsun, konaklamaları olsun, yedikleri, içtikleri olsun, bundan sorumlu sen oluyorsun. Bir kardeşin nasıl, eşi kardeşini kaybederse o sorumluluk amcaya düşerse, bir kardeşe düşerse, bu da aynı şekilde. Yani olanı onunla bölüşmek, esirgememek. Acısında, tatlı gününde yokluğunda hep yanında olmak, mahşere kadar.

Yalçın ÇAKMAK: Düğünlerde özellikle musahipliğin sahip olduğu dini bir anlam var. Damadın yanında yer alarak düğünün başından sonuna kadar

Erol SALTİK: Sağdıç. Onlar sağdıç derler. Tabi şey düşüncesi olarak, bizde musahiplik derler. Onlarda detaylı kutsallığı yoktur ama bizim inancımızda kutsallığı çoktur.

Yalçın ÇAKMAK: Ama mesela sizde Allah'ın emri falan alınır. Dedenin aldığı, düğünden önce Allah'ın emri alınır. Orda musahip yer alır. Düğün esnasında damadın yanında yer alır. Bir de çok dikkatimi çeken bir şey, düğünlerinizde gördüğüm, düğünün bitmesine yüz tuttuğu zaman musahip ve damat tarafından geline elma atılması. Bu inancı neye bağlıyorsunuz, nasıl oluyor bu?

Erol SALTİK: Şimdi dediğim gibi musahiplik, onun ayrı bir dede huzurunda musahip olunurken, o duaların alınması, kurbanların kesilmesi, musahipliğin ilan edilmesi. Dolayısıyla evlilik yaparken bu bölgelerde musahibin olmadan düğün yapamazsın. Musahibin olmazsa düşkün ilan edilirsin.

Yalçın ÇAKMAK: Musahibin olmazsa düşkün ilan edilirsin?

Erol SALTİK: Özellikle, birde şu vardır. İnançsal yönden baktığımız zaman musahipliğin kutsallığından dolayı, musahiplik çok ağırdır. Bizde kirvelik de çok ağırdır.

Yalçın ÇAKMAK: Kirvelik de çok ağırdır, musahiplikte çok ağırdır?

Erol SALTİK: Neden ağırdır? Bunların bir ritüel kuralları vardır. Musahipliğin olsun, kirveliğin olsun. Ne kadar ağır gidersen, edersen, aynı şekilde bunu yapabilir mi, kaldıracabilir mi,

edebilir mi? Diyor ki yolda da, bir musahip tutmak için onu çok iyi tanımak lazım. Çünkü sen ona ölünceye kadar, mahşere kadar ıkrarlık veriyorsun. İkrarlık çok önemli. Tanımadığın bir insanla bilmediğin bir insanla musahiplik tutma.

Yalçın ÇAKMAK: Aynı kutsal tabandan gelmek, aynı statülere sahip olmak önemlidir sizce?

Erol SALTİK: Tabi inançsal yönden bu çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Yani fakir biriyle zengin birisinin musahip olması?

Erol SALTİK: Olabilir, olabilir. Onun hiçbir şeyi yoktur. Sadece şu vardır, bizde Alevi olanlarla tutulması çok önemli. Bir Sünni inanca alınıp yapıldığı zaman, Sünni biriyle evlendiğin zaman bunlar geçersiz oluyor biliyorsunuz.

Yalçın ÇAKMAK: Tam olarak anlayamadım.

Erol SALTİK: Sünni biriyle evlilik yaparsa, bir Alevi olan, bunlar geçersiz oluyor.

Yalçın ÇAKMAK: Musahiplik geçersiz olur diyorsunuz?

Erol SALTİK: Allah'ın emri de alınmaz.

Yalçın ÇAKMAK: Allah'ın emri alınmaz diyorsunuz?

Erol SALTİK: Allah'ın emri de alınmaz, bu çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Allah'ın emri düğün öncesi dede tarafından yapılan ritüel, ibadet?

Erol SALTİK: Alevi olursa, bir Sünni ile evlendiği takdirde, o dedelik de bu Allah'ın emrini almaz. İki insanın da alevi olması çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Ama günümüzde bu sınırim aşıldı.

Erol SALTİK: Tabi ki günümüzde artık bu, Dersim bölgesinde de bunlar geleneksel, inançsal yönden baktığımız zaman. Şunu sormak lazım ki, eskisi kadar yapılıyor mu? Şimdiye kadar anlattıklarımız biraz asimile olma var Dersim bölgesinde.

Yalçın ÇAKMAK: Dede, evlilikten konu açılmışken, sınırim yani bugün tam anlamıyla geçerli olmasa da, geçmiş dönemlerde bölgedeki Alevilerin, Alevi olmayanlarla evlenmedikleri görülmekte.

Erol SALTİK: Çok doğru.

Yalçın ÇAKMAK: Bunun da yanı sıra dede ocaklarının kendi talipleriyle evlenmedikleri görülmekte. Buna dair bir şey söylemek ister misiniz?

Erol SALTİK: Şimdi biraz önce dediğim gibi, evlilik yaparken Alevinin Aleviyle evlenmesi. Bu da neden dolayı? Şimdi günümüzde de vardır bu örnekleri. Evlilik yapılıyor, ediliyor. bizim gençlerimizden alınması, edilmesi, ama gittikten sonra, 1 ay, 2 ay sonra, o aileler içerisinde, diğer taraftan baskılar geliyor. Kız çocuğu gittiği zaman işte onlar İslam değil, Kızılbaştır, şudur, budur derken, o evlilik yürümüyor, bitiyor. Özellikle burada neyin üstünde durmuşlar? Bunun yürümediğini bildikleri için eskiden beri evliliği yaparken kendi içinizde yapın, başka biriyle yapmayın. Çünkü ilerde o evlilik yıkılır çoluk çocuğunuz ortada kalırsınız, edersiniz ama kendi içinizde olursa bunları yaşamazsınız. İnançsal yönden olsun ibadet yönünden olsun, özgürlük bakımından olsun. Bu çok önemli. 2. sorunuz?

Yalçın ÇAKMAK: Pirlerin ve dedelerin kendi talipleriyle evlenmemeleri, alevi olmasına rağmen?

Erol SALTİK: Biraz önce ne dedim, taliple dede etle tırnak gibidir. Kendi evladını talibinden ayırmaz. Bir insan kalkıp evladıyla evlenebilir mi? Bu düşünce vardır Alevilikte. Talibini evladı gibi görür.

Yalçın ÇAKMAK: Peki siz nasıl evleniyorsunuz, dedeler?

Erol SALTİK: Şimdi bizde kendi akrabası, talibi olmayan biriyle evlenebilir.

Yalçın ÇAKMAK: Diğer ocaklardan biriyle evlenebilir mi?

Erol SALTİK: Tabi, tabi alabilir. Derviş Cemalli olsun, Kureşanlı olsun, farklı olabilir. Ama buna çok dikkat edecek, talibi olmayacak.

Yalçın ÇAKMAK: Talibinize kızda mı vermiyorsunuz dede?

Erol SALTİK: Hayır, hayır verilmez de, alınmaz da. Pir kızını talibe vermez, talip gelip pirin kızını alamaz. Çünkü evlat gözüküyor, bu yolda etle tırnak gibi. Yani bir kuş düşünün, kanatları olmadan uçabilir mi? Pir kuş ise, talip kanatlarıdır.

Yalçın ÇAKMAK: Bu yapıldığı takdirde buna dair uygulanan müeyyideler nelerdir?

Erol SALTİK: Bu arada Dersim bölgesinde yok mu, var.

Yalçın ÇAKMAK: Aşıldı diyorsunuz bunlar?

Erol SALTİK: Aşılmadı. Hayır, hayır. Bana sorarsanız aşılamaz bunlar

Yalçın ÇAKMAK: Bu kurallar çiğneniyor mu şimdi?

Erol SALTİK: Çiğneniyor.

Yalçın ÇAKMAK: Kastettiğim buydu tam olarak.

Erol SALTİK: Çiğneniyor. Buna da karşıyım Neden karşıyım? Keşke çiğnenmezse, edilmezse. Özünde olduğu gibi eskide neyse Dersim’de bu ibadetin inancın aynı şekilde yürütülmesi çok önemli. İşte günümüzde ne aşamaya geldi, asimilasyon oluyor bakın Dersim bölgesinde. Şimdi kalkıyor çoğu şunu söylüyor, Tunceli’nin yüzde doksanı Kürt’tür, Kürt Alevi’sidir. Bu asimiledir yavaş yavaş. Sen inancından uzaklaşırsan, örfünden, ananenden, inançlarından uzaklaşırsan, çocuğun da uzaklaşırsa zamanla asimile olur gidersin. Ne bu inanç kalır, ne bu töre kalır. Şimdi, çoğu ben Dersim bölgesinde şunu söylüyorum, özellikle gençlerimize yaparken, ederken inançlarından uzak kalmayın. Yürütün çocuklarınıza verin. Çünkü bu asırlardır devam etmiş, devam ediyor, sahip çıkmak çok önemli.

Yalçın ÇAKMAK: Bölgenin etnik kimliği ile ilgili bir vurgu yaptınız. Ben o zaman şunu sorayım. Sizler kendinizin Türk olduğunu iddia etmektesiniz. Yani biz dedeler Aleviliğin Türkmen olduğunuzu iddia etmektesiniz.

Erol SALTİK: Seyitler dersenez bakın ben biraz önce şunu söyleyeyim, ben seyidim dedim öyle değil mi? Ehl-i beyt kimlerdir? Pençe-i Ali aba dediğimiz, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hasan, Hüseyin var. Bunlar Türk müdür?

Yalçın ÇAKMAK: Hayır değildir.

Erol SALTİK: Onlar neyse ben oyum

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede, bölgenin etnik kimliğine dair bir şey söylemek ister misiniz? Bu bölgede gerçekten de hangi etnik kimliğe sahip insanlar yaşamakta, kimler var?

Erol SALTİK: Bakın bu bölgede Kürtler de var, Ermeniler de var, Aleviler de var, Türkler dediğimiz zaman Türklerde var. Türklüğü yayan kimdir? Biraz önce buna geldim. Bakın Hacı Bektaş-ı Veli, Sarı Saltık, Mahmut Hayrani Türkleri İslamlaştıran, Türklüğü yayan bu zatlardır, bu erenlerdir, bu evliyalarlardır.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bunlar Türk'tür diyorsunuz?

Erol SALTİK: Yani Anadolu'ya Türklüğü yayan bunlardır. Türkmen boylarından bahsettik öyle değil mi? O göçebe hayatlarından bahsettik. İslamiyeti yayan, eden bunlardır yani. Bu bölgeye Anadolu'ya yayan bunlardır. Ama seyitler, dedeler dersiniz, seyitler Türk müdür? Sarı Saltıklılar Türk müdür dersiniz, ben size şunu söylerim. Ben eğer seyidim diyorsam, Kuran'daki Hz Muhammed gibi ehl-i beyte talibim diyorsam, o ailedenim. Hz. Muhammed, Hz. Ali, Fatima, Hasan, Hüseyin neyse ben oyum demek.

Yalçın ÇAKMAK: Tarihi anlamda bunların Arap olduğunu biliyoruz. Yani dolayısıyla siz de buna işaret ediyorsunuz?

Erol SALTİK: Yani Hz Muhammed, ama Türkleşme, bu bölgede baktığımız zaman Anadolu'da, şu anda biz Türkiye'de Türk olarak yaşıyoruz, öyle değil mi? Bu bölgeye İslamiyeti, Türklüğü yayan kimdir dersiniz, ben bu inanç önderlerini söylerim, kanaat önderlerini söylerim.

Yalçın ÇAKMAK: Yani şunu söylemek istiyorsunuz, anladığım kadarıyla, biz bu bölgede var olan bütün etnik kimliklere seyitlik yapmaktayız, pirlilik yapmaktayız. Kürtlere de Ermenilere de, Türklerle de diyorsunuz. Peki dedeciğim, bu Alevilik yoluyla ilgili olarak bir buyruk kitabı söz konusu.

Erol SALTİK: İmam Cafer Buyruğu

Yalçın ÇAKMAK: Evet İmam Cafer Buyruğu. Siz bu kitaba riayet ediyor musunuz? Bu kitap sizin için önemli midir? Değeri nedir?

Erol SALTİK: İşte bakın bu çok önemli. Bizim İmam Cafer Buyruğu'na tabiysek, Buyruk ne derse Buyruk'ta anlatılan, İmam Caferi Buyruğu ne diyorsa, günümüze kadar eskiden yapılan bütün ibadetler, inançlar bunun üzerine yapılmıştır. Neden Kuran değil de diyeceksiniz, neden Buyruk? Öyle değil mi, neden Buyruk?

Yalçın ÇAKMAK: Evet

Erol SALTİK: Kuran'a tabi ki bakın, bizim Allah'ın kitabı olarak ona söyleyecek hiçbir şeyimiz yok ama Hz. Muhammed'den sonra biliyorsunuz ayetlerin toplanması, yazıya alınması yasaklandı. Ebubekir bunu yaptı, Osman bunu yaptı, Ömer bunu yaptı. En son Ömer bunu kaleme aldı.

Yalçın ÇAKMAK: Evet Buyruk diyorduk, siz Ömer'de kalmıştınız.

Erol SALTİK: Şimdi Kuran'da, tabi biz Kuran ne derse ibadetimizi de aynı şekilde yapıyoruz. Bunu peygamber efendimiz de yapmıştır, Hz. Ali efendimizde yapmıştır, Hasan'ı da, Hüseyin'i de, Fatma'sı da, bu efendilerimiz de yapmıştır. Ama Kuranda öyle bir şey geldi ki Kuran'ı kendi çıkarları için Ömer, Bekir, Osman tarafından kendi çıkarları için yönlendirilmeye başlandı. Bakın ayetler yasaklanmıştı o dönemlerde, toplanması yazılması edilmesi yasaktı. Ama

Muaviye'den sonra öyle bir hal aldı ki, bütün ehl-i beytle ilgili, ailesi ile ilgili bütün ayetler yok edildi. 6666 ayet Kuran'da baktığımız zaman.

Yalçın ÇAKMAK: Siz Kuran'ın deformasyona, bozulmaya uğradığından mı bahsediyorsunuz?

Erol SALTİK: Evet, evet.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bozulmuş mudur, yoksa içinden bir şeyler mi çıkartılmıştır?

Erol SALTİK: Çıkartılmıştır, özünden değil ama çıkarılmıştır. Bakın ehli beytle ilgili, Hz. Ali ile ilgili belki, bunlarla ilgili şeyler çıkartılmıştır. Dolayısıyla Buyruk nedir? Biz Buyruğu ne olarak, Aleviler baktığımız zaman, özünde inancını yaşıyorsak, Buyruk ne diyorsa Buyruğa göre ibadetlerini, inançlarını, ritüellerini sürdürüyorlar. O yüzden bunun bizde çok büyük bir önemi vardır, İmam Cafer Buyruğu'nun.

Yalçın ÇAKMAK: Büyük bir önemi vardır diyorsunuz. Peki kirvelik ile ilgili bir şey söylemek ister misiniz dede?

Erol SALTİK: Kirvelik bir dostluk olarak bilinir. Bizde bildiğiniz gibi kutsallık vardır. Musahiplik kadar olmasa da kirvalığın da Hz. Muhammed'den dolayı bir kardeşliktir. Kivralığın da musahiplik gibi şeyi olmasa da kivralığın da çok büyük bir kutsallığı vardır. Yani biraz önce dediğim gibi, iki ailenin yakınlaşması, etmesi ama bunların yüzeysel olarak değil yani desinler için değil, acı gününde tatlı gününde bir dayanışma, edilme, bir kardeşlik yani. Kardeşlik nasılsa her şeyine sahip çıkmak etmek bir kardeşliktir yani.

Yalçın ÇAKMAK: Dede siz cenaze törenlerinizde Kuran okuyorsunuz. Gözlemlediğim kadarıyla cenaze törenlerinizi de İslami kaidelere göre gerçekleştiriyorsunuz. Ölülerinizi yıkıyorsunuz.

Erol SALTİK: Yüz yüze, cemal cemale dediğimiz bizim. Biz cemlerimizde de olsun, bu çok önemlidir, genelde camilerde filan bir imam değil, hoca diyoruz biz onlara, imamlık Ali'den devam edip geliyor 12 İmamlarda devam ediyor imamlık. Camide kılınan, edilenlere Hz. Ali döneminde ibadetler yapılırken, bir seyit olan, bir dede olan Hz. Muhammed, ehl-i beyt soyundan olanlar o topluluğa cemaate namazları, ibadetleri yaptırırdı. Şimdi günümüzde öyle değil tabi. Bizim yapılırken cemal cemale. Enel hak, Nesiminin dediği gibi, Hallac-ı Mansur'un dediği gibi, enel hak, insanda görmek, tanrıyı insanda görmek, bu çok önemli. Cenazelerimizde de dediğim gibi, tabi ki biz, şuna örnek vereyim, Avrupa'da yeni çıkan şeyler vardır. Türkçe namazın kılınması, edilmesi Kuranda. Bunlar biraz saçma tabi ki. Biz Kuran diyorsak cenazemizi eskiden neydiyse, günümüzde de aynı şekilde Kuran'da Arapça okunan dualarla edilerek, bunun yanında Türkçe dualarımız gülbenglerimizde vardır okunur, edilir ama bunun dışına çımayız tabi ki, aynı şekilde devam ediyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Peki bu cenaze törenleriyle ilgili olarak, özellikle kişinin ölümünden üç gün sonra verdiğiniz bir yemek.

Erol SALTİK: Hayır yemeği

Yalçın ÇAKMAK: Hayır yemeği ve birde 40 gün sonra. Bu süre rastlantısal mıdır, yoksa bir anlamı var? Yani ruhun dünyayı terk etmesi ile ilgili midir?

Erol SALTİK: Şimdi 40 çok önemlidir biliyorsunuz. Kırk Kuran'da da belirtildiği gibi hayır yemeği. Mezarın yapılması da aynı şekilde. Bu en yakınına düşer. Dünyada o insan yaşarken mirasını kime bırakır? Oğluna bırakır, eşine bırakır, kızına bırakır. Dolayısıyla o dünyadan göçen giden, o rahmetlinin arkasından bu görev yakınlarına düşer. Eşine, kızına, çocuklarına. 3

günlüğe gelince, baktığımız zaman, 3 günlük aslında yok. Bu bölgede neden kaldırılamıyor, ben bunu her zaman söylüyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Yani inançlarımızda 3 günlük yok diyorsunuz.

Erol SALTİK: Bakın şeyde buyruk diyorsak, şu diyorsak öyle bir şey yoktur. Neden yerleşmiştir. Eskiden biliyorsunuz ki, yol yoktu, şu yoktu, bu yoktu. Köylerimiz birbirine çok uzaktı. 5 km, 10 km. Bir kış ayını düşünün. Geldi insanlar. İnsanlar geldiği zaman bir başsağlığına geliyor. Cenaze evine geliyor. Aynı gün dönemiyorlar. Dolayısıyla birkaç gün kalmak zorunda kalıyorlar. Bu insanları ağırlamak lazım. 3 gün boyunca ne yapıyorlardı? Bu insanlara kurbanlarını kesiyorlardı, yemek pişiriyorlardı, evinde ağırlıyorlardı. Cenaze evinde. Ama öyle bir şey yok. Ben bunun kalkmasından yanayım. Şu anda günümüzde devam etmesinden yana değilim. Neden? Bir fakir insan düşünün ki, bir cenaze evinden çıkıyor ertesi gün bunun telaşına düşüyor. Bir üç günlük dediğimiz zaman 4 -5 milyara mal oluyor. 4-5 bin lira günümüzün parasıyla. Bir fakir insanın elinde yok ise bu nasıl yapacak? Ama bu gelenek olduğu için, ritüel olduğu için, dışına çıkılmadığı için, ya ben bunu yapmazsam toplum beni ayıplar, eder. Bunu özellikle söylüyorum, Dersim bölgesinde olan dedelerin üzerine düşen bir görevdir. Cenaze hizmetlerini yapanların.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu bizim inancımızda yok diyorsunuz?

Erol SALTİK: İşte anlatıyorum, neden dolayı? O şartlar, o zamanın şartları bunu gerektiriyordu, ediyordu. Gidenler şartları yoktu, ağırlanıyordu cenaze evinde 3 gün boyunca taziyeler kabul ediliyordu. Gelen misafirler ağırlanıyordu. Ama bu bir gelenek haline geldi, günümüze kadar. Şimdi Erzincan bölgesinde kalkmıştır bu, yapılmıyor. Pülümür bölgesinde kalkmıştır, yapılmıyor. Hozat bölgesinde de kalkabilir bu. Bunu, cenazeyi yapan insanlar her kimse kıldırıyorsa, dedeyse, hocaysa, çıkıp halka şunu söylemesi lazım, aynı gerçeklikte eskiden yapılıyordu, şartlar buydu. Günümüzün şartlarında buna gerek yoktur. Bunu kaldırıyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Peki 40 günlük?

Erol SALTİK: 40 çok önemlidir, o hayırdır, onu vermesi lazım. Biraz önce dediğim gibi Kuran'da da olduğu gibi kırkında hayır yemeği ölüye verirler. Yani dediğim gibi o evde göçen, rahmete ulaşan, o insanın hayrını, çünkü dünyada olan malını mülkünü mirasını kime bırakıyor? 1. derecede yakın olan eşi, çocuğu, kızı. Özellikle bunun hayrını da vermesi gereken, onun çocukları yakınlarıdır. Dışarıdaki bir insanın vermesi değildir, onun vermesi lazım.

Yalçın ÇAKMAK: Dedeciğim bu bölgede gözlemediğim kadarıyla, özellikle yaşlı insanlar arasında bir melek kültü var. Meleke, melek.

Erol SALTİK: Melekler, meleke, gayıplar diyelim.

Yalçın ÇAKMAK: Kimi zaman insanlara göründüklerini, farklı olaylarla kendilerini gösterdiklerine dair. Siz bunun varlığına inanıyor musunuz?

Erol SALTİK: İnanıyorum, evet. Çünkü anlatımlarda, bizzat ben bunu yaşayanlardan biriyimdir. Dedim ya, her insana görünmek değildir. Temiz olan, eden, yani sana bana neden görünmüyor? Sen görüyorsun da ben görmüyorum değildir. Ne zaman çıkacağı, görüneceğini de kimse bilemez. Ama bizim bu bölgelerde, o sırda, gaipten gelen sesler, davulların çalınması, edilmesi. Size bir örnek vereyim, bununla ilgili açtığımız, Seyit Kasım, büyük dedemle, o yolu irşat eden. O Erzincan bölgesinde ceme girdiği zaman, asmış olduğu paltoda da, semaha çıkarken o paltoda sırdan semaha dönüyor Seyit Kasım'ın. Burada bir cem tutuluyor o yıllarda. Cem tutarken eskiden biliyorsunuz bizim evler toprak altında camları yoktur. Bir şey güneş görsün, etsin ve birbirine bitişiktir. Cem tutulurken Seyit Kasım'a nail oluyor. 3 tane, işte o sırdan

dediğimiz diyor ki, “içeri girelim, girmeyelim” diyor. “Buraya girmeyelim” diyor, o esnada cem tutuluyor. Tabi girerken, Seyit Kasım’ın can gözü dediğimiz görüyor. Gelirken bakın hayvanlar bir yerde duruyor, bir yerde de cem tutuyorlar. Bu şekilde yaşıyorlarmış o dönemlerde, iç içe. At vuruyor ve ölüyor. O meleke dediğimiz, o esnada.

Yalçın ÇAKMAK: Yani at melekeye vuruyor.

Erol SALTİK: Vuruyor, ölüyor, görüyor. Seyit Kasım o esnada o toplulukta birkaç tanesine diyor ki siz durun. Cem dağılıyor, gidiyor. Herkes gittikten sonra artık onu defnediyorlar.

Yalçın ÇAKMAK: Kiminle defnediyorlar?

Erol SALTİK: Yanında bulunan birkaç kişiyle.

Yalçın ÇAKMAK: Peki bunlar diğer insanlara gözüküyorlar mı?

Erol SALTİK: Hayır görünmüyorlar. Bir de bunun yanın da şu vardır. Eskiden bizim bir at vardı ben bunu kendi gözümle gördüm, ahır dediğimiz. Gece oldu mu sesler gelir, atlar koşardı yani. Ertesi gün gittiğimizde o ata, ter içindeydi ve saçları örgülü. Nasıl bir kız çocuğunun saçlarını örersiniz ya.

Yalçın ÇAKMAK: Yeleleri örgülü yani diyorsunuz?

Erol SALTİK: Tabi tabi ben bunu gözümle gördüm. Örgülü şekilde buna bizzat şahit oldum. At da böyle ter içinde, sanki kilometrelerce koşmuş ve bu böyle devam ederdi. Hatta bir şeyde de, bir inanış vardır. Kara sakız dediğimiz, çuvaldız dediğimiz, atın üzerine vurduğunuz zaman ve o melekeler onun üzerine oturduğu zaman sır olamıyorlar, kalıyorlar, yok olamıyorlar.

Yalçın ÇAKMAK: Buna genellikle Erika Seve mi diyorsunuz?

Erol SALTİK: Erika sevu dediğimiz. Atları koşturan, eden, insanlara farklı şekilde görünüp, eden. Bu bölgede de çok vardır, görülmüştür. Yani cemlerde olsun.

Yalçın ÇAKMAK: birde hamile kadınların yanında beklerler.

Erol SALTİK: Hamile kadınların özellikle yanında dururlar. Onun ciğerini sökme, doğum yaptıktan sonra o inanç vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Kaç gün boyunca?

Erol SALTİK: Özellikle onda, 1 hafta boyunca düzelineye kadar kadınlar geceleri sabaha kadar beklerlerdi.

Yalçın ÇAKMAK: Yani kadına zarar verir diye.

Erol SALTİK: Tabi zarar verir diye. Ama zarar verdiği de görülmüştür. Eskiden anlatımlara göre. Düşünün ki bu yakalanıyor bakın. Bu atın üzerinde o Seyit Kasım döneminde yine atın üzerine bir sakız koyuyor. O öylece yakalanıyor. Anlatıyorlar bu ocakta oduna gidermiş. sırtla bir at yükü odun sırtlar getirirmiş. Ocağa ekmek pişirmiş. O testi hamur dediğimiz, sacın üzerinde pişiriyorlar ya, o hamur bitmezmiş. O hamuru alır, o testinin dibine atarlar, öyle bitermiş hamur.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu melek için mi söylüyorsunuz?

Erol SALTİK: Tabi bu yaşanmış, yakalanmış. Buraya hizmet etmiş ocağa.

Yalçın ÇAKMAK: Erika seve?

Erol SALTİK: Tabi. Ondan sonra bir yağmurlu gün ağlıyormuş. Niye ağlıyorsun demişler. “Benim çocuklarım orda ağlıyor, ediyor, daha küçükler” deyince, diyorlar bir daha tövbe eder misin buraya girmeyeceğine? Evet diyor. O iğneyi çekiyorlar ve sır oluyor.

Yalçın ÇAKMAK: İğne batırmış, esir almışlar?

Erol SALTİK: Evet. Yani derken onu batırınca kaybolamıyormuş.

Yalçın ÇAKMAK: Çuvaldızla ve kara sakızla diyorsunuz.

Erol SALTİK: Evet

Yalçın ÇAKMAK: Gerçektende ilginç.

Erol SALTİK: Bu olanlar yaşanmış, anlatılır yani.

Yalçın ÇAKMAK: Gerçektende ilginç bir şey.

Erol SALTİK: Davulların çalındığı, düğün gibi gözüküğü. Ben bunları bizzat kendim de duymuşumdur yani.

Yalçın ÇAKMAK: Yani bu davul seslerini diyorsunuz? Peki dede. Bu kutsal hayvanlar vardır ve lanetli hayvanlar vardır Alevilikte, mesela tavşan. Tavşan eti yemiyorsunuz. Ama tavşanı öldürüyorsunuz?

Erol SALTİK: Hayır öldürme yok ki. Biz hiçbir canlıyı öldürmüyoruz.

Yalçın ÇAKMAK: Ama yöredeki Alevilerin bunu yaptığını gördüm.

Erol SALTİK: Bana sorarsan, tabi ki keklığı vuran da vardır. Bizde keklığında kutsallığı vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Kutsal olduğuna mı inanıyorsunuz?

Erol SALTİK: Yani keklığın derken asillüğinden dolayı, ceylanın, dağdaki geyiklerin örneğin. Bizde yaratandan dolayı ne olursa olsun incitme, incirsen incitme. Dolayısıyla hiçbirini vurma taraftarı değilizdir. Alevilikte de bu vardır. Yani şurada bakın, bu çok önemli bir detaydır, resimdir, alırsanız buradan. Mazlumdan yana, hayvanların bir avcı tarafından vurulmasından yana değil, korunması İmam Hüseyin tarafından. Ne olursa olsun Alevi inancında incitme. Ama tavşana gelerseniz biz neden dolayı bu. Açık şunu da söyleyeyim, kan, kanama olduğundan dolayı.

Yalçın ÇAKMAK: Sırf o yüzden?

Erol SALTİK: Sırf o yüzden etini yemezler. Çünkü bir bayan nasıl şekilde şey görürse tavşan da aynı şekildedir. Dolayısıyla bizde bundan dolayı tavşan etini yemeyiz.

Yalçın ÇAKMAK: Ama ben yöredeki Alevilerle konuşurken, keklığın vurulması sevap, etinin yenilmesi haramdır. İmam Hüseyin’in kanına ayaklarını buladığı için o kanı taşır ama ihbar ettiği için İmam Hüseyin’i öldürülmesi sevaptır şeklinde bir inanç söz konusu.

Erol SALTİK: Yok onlar hurafe, onlara katılmıyorum. Bu bölgede ne olursa olsun tabi ki keklık vuran da var, dağ keçileri olsun. Ben vurulmasından taraf değilim.

Yalçın ÇAKMAK: Onların özellikle Alevi-Bektaşî geleneğinde ayrı bir yeri var, geyiklerin ve dağ keçilerinin. Erenlerin ve evliyaların onların donuna büründükleri şeklinde.

Erol SALTİK: Evet büründüklerini ve ondan dolayı kutsaldır. Öldürülmemesi ve etinin yenilmemesinin üzerinde özellikle dururlar. Ama inançsal yönden bana sorarsanız bölgede yiyen vardır tabii ki. Bu inanca yaşayan edenler ya da bu ritüellere uyanlar bunu yapmıyordur ama yapanlara da niye yapıyorsun diye bir şey söyleyemiyorsun. Sadece anlatıyorsun doğruyu, neden dolayı Aleviysen bundan dolayı Aleviler yapmıyordu, yemiyordu diye.

Yalçın ÇAKMAK: Tilkiye de bir kutsallık addediyorsunuz. Tilkinin perşembe günü tanrıya ibadet ettiğini ve o yüzden de öldürülmemesi gerektiğini?

Erol SALTİK: Ben şuna şahit oldum. Onu bilmiyorum da, gözümle şuna şahit oldum. Tilkiyi biri vurmıştu. Vurduğu zaman şu taraftaydı (sağda) ve kafasını kibleye döndü. Ölmeden önce, tilki kibleye dönmeden ölmüyor. Ben buna bizzat şahit oldum.

Yalçın ÇAKMAK: Bundan ötürü kutsal kabul ediyorsunuz.

Erol SALTİK: Yani buna şahit oldum. Kibleye kafasını dönmeden ölmüyor tilki. Yani buna siz dikkat edin, öldürüldüğü zaman ölüm şekline dikkat ettiğin zaman baş kısmı kibleye gelir.

Yalçın ÇAKMAK: Aynı zamanda örümceğin de öldürülmemesi gerektiğini.

Erol SALTİK: Örümceğin nedeni, Hz. Muhammed'in biliyorsun, mağarada saklanırken yakalanmadan, örümcek ağını örmesinden dolayı, oraya gelen müşriklerin buraya insan girseydi şu an yok olurdu. Dolayısıyla oraya bakmadıkları için Hz. Muhammed oradan kurtuluyor.

Yalçın ÇAKMAK: Bundan ötürü örümceğin öldürülmemesi. Son bir soru olarak, bu dede ocaklarıyla ilgili. Bölgede yer alan dede ocakları var. Sizin bu dede ocaklarıyla olan ilişkiniz nedir? Yani içinde bir ilişki, bir örgütlülük var mıdır? Bağlantı ne aşamadır? Onlar sizin talipeleriniz midir? Siz onların mürşitleri misiniz? Yada sizin mürşitleriniz var mıdır bu ocaklar içerisinde?

Erol SALTİK: Şimdi bizim yok, en üst makam dediğimiz mürşitlik kendi içimizde burası Sarı Saltık Ocağı'dır. Sarı Saltıklılar el ele, el halka. Bakın kendi içimizde bu ocağa Sarı Saltık'a talip olanlar da vardır örneğin. Özellikle Ahmet dede de (Ahmet Yurt).

Yalçın ÇAKMAK: Evet dedenin kendisi de bizzat söyledi. Sizin onların üstü olduğunuzu dile getirdi.

Erol SALTİK: Evet, talip. Bizim mürşitlik makamı dediğim en üst makam. Pirin üstü mürşitlik makamı.

Yalçın ÇAKMAK: Diğer ocaklara nazaran nasıl?

Erol SALTİK: Diğer ocaklarda da vardır. Bakın 12 ocağın birbiriyle ayrısı, gayrısı yoktur. Bunlar köken olarak aynı dalın budaklarıdır, kökene gittiğiniz zaman. Yalnız burada kendi içinde birbirine talip olanlar vardır dediğim gibi.

Yalçın ÇAKMAK: Ocaklar arasında?

Erol SALTİK: El ele, el hakka tabii, kendi içinde. Nasıl Sarı Saltıklılar içinde var ise, bu Derviş Cemalliler içinde de var, Kureşanlar içinde de var. Bamasurlara (Baba Mansurlular) baktığımız zaman Bamasurlar Kureşanlıların pirlidir. Bizim Derviş Cemallilerde talipelerimiz vardır, Sarı Saltık talibi, bir kısmı hepsi demiyorum. İçinde olanlar, Sarı Saltık'a talip olanlar. Ama onların da aynı şekilde mürşitlik makamı, pirlilik makamı vardır, talipleri vardır. Bu içimizde ele ele, el hakka dediğimiz. Bir çalışma dersiniz, tabii Dersim bölgesinde son zamanlarda ocaklar açısından olsun, 6 ocağın, biraz önce dediğim gibi 12 Ocağın 6'sı Dersim bölgesinde. Ama maalesef bir kopukluk var, bir eksiklik var yol ile ilgili. Ben bunu görüyorum, bunlara

üzülüyorum. Yani özellikle o dedeler olsun üzerine düşenleri, talipleri açısından olsun, halk üzerinde olsun, aydınlatıcı bilgiler, doğru bilgiler, hurafelerin dışında, özü bakımından bu doğru bilgiler verirse, inanıyorum ki gençlikte de biraz yönelme olur, sahiplenme olur. Bu aynı zamanda da kültürümüze yansır, yaşantımıza yansır. Dolayısıyla kötülükler olmaz, çirkinlikler olmaz, ölümler olmaz, kavgalar olmaz. herkes kendi üzerine düşen görevi yaparsa daha mutlu daha hoşgörülü olacağına inanıyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Sizin mürşitleriniz var mı? Siz herhangi bir ocağa bağlı değilsiniz değil mi? Ağuçan Ocağına bağlı olduğunuza dair?

Erol SALTİK: Hayır. bakın mürşidin bağlı olduğu bir şey yoktur. Mürşitlik en üst makamdır. Pir mürşide bağlıdır. Mürşitlik en üst makamdır.

Yalçın ÇAKMAK: Sizin Ağuçan Ocağı'na bağlı olduğunuza dair, sizin mürşitleriniz olduğu?

Erol SALTİK: Hayır öyle bir şey yok. O söylenti var, falan filan kendi içinde. Ben dikmeler diyorum bakın, bu olmuştur bunu açıkça söylüyorum. Sarı Saltıklıların biri kalkmıştır, etmiştir, gitmiştir. Dedenin biri çıkar, işte siz de bizim pirimizsiniz. Biri söylemiştir o devam etmiştir. Ama gerçeğe girerseniz öyle bir şey yoktur. Şimdi Ağuçan'ın tarihine bakmak lazım, Mahmut Hayrani ile Sarı Saltık'a bakmak lazım. Aynı dönemlerde yaşamışlardır. Birbirlerine ikrar vermişler midir? Hacı Bektaş-ı Veliye bakmak lazımdır. Ama yüzeysel olarak evlat çıkmıştır, içinden biri. Çıkar için adam gitmiş işte, hiç olmayan biriyle, biraz önce anlattığım gibi, ya sen Sarı Saltık talibisin, sen Sarı Saltık dedesisin. Çıkar için yapan dedeler vardır. Bu da yolu baltalamak, etmektir. çünkü çok özellikle bunu sorarken bir Ağuçanlıların yaşam şeyine, bir de Sarı Saltıklıları incelemek lazım tarihte. Hangi dönemler geliyor yada ikrarlık nerden geliyor.

Yalçın ÇAKMAK: Peki dede şunu da sorayım bitirelim. Cem törenleri yapıyor musunuz? Hangi cemleri yapıyorsunuz, nasıl yapıyorsunuz?

Erol SALTİK: Şimdi burada yapamıyoruz. Burası eski toprak bir binaydı. Ben burayı 2003'te yaptım, 2 kat olarak. Gene biraz önce dediğim gibi günde özellikle cuma günleri, perşembe günleri, cuma akşamları 150-200 kişi oluyor. Bazen 40-50 kişi burada konaklanıyor. Arkada eskiden dediğim gibi aslında devam eden cem evimiz vardı. Ama şu anda kullanılmaz durumda, çok eksikleri var. Allah nasip ederse orayı yaparsam, edersem, tabi bu maddi imkanlar çok önemli, şey yok. Olursa, orada eskiden olduğu gibi söylediğim gibi, o Dersim'de, Dersim öncesi müşkülâtların çözüldüğü, edildiği, her perşembe bu cemlerin yapılması, edilmesi, yolun anlatılması, gençlere doğru bilgiyi aktarılması. Sarı Saltık Ocağı'ysa Sarı Saltığın anlattığı gibi doğru şekilde anlatmak.

Yalçın ÇAKMAK: Siz cemlerinizde tarik mi kullanıyorsunuz, pençe mi? Biliyorsunuz tarikçiler ve pençeciler vardır. Tarik, kutsal bir nesne.

Erol SALTİK: Şimdi bizim tariklar dediğimiz, kutsal kalan emanetler yani. Burada kalan emanetler vardır.

Yalçın ÇAKMAK: Bunlara da tarik diyorsunuz?

Erol SALTİK: Tabi, tarikler dediğimiz, o zatlar, erenlerden, ocaklardan, şahıslardan kalan tariklar dediğimiz. Bizde olanlar nedir?

Yalçın ÇAKMAK: Cem törenlerinde, tarik vurma ya da Bektaşiler'de pençe.

Erol SALTİK: Burada dediğimiz gibi bu ocakta mürşit makamında diyorsanız, biz şahsa değil kalan emanetleri vuruyoruz özellikle.

Yalçın ÇAKMAK: Kalan emanetleri cemde vuruyorsunuz?

Erol SALTİK: Özellikle 12 imamlarda olsun, tutulan cemlerde bu yapılıyor. Onun dışında kendimi şahsi olarak şunu yapma, etme diyebilme lüksüne sahip değilim. Sadece hizmetini yapmak, iyiye götürmek, iyi bir şekilde. İşte dediğim gibi bu eksiklerden dolayı bu hizmetler tam olarak verilemiyor. Özellikle cemlerin, cem evinde yapılıyor olmasından dolayı, inşallah o yapılırsa, gelecek nesil için de bu çok önemli. O doğru bilgilerin aktarılması, biraz önce nasıl dediğimiz gibi çoğu o diyor ki Sarı Saltık burada yatıyor. Bunlardan artık kurtulmak lazım. Doğru bilgileri aktarmak lazım. Olan neyse, olduğu gibi anlatmak lazım. Sarı Saltığı çok iyi bilmek lazım, Hacı Bektaş-ı Veliyi çok iyi tanımak lazım. Diğer dinleri de öğrenmek çok önemli. Yani evrensel olarak bakmak lazım. Sadece bir noktada, sadece Alevilik dememek lazım. Ayrışma noktalarına bakmak lazım. Bütün dinleri çok iyi bilmek lazım. Ayrışma noktalarına dikkat etmek lazım ve her insanı kim olursa olsun, dininden, şuyundan dolayı değil, yaratandan dolayı aynı nazarda aynı ışıktaki bakmak lazım diye inanıyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Ben göstermiş olduğunuz bu sabırdan ve metanetten dolayı çok teşekkür ediyorum. Uzun bir süre görüştük. Vermiş olduğunuz bu bilgilerden ötürü de çok teşekkür ediyorum. Bunlar gerçekleştirmiş bulunacağım tez çalışmasında dilerim ki Alevilik ve Bektaşilik konusunda yapılan araştırmalara bir katkı sunarak, bu yolun aydınlatılması açısından, ibadetleri, doktrinleri, ritüelleri boyutuyla bir damla da olsa katkı sunar. Tekrar teşekkür ediyorum. Görüşmek üzere.

Erol SALTİK: Ben teşekkür ediyorum. Sizin gibi gençlerin özellikle üzerinde durması, araştırması, doğruyu aksettirmesi, bu çok önemli. Ben özellikle burada şunu söylemek istiyorum. Çok şey kitaplarda çıkıyor, ondan üzülüyorum. Tabi Sarı Saltıkla ilgisi olmayan, etmeyen kulaktan dolma şeylerle, Sarı Saltıklıları yazanlar, edenler var. Bu da biraz bilgi kirliliği yaratıyor. Buna itina ederlerse sağlıklı bilgi araştırma yapıp temelde bilgiler aldıktan sonra, bu doğru bilgilerin aktarılması çok önemli. Şimdi ben isterim ki, dedelerin kendilerini yetiştirmesi. Bu da araştırma ile olur, öğrenmek ile olur. Bilgi kirliliğine meyal vermemek için doğruları aksettirmek, yapmak. Bundan dolayı da ben size teşekkür ediyorum, yürüdüğünüz yolda Allah yardımcınız olsun, inşallah daha iyi şeylere, daha iyi bilgilere, ilerde Alevilik üzerine olsun, farklı şeylerde olsun tarihi yönden aydınlatacağına inanıyorum.

Yalçın ÇAKMAK: Teşekkür ediyorum, iyi günler diliyorum.

EK-II RESİMLER

Resim 1- Sarı Saltık Dağı'ndan çevrenin görüntüsü

Resim 2- Sarı Saltık'ın mezarı

Resim 3- Sarı Saltık'ın mezarının yanında bulunan dinlenme ve aş pişirme yerinin dışarıdan görünümü.

Resim 4- Dinlenme ve aş pişirme yerinin içeriden görünümü.

Resim 5- Yeşil bez içerisinde muhafaza edilen Seyyid Nesimi'nin pabuçları.

Resim 6- Kutsal olduğuna inanılan madeni tas ile 12 İmamı temsil eden 12 anahtarlık

Resim 7- 1937-38 olaylarında öldürülen Sarı Saltıklı ailelere ait mezar yerinde yapılan türbe

Resim 8

Resim 9

Resim 10- Sarı Saltık'a ait olduğu iddia edilen mezar

Resim 11- Ağıuçan (Ağıuçen) Türbesinin girişi

Resim 12- Ağıuçan (öndeki) ile karısı ve oğluna (arkada) ait olduğu iddia edilen mezarlar.

Resim 13- Ağuçan'ın kızına ait olduğu iddia edilen tőrbe bahçesindeki mezar.

Resim 14- Dűzgűn Baba Dađı

Resim 15- Kesilen kurban boynuzlarının atıldığı bir alan

Resim 16

Resim 17- Düzgün Baba'nın kaldığı mağara

Resim 18- İki suyun birleştiği yerde bulunan Hızır Gölü'nden (Gola Çetu) çevrenin görünüşü

Resim 19-Hızır Gölü'nün karşı cepheden görünümü

Resim 20-Hızır Gölü'nde niyaz ve lokma dağıtımı

Resim 21- Hızır Gölü'ndeki ağaçlara bağlanan adak bezleri

Resim 22- Getirdikleri hastaları ile Sarı Saltık'ın mezarı başında dilekte bulunan bir aile

Resim 23-Kesilen kurbanların ve yemeklerin pişirildiği üstü açık türbe

Resim 24- Sarı Saltık'ın mezarı başında yakılan mumlar

Resim 25- Sarı Saltık Dağın'daki dinlenme ve aş pişirme yerinin duvarına dilekte bulunarak taş yapıştırma inancı

Resim 26- Sarı Saltık'ın mezarına dilekte bulunarak taş yapıştırma inancı

Resim 27- Sarı Saltık Ocağı dedesi Ahmet Yurt'un cenaze töreni öncesi hazırlıkları

Resim 28-Ahmet Yurt tarafından cenaze namazının kılınması

Resim 29- Gerçekleştirilen cenaze törenlerinde tabut üzerine bırakılan kasnak içerisine para atılması

Resim 30- Tabut üzerine bırakılan beze para atılması

Sarı Saltık Ocağı Dedesi Ahmet Yurt

Sarı Saltık Ocağı dedesi Haydar Sarısaltık

Sarı Saltık Ocağı Dedesi Erol Saltık